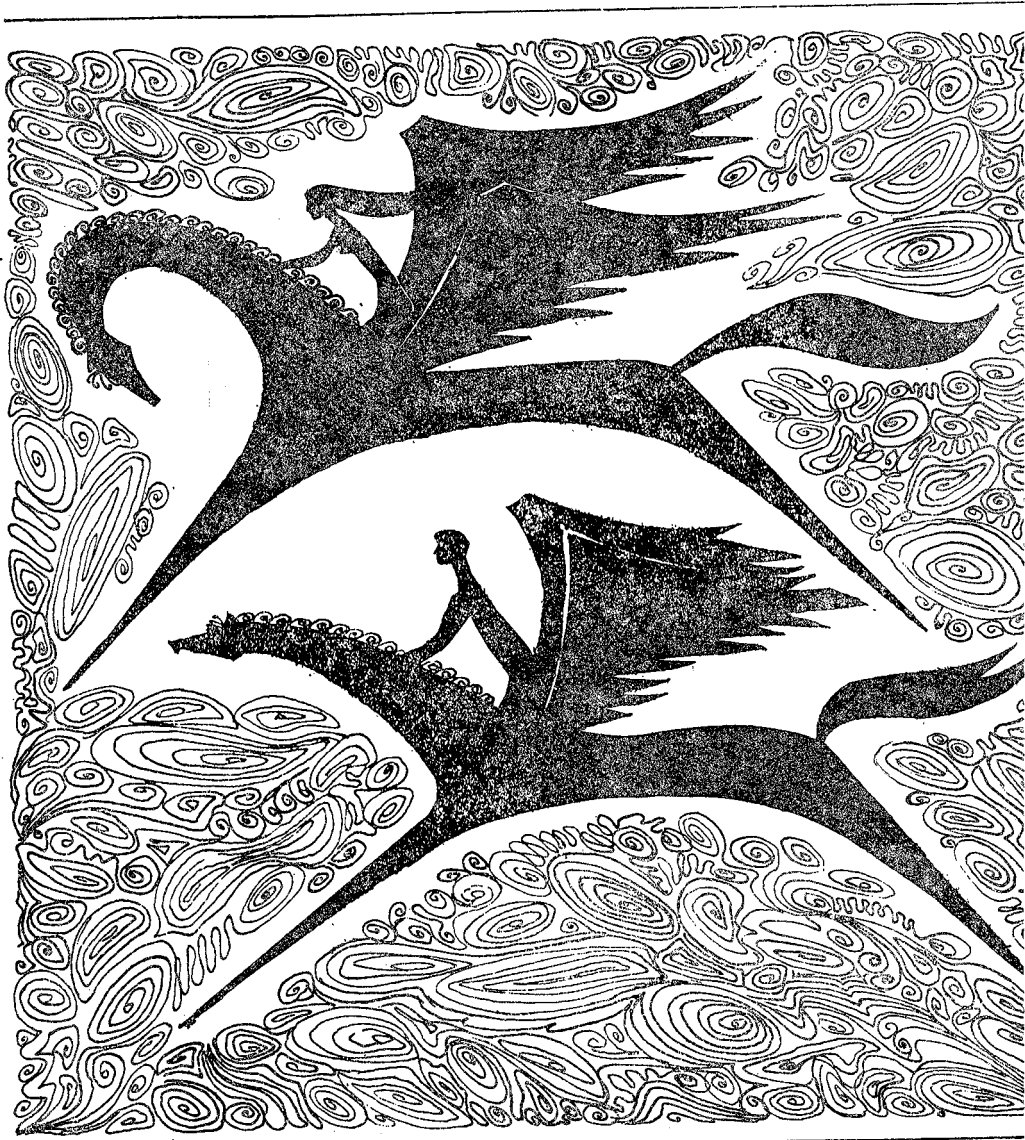

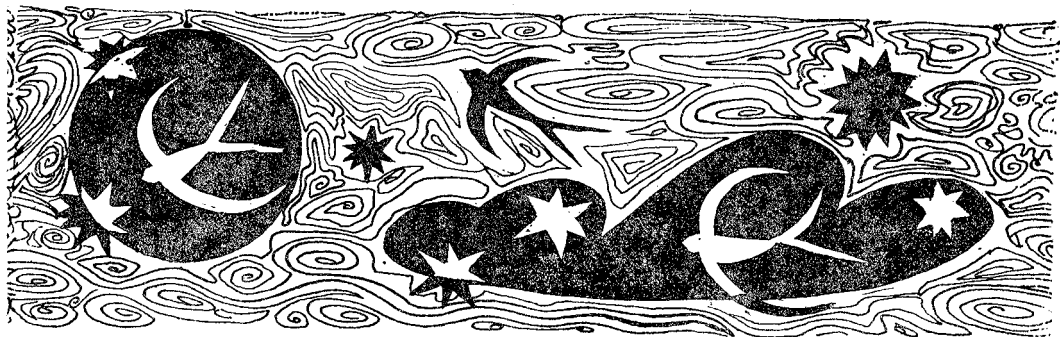
Редколлегия:

БОЙҚОБИЛОВ Б.
ВОҲИДОВ Э.
НАРЗУЛЛАЕВ Н.
ЕҚУБОВ О.
ОРИПОВ А.
САЛОМОВ М.
ТУХТАБОЕВ Х.
ФОЗИЛОВ Н.
ГОФУРОВ И.
ҲОШИМОВ У.
ҲОЖИЕВА О.

Тўпловчи Ўзбекистон Ленин
комсомоли мукофотининг лауреати
ЯИРА САЪДУЛЛАЕВА

© Издательство «Еш гвардия», 1977.

ЎШМАК

ШЕЪРЛАР,
ҲИКОЯЛАР,
ҚИССАЛАР

Ёшлик. Шеърлар, ҳикоялар. Альманах. Тўпловчи:
Я. Саъдуллаева. Т., Ёш гвардия», 1977.
144 б. портр.

Молодость. Стихи, рассказы.

Ўз 2

ҲУРМАТЛИ КИТОБХОН!

«Ёшлик» альманахининг бу китоби ижодда ҳали ёш ҳамда анча тажриба орттирган адиба, шоирларимизнинг ҳикоя ва шеърларидан тузилган, шунингдек расом қизлар қўли билан безатилган. Сиз бу тўпلامда адиба ва шоирларимизнинг эзгу ниятлари билан танишасиз, уларнинг баҳор ҳавосидек беғубор қалбини кўрасиз.

Фарида АБДУРАҲИМОВА

Тошкент шаҳрида, туғилган. ТошДунинг журна-
листика факультетини битириб, Ўзбекистон журналист-
лар Союзидан референт бўлиб ишламоқда.

ҚУВОНЧИМ БОИСИ

Дўстгинам, чеҳрамда тонгдек беғубор
Қувончим боисин сўрадинг мендан.
Нега яширайин, нега айтмайин,
Нега пинҳон тутай бу сирни сендан?!
Кўрдингми, қирларда қирмизи лола,
Баҳор байроғидай товланар хандон.
Боққил, гул шоҳида мўралаб ғунча,
Қуёшга бўсалар айлайди эҳсон.
Тинглагил, севгимиз янгроқ қўшиғин,
Куйлайди гўёки зилол дарёлар.
Кўм-кўк боғ устида чулдираб қушлар
Ҳаёт ишқи билан бошлар наволар.
Созанда созида, шоир назмида
Куйланар ёшликнинг ширин орауси,
Нега қувонмайин, нега кулмайин?
Бизники бўлса шу порлоқ келгуси.

СЕВИНЧИМ

Сўлим баҳор эди ўшанда
Қайтинг, чиқдим йўлингга пешвоз.
Севинчимдан сабодек елиб,
Булбулларга бўлдим жўровоз.

Қутлар эди зилол дарёлар,
Чапак чалиб яшил япроқлар,
Қутлар гўё чулдираб қушлар
Бахт, шодликдан куйлар наволар.

Пешвоз чиқдим, остонада сен
Қўлингга гул, эгингга форма,

Ярашибди ўзинга жуда
Омон бўл-у, ҳеч завола кўрма.

Сени кўргач, севинчдан шу он
Яноқларга тўкилди ёшлар.
Сўнгра мени етаклаб кетдинг
Меҳру вафо йўлига бошлаб.

ФАРЗАНД

Фарзанд кўрдим, севинчим чексиз,
Меҳрим жўшиб боқаман тўймай,
Атрофида тун-кун айланиб,
Аллалайман кўлимдан қўймай.

Гиргиттони бўлиб эрта кеч,
Ғунча лабнинг, мунчоқ кўзларнинг
Чарчаш, ҳориш борлигин билмай,
Гадосиман ширин сўзларнинг.

Уқтирарди онам куюниб:
— Эҳтиёт эт, ўзни болажон,
Дейман энди: омон бўлса у
Омонлигим шудир, онажон.

ЮЛДУЗ

Оқшом аста кийди либосин
Юлдузлардан кўк маржон тақиб.
Учиб сўнди юлдуз шу маҳал
Уйнаб кетди қалбим тутақиб...

Ихтиёрим кўлингга олиб
Юрак мени қийнайсан, нечун?
Сўнган юлдуз ўтини солиб
Пок дилимни ўртайсан кун-тун.

Йўқ юрагим, ўзга юлдузим
Севгим билан иқболим порлоқ.
Тотли ўтар ҳар кун, ҳар оним,
Йўлларимга муҳаббат чироқ.

Тошкентда туғилган. ТошДунинг журналистика факультетини тамомлагандан буён «Ёш ленинчи» газета редакциясида ишлайди.

ОНА БЎЛГАНИНГДА БИЛАСАН

Хаёт қизиқ-да. Яқиндагина, бундан бор-йўғи беш-олти йил аввал менинг ойим «ойи» эдилар. Энди у киши «буви», мен эса «ойи» бўлдим. Йиллар ўтиб, қизим ҳам она бўлса, эҳтимол мен ҳам «буви» бўларман, эҳтимол қизим «буви» бўлар. Мен эса ўшанда ким бўламан, «бувижон» бўларман, балки катта буви бўларман...

* * *

Кечки овқатга уриниб, юрагим ҳовлиқиб кетди. Бехосдан қизимнинг кўчага чиқиб кетганини эсладим. У энди олти ёшга кирди. Ҳар ҳолда ўта шўх бўлмаса ҳам, баъзан болагини қилади. Шундай пайтларда озми-кўпми уришиб тураман. Қаттиқ уришган пайтимда эса, кетидан кўнглим бушлиқ қилиб, йиғлаб ҳам оламан. Унинг яхши одати бор. Кўчада ўйнаб юриб, гоҳ-гоҳида «ойи, мен шу ердаман» деб қўяди. Бугун эса анча ҳаяллаб қолди. Дарров балконга чиқиб, бир-икки бор чақирдим. Жавоб бўлмади. Қозон тагидаги оловни ўчириб, зинадан югуриб тушдим. Яна чақирдим. Юрагимдаги ҳовлиқиш ваҳимага айланди. Уйимиз катта йўлга яқин бўлгани учун вужудимни титроқ, хаёлимни турли ўйлар эгаллаб олди. Ҳаяжонимни кўрган ёш кўш-ниларим ҳам менга кўшилишди. Бирпасда гоҳ у томонда, гоҳ бу томонда «Раъно, Раъно-ю...» деган овоз тарқалди. Мен эса ҳамон ҳаяжондаман, Борган сайин обдиқ-қўлларим ҳам бўшашяпти. Сезяпман, кўзларимга ҳам ёш тўлди. Жаҳлим чиқяпти. Ҳозир у кўзимга кўринса, роса урмоқчиман.

— Шу ердаман, ойи,— унинг жарангдор овози қулоғимга чалинди.

— Қаёқда юрибсан,— мен эса ҳамон жаҳл ва ҳаяжонимни босолмайман.

— Қизлар билан юрвдим, ҳовуз бўйида эдик.— Унинг мен томонга чопиб келаётганини кўрдим. Кўзимдаги ёш ўрнини қувонч эгаллади. Миямда ғувиллаб турган ваҳимали хаёллар чақмоқ қақиндек тез тарқалди-кетди. Мен уни бироз койгани бўлдим.

У бўлса чарос кўзларини пирпиратиб кўзимга қаради. Жаҳлим чиқаётганини сг т ди шекилли, дарров ерга қаради. Мен унинг шу туришини кўрдим-у, бехосдан ўзимнинг ёшлигимдаги бир воқеа эсимга тушди.

* * *

Кечки ўқишга янги кирган пайтларим эди. Ўқишдан кейин ойижоним мени кутиб олишни одаг қилдилар. Бир куни охири дарсга домла келмай қолди. Группа миздаги студентлар бир овоздан «кинога борамиз» деган қарорга келишди. Ҳисоблаб кўрсак, кино дарс тугаш пайтидан бор-йўғи йигирма минут кеч тугар экан. Ҳар ҳолда ойижоним уришмасалар керак, курсдошларимдан қолмай, дедим. Кулгили кино

экан, тугаганидан кейин анчагина муҳокама қилиб, суҳбатлашиб ҳам турдик. Троллей-бусдан кундагидан бир соат кеч тушдим. Одатим бўйича кўчанинг нариги томонига қарадим, садага ўхшаб ўсган катта дарахт тагида ҳеч ким кўринмади. Хайрон бўлдим. Наҳотки кутгани чиқмаган бўлсалар, келиб-келиб шу бугун, мен кечиккан кунни-я! Йўлимиз паркнинг ичидан ўтадиган бўлгани учун анча хавфли. Шундай хаёллар билан кўчанинг бу томонига қандай ўтганимни билмадим. Бахтимни қаранг-ки, рўпарамда ойижоним пайдо бўлдилар.

— Бунча ҳаялласанг, қизим. Нақ ўтакамга ўт тушгудек бўлди,— ойижонимнинг хавтирлангани тез-тез нафас олишларидан, юзларидаги сўлғинликдан билиниб турарди.— Ахир шунақа пайтда бир оғиз «сал кеч келаман» деб қўйсанг бўлмайдимми?

— Кеч келишимни ўзим ҳам билмаган эдим-да. Уришмай кўяқолинг жон ойи,— сир бой бермасдан эрқаланишга ўтдим.

Ойим мени ҳеч хафа қилган эмаслар. Ҳатто бирор гуноҳ қилган пайтларимда ҳам юзимга шاپалоқ урмоқчи бўлардилар-у, урмасдан сочимни силаб кўя қолар эдилар.

Йўлнинг ярмигача иккаламиз жим келдик. Атроф жимжит. Дарахтлар қалин ўсгани учун чироқ шуъласи унчалик ёритмаяпти.

— Гапирмайсанми, қаёқда қолдинг?— жаҳл билан сўрадилар ойим.

— Уришмасангиз айтаман,— эрқаланишда давом этдим.

— Уришмайман-у, жуда хавотирландим-да,— ойижонимнинг бу гаплари жаҳлдан анча тушганларини билдирди.

— Уқитувчи келмаган эди, ҳаммамиз кинога тушдик.

— Онанинг кўнгли болада, боланинг кўнгли далада деганлари шу-да. Мен бу ерда кутиб ўтирибман-у, сен кино кўриб юрибсан.

— Озгина, бир соатгина кечикдим-да, ойижон.

— Бир соат эмас, бир минут ҳам бунақа пайтда кундай кўринади. Буни сен ҳозир тушунмайсан, қизим. Она бўлганинда тушунасан,— деган эдилар ўшанда ойижоним.

* * *

Ҳозир қизимга тикилиб туриб ойижонимнинг ўша гаплари ёдимга тушди. Мен қизимга узоққа кетмасликни тайинлаб уйга чиқдим. Кечқурун овқатланишга ўтирдик. Қизим жуда кам еди. Кўпинча зўрлаб, ўзим овқатлантириб қўяман.

— Ол, яна икки қошиқ егин, эртага паркка олиб бораман. Яна озгина есанг, хайвонот боғига борамиз.— У косадаги овқатни егунча гоҳида Москвагача бориб келамиз.

Кунлар ўтиб катта бўлади. Мен уни аввал мактабга узатаман. Иссиқроқ жемперингни кийиб ол, дейман уни кузата туриб. У бўлса иссиқку, шундай кетаверай дейди. Кўзларидаги чанқоқлик ва илтижони кўриб индамай қолавераман.

Охирги синфларга боргач, у кўзимга тез-тез ўйга толаётгандай бўлиб кўринади. Битта-яримтани яхши кўриб қолмадимми деб хавотир бўламан.

Студентлик йиллари бошланади. Мен унинг ҳар бир ҳаракатини, юриш-туришини кузатаман. Кечикса кўзларим йўлида нигорон бўлади. Танишгани инсофли бўлсин, дейман. Бахтини ўйлайман, бахт тилайман. Одамларнинг, бола катта бўлгани сари ташвиши ҳам катта бўлади деган гаплари ёдимга тушади.

Қизимга қараб, бўғилиб ўтирарканман, шулар хаёлимдан кечди. Уша пайтлар ойижоним нега куйинганларини энди тушунаёпман, она бўлганимда тушунаёпман. Омон бўлсанг сен ҳам «она бўлганимда» биласан, қизим.

ДУҒОНАМНИНГ МАКТУБИ

«Салом, Нодира. Уқишни муваффақиятли тугатганинг билан табриклайман. Яхши касб танладинг. Уқитувчиликни энг шарафли ном, деб биламан. Аммо, ўзим қандай қилиб медицина институтига кириб қолганимни ҳали-ҳали билмайман.

Кечагина мактубингни олдим. Аввало қишлоққа келиб, мен билан учрашмай кетганимга бир оз хафаман. Ишхонамга телефон қилган экансан. Айтишди. Медици-

на ходимлари конференциясида эдим. Кеч қайтдим. Эртасига эрта билан изласам, шаҳарга жўнаган экансан. Почталёон келганда ўзим ҳам сени ўйлаб турган эдим.

Демак, Фурқат билан ажрашганимизни сен ҳам эшитибсан-да? Сира ишонгим келмайди, деб ёзибсан мактубингда. Тўғри, ҳеч кимнинг ишонгиси келмайди. Ҳар ҳолда орамиздаги илк муҳаббатни, бир-биримизга бўлган ҳурматимизни кўпчилики билар эди, ўшанда.

У дамларни эслаш менга қанчалик оғир эканлигини билсанг эди, Нодира.

Ёдингда бўлса керак, акам вафот этгандан сўнг, уйда онам ва мен ёлғиз қолдик. Бир-биримизга жуда ўрганган эканмиз. Шунинг учун бўлса керак, бирор ора кетсалар вақт жуда секин ўтаётгандек туюларди менга.

Қишлоқ шаҳарга яқин бўлгани учун қатнаб ўқирдим. Сира ёдимдан чиқмайди. Бир куни ўқишдан келсам, йиғлаб ўтирган эканлар, ҳайрон бўлдим. Меҳрибоним эса, дарров кўз ёшларини артиб, сезDIRмасликка ҳаракат қилиб, олдиндагидек пешонамдан ўпдилар. Шунча қистасам ҳам сабабини англай олмадим. Орадан уч-тўрт кун ўтгандан сўнг нуроний кўзларга ёш келтирган нарсани аниқладим. Уйга совчилар келган экан.

— Бир гап айтсам хафа бўлмайсанми,— дедилар менга кечқурун овқатланиб бўлганимиздан сўнг.

— Наҳотки, сизнинг гапингизга хафа бўлсам, ойижон.

— Ёшинг ҳам йигирма иккига етди, қизгинам. Кўп жойдан сўрашапти. Шу вақтгача йўқ дедим. Энди ҳам йўқ десам бўлмайди. Ахир ёш бошинг билан рўзгор тебратиб, ҳам ўқиб қийналиб кетдинг. Лекин, ўзимнинг ўйлаб юрган мўлжалим бор эди. Агар хўп десанг, юлдузинг топиладудек бўлса, шу уйда қолсаларинг дегандим. Ахир, суянган тоғим, ишонган боғим...

Онамнинг кўзлари ёшга тўлди.

— Турмушга чиқиш ҳали хаёлимга ҳам келгани йўқ. Бўлган тақдирда ҳам институтни тугатганимдан сўнг.

— Тенги чиқса, текин бер деган гап бор, қизгинам. Ўқишни тугатишингга бир йил қолди, холос, ёнимда бўлсанг ўқийверасан. Ҳар ҳолда хонадонимизда эркак киши бўлса, ёмон бўлмасди.

Шу куни узоқ вақтгача кипригимга уйқу келмади. Нигоҳим юлдузлар оламида кезди.

Сўхбатимиздан кейин бир ой ўтар-ўтмас Фурқат билан танишдим. У ўзининг ўтли нигоҳи, ширинсуҳанлиги билан мафтун қилди. Оромим йўқолди. Муҳаббат кўшиқлари қулоғимга хуш ёқадиغان бўлди. Баъзан дарснинг охириги соатлари жуда узайиб кетаётгандек туюларди. Қалбим ташқарига интилар, чунки ҳар оқшом Фурқат мени кузатиб кўяр эди.

Қиш кунларининг бирида йўлда кета туриб:

— Сизга бир шартим бор, Фурқат,— дедим, онамнинг гапларини эслаб. Мен унинг йўқ демаслигини билардим. Чунки ота-онаси йўқлигини, ёлғиз туғишган опаси эса Самарқандда яшашини айтган эди.

— Шартингизни яхши биламан,— жавоб берди у кўзларимга тикилиб.— Шу ҳовлида онам билан бирга яшаймиз, демоқчисизда, албатта. Сизнинг онангиз менинг ҳам онам, азизим. Оламда онадек мўътабар зотни ёлғиз қолдириб бўлмайди. Бунинг учун тўйдан кейин опамникига бориб, бирор ҳафта яшаймиз-да, сўнг қайтиб келамиз. Сизга бўлган муҳаббатим онангизга бўлган меҳримнинг бир бўлаги бўлади.

Мен унинг ана шундай киши вужудини тинчлантирадиган сўзларига ишонган эдим, дугонажон. Одамни билмоқ учун бир пуд тузни бирга емоқ керак, деганлари шу экан. Тўйдан кейин Самарқандга бордик. Бир йил ўтса ҳамки, уйга қайтишимиздан сўз очмади у. Онам билан телефонда тез-тез гаплашиб турдим.

Шу орада Фурқат ишга ҳам жойлашиб олди. У менга билдирмасдан квартира олишга ҳаракат қилиб юрган экан. Бунинг ортида олиб келган куни билдим холос. Шунда бир оз жанжаллашиб ҳам олдим. У эса одатдагидек, яна уч-тўрт ойдан кейин лубатта Тошкентга қайтамиз, деб юрагимга тасалли берди.

Шу нарсга қизиқми, неча марта меҳмонга борган бўлсам ҳам, онажоним бу ҳақда сўз очмасдилар. Энди ўйласам ўша вақтда ҳам меҳрибоним менинг тинчимни истаган эканлар.

Кунлар ўтган сари Фурқатнинг оғзини пойлардим. Биласанми дугонажон, жуда изтироб чекдим ўша кунларда. Чунки муҳаббатимни ҳурмат қилиб, Фурқат билан яшай десам меҳрибонимнинг ёлғизлиги юрагимни ўртар эди. Тошкентга қайтиб

фарзандлик бурчимни ўтаб, онам ёнида хизматда бўлай десам, турмушдан воз кечишим, ҳали ёруғ дунёни кўрмаган гўдакни отасиз тарбиялаш керак эди. Чунки, Фурқат қишлоққа қайтмасликка қатъий қарор қилганини айтган эди.

Кутилмаганда қўшнимиздан шошилинч телеграмма олдим. Унда онамнинг бевоблиги ёзилган эди.

— Кун совуқ, йўлда қийналасан. Эртага бора қол,— деди у. Опаси билан маслаҳатлашгандим. У ҳам шундай деди.

Мен бўлсам энди бир дақиқа ҳам тўхтаёт олмаслигимни айтдим—да, сафарга отландим. Вагонга чиқиб ўтирганимда Фурқат ҳам етиб келди.

Қишлоққа келганимизда ҳали тонг ёришмаган эди. Кўчага бурилиб, ҳовлимизда одатдан ташқари чироқлар ёқилганини кўрдиму, юрагим орқага тортиб кетди.

Ҳа, дугонажон мен кечиккан эдим. Онамнинг кейинги вақтларда юрак касалига дучор бўлганликларини билардим. Аммо, бунчалик фожиани ким хаёлига келтирибди. Уша куни тунда касал ўз кучини кўрсатибди. Ён қўшнимизнинг айтишича, меҳрибоним бўлажак набираларига исм қўйиб, уни кўролмаганларига афсус чекиб, оламдан кўз юмибдилар.

Бу воқеадан кейин Фурқат кўзимга жуда ёмон кўриниб қолди. Шунинг учун унинг ҳовлини сотиш тўғрисидаги таклифини рад этдим. У Самарқандга қайтди. Мен эса, ҳовлида қолдим. Ўғлимнинг исмини онам васиятларини бажариб, Алишер деб атадим. Яқинда роса бир йил бўлади. Фурқат бир неча марта келди. Шу ерда қолишга розилик билдирди. Аммо, алданганлигим учун аввалги муҳаббатим энди нафратга айланди. Мен уни куёв эмас, ўғил бўлади, деб ўйлагандим. Ёлғизгина меҳрибонимнинг кўнглини олар дегандим. Аммо, ҳамма нарса мен ўйлаганнинг акси бўлиб чиқди. Онамнинг ёнида яшамаганлигим, фарзандлик бурчимни ўтамаганлигим эса, қалбимда бир умрга армон бўлиб қолди.

Қолган гапларни ўзинг келганда гаплашармиз.

Салом билан Д и л б а р».

Назираҳон АЗИМОВА

Уш областининг Узган райониди туғилган. Касби —
ўқитувчи.

ВАРРАҚ

Уфқ ёнар, анор рангда сочганча шуъла,
Қирда варрак учиради кичкинтой шу дам.
Олислардан эшитилар қувноқ ашула,
Сени кўриб болаликка қайтаман, эркам.

Эрта баҳор, ҳали лола очмасдан чирой,
Баҳоримни бошлаб бердинг юрган йўлимда.
Қувончларга тўла жисминг бўлсайди илож,
Варраккача кўтарардим икки қўлимда.

«Тинчлик» сўзин қалам олиб ёздингми унга.
«Она»ни ҳам унутмагин шунқорим зинҳор.
Она борки, тинчлик тилар бутун заминга,
Она борки, баҳор бўлар дунёда такрор.

Кўкда варрак шох ташлайди кичрая бориб,
Қўйиб юбор сен ипингнинг сўнги қаричин.
Баланд учсин, кенг самода булутни ёриб,
Олам кўрсин орзу ила умиднинг кучин.

Эрта баҳор юзларингдан олсин андоза,
Табиат ҳам поклигини айласин қиёс.
Мурғак қалбинг тиниқ сувдай, туйғудай тоза,
Сени шаффоф дея нега қўймайлик ихлос.

Уфқ ёнар, турфа рангда ўйнатиб шуъла,
Сингиб кетди варрак унга очганча қучоқ.
Тепаликда сен қувнайсан айтиб ашула,
Мен айланай, шодлигингдан, жажжи қўзичоқ...

* * *

Сурма ранг булутлар таралар сокин,
Тўрғай чарх уради самода тикка.
Баҳорнинг беғубор, файзли шони,
Баъзан ўхшаб кетар айни субҳга.

Бу оқшом хаёлинг нени қидириб,
Қай чаман қўйнида кезаркин хуррам.
Мен эса кўзимдан шомни сидириб,
Номингни япроққа битаман, эркам.

Кўм-кўк майса узра бир тўда бола,
Бел олиб бошлайди ўсмир курашин.
Яна чулғаб олар ширин хаёллар,
Сенга ўхшар экан бирин қарашин.

Юрагим бир илиқ ҳисларга тўлиб,
Кўкда ой мисоли термилар тинмай.
У-чи, шўх сакрайди хаёлим бўлиб,
Хушимни ўзига тортганин билмай.

Қоп-қора қайрилган қошларин кўриб,
Сенинг ўзинг дедим титрадим тўхтаб.
Юзингни кўзим олдига келтириб
Холингдан кўчирдим шеъримга нуқта...

* * *

Тонг ели югурар гўёки қирдан,
Олисда милтираб чорлар юлдузим.
Куй излаб тонгдаги шитир-шитирдан,
Ғунчага оҳиста босаман юзим.

Мавжудот уйқуда, уйқуда ҳаёт,
Аста ёришади умидбахш тонглар.
Умиддан қаламга боғлайман қанот,
Оқ қоғоз юзини бўяйди ранглар.

Умиддир шам каби порлаган юлдуз,
Унинг-ла фараҳли энг оғир дамлар.
Умид уйғотмаса заминни, сўзсиз,
Ухлаб қолармиди мангу одамлар.

* * *

Ёмғир ёғар, ўйларим тарқоқ,
Шитирлайди маънос бир оҳанг.
Хаёлларим қолдим чарчаб,
Ёмғир ила ёғар ҳамоҳанг.

Булут солар фарёд-ла даҳшат,
Ялтирайди қўйнида чақин.

Муз томчилар дилимга фақат,
«Аллаким»ни келтирар яқин.

Ёмғир ёғар, ўйларим тарқоқ,
Гул йиғлайди, юрагимдир ғаш.
Ёмғир ёғар бунча бешафқат,
Вужудимни куйдирар оташ.

Ёмғир ёғар... Ўйларим тарқоқ...

Матлуба АХМЕДОВА

Фарғона областининг Олтиариқ районида туғилган.
Область газетаси редакциясида ишлайди.

КЕЛИН

Ҳамма ишга, ўқишга кетди. Уйда бу хонадонга келин бўлиб тушганига эндигина уч ой бўлган Ҳалима қолди. У бир ҳафтадан буён тоби қочиб ишга боролгани йўқ. Бугун врач қабулига кириши керак. У чоққина юмалоқ хонтахта атрофига тўшалган атлас якандоз устига чўнқайганча хаёлга ботиб ўтирибди. Бармоқлари беихтиёр дастурхон попуқларини ўйнапти...

Комил эрталаб одатдагидай индамай ўтириб бир пиёлагина чой ичди. Кейин бир оғиз сўз ҳам демай чиқиб кетди. Фақат: «Бошқа кўйлагим борми, пайпоғим қани», деб сўради, холос. Унинг уришган одамдай индамай ишга йўл олиши Ҳалиманинг дилини баттар сиёҳ қилди. У дастурхонга нонушта қилиш ниятида ўтирган эди. Лекин пиёлага куйган чойи совуганича турибди. Нонни ушатганча оғзига ҳам солмади.

Шу пайт Ҳалиманинг рўпарасидаги деворга осилган соат занг урди. Гўё у Ҳалиманинг миясига урилгандек, тўплаб олишга уринаётган хаёлларини ҳар томонга сочиб юборди. Бошини кўтариб соат миллирига қаради. Унинг хиёл синиққан чеҳрасини очиб турган, бетобликдан сўнг анча ичига ботган чарос кўзлари чақнаб кетгандай бўлди. Ингичка қошларининг ўрталари янада туташиб, чиройли чимирилди. «Тўққиз бўлиб қолибди-ку!» кўнглидан ўтказди Ҳалима. Дастурхонни олиб, уйнинг у ёқ-бу ёғини йиғиштирди. Кийинмоқчи бўлиб, шифонерни очди. Ҳар галгидек кўйлак танлаш ҳам кўнглига сиғмади.

— Тезроқ чиқиб кета қолай шу уйдан, кошки сал ёзилсам,— ўзига-ўзи гапирди Ҳалима.

Ноябрь ойи бўлишига қарамай, куз қуёши сахийлик билан нур сочиб турарди. Дарахларнинг йил бўйи нур эмиб қонган сарғиш япроқлари сал шабадага ҳам чирт-чирт узилиб, сахарда супурилган кўчаларга яна бояғидай тўшалапти. Лекин Ҳалима атрофдаги ҳеч бир нарсага эътибор бермас, у ўз ўйлари билан банд эди.

...Поликлиникага бориб врачга учрашаман. Кейин-чи?.. Кейин яна шу диққинафас уйга қайтаманми? Яна Комил акамнинг қовоғига тикилиб, бирор илиқроқ сўз айтишига маҳтал бўлиб ўтираманим? Қайнанам-ку, касал бўлганимдан буён яна захари ошиб қолган. Аввалгидек югуриб-елиб хизматини қилолмаяпман. «Қалай, тузукмисиз» дейиш ўрнига: «Вой-вой, ҳеч ким сизчалик касал бўлгани йўқ», деб пичинг қилади. Комил акам-чи? Бир умр яшайман, маслаҳатгўйим, ҳамдардим, деб ишонган одамим-а. Узи сал кўполроқ эди. Тобим қочганидан буён умуман қовоғини очмай қўйди. Ишдан қайтиб, аҳволингиз қалай дейишга ярамайдими-я. Тавба, одам боласи ҳам шунақа бемехр, бағритош бўладими? Ҳалима ўтган кунги воқеани эслади. Уша куни, айниқса, иситмада куйди. Иситма ичида эшик «тиқ» этса, кўчага қарарди. Комил акасини кутарди. Ахир бу хонадонда ундан яқин кими бор. Бир вақт Комил кириб келди. Ҳалиманинг ётганини кўриб хуноби ошиб кетди.

— Сизнинг ишингиз ётиш экан-да,— деди совуқдан-совуқ. Ҳалиманин хуртин келди, индамади. Комил кийимларини алмаштириб, «тузукмисиз, чой-пой ичсанми», дейишга ҳам ярамай, нариги уйга чиққанича телевизорнинг олдидан бори келимди. Ҳалиманинг дили ериди. Уқсиб кўзига ёш келди. Наҳот касал бўлиб, ҳеч кимга ёқмай қолган бўлса?..

...Врач қабулида ҳам одам кам экан, тездагина иши битди.

— Ишга ёзиб бераверинг,— деди у.

— Ҳали бутунлай тузалганингиз йўқ, қаттиқ шамоллагансиз,— деб врач кутимди. У ердан чиқиб, поликлиника эшиги олдидаги скамейкага ўтирди. Қайси томонга юрсин? Уз уйиғами? Ҳеч-ҳеч боргиси йўқ. Комилу қайнанасигина эмас, уйидан ҳамма нарса уни совуқ қаршилаётгандай...

«Яхшиси онамникига бораман». Бу фикрдан у қувониб кетди.

У бир қарорга келгандай илдам ўрнидан турди. Юрмоқчи бўлиб турган лави бусга чиқиб олди.

Ҳалима онасиникига кириб келганда, Саодат хола тандир олдида эди. У ириланиб қорган хамирини эндигина ёпиштириб турганди. Тўладан келган кулча юзи, азалидан анордек тиниқ чеҳраси тандир чўғидан янада нурланиб, чанқаларига, пешанасига нисолган уч-тўрт чизиқча ҳам билинмай кетганди. Саодат хола Ҳалимани чиқарганидан буён бир нимасини йўқотган одамга ўхшаб юрарди. Биринчи қиз чиқариши-да, уни бўлса ўрни бошқа деганларидай, олдида яна тўрттаси бўлса ҳам, Ҳалиманинг ўрни билиниб қолди.

Кўча дарвозасининг «ғийқ» этиб очилиши биланоқ, Саодат хола тандир олдида бўйлаб қаради.

— Вой бўйларингдан онагинанг ўргилсин, болагинам, қайси шамоллар учирди-я,— деди худди ҳовлисига қуёш тушгандай шодланиб, қизини қайта-қайта иссиқ бағрига босаркан. Оппоқ юзларидан чўлп-чўлп этиб ўпди.— Юр, болам, тандир бошига бора қолайлик, ноним бор эди,— дея қизини кенггина чорси ҳовлининг кираворишидаги бурчагига қурилган тандир олдига бошлади. Саодат хола нонга қараб бирига сув урди, қизарганларини чаққон-чаққон узиб савага ташлади.

— Ойижон, ўзингиз яхшимисиз, укаларим тинчми?— келганидан онасининг бир олам қувонганини кўриб, анча дили ёришиб, сўради Ҳалима.

— Шуқур, болам. Ҳаммаси яхши. Узларинг қалайсизлар? Комилжон ўғлим, қудагинам ҳам эсон-омонми?

— Яхши, юришибди,— қисқагина жавоб қилди Ҳалима.

— Уларга айтиб келдингми, болам?

— ...

Ҳалима нима дейишни билмай довдираб қолди. Онасининг қувонганини кўриб, қуёшдек чеҳрасига булут ташлагиси келмай, иккиланиб турарди.

— Ҳа, сўраб келдим,— ёлғонлигини онаси билиб қоладигандай, кўзларини яшириб, туфлисининг учи билан ер чизиб туриб жавоб берди Ҳалима. Гарчи унинг кўнгли тошиб турган, юраги тарс ёрилгудек бўлсада, йўлдаги фикрдан қайтди. Тиш ёргиси келмади. Шикоят қилолмади. Бари бир нима фойдаси бор. Кўнгли сал бўшайди-ю, эндигина «Ҳарна бўлса яна биттасини бошимдан ошириб олдим», деб тинчиган онасининг оромини бузади. Гап кўпаяди. Яна икки укаси буй этиб қаторлашиб турибди. Онасига шуларнинг ташвиши ҳам етарли. Аразлаб келиб, уларга қўшилиб ўтирармиди!

— Намунча ўйланяпсан, болам,— олди айвон икки хонали уйнинг даҳлизига кириб ўтиришгач, қизига тузукроқ разм солди она. Унинг аввалгидан анча сўлинқираб қолганини энди пайқади. Озганлигиданми, хиёл ирғиб қолган юз суяклари онанинг кўзига лоп этиб ташланди. Қизини яна устма-уст саволга тутди.— Хомушроққа ўхшасан, бирор гап ўтдимми?

— Йўқ, ойижон, тинчлик. Жуда яхши ўтирибмиз. Шамоллаб қопман. Уч-тўрт кундан буён докторга қатнаяман. Шунинг акси бўлса керак,— зўрма-зўраки жилми йиб гапирди Ҳалима.

— Илоё ўзингдан тиниб-тинчиб ўтиргин, қизим. Яйраб-яшнаб юрсаларинг бўлгани. Куз ҳавосига асло ишонма. Иссиқроқ кийиниб юргин.

Саодат хола кўнгли бир оз тинчиб, чой қўйгани турди. Ҳалима эса хавллари чуваланганча, унинг на учини, на охирини топарди. У ҳатто туғилиб ўсган, уни вояга етказган уйда ўтирганини ҳам тамом эсдан чиқарганди. Хаёлида келин бўлиб тушган уйи, уч ой давомида кечирган кунлари кўз ўнгидан лип-лип ўтарди.

«Ҳар бир оила ўзи бир дунё, унда яшаб, нафас олиб кўрмагунингча, билиб бўлмас экан»,— кўнглидан ўтказди Ҳалима. Ахир онаси уни бу оилага не-не умидлар билан узатганди. Ўзи ўқишни охиригача етказолмагани учун афсусланиб: «Қизгинам, қайнананг ўқитувчи экан. Тушунган хотин. Мендан кўра кўп нарсани билади. Шунақаларни ҳавас қилардим», дея совчиларни кузатган куни ўзида йўқ шод эди. Ҳалима турмуш ўртоғи Комилни тўйдан олдин бир-икки мартагина кўрди, холос. Кўринишдан ёмон эмасди. У заводда инженер бўлиб ишларкан. Ҳалима эса — шифокор.

Ҳалима негадир бошқалардай бирор йигитга кўнгли қўя олмади. Комил билан илк учрашганда кўнгли жиз этгандай бўлди. Унинг келишган қомати, қорамғаиз чеҳраси узоқ йиллардан буён тасавурида чизиб юрган йигитга хиёл ўхшаб кетгандай бўлди. Бир томондан ҳам ота, ҳам она бўлиб, уларни тишида тишлаб вояга етказган онасининг раъйига қаради.

— Қачонгача йўқ дейсан, болам. Сенга у ёқмаса, бу ёқмаса. Мени ҳам хун қилиб юбординг-ку. Ёшинг ҳам бир жойга бориб қолди,— дея ҳоли-жонига қўймади.

«Онаси ўқитувчи экан, баласи ёмон эмасдир»,— ўйлади Ҳалима. Нима бўлса ҳам оила қадрига етса, Ҳалимани тушунса бўлгани. Шуларни ўйлади-ю, ўзингиз биласиз, деди.

Икки ой ичида тўй ҳам бўлиб ўтди. Келинликнинг бир-икки ҳафтаси сезилмай ўтиб кетди. Ё Ҳалима унда келди-кетди, меҳмон кузатиш билан сезмаган эканми, қайнанаси анча заҳар аёл экан. Ёши элликлар атрофида бўлса-да, оқ сариқдан келган юзидан ҳеч упани қанда қилмас, қоп-қора ипдек қилиб терилган ингичка қошларига сурма тортиб юрарди. Ўз болаларини ўқувчилардек қаттиқ ушлашга одатланганди. Қайсинглиси билан қайниси ўн олти, ўн тўрт ёшларга етиб қолган бўлишларига қарамай, онаси олдида ўқувчидек мик этмай туришарди. Ё столга мук тушганча, китобдан бош кўтармай дарс тайёрлашарди. Баъзи оиладаги болаларга ўхшаб яйраб, она-сига ё эркаланиб, биргаликда у ёқ-бу ёқдан гаплашиб ўтириш уларга бутунлай ёт эди. Ўтирган стуллари сал қимирлаб қолса ҳам: «Ҳозир ойим бақириб бермасмикин», дея қўрқув билан онасининг кўзига қараб туришарди. Чунки қайнанаси арзимаган нарсага ҳам жаҳли чиқиб, бир зумда дийдиё ўқиб ташларди. Ҳалима ҳам болаларга қараб оёқ учида юрар, ҳар бир ишни чаққон, пухта бажаришга тиришиб, қайнанасидан дакки эшитмасликка ҳаракат қиларди. Шундай бўлса-да, бари бир қайнанасининг семиз, оппоқ бодом қовоқлари осилгани-осилган эди. Комилнинг ҳам ҳеч нарса билан иши йўқ. Чеҳраси булут босган ҳаводек тундлашгани-тундлашган, кам гап. Индамай ўтирганча ё газета ўқийди, ё телевизор кўради. Гапирган гапи ҳам рандаланмаган ёғочдек қўпол, ғалати...

— Олинг, йиғиштиринг, дастурхонингизни,— дейди кўпинча овқатдан кейин, худди Ҳалимадан ранжиган одамдек баланд товуш билан кўпол қилиб.

Ҳалима сиқилади. Ҳеч хаёлига келмаган тор дунёга тушиб қолгандек нафаси қайтади. Дилидагиларни кимгадир тўкиб солгиси, кўнглини сал бўшатгиси келади. Баъзи воқеаларни эсласа, бу уйда сира-сира тургиси келмай кетади.

...Ҳалима бир ойлик келин эди ўшанда. Дам олиш куни уларниқига институтда ўқийдиган синглиси онаси ёпиб жўнатган сомса, патир, битта идишда қайноқ манти олиб келди. Ҳали меҳмон ўтирмай туриб, унинг орқасидан дугонасиникига чиққан қайсинглиси кирди.

— Ҳа, бетгинангни тескари қилгур, қаерларда юрибсан,— қизига ўшқириб кетди қайнанаси. Келиним хафа бўлар, уйда меҳмон бор, деган фикр хаёлга ҳам келмади.

— Қорагинанг ўчгур, мен сенга нима деб тайинловдим. Бу ёққа юргин, бу ёққа,— бўйи-бўйига етиб қолай деган қизини қўлидан маҳкам ушлаб, силтаганича ичкари хонага кириб кетди. Бир оздан кейин уйдан чиқиб, яна жаврай бошлади:— Буларнинг ҳаммаси шунақа ғўдайган. Ҳар бир ишни айтиб туришинг керак.

Ушанда Ҳалима ёмон изза бўлди. Синглиси ҳам тезгина кетди. Ҳалима ўша кеча ухлолмай, тўлганиб чиқди.

Комил акасидаги дағаллик, кўполликнинг бош айбдори ҳам — оила. Баъзан касалхонага оғирроқ бемор келиб қолса, бир-икки соат қолишга тўғри келади. Шундай пайтларда қайнанаси:

— Ишингиздан олсин, сизни, хуфтонгача ишлашингиз асти адо бўлмади,— дейди эшикдан кириши билан. Комил ҳам унга қўшилади:

— Иш соат тугадими, тамом. Касалларга термулиб ўтиравермасдан келаверинг. Ана шундай кўнглисизликлар Ҳалимани борган сари оиласидан бездиргандай бўларди. Айниқса, кечаги бетоблигидаги Комилнинг бепарволиги унинг дилини баттар ғаш қилди.

Ҳалима онаси билан сўзлашиб ўтирган бўлса-да, яна фикри-зикри қолли бўлиб тушган хонадонда, Комилда эди. У ердаги ҳар бир муомалани, ҳар бир сўзни элашга уринарди. Негадир Комилнинг яхши томонларини, дилини сал илитадиган хусусатларини қидирарди.

Бирдан кўз ўнгида тўй кечаси жонланди... Одам ҳеч ерга сиғмайди. Қилча-қилча кишилар сўзга чиқиб, уларга бир умр тотув ҳаёт, бахтли турмуш тилашяпти. Уша кунни бутун қариндош-уруғ, дўст-ёронлар уларни эзгу тилаклар билан кузатиб қопмаганимиди? Уларнинг ишончи-чи? Дилидан кечган мана шу савол Ҳалимани сасқаттириб юборди. Гўё бу савол энди тамоми уни ҳушига келтирган эди. Йўқ, нима бўлса ҳам уйига кетади. Кетиши керак. Қандай бўлмасин Комил акасининг қалбига йул излайди.

Ҳалима ана шу хаёллар билан уйига қайтди. Уйини супуриб-сидирди. Қилинганнинг уйини ҳам тозалаб, полларини ювиб чиқди. Кейин кечки овқатга унпади. У узининг кейинги ўйларида ўзи руҳланиб, бетоблигини ҳам унутган эди.

Биринчи бўлиб Комил ишдан қайтди. У ичкари кириши билан димоғига хушбўйи лағмон ҳиди урилди. Ҳалима қозон бошида куймаланарди.

— Чарчамай келдингизми,— деди у эрини кўргач, барча гиналарини унутгандан самимийлик билан.

— Ҳа, келдим,— деди Комил секингина.— Овқат пишган бўлса, сузавериш.

Унинг сўзларидан Ҳалима Комилнинг кайфиятини билолмади. Лекин товуши ҳар кунгидан юмшоқроққа, хиёл бўлса-да, иликроққа ўхшашдай эшитилди.

— Ширин бўлибди,— деди лағмонни иштаҳа билан ер экан Комил.

Ҳалима индамади. Хаёлчан кўзларини Комилга тикиб, энтикиб қўйди.

Маъсума АХМЕДОВА

Тошкент областининг Юқори Чирчиқ районида туғилган. Ҳозир Ф. Фулом номидаги адабиёт ва санъат нашриётида ишлайди.

ҲАҚИҚАТ

— Андижон! Тўртинчи кабина!

Гаплашув пункти шовқин-суронга тўла. Микрофон орқали телефонистка ора-сира димоғи билан гапириб, шовқинни кесиб турар, бир оздан сўнг яна ҳаяжонли товушлар атрофни тутарди.

Кўча эса автомобиллар сурони ичида эди.

Ойна эшикни астагина итариб бир қиз ичкарига кириб келди. Кул ранг костюми, пешанасини қоплаган қора сочлари кўзга аниқ ташланди. Қиз навбатда турган кишиларни туртиб, олдинга ўтишнинг эпини қилолмай орқада туриб қолди. Ниҳоят, мана унинг ҳам навбати яқинлашди-ю, қиз орқага қайтди. Қаерга боришини билмагандай ўртада ёни билан туриб қолди.

Тик турган кишини кузатиш, кутишдан кўра мароқлироқ эди. Унинг оёғида ихчамгина туфли, узун бандли сумкачаси эса, ерга тегай-тегай деб тебранарди.

Қиз йигитга орқасини ўгириб, шундоққина олдида турарди. Ниҳоят у қизнинг тик туришини ноқулай сездю, ўрнидан туриб, таклиф этди:

— Утиринг.

— Йўқ, йўқ, раҳмат,— қизнинг шахло кўзларида хижолатлик аломатлари акс этди. Йигит қайтиб ўтирмади. Зимдан қизни кузата бошлади. Қиз жуда нозик эди. Кўзларининг жавдираб боқиши, пардоз қилинмаган юзларими, бўялмаган киприкларими, қаеридир уни ёш болага ўхшатиб турарди. Қиз ўтиришга мажбур бўлди. У беихтиёр қўлларини йигитга узатди. Йигит бир нафас тараддудланди-ю, тушуниб жилмайди:

— Раҳмат. Қўлимда нарсам йўқ.

Қиз бир дақиқа тараддудланиб, қизарди.

— Кечирасиз. Билмабман.

«Ғалати қиз экан-ку. Гаплашсанг, зерикмайсан, бу кўриниб турибди».

Қизга ташқари кўринмасди. Ойна орқали кўчада липиллаётган хилма-хил чироқларни ҳам, турфа кишиларни ҳам кўролмаётганди. Қаршисида йигит турарди.

— Қаер билан гаплашмоқчисиз?— сўради йигит.

— Укам билан, Киев билан,— аста жавоб берди қиз.

— Мен синглим билан, Ленинград билан. Тасодифни қаранг-а,— йигит малла сочини силкиди.— Укангиз ўқувчимизми?— йигитга қизнинг укаси қандайдир фандан олимпиадагами ёки бирор спорт тури бўйича ёшлар ўртасидаги мусобақагами кетгандай тўюлди.

Қиз ҳаяжонланганди. Уни қақришмаётганди.

— Нега энди, у студент,— қиз таажжубланди,— бу йил кирди ўқишга.

— Мениям,— лекин бу мантиқ уни ишонтирмади. Шундай ёш қизнинг укаси студенту...— Кечирасиз, сиз ўзингиз иккинчи курсдамисиз?

Вақт ўтиб борапти. Кўчага эса аллақачон қоронғилик тушган.

Қиз ташвишланарди. Саволлар унга ортиқчалик қилаётганди. Қиз бошини сипкиди.

— Студентлик йиллари ўтиб кетди. Энди мустақил ишга ўтганинда анча оғир бўларкан,— у негадир бу нотаниш қизга гапиргиси, ишдаги воқеаларнинг барисини шу соддагина, кичкина қизга сўзлаб бергиси келарди.

Қиз беихтиёр қизиқиб тинглай бошлади. Бегона бир кишининг нуқси, фикрларини унга қизиқ туюлаётганди.

Йигитга қизнинг тўлқинланиб, жиддийгина уни тинглаётгани таъсир қилди. Қизлар олдида бундай эркин фикр юритмаганди тўғриси. Нимадир унга халақит берилди. Шунинг учун ҳам ўзини бундай диққат билан тинглашлари мумкинлигини уиламаганди ҳам.

— Исми Шухрат, спорт мактабида ишлайман. Айтганимдай, кўникса бўлади. Сизда-чи: қийинмасми?

Қиз ўйланиб қолди. Мийиғида кулиб қўйди. Беихтиёр кўзларида болаларча ҳинла, айёрлик ифодаси акс этди.

— Тўртинчи курсдаман,— қиз ерга қараб секин деди.— Театр институтида.

— Шунақами?— йигит самимий жилмайди.— Исмингиз нима унда?

Тамом. Айтиш керак, бўлмайди. Қизнинг нафаси тиқилди, овози зўрға эшитилди.

— Гули.

— Донг чиқариш сизларгаям, бизгаям қийин. Бир нарсага ҳаракат қилсан, ўри насан, уринасан, бўлмайди. Ўзингча камчиликларингни тугатиб, яна бошламоқчи бўласан. Бошлайсан, яна омадсизлик. Қарабсанки, кечикибсан, сендан юз марта зўрларни чиқяпти. Шунда омадинг, тўғриси талантинг йўқлигига ишонсан, бошлаганингга пушинмон бўла бошлайсан.

Қизнинг кўзлари чақнаб кетди.

— Тўғри, тўғри. Лекин мен театршунос бўлмоқчиман. Бу, биласизми, ҳақиқини санъат...

Йигитнинг ёдига расм дафтарини, бўёқ қаламларини мазахчи акаларидан яшириб юрган синглиси тушди. Уни соғинганини ҳис қилди.

Қизга севган образлари, сахналари тўғрисида гапириш осон ва азиз эди. Бу фикрларини ҳеч кимга айтмаганди ҳали.

— Аслида донг таратиш шартмас,— қиз энтикарди,— лекин сенинг нималарга қодир эканингни билишса, йўқ, ундоғамас...

Қиз кўлларини силкиб сўзларкан, йигит унинг фикрларига қўшилмасликка ҳақиқини йўқлигини ҳис қиларди.

— Сен қизиқмаган, билмаган, орзу қилмаган жойга ишга тушсанг-да, у орда сени ишга нўноқсан, қобилиятинг йўқ, дейишса...— Қиз ўкиниб, овози пасайди. Йигитга эса бу ҳол таниш эди.

— Тўғри, сен ишингдан қониқсанг, сени тушунишса, шухратни орзу қилмасан ҳам бўлади,— йигит ҳаммасини қизга гапириб бергиси келди. Ҳамма-ҳаммасини. Машҳур боксчи бўлмоқчи эканлигини, муваффақиятсизликларини, энди ишни нимадан бошлашга гаранг эканлигини ҳам бир бошдан бу бегона қизга сўзлаб, ичини бўшатишини хоҳларди.

— Киев! Киев!

Қиз шошилди, тиззасидан сумкаси тушиб кетди. Йигит эгилиб оларкан, у югуриб кетди.

Қизик, уни кабинага эмас, кассага чақиришди.

Қиз бошини қуйи солганча, ташвишланганча қайтиб келди.

— Абонентингиз келмади, дейишди. Нима бўлдийкин-а?—У йигитга боқди. Йигит унга ташвишли назар солиб турарди.

Бир зум ўтмасданок чинқироқ товуш хонада ўрмалади:

— Ленинград!

Йигит ҳам кабинага кирмай, жойида ўйланиб турган қизнинг олдига қайтиб келди. Елкаларини қисиб, кулиб юборди.

— Иккаламизниям омадимиз келмади,— у қўлидаги гаплашув талонини иштиллашча деди.— Нигор келмабди. Қандайдир виставкага кетгандир-да.

У қизни олдинга бошлади-да, эшикни очди.

Асфальт йўл намланиб қолибди.

Ёмғир томчиларди.

— Хайр, мен трамвайга,— қиз шундай деди-ю, барибир кетгиси келмаётганди. Негадир у ҳаяжонланарди. Асосий гапни айтмаганди унга. Йигит бекатгача уни кузатиб қўймоқчи эканини билдирди.

Одатдаги шовқин билан трамвай вишиллаб бир «ух» тортиб тўхтади.

Қиз трамвайга чиқиб олди. Пастда йигит бекат суянчикларига суянганича турарди. Трамвай салмоқ билан жойидан қўзғалди, йигит жилмайиб қўлларини силкиди.

Қиз ўриндиққа ўтиролмаб, бошқасига ўтиб олди. Энг асосий нарсани айтмади унга. Юраги томоғига келиб тўхтагандай, уни бўғаётгандай эди. Йигит машина йўлидан ўтиб тротуарга чиқиб олди. Трамвай эса шаҳдамлашмоқда. Қиз бир қарорга келди, сакраб ўрнидан турди.

— Тўхтатинг!— бехосдан қичқириб юборди. Одамлар унга ҳайрон бўлиб қарашди. Чопиб ҳайдовчи олдига борди.— Тўхтатинг, опажон, тўхтатиб юборинг,— юраги томоғига тикилиб, гапиришга ҳалақит бераётганди.

Семиз ҳайдовчи хотин ярим қайриларкан, нималарнидир ёлдиради. Трамвай бир вишиллаб эшиги очилиб-ёпилди. Қиз эса светафорга ҳам қарамай, нафас тезлигида тротуарга ўтиб олди.

Қиз ҳарсиллаб, энтикканча зўрға йигит куртқасининг баридан тутди.

Йигит ҳайратда, унга ўгирилди.

— Мен сизга ёлгон гапиргандим...— қиз куртқа барини қўйиб юборди.

Қиз ҳеч қачон театр институтида ўқимаслиги, неча йиллаб киролмаётганлиги, исми ҳам Гули эмаслиги ва ниҳоят ҳеч кимни алдамаганлиги, ўзини нега бундай тутганлиги, балки ҳеч ким билан бундай гаплашмаганлиги тўғрисида сўзларди.

Емғир еру кўкни аямай савалай бошлади.

Трамвайлар эса бирин-кетин сариқ чироқларини бепарволик билан милтиратиб бекатга яқинлашарди.

Маҳфуза БОЛТАБОЕВА

Андижон область Ербоши қишлоғида туғилган.
Энгельс номи совхозда ишлаш билан бирга Андижон
халқ хўжалиги институтида сирдан ўқимонда.

МАЙЛИ ЭДИ

Тўймаганман ота меҳрига,
Кўрмаганман уни бирор он.
Босган эмас суйиб бағрига,
Укинч билан яшайман ҳамон.

Йўқ, олмаган хазон еллари,
Ушламаган жангларда қурол.
Қадоқ эмас унинг қўллари,
Фарзанд унга эмасдир увол.

Одам бўлиб яшагану ул,
Инсонликни қочирган ўздан.
Фарзандим деб ўйламоқ тугул,
Қочиб юрган оловли кўздан.

Онагинам шундай тоқ ўтди,
Мендай ёлғиз қизчасини деб.
Ҳаёт илмин, заҳматин тодди
Одоб ила элга бўлиб зеб.

Эҳ отажон, қани энди сен,
Қурол тутган бўлсайдинг бир бор.
Майли эди, йиғламасдим мен,
Учсанг душман ўқиға бекор.

Шунда сени эслаб ўтардим,
Фидойи деб, зўр ғурур сезиб.
Соғинганда тошдай қотардим,
Ўтли ашким киприкда тизиб.

ЛОЛАНИНГ КЎЙЛАКЧАСИ

Лолахоннинг лоларанг
Кўйлакчаси чиройли.
Ярашган бирам қаранг,
Бинойидан-бинойи.

Гард юқтирмас эгнига,
Жуда озода экан.
Ойисин ёрдамида
Кўйлакни ўзи тиккан.

Чеккасин ушлаб турган
Ойиси гул солганда.
Кўйлак битиб тугмача
Қадаш унга қолганда,

Уялмасин, индаманг,
Қувонсин тикдим дея,
Ойимнинг ёрдамида
Бичиқни бичдим дея.

УМР

Бир япроқ бемаҳал узилди шоҳдан,
Ер томон учди у аста, беозор
Шамолда бош ирғиб барглар бутоқдан,
«Ёш кетди»,— дегандай кузатдилар зор.
Сарғайган хазонни кутиб олди ер,
Сўнг анҳор оқизди белгисиз ёққа.
Нақлким бўлинган шахсни айиқ ер,
Бандингни маҳкам қил, ҳаётмас соққа.
Япроқлар бу гапнинг тагига етиб,
Одамлар мевамиз тотиб қолсин дер.
Қаранг-а, хаёлга берилиб кетиб,
Япроққа битибман мурғаккина шеър.

ДАРЗ

Пичоқ теккач дарз кетди тарвуз,
Оқиб тушди шашқатор шарбат.
Таърифига топишолмай сўз,
Билдирдилар деҳқонга раҳмат.
Майли тарвуз кетақолсин дарз,
Ҳаддан зиёд ёрилсин ҳатто.
Шу сўзларни айтмоқлигим фарз:
Дарз кетмасин юраклар асло.

ДЕҲҚОН СЎЗИ

Мен деҳқонман, бепоён дала
Бағри узра олтин яратган.
Қудратимга тан бериб олам,
Шуҳратимни элга таратган.
Далам сари чиқаман тонгда,
Дилим бўлиб меҳнатга ташна.
Қониб-қониб ишлаган онда,
Кўнгил боғим кетади яшнаб.
Ел рақсига тебранган маҳал
Барглар узра шабнам жимирлар.
Ғўзаларим, сизларсиз азал
Менга шону шавкату зафар.

Л. Богатово. «Метро қурилишида».

Шаҳодат ИСАХОНОВА

Самарқанд область, Иштихон районида туғилган. ТошДуinning журналистика факультетини битиргандан буён Ўзбекистон телевидениесининг адабий-драматин эшиттиришлар Бош редакциясида ишлайди.

НИМА КУТАСАН УНДАН

Ой тепага келди. Аллақаердандир бир-бирига жўр бўлаётган хўрозларнинг бў-ғиқ қичқириғи эшитилди. Ишқом тагидаги чорпояда дадасини ачомлаганича эндигина кўзи илинаётган Нодиржоннинг яна уйқуси қочди.

«Ана, хўроз қичқиряпти, ҳозир эрта бўлади!». У дадасининг бўйнига ташланган қўлчаларини тортиб олди-да, чалқанча ётиб, осмоннинг ёришини кута бошлади. «Бир, икки, уч, беш, олти, ўн. Бир... икки... уч... беш... олти... ўн... қайта-қайта сана-ди. Лекин осмон худди хўрозларнинг қичқириғини эшитмагандай бояги-бояги-ча бўзармай тураверди. Тоқати-тоқ бўлган Нодиржон яна дадасини ачомлади. «Қачон эрта бўларкан-а?» дадаси ҳо-о-ов ётишда айтган эди: «Битта ухлаймиз, битта хўроз қичқиради, иннайкейин эрта бўлади», деб. Қани эрта бўлгани? Ана, энди хўрозлар ҳам қичқирмаяпти. Эҳ, қачон тезроқ эрта бўларкан-а? Агар тезроқ эрта бўлса, ой-жониси келади. Укача олиб келади. Дадаси айтди, ойижониси магазиндан укача со-тиб опти. Эҳ, унинг ойижониси шунақа яхшики... Боғчага борсаям кўтариб боради. Дадаси эса кўтармайди, эртақлар ҳам айтиб бермайди. Дарров ухлаб қолади. Ой-жонидан эса, болаларнинг ҳаммаси кўрқади. Ойижониси бўлса, уни ҳеч ким урол-майди. Мана, ойижони магазинга кетгандан бери болалар уни ўйинларига ҳам қўш-майди. Мана, ойижони магазинга кетгандан берди. Энди эса... Эҳ, ойижониси келсайди! Эрта бўлишини кута-кута тоқати-тоқ бўлган Нодиржоннинг хаёлла-ётган пайтда эса, ойижониси Нодиржонни тиззаларига олганича унинг энг яхши кўр-ган эртагини айтиб берарди...

— Бир бор экан, бир йўқ экан, битта Нодиржон деган паҳлавон бола бор экан. У жуда чиройли, сочлари қўнғироқ, қошлари қоп-қора, кўзлари эса катта-катта экан.

— Ҳи!

— Уни ойижониси билан дадажониси жуда-жуда яхши кўришар экан.

— Бувиси-чи?

— Бувисиям яхши кўраркан. Ойижониси уни ҳар доим «эркатойим, дўмбоғим, паҳлавоним», деб суяркан.

— Яна-чи?

— Яна «Ноди-Нодиржон,

Кўзлари маржон...»

деб суяркан.

— Карим пучуқни-чи?

— Ҳа айтгандай, уларнинг Карим пучуқ деган битта қўшниси бор экан. Унинг ёши Нодиржон билан тенг экан. Улар яна тўрт ойдан кейин бешга киришаркан. Нодиржон чиройли, ақлли, Карим пучуқ эса, хунук, бунинг устига исқирт ва суқатон бола экан. Нодиржоннинг ойиси эса уни масхаралаб:

«Карим пучуқ,
Лабида учуқ,
Тўйига келсин
Тўртта кучуқ».

деб суяркан.

— Иннайкейин-чи?

— Иннайкейин уни яна битта Равшан пакана деган ўртоғи бор экан. Бир куни ойиси бозорга кетса, Равшан пакана Нодиржонни урипти. Йўқ, коптогини тепибди. Ойижониси бозордан келиб қараса, Нодиржон йиғлаб ўтирган эмиш. Буни кўриб ойижонисининг шундай жаҳли чиқиб кетиптики... Бориб ўша Равшан пакананиям, унинг ойисиниям роса таъзирини бериб келипти.

— Иннайкейин-чи?

— Иннайкейинми ҳозир...

— Иннайкейин Нодиржоннинг ўйинчоқлари кўп экан!

— Ҳа, Нодиржоннинг ўйинчоқлари шунақа кўп эканки, ҳеч ким уни санаб адоғига ҳам етолмас экан. Ўртоқлариники эса, атиги иккита-учтадан экан, холос. Шунинг учун улар Нодиржонни кўришлари билан «Нодиржон, айиқчангни ўйнай, Нодиржон машинангда учай, Нодиржон коптогингни опчик, Нодиржон автоматингни бер, Нодиржон унингни бер, Нодиржон бунингни бер деб ҳеч қўйишмас экан. Нодиржон эса ақлли бола экан. Шунинг учун ойижониси айтганини қилиб ўйинчоқларини ўртоқларига бермас экан. Ўзи авайлаб, асраб ўйнаркан. Шунинг учун ҳам унинг ўйинчоқлари кўп ва бузилмай тураркан. Ана шунақа, Нодиржоннинг ўзи оламда ягона ва ақлли бола экан.

Кунлар ўтипти, ойлар ўтипти, унинг кетидан йиллар ўтипти. Нодиржон улғайиб катта одам бўлипти. Ҳалиги ўртоқларининг эса, бирортаси ҳам катта одам бўлмапти. Нодиржон кўтарилиб-кўтарилиб кейин министр бўлипти. Министр бўлганини кўрган ҳалиги ўртоқлари эса ҳасаддан ўлиб қолишипти.

— Вой, ростданам ўлиб қолишиптими?

— Йўқ, Нодиржоннинг ўшандай катта одам бўлгани уларга жуда алам қилипти-да! Чунки Нодиржонни ҳамма таниркан, ҳамма ҳурмат қиларкан. Унинг чиройли, қопқора «Чайка»си ўтиб қолгудай бўлса, одамлар орқасидан ҳавас билан термулиб қолишаркан.

— Йў-ў-ўқ, «Волга» минсин-да!

— «Чайка» «Волга»дан яхши-ю! Иннайкейин министрлар «Чайка» минишар экан-да!

— Ҳи-и-и... Иннайкейин-чи!

— Иннайкейин Нодиржон ўзининг чиройли хонасида ўтириб буйруқлар бераркан, одамлар эса унинг буйруқларини ўша заҳотиёқ сўзсиз бажаришаркан.

— Бажармагани-чи?

— Бажармагани ўша заҳотиёқ бир оғиз сўз билан ишдан олиб ташларкан. Чунки унинг айтгани-айтган, дегани-деган экан-да!

— Ҳи!

— Унинг олдига ҳеч ким навбатсиз киролмас экан. Ойижониси билан дадажониси эса тўппа-тўғри кираверишаркан. Иннайкейин у-чи...

— Ҳи!

— У ойижониси билан дадажонисига шунақанги чиройли ҳовли қуриб бериптики, унақанги ҳовли ҳали ҳеч кимда йўқ экан.

— Ойижон, энди ўртоқларининг келганини-да!

— Ҳа, иннайкейин бир куни ҳалиги ўртоқлари бор-ку: Карим пучуқ билан Равшан пакана, ўшалар Нодиржоннинг олдига каттароқ иш сўраб келишипти. Нодиржон эса атайдан «вақтим йўқ», деб уларни қабул қилмапти. Улар роса бир ой сарсон бўлишипти. Киришгани билан ҳам Нодиржон уларни бари бир куруқ қайтарипти. Чунки, ху-у-у ўша урганлари ҳалиям эсида турган экан-да!

— Иннайкейин-чи?

— Иннайкейинми...

— Нодиржон! Нодиржон болам-ув! Тур, тура қол энди, қўзим! Қарагин, ойижон

нинг сенга қанақа ширинтой укача олиб келипти-ю, сен бўлсанг ҳалиям ухлаб ётибсан-а!

Ойижонисининг тиззаларида ором олганича эртак тинглаётган Нодиржон бирдан чўчиб тушди. Ойижоним ёнимда-ю... у шошиб кўзини очиб қараса, ёнида ойижониси йўқ, бир ўзи чорпояда ётибди. Ҳозиргиларининг ҳаммаси тури экан. У севинганидан ўрнидан сапчиб турди. Ур-е, эрта бўпти.

Нодиржон чорпоядан туша солиб уйга қараб югурди. Қараса ойижониси диванда ёношлаганича ётипти. Ёнида магазиндан олган укачаси.

— Ойижон! Ойижон!

— Эҳ-ҳе, Нодиржон боламми менинг. Қани! Қани!— Ойижониси ётган ерида уни бир қўли билан секин ачом қилди.

— Ойижон, ойижоним...

Нодиржон ойижонисининг бўйинларидан маҳкам қучоқлаб диванга чиқишга интилди.

— Секин жоним, секин. Қарагин укажонингни эмизаяпман. Бирор ерини босиб оласан ҳозир. Эмизиб бўлай, ўзим тураман, иннайкейин яхшилаб ачом қиламан, хўпми?

Ойижониси унинг қўлчаларини бўйнидан бўшатиб астагина нари суриб қўйди...

* * *

Бугун эса Нодиржонларникида роса катта тўй бўлди. Укасининг отини Қодиржон қўйишди. Холалари, аммалари, ҳамма-ҳаммаси келишди. Олма бувисиям келди. Уйлари ўйинчоққа шунақанги тўлиб кетдики! Уҳ-хў-ўй! Бир, икки, уч. Учта автомат, иккита копток, битта айиқча, битта ўзи юрадиган машина, битта кемача, вўй, битта коляска, иккита коляска! Энди ўртоқлари кўрса борми, шунақанги ҳаваси келадики...

Э, э! Айтгандай ойижониси «Нодиржон яхши бола, ҳеч кимга ўйинчоғини бермайди» деб айтган эди-ку! Уларга кўрсатса, «бир ўйнай, бир ўйнай» деб қўйишмайди. Иннайкейин ойижониси укача опкегани кетганда ўйинларига қўшишмади-ю! Яна уришди-и-и...

Нодиржон куни бўйи ўйинчоқларнинг олдида кетмади. Йиғин туғаб, ҳамма ўй-ўйига тарқалгандан кейин эса, ўйинчоқларнинг ўртасида, тилла ранг айиқчанинг қоринчаларига бошини қўйганича ухлаб қолган Нодиржонни ойижониси жойига олиб қўйди.

Эрталаб Нодиржон уйқудан туриб қараса ўйинчоқлар йўқ. Ойижониси яшириб қўйипти. Улар Қодиржонники эмиш. Нодиржон чорпояда ағанаганича тушгача йиғлади. Опкелишган овқатлариниям емади. Лекин, бари бир ойижониси унга ўйинчоқларни бермади. Ахир Қодиржоннинг қўли бўлмаса, оёғи бўлмаса қаердан ўйнайди ўйинчоқларни! Валасапитни минолмаса, автоматни отолмаса, коптокниям ўйнолмаса... у бўлса, ойижониси магазинга кетганда қанча соғинипти. Унг кўзи минанам, чап кўзи минанам! Энди соғинганини кўради! Белиниям босмайди...

* * *

— Тавба қилдим, Қодиржон туғилгандан бери аҳвол шу-я! Хали кўзига қўлини тикади, ҳали юзига ёстиқ босади, ҳали уриб қочади. Хў-ў, башаранг қурсин сени, кўзинг чақчақмай! Нима қиларканман кейин!

Ойижониси шундай деди-да, Нодиржоннинг қулоқларидан чўзганича бурчакча олиб бориб қўйди. Оғриқнинг зўридан юзларигача қизариб кетган Нодиржон кўзларини муштчалари билан ишқалаб пиқиллаб йиғлай бошлади.

— Йў-ўқ, ойижониси, Нодиржон яхши бола, бошқа бунақа қилмайди энди. Ишонмасанг ана ўзидан сўра, бошқа қилмайсан-а, Нодиржон?

Нодиржон бувисига ўқрайиб қаради.

— Қиламан!

— Мана қиласан! Мана қиласан,— ойижониси югуриб келиб унинг юзи кўзи аралаш шапалоқ тортиб юборди.— Мана...

Нодиржон ойисининг қўлидан қутулиш учун ўзини ҳар томонга ташлаб чириллаб йиғлай бошлади.

— Ҳаммасига ўзинг сабабчисан.— Бувижониси Нодиржонни ойисининг қўлидан юлқиб олди.— Бошда айтганим сенга, болани бунча товламагин деб. Уз билганиндан қолмадинг. Эркатойим, ёлғизим деб роса қулоғига қўйдинг. Болалар битта урса сен иккита қилиб қайтариб келдинг. Бир жойга борсанг ҳам кўтар, келсанг ҳам кўтар, бунинг устига ўқитганинг «сен яхшисан, сендан бошқанинг ҳаммаси ёмон» деган гап бўлди. Шундан кейин яна нима кутасан ундан?

Матлуба ИСЛОМОВА

Тошкентда туғилган. ТошДУнинг филология факультетини битириб, ҳозир республика радиосида муҳаррир бўлиб ишламоқда.

ТУМОР

Афсуски, мен шоира эмасман. Бу ашуланинг фақат мазмунини тушунтириб бера оламан, холос.

«Агар сен бўлмасанг, мен учун бутун дунё қоронғу. Боғу-бўстон, қуёш, нур, гуллар, қўйинг-чи, бутун дунё гўзалликка тўлса-ю, сен ёнимда бўлмасанг, менинг кўнглим ёришмайди... Сенсиз менинг ҳаётим гўё ойсиз тундек».

Оҳ, бунча ёқимли овоз, ғамгин куй? Бу ашула мени маст қилиб хаёлимни ўғирлаб қўйди. Туриб, аста деразадан ташқарига қарадим. Кичик Абу шаҳари гўё сув ўртасида очилиб турган нилуфардек эди. Пастликда экинзор, жўхори, нўхот, мош, шולי экилган. Қишлоқ атрофи тоғ. Дала этагида сой оқяпти. Сой бўйида қўрғон. Атрофда беш-олтита сигир иштаҳа билан ўт чайнаяпти. Бошига катта сариқ рўмол ташлаган аёлга кўзим тушди. Сигир соғиб ўтирибди. Беихтиёр зинадан тушдим-у, ёнига бордим. Орқасидан бироз кузатиб турдим. Аёл бояги мунгли қўшиқни хиргойи қиларди. Қўли ҳаракатда.

— Синглим, сутингиз ерга тўкиляпти,— дедим.

У чўчиб тушди, менга қараб, иккала кафтини бирлаштирди:

— Намасте бахинжи, айе!

— Салом...

Қаршимда қадди-қомати келишган, қошлари камондек гўзал аёл турарди. Тим қора кўзлари ғамгин боқарди.

— Мен Лата Мангешкар битта бўлса керак деб ўйлардим, қаранг-а, иккинчи Латани ҳам кўрдим.

— Қўйинг-э, Лата қаёқда-ку, мен қаёқда,— деб ёқимли илжайди қиз.— Хурсандман, ашулам сизга ёқибди. Лекин бу ашулам билан қўни-қўшниларнинг жонига тоққанман. Ҳаттоки мени тентакка чиқариб қўйишди.

— Сабаб?— сўрадим мен.

— Сўраманг, бунинг достони узун...

Ҳар қанча тортинмасин, мен «достон»ни эшитмагунимча қўймадим. Самимийлигимни сездим шекилли, ҳикоясини бошлади.

Ана шу қўрғон атрофидаги ерлар, шу ўтлаб юрган моллар ҳаммаси Шоҳ Соҳибники. Отам ҳаётлигида ҳов, тепаликдаги қамиш уйда турардик. Кичкинагина хўжалигимиз бор эди, унинг ҳам ярим ҳосилини ер эгасига топширардик. Қолганига бир амаллаб кун кечирардик. Анави дарахт тагидаги уйда эса, Мухак Лал амаки ва унинг

1 Салом алайкум, опажон, келинг.

ўғли Ашок туришарди. Ашок Шоҳ Соҳибнинг молларига қарарди. Отаси соҳибнинг ҳисобчиси эди. Биз Ашок билан ёшликдан дўст бўлиб ўсган эдик.

Қиз оғир хўрсиниб қўйди, рўмолининг учи билан нам киприкларини артиб, гапида давом этди:

— Кўкат устида ўтириб отасидан эшитган эртақларини у менга айтиб берарди, мен жон деб тинглардим. Рама ва Сита ҳақидаги эртақларни айтганда сеҳрланиб қолардим.

Битта чапатини тенг бўлиб ердик. Оталаримиз кўрса ҳам ўзларини кўрмаганга солишарди. Назаримда, уларнинг умиди ҳам бизнинг бошимизни қўшиб қўйиш эди. Лекин, кунлардан бир кун Мухан Лал амаки кечқурун бизникига келди-да, менга қараб:

— Қизим, чилим ёндириб кел,— деди.

Чилим тутатиб келдим-у, бориб чапати пишира бошладим.

Мен биз ҳақимизда гаплашишса керак, деб беихтиёр қулоқ солдим.

— Эртадан биз шаҳарга кетяпмиз. У ерда боқиш қийин бўлади, эчкимизни олиб қолсанг,— деди у охири.

— Тинчликми ўзи? Нега кетяпсан шаҳарга?— таажжубланиб сўради отам.

— Хотинимнинг бир дўкондор акаси бор эди. Бундан беш йил олдин хотини вафот этган эди. Кеча ўзи дунёдан кўз юмибди. Улар бефарзанд, бутун бойлигини Ашокка хат қилиб қолдиришибди.

Секин нариги эшикдан чиқиб кетдим. Сой бўйида ўйчан ер чизиб ўтирган Ашокка кўзим тушди. Тезда ёнига бориб ўтирдим-у, мен ҳам ер чиза бошладим.

— Кикку, шаҳарга ўқишга кетсам, мени кутасанми?

— Яширмай, тўғрисини айтавер, ҳаммасидан хабардорман.

— Нима, сен хурсанд эмасмисан? Ўзинг ўйлагин, сен саводсиз, мен саводсиз... Иккаламиз ҳам бир бечора, ғариб... Мен бой бўлишни ўйлаётганим йўқ, лекин ўзингга маълум, биттагина ҳунарим бор — расм чизиш. Ҳеч бўлмаса, бир оз ўқиб олсам, иккаламиз учун ҳам ёмон бўлмасди. Узоғи билан икки йилда қайтаман.— У бўйидаги туморни олиб, бўйингга солиб қўйди: тумор ичида Ашокнинг расми бор эди.

— Мени эсингдан чиқарма,— у қўлимни қисганича, кўзларимга тикилди.

— Мен-ку, эсдан чиқармайман-а, лекин сен шаҳарга кетяпсан, уй-жойлик бўлдинг.

— Юрак битта бўлади. Уни ҳам сенга ташлаб кетяпман,— деди Ашок.

Шу кунни узоқ гаплашдик. Мана шу дарахт сўхбатимиз гувоҳи. Йиллар ўтди. Бир кун мен уни кўриб қолдим. Кўзларимга ишонмадим. Сочи қирқилган, лабига қалин қилиб бўёқ сурилган бир қиз машина ҳайдаб кетяпти. Ашок бўлса, қўлини қизнинг елкасига ташлаган ҳолда нималарнидир унга тушунтирарди. Машина шундоққина ёнимдан ўтиб кетди. Лекин Ашок мени кўрмади. Кўз олдим қоронғилашди. Кечқурун подачи Манну келиб шундай деди:

— Ашок акамни кўрдим. Қалъада бир қизни ўтқазиб қўйиб расмини чизяптилар. Ўша қиз-чи, эркақларнинг тор шимини кийиб олибди. Ашок акам ҳам бутунлай бошқача бўлиб кетибдилар. Оғизларида сигарет, бир қўлларида қалам.

Бу гапни эшитганимдан кейин бир ой касал бўлиб ётиб қолдим. «Энди дунёда яшаб нима қиламан» деб, ўзимни сувга ташладим. Лекин, одамлар қўтқариб қолишди. Ишонганим, суянганим, ёлғиз Ашок эди. Энди дунёда ҳеч кимим йўқ...

У ҳикоясини тугатди. Мен нима дейишимни билмай, ёш экан, қўюлиб қолар деган мазмунда унга тасалли берган бўлдим-у, лекин сира гапим қовушмади. Биз ажралишдик.

Эртасига, индинига атрофдаги тарихий ерларни сайр қилгани чикдим, аммо қизни қайта учратмадим. Унинг нолакор ишқ қўшиғи ҳалигача қулоғимдан кетмайди...

АНАРКАЛИ

Анорнинг гуллаган пайтини томоша қилганмисиз? Унинг гуллари қизил ипга тизиб қўйилган маржонга ўлшайди. Худди шу мавсумда Агра шаҳрида, Ниёзшоҳнинг анорзориде Анаркали деган қиз дунёга келди. Анаркали — анор гули дегани. Орандан йиллар ўтди. Анаркали бўйига чўзилиб, гўзал қиз бўлди. Қошлари зулукдек,

қоп-қора, киприклари ҳанжардек ўткир, сочи тақимини ўпадиган самбитдек бу қизнинг чеҳрасидан доимо нур ёғиларди.

Бир куни она қизи Анаркали орқасидан хаёлга чўмди: пари каби бу қиз наҳот мендай бир чўрининг қизи бўлса? Агар Анаркали шоҳ наслидан бўлиб, шоҳона кишим-у, тилло зеварларга бурканса борми, йўқ-йўқ, мен албатта буни истамдим.

— Анаркали!

— Лаббай, ойижон, нима дейсиз?

— Ҳа, нима демоқчи эдим-а?— у бироз довдиради, кейин хаёли паришон ҳолда қўлидаги мис товоқни қум билан ишқаркан:— Бегона кишилардан юзингни беркинтин. Айниқса, саройдагилар сени кўришмасин. Кўрамлигинг мени ташвишга солиштин, деди.

— Хўп бўлади, ойижон, ҳам чекманг,— Анаркали «Биз камбағаллар кимга ҳам керак бўлардик»,— деб онасини овутмоқчи бўлди-ю, лекин кечаги воқеа эсига тушиб, юраги орқасига тортиб кетди. Кеча Анаркали бош ювиб, анорзор чеккасидаги тўри бона кулбалари олдида сочини куритарди. Зарбоб тўн, оппоқ салла ўраган қирқ ёшлардаги киши унинг орқасидан оёқ учида юриб келиб тўхтади. Анаркали белни қиратирилган сарисининг учини топиб, юзини бекитгунча бегона киши унинг ҳуснини томоша қилиб бўлди. Ҳаяжонланган Анаркали чопганича кулба ичкарисига кириб кетди...

Анаркали бир куни боғдаги арғимчоққа ўтириб, уча бошлади. Ҳар тепага чиқиб, пастга тушганда назарида у билан бирга бутун боғ, дарахтлар ҳам тебранаётгандек туюларди. Шу пайт орқадан кимдир арғимчоқни қаттиқроқ итарди. Анаркали кўрққанидан бир сакради-ю, ўт-ўланлар устига енгил қушдек тушди. Шаҳзода Салим қолиб, уни турғизмоқчи бўлиб қўлидан тортди. Анаркали ўрнидан турди. Лекин бир оёғини босолмай: «Вой, оёғим»,— деб қайта ўтириб олди.

— Нима бўлди, оёғинг оғриятими?— сўради шаҳзода.

— Йўқ, қўл теккизманг, ўзим тураман.

— Кечир, мени. Мен сени арғимчоқда учирмоқчи эдим. Сен бўлсанг ўзингни ерга отдинг.

— Боғда мендан бошқа ҳеч ким йўқ эди-да. Жинми, деб кўрқиб кетдим. Хўш, ўзингиз кимсиз? Шоҳнинг боғида нима қилиб юрибсиз?

— Мен шаҳзодаман. Ўзим айланиб юрибман. Сен ўзинг фариштамисан?

— Мен боғбоннинг қизиман. Отам шу боғда боғбон эдилар. Ўтган йили вафот этдилар. Ҳозир бу боққа онам иккимиз қараймиз. Ху, анави кулбада яшаймиз. Энди мен кетай.

Анаркали секин ўрнидан тураркан, ҳеч ким кўрмадимикан, дегандек атрофга қарадию катта чинор орқасида мўралаб турган тунов кунги бегона кишига кўзи тушиб, югурганича кетди. Дарахт панасидаги киши шоҳнинг вазири эди. У анчадан бери Анаркалини кузатиб юрарди. Шаҳзода билан бирга кўрдию ўзича «бунинг олдини олиш керак», деб қўйди.

Анаркали кўзачасини кўтариб, сувга кетаётган эди. Овдан қайтаётган шаҳзода отдан тушди-да, отнинг тизгинини баланд дарахтга боғлаб, қизга эргашди. Қиз унинг соясини кўриб, қадамини тезлатди. Шаҳзода ҳам тез юра бошлади. Анаркали боғ этагидаги тез оқар сувга кўзачасини ботириб, энди оламан деганда кўзача қўлидан сирғалиб, сувга тушиб кетди. Кўзача орқасидан қирғоқ бўйлаб Анаркали ҳам кетаверди. Лекин олишига кўзи етмади шекилли, бармоғини тишлаб тўхтаб қолди. Қоп-қора шахло кўзларида ёш йилтиллади. Шундагина шаҳзода Салим шу оддий кўзача ҳам бир камбағал қиз учун қанчалик қимматлигини сизди-да, ўзини сувга отди. Анаркали кўзачани олиб ерга кўяркан, юзидаги ғамгинлик бир зумда табассумга айланди.

— Энди менинг қўлимдан тортинг, чиқолмаяпман,— деди шаҳзода.

— Қўлингизни беринг,— деб Анаркали қўлини узатган эди, шаҳзода уни ҳам сувга тортиб туширди.

— Вой, бу нима қилганингиз?— Анаркали жон-жаҳди билан қирғоқдаги шоҳларга тирмашиб чиқиб олди.— Уятсиз, энди ойимга нима дейман?

— Чўмилдим, дейсиз.

— Сизга осон шундай дейиш.

Анаркали баданига ёпишиб қолган сарисини энгашиб қўли билан сиқа бошлади, шаҳзода эса унинг гўзал қомастига завқ билан боққанча сув ичида шоҳга осилиб тураверди.

— Сувдан чиқмай туринг, биров келмай туриб саримни куритиб олай.— Анаркали ички кийимда қолиб, сарисининг бир учини банан шохига илди. Бир учини

қўли билан баланди-паст қилиб сиккий бошлади, сочларини ёзиб, олдига туширди.

— Энди чиқсам майлими?— сўради шаҳзода.

— Йўқ.

— Чиқаман.

— Утинаман сиздан, чиқмай туринг.

— Бир шартим бор, хўп десангиз чиқмай тураман.

— Қандай шарт?

— Эртага шу пайтда шу ерда учрашамиз.

Анаркали ўйлаб қолди. Нима десам экан... Унинг «ҳа» дейишга майли бор эди.

— Ўйлаб кўраман.

— Олдин бир жавоб айт. Кейин ўйлайверасан. Ахир мен сувда туравериш музлаб кетдим.

Анаркали шоша-пиша сарисини ўраб олдида, сочларини йиғиштириб, орқасига турмаклаб қўйди. Шаҳзода ҳам сувдан чиқди.

— Энди сен кўзингни юм. Мен ҳам кийимларимни куришиб олай.

— Кўзимни юммайман. Мен кетаман.— Қиз кўзачасини олиб, тошдан-тошга энгил сакраб кетиб қолди.

— Эсингда турсин. Эртага шу ерда сени кутаман!— қичқирди шаҳзода унинг ортидан.

Улар сой бўйида, арғимчоқ ёнида, баъзан тонги салқин ҳавода учрашиб, осмондаги юлдузлар ҳақида, «Рама ва Сита» достони ҳақида узоқ-узоқ баҳслашибарди. Бундан хабар толган вазир тинч юролмади. Шоҳ ҳузурига чопди.

— Шоҳим, сизнинг содиқ вазирингизман. Шоҳингиз синишини, обрўйингиз тўқилишини хоҳламайман. Ахир у қиз сизнинг ўғлингизга муносиб эмас. Гапим ноўрин бўлса, узр, шоҳим...

Тонг. Ниёзшоҳ ҳузурига нонушта келтирган хизматкор қўл қовуштириб турарди.

— Шаҳзода келсин,— деди шоҳ.

Шаҳзода Салим отаси ҳузурига келиб, саломлашди. Шоҳ дарғазаб кўзлари билан бир тикилди-ю, сўнг у ёқдан-бу ёққа юра бошлади. «Масала жиддий,— ўйлади шаҳзода.— Нима қилиш керак. Отасидан кечирим сўраш, севганидан бир умр воз кечиш... Отасининг гапига кирмаслик одобсизлик демақдир. Лекин... нима, отам шоҳ бўлгани учун мен севган қизимга уйланмаслигим керакми?», деган фикрлар унинг хаёлидан ўтарди

— Хўш, ўғлим, уйлантириш чоғи келди чамамда. Қайси шоҳнинг қизини олиб берай? Балки кўзлаганинг бордир?

«Нима қилай?— ўйлади шаҳзода.— Айтиш керак, бошқа илож йўқ».

— Ота, агар мени уйлантирмоқчи бўлсангиз, боғбонимиз қизи Анаркалини олиб беринг. Биз бир-биримизни севамиз.

— Мен буни аллақачон билганман. Мана, ўз оғзингдан ҳам эшитдим. Бу хом хаёлни миянгдан чиқар. Унга ҳам лойиғи чиқиб қолар. У сенга муносиб эмас.

— Бошқа гапингиз йўқми, ота?

— Йўқ,— деди шоҳ, юришдан тўхтаб.

— Менинг ҳам бошқа танлаганим йўқ,— деди-да, шаҳзода Салим аста чиқиб кетди.

Ниёзшоҳ бу суҳбатдан қаноатланмади. Эртасига қизни қақиртирди.

— Нега қақирганимни билсанг керак. Ўғлим сени севиб қолибди. Лекин сен ақлли қизсан. Унинг қандай наслдан эканлигини яхши биласан. Агар хўп десанг, мен сени ўз қизимдек тўю-томошалар билан султон соҳибга турмушга берсам. Хоҳлаганинча дур, тилла, зеварлар берай, қизим, хўп дегин.

— Илтифотингиз учун қуллуқ, шоҳим, лекин муҳаббатни дур, тиллалар билан ўлчаб бўлармиди. Менга ҳеч нарсангиз керак эмас. Лекин қалбимдаги пок севги ўзимда қолади. Ҳеч ким уни юлиб ололмайди.

Шоҳ яхши гапдан иш қилмаслигини билиб, маккорлик йўлига ўтди.

— Балли, қизим, сени сиnamoқчи эдим. Сен ўғлимга арзийсан. Майли, мен розиман. Лекин бир шартим бор. Эртага саройга мушоирага қизлар йиғилишади. Унда ким ғолиб чиқса, ўшани келин қилмоқчи бўлганман. Майли, сен ҳам одамлар олдида мушоирада қатнаш. Ғолиб чиқсанг, марра сеники.

Эртасига гуллар билан безатилган катта меҳмонхонага гиламлар тўшалиб, ранг-

баранг шоҳи сариларга ўралган, сочларига гул тақиб, қўлларига хинадан гул солган қизлар йиғилишди. Мушоирани эшитиш учун келган келинчалар бурунларига булоқни, бўйинларига дур, қўлларига қўша-қўша олтин узук ва билагузуклар тақишган эди. Хонпа муаттар ҳидга бурканди. Созандалар созларини тайёрлаб ўтиришарди. Мушоира бошланди. Ҳазаллар қўшиққа солиниб куйланди. Анаркали бошқа бир шаҳар рожасининг қизи билан айтишуани бошлади. Бошқалар эса нақаротига қўшилиб туришди. Тўрда шоҳ, вазир ва рожалар ўтиришарди. «Ваҳ-ваҳ-ваҳ, тасанно, шаббаш»,— деб қўйишарди улар қойил қолиб.

— Бугун иккимиз ўз тақдиримизни ҳал қиламиз.

— Сенинг қўшиқларингни қалбим билан тинглаяпман.

— Агар ғолиб чиқсанг, майли, тақдирга тан.

— Ваҳ-ваҳ-ваҳ, шаббаш, қойил, яшанглар.

Айтишаётган икки қиз ҳам гўзалликда, овозда, ғазалларининг маънодорлигида бир-бирларидан қолишмас эдилар. Анаркали бугун шундай очилиб кетган эдики, ҳамманинг кўзи унда эди.

— Қайси рожа ёки бойнинг қизи экан,— дея бир-бирлари билан кичирлашишарди аёллар. Бу гўзал сиймо, бу дилрабо овоз, бу қадди-қомату сеҳрловчи оҳу кўзлар ҳаммани ўзига мафтун этган эди. Лекин унинг кимлиги бошқалар учун топишмоқ бўлиб қолди. Мушоирада Анаркали ғолиб чиқди. У ҳаяжонланганидан, чарчаганидан охири ғазални куйлаётганида кўзларидан ёш оқарди. Ҳамма қарсақ чалиб, Анаркалини олқишлашди. Шоҳ ҳам.

— Яшанглар, барака топинглар. Эртага ҳаммангиз бизникига тўйга марҳамат қилинган,— йиғилганларга мурожаат қилди шоҳ. Анаркали кўзларига ёш билан югурганича боққа чиқиб кетди. Орқасидан шаҳзода чопди. Қизни қайтариб олиб келишди. Даврадагилар тарқалгач, канизаклар Анаркалини хушбўй мушки анбар сувда ювинтириб, пушти ранг кашмир шойиларга ўрадилар. Сочларига муаттар ҳидди ёғлар суриб, қўл ва оёқларига хинадан гуллар солишди.

Шу пайт канизаклардан бири вазир келаётганини хабар қилди. Қизлар дарҳол чувиллашиб, бир четга ўтиб туришди. Хонада вазир билан Анаркали қолди. Вазир очилиб кетган Анаркалига суқланиб боқаркан, шундай деди:

— Охири марта сенга гапим бор. Ҳали ҳам Салимдан умидингни уз. У сени ёш боладек алдаяпти. Шоҳ ўғли бир чўрини хотинликка олармиди. Йўқ, албатта. Уларнинг ниятлари бузуқ. Шаҳзода рожанинг қизига уйланмоқчи. Ёш умрингни хазон қилма, Менга тег. Ахир мен сенга жудаям ачиняпман.

У Анаркалига яқинлашган эди, қиз девор томон тисарилиб, додламоқчи бўлди. Вазир ўзини бир қадам орқага ташлади-да:

— Демак мени севмайсан. Майли, лекин бошқаники ҳам бўлмайсан, билиб қўй,— деб чиқиб кетди.

— Эй худо. Нималар бўляпти ўзи? Сенга нима гуноҳ қилдим мен? Кечир мени, худо, кечир, Салим. Мени саройда бари бир тинч қўймадилар. Яхшиси онам олдига қочиб қолай.— Анаркали эшикни ура бошлади.

Шу пайт ҳарам бошлиғи Жейтли Соҳиба кириб қолди.

— Ҳа, қизим, нима гап?

— Худо хайрингизни берсин. Мени бу ердан чиқариб юборинг.

— Эй тентак қиз. Қўриқма, бугун мен сени қўриқлаб, шу ерда ётадиган бўлдим. Бошингга бахт қуши кўнди. Қизим, йўқ дема. Шоҳимиз саховатли, мана эртага никоҳ. Ахир бу кунни икковинг ҳам орзиқиб кутгансан. Шундай эмасми?

— Гапингиз тўғри. Лекин мен ҳозир бу ерда қололмайман. Уйда онам ёлғиз. Балки йиғлаб ўтиргандир. Шаҳзода мени топиб олади. Мен ундан сира ҳам хайр эмасман. Тушунинг, опажон. Мени қўйиб юборинг, ялинаман. Негадир юрагим ҳонлиқаяпти.

— Тентакликни йиғиштир, қизим. Мен сенинг буйруғингга эмас, бошқаларнинг буйруғига қулоқ соламан. Яхшиси, жойнамозни келтир. Намози аср бўлиб қолди.

Вазир оёғи куйган товуқдай у ёқдан-бу ёққа югурарди. У ўзи эришолмаган ҳурилиқнинг бошқаларга насиб этшини хоҳламасди. Охири бир ҳийла ўйлаб топди. Ҳайча қилиб ўралган кичик бир қоғозни қўйнига солиб, шоҳ ҳузурига келди.

— Ҳазрати олийлари, хурсандчилик учун тўй олдидан бир майхўрлик қилганимизми?

— Розиман, лекин аввал шатранж ўйнаймиз,— жавоб берди шоҳ.

— Жони-дилим шатранж. Қани бошладик. Оқи сизники, қораси бизники.

Улар кетма-кет шахмат ўйнашарди. Косагуллар эса уларга май тутқазиб туришарди. Шоҳ маст бўлиб қолди. Кетма-кет уч марта ютқазди.

— Келинг, охириги бор ўйнайлик. Агар яна ютқизсангиз, унда бир шартим бор.

— А?.. Нима... нима... қани... у...

— Арзимаган бир қоғозга муҳр босиш керак.

— Ҳеч гапмас қолдирсам ҳам қўл қўйиб бераман.

Охириги ўйин ҳам вазир фойдасига ҳал бўлди. У бояги қоғозни очмасдан энг пас-тига муҳрини бостириб олди. Кейин шоҳ уни қўлтиғидан олиб, ётоғига элтиб кўйди. Қайтиб, чиққач, икки жаллодни чақириб, Анаркалини қатл этиш тўғрисида ҳозиргина шоҳга муҳр бостириб олган қоғозни кўрсатди. Улар қора чодир ёпинган ҳолда Анаркали ухлаб ётган хона томон йўл олишди. Соқчилар ҳам маст уйқуда эди. Қизнинг оғзига латта тиқиб, қора чодирга ўрашди-ю, олиб чиқиб отга ўнгаришди. Узоқ даладаштдаги бир қаср ёнида тўхтадилар. Қизни отдан туширишди.

— Ўлиминг олдидан намозингни ўқиб ол.

Идроки ўткир Анаркали «бу вазирнинг иши» дея дилидан ўтказди-ю, кўзларида ёш, юрагида алам билан йўлга боқиб, зора шаҳзода Салим кутқаргани келиб қолса, деган умидда вақтни чўзиш учун намозни ҳам ўқиди. Сўнг қўшиқ айта бошлади. Бу қўшиқ унинг яраланган қалбидан нидо каби чиқарди, кўзларидан эса тинмай ёш оқарди.

Юрак-бағрим доғлаган
Севгинг учун йиғлайман.
Ўлимга етаклаган
Севгинг учун йиғлайман...

Бу хабарни дарвозабондан эшитган шаҳзода отга қамчи босди. Бироқ у кечиккан эди... Салим севгилисининг жасадини кўтарганича отга миниб саройга қайтди. Оҳиста отдан тушиб, қизни анорзор ичига, улар ҳаммаша учрашиб бир-бирларига ғазал айтишадиган ҳовуз бўйига кўмди. Ҳар куни эрта саҳар Салим Анаркали қабрига гул олиб келганида қизнинг онаси йиғлаб ўтирарди.

Ойлар ўтди, яна баҳор келди. Яна анор гуллади. Бугунги оқшом ой ҳам Салимнинг ғамларига чиқолмади, булутлар орасига яширинди. Чақмоқ чақиб, момоқалди-роқ бўлди. Ёмғир ёғиб, шамол турди. Лекин бу булутли тонгни Анаркали кўрмади.

Назира ЙЎЛДОШЕВА

Бухоро область Навоий районида туғилган. Низомий номидаги Тошкент Давлат пединститутининг филология факультетида таҳсил кўрган. Ҳозир «Гулистон» журнали редакциясида ишлайди.

ДАРЁ

Дарё елиб-югурар, нечун бунча шошар у?
Қанот истайдими ё — қирғоқларга тошар у?
Нега суви тиниқмас, хас-чўплар билан тўлган,
Чексиз тоғ-адирлардан тўхтамасдан ошар у.

Жўшиб-жўшиб оқсин у — эзгу экан нияти,
Дилда армони боркан, бўлмасин ҳаловати,
Қирғоқда қолаверар хас-чўп, интилаверсин —
Интилишдан иборат чин умрнинг қиммати!

* * *

Анҳор ёқасида бир туп наъматак
Кўм-кўк яшнаб турар, барглари майин.
Баҳор, қуёш, ердан у баҳра олиб,
Очилиб боради кун сайин.

Унинг ғолиблигин, унинг зафарин
Кўплар олқишласа, кўплар куяди.
Қуёш боши узра сочса нурларин,
Осмон қовоғини уяди.

Оқкўнгил одамлар кўпдир ҳаётда
Чайир бўлсанг — бахтинг кулаверади.
Баъзи дили мўртлар чекка-чеккада
Ўзича минғирлаб юраверади...

* * *

Менинг юрагимда қуёш куйлаётир,
Куйлаётир масрур, куйлаётир шан.
Кечалар жимгина қўшиқ сўйлаётир,
Қорачиғларимда сингиб ҳур Ватан.

Хаёлим уфқида оқармоқда тонглар,
Она-ер шивирин тинглаётирман.
Ниҳол ҳаётимни чулғаётир шонлар,
Уфқларга нур бўлиб сингаётирман.

Майсани ўпаман лабларимга қўйиб,
Тўлқиндай яшамоқ, дўстлар, қандай бахт.
Бас, завқ, дардим дилга қўёлмам сиғдириб,
Мен юрагим ёниб куйламоғим шарт!

Юрагимда қуёш, қуёш куйлаётир...

ПИКАССО КАПТАРИ

Юрагини ўрай бошлаганда ғамлар
Пикассо қоғозга алланарса чизди.
Сокин, зерикарли ўтар экан дамлар,
Қоғозга кабутар солганини сезди.

Олдин битта эди, кейин ўнта бўлди,
Ун миллиондан ошиб кетдилар бирдан.
Нурдай чарақлаган оппоқ осмон кулди,
Энди унинг расмин чизяпман мен ҳам...

ОЛИС ЙЎЛДАН КЕТАЁТИРМАН

Олис йўлдан кетаётирман,
Олис уфқ ўйимда доим.
Олис қуёш, ҳар ғунча, япроқ
Ҳам одамлар қамрар нигоҳим.

Олис йўлдан кетаётирман,
Қадамларим қатъий ва илдам.
Бусиз менга йўқдир ҳаловат,
Оқ йўл тиланг, дўстларим, сиз ҳам.

Олис йўлдан кетаётирман
Йўллар менинг учқур қанотим.
Сизга ҳамроҳ шеър ёзмагунча,
Майли, йўлда ўтсин ҳаётим!

* * *

Мен шундай бир шеър ёзсам,
Унда
Бутун орзуларим акс этса.
Уни ёниб куйлаганимда
Ҳамма-ҳамма ёниб эшитса.

Яна ўқиб олислардаги
Қўшнилари «Балли», десалар.
Ва беҳуда юрмабди, дея
Онамга тасалли берсалар...

* * *

Дилига чўғ солмас на ўйин, на иш,
Висол орзиқтирмас, ўртамас ҳижрон.

А. МУХТОР

Сиз яхши одамсиз, шубҳасиз,
Ва лекин биласизми, энди
Майда-чуйда гапга чек қўяйлик, бас.
Бас, менинг юрагим сиқилиб кетяпти,
Асабларим менинг темирдан эмас!

Мен инсонман ахир, ширин сўзга зорман,
Менинг тушимга ҳам охулар кирар.
Мен дардга ва бир оз саодатга ёрман,
Юрагим жонсарақ урар, интилар —

Дук-дук урган қалбни олқишлайман бугун,
Олқишлайман дунё кенгликларини.
Кичкина хонамга дўстларни чорлайман,
Чорлайман гулларин шу ер шарининг.

Ёмонмассиз сиз ҳам, ақлли, сипосиз,
Гўзаллигингизга келтиролмашак...
Йўқ, ҳар ҳолда менга ўзимдай безовта,
Дардимни тушунадиган одамлар керак!

Хайр, дўстим...

Сан'ат МАХМУДОВА

Тошкентда туғилган. ТошДунинг журналистика факультетини тугатгач, «Коммуна» газетаси редакциясида ишлади. Ҳозир «Саодат» журналининг бўлим бошлиғи.

ЎН САККИЗДА ЭДИ У

Роза Одиловна чаққонлик билан доскага янги мавзунинг ёзди-да, ўқувчиларга қаради. Бўйи-бўйига, ақли-ақлига етиб қолган йигит-қизларнинг кўзлари ўзида. У дарсни бошлаб юборди.

Орадан бир неча дақиқа ҳам ўтмаган эди, Роза Одиловна Масрурнинг дарсга эътибор бермай, кафтидаги нимагадир термилиб ўтирганини сездди. Масрур киприк қоқмай, аллақандай маъюслик билан тикиларди кафтига. Дарс унинг қулоғига заррача ҳам кирмаётгани аён эди.

Роза Одиловна дарс мавзуида давом этганича аста юриб, Масрурнинг партасига яқинлашди. Масрур ҳамон кафтидан кўз узмас, ёнига нозик қоматли, ёш муаллимаси келганини ҳам пайқамасди. Роза Одиловна бўйинини чўзиб, назар ташлади: сурат. Қиз боланинг сурати: икки ўрим қора сочини кўкси узра ташлаган, оппоқ кофточка кийган дўндиққина қиз. «Бунча ҳам кўхлик қиз экан-а? Бало-ку, бу Масрур!».

Масрур ёнидаги ўртоғи туртганидагина суратни шошмайгина кўкрак чўнтагига солди-да, қўлларини қовуштириб, қуюқ қошларини уйганича ўтираверди.

Роза Одиловна парта ёнидан узоқлашди. Доска олдида аста у ёқдан-бу ёққа юра бошлади. Унинг тили гапирарди-ю, дилида Масрурни ўйларди. «Қизик, тўққинчи синфдан бошлаб чиройли қизлар суратига тикилса-я! Қайси қиз дарров суратини ҳады қила қолдйкин-а?! Ҳа, Масрур энг аълочи, энг чиройли болалардан. Ҳар қандай қиз унга учини мумкин. Лекин боланинг фикри бўлинади-ку! Ўқишига путур етади-ку. Масрур шу пайтгача мактабнинг олтин ўқувчиси ҳисобланарди. Масрургина эмас, Роза Одиловнанинг синфи мактабга намуна эди.

Муаллима гоҳ сўзлашдан тўхтаб, бутун хаёли Масрурга кетарди. «Нима қилиш керак? Ота-онаси эшитса, нима дейди? Отаси ғоятда яхши одам, мактабга таклиф қилинганда қанда қилмай келади».

Роза Одиловна мавзуга яқун ясаб, гапини тугатди-да, бориб жойига ўтирди.

— Қани, ким ҳозирги ўтилган мавзунинг қисқача такрорлаб беради?— деди у синч-ков кўзларини Масрурдан узмай. Ҳар доим биринчи бўлиб қўл кўтарадиган Масрур ҳамон қошларини уйиб, жим ўтирарди. Ўқувчиларнинг «мен-мен» дегани эшитилди.

— Носиров Масрур, қани, сен айта қол, бўтам,— кексалардек мулойимлик билан деди ўқитувчи.

Масрур шошмайгина ўрнидан турди, узун бармоқларини парта устига тиради. Унинг кўзларида ҳам маъюслик, ҳам ғазабга ўхшаш бир ўт чақнаб турарди.

— Билмайман!— деди у ўжарлик билан, кейин ерга қараб, индамай тураверди. Унга қўшилиб ўқувчилар ҳам жим бўлиб қолишди.

— Нега билмайсан, бўтам, ё... тобинг йўқми?— ҳалигидай майинлик билан сўради ўқитувчи.

— Тобим жойида!— дағал жавоб қайтарди Масрур, кейин кўзларида қайсарлик ўти чакнаб, кўшиб қўйди,— билмадимми, шунга яраша баҳо қўяверинг!

Роза Одиловна титраб кетди. Кўзларига ишонмай Масрурга тикилиб қолди. Шу пайт кўнғироқ чалинди-ю, Роза Одиловна аста бош ирғаб, болаларга рухсат берди. Масрурга эса, «сен тура тур» ишорасини қилди.

Жимжит синфда ўқувчи ва ўқитувчи гапни нимадан бошлашни билмай сўқунга чўмиб қолишди. Ниҳоят Роза Одиловна босиқлик билан гап бошлади.

— Кел, ўтир, гаплашайлик, бўтам...

— Айтаверинг!— турган жойидан қимир этмади Масрур.

— Қизиқ... Сен нега бунчалик тез ўзгариб қолдинг-а?— ўзини жиддий тугиша уриниб сўради ўқитувчи.

Масрур бир оз индамай турди-да, кейин худди кинолардаги қаҳрамонларга ўхшаб:

— Табиат қонуни шундай, Роза Одиловна, ўзгариши керак!— деди.

— О... шунақа дегин...— Роза Одиловнанинг овози ингичкалашиб кетди,— жуда эрта бошлабсан, ўзгаришни.. Дарс вақтида суратга тикилиш ҳам ўзгаришми?!

Масрур ял этиб қаради. Лаблари алланечук титради:

— Ишингиз бўлмасин!— деди-ю, рухсат олмаёқ кўчага отилди.

Роза Одиловна бу синфда биринчи марта шундай манзарага дуч келиб, ҳайрон қолди. Оёқ-қўли мадорсизланди. Диққати ошди. Яхши гапириб, буларни талтайтириб юбордиммикан-а?— деб ўйлади.

Роза Одиловна мана учинчи йилдирки, шу синфга раҳбарлик қилаётган бўлса, бирон марта овозини баланд қўйиб, ўқувчиларни уришмади. Болаларнинг кўнглини йўл топшига ҳаракат қилди. Бирма-бир ҳаммасининг уйига ҳам борди. Бирор ўқувчи хато қилса, ёлғиз ўзига тушунтирди. Ўқувчилар ҳам уни қаттиқ ҳурмат қиладиган, ўзларини эркин тутадиган бўлди. Ота-оналарнинг; «болаимиз — яхши синф раҳбарини йўлиқди», деган гапларини эшитди. Энди эса, мана бу Масрур! Вақти келса, бутун бир синфни Масрурга ишониб, ўрнига ўтказиб чиқиб кетган пайтлар бўларди. Масрур болаларни худди ўзидек тинч, осойишта олиб ўтирарди. Ҳа, Масрурга ҳамманинг ҳаваси келиб юрса-ю, у дабдурустдан ўзгариб, «билмаганимга яраша баҳо қўйинг!» деб дағаллик қилиб турса. Дарс вақтида қизларнинг суратига тикилса. Йўқ, бу аҳволни шундай қолдириш мумкин эмас. Унинг дадасини қақриб, маслаҳатлаши зарур.

Навбатдаги ота-оналар мажлисидан кейин Роза Одиловна Носир Йўлдошевдан қолишни илтимос қилди. Носир Йўлдошев ҳайрон эди. Ҳар гал мажлисда аввало унинг ўғли ҳақида мақтовли гап бўларди. Бошқа ота-оналар унга ҳаваслари келиб, қараб қўйишарди. Бу гал эса, Роза Одиловна Масрур ҳақида оғиз ҳам очмади. Ногадир ўйчан, маънос кўринади муаллима.

— Носир Йўлдошевчи!— вазминлик билан гап бошлади Роза Одиловна,— тунон кунни Масрурга «ёмон» баҳо қўйишимга оз қолди. Носир Йўлдошевчи ёш, маҳоратли ўқитувчига ҳайрат билан қаради. Роза Одиловна эса, ачиниш оҳангида давом этди.— Ҳа, ҳа, ўзи айтди, «билмаганимга яраша қўяверинг»,— деди... Шу пайтгача ҳатто «тўрт» олмаган болага мен қандоқ «ёмон» қўяй?

Носир Йўлдошевнинг пешонаси тиришди.

— Билмай қолдимми, ҳақиқатан?

— Билади, лекин у дарсга қулоқ солмай... аллақандай суратга тикилиб ўтирди.—

Роза Одиловна асосий гапни айтиб олганидан анча енгил тортди. Лекин хавотирланиб, Носир Йўлдошевнинг оғзини пойлади.

— Қанақа сурат?

— Чиройли бир қизнинг сурати. Дарс пайтида тикилгани-тикилган. Ўқишига халла бермаса, деб кўрқаман. Лекин ман уни уришганим йўқ. Баъзи ўқитувчиларга ўхшаб ўқувчилар уртасида изза қилганим ҳам йўқ. Чунки, биламан, Масрурнинг кўнгли инзик, характери кескин.

Носир Йўлдошев лом-мим демай ўтирарди. Унинг ранги ўчиб кетган. Ўгли ҳақидаги бу хабарга қандай фикр билдиришни билмай, лол эди.

— Масрур катта бўб қопти-да?— деди Носир Йўлдошев ўзига-ўзи гапирганидан дек паршонлик билан.

— Кўрқманг, балки бу ўткинчи бир ҳавасдир... Балки, онаси аста тушунтирса... далда берган бўлди Роза Одиловна.

— Йўқ, ўзим гаплашаман!— гапни қисқа қилиб ўрнидан турди Носир Йўлдошев.
— Илтимос, Масрурни қаттиқ ранжитиб қўйманг, у мактабнинг фахри-я!— деди
Роза Одиловна уни кузатиб кўяркан.

— Ташвишланманг, Розахон, ўқувчингизни ранжитмайман!

У чиқиб кетди. Қоронғи кўчада бораркан, қаттиқ чарчагандек икки қулоғи битар, ўғли билан сурат масаласида қандай гаплашишни билмасди. Ахир, нима ҳам дейди? Ёш юракнинг нидосига буйруқ бериб бўладими! Ёш юрак оҳу мисол. Оҳу эса, истаган томонига сакрайди, унга ҳеч ким «бундай қилма», деб буйруқ беролмайди.

Носир Йўлдошев уйга келганида ўғли йўқ эди.

— Масрур кўринмайдими?— сўради у ечинаётиб...

— Кеч бўлса уйда ўтирмайдиган бўб қолди. Қоронғида кўча кезган боладан яхшилик чиқармиди?

Носир Йўлдошев хотинининг жағини очиб қўйганидан пушаймон еб, телевизорнинг қулоғини буради. Улар эндигина ётишганда кўча эшиги ғийқиллаб очилди. Бир неча дақиқадан кейин Масрурнинг хонасида чироқ кўринди. Носир Йўлдошев ухлай олмади. Хотинининг хуррак овозини эшитгач, чопонини елкасига ташлаб, аста ҳовлига чиқди.

У шипиллаб юриб, дераза ёнига келди. Уғлига тикилиб қолди. Масрур стол устига ёзилган катта қоғозга энгашиб, турли шакллар чизиш билан овора эди. Қизиқ, Носир Йўлдошев ўғлига бундоқ яқиндан разм солиб қарамаган экан, бўйи чўзилиб, расмана йигит бўлибди. Сабза урган мўйлови ўзига ярашган. Бир тутам жингалак сочи ҳар энгашганида чаккасига тушиб, унинг юзини яна ҳам хушрўй кўрсатар эди. Носир Йўлдошев ўғлини ўлиб-кучиб олгиси келди. Бир неча йилдирки, кичкинтойлардан ортиб, Масрурни эркаламапти-я?

Масрур чизишни тугатди. Носир Йўлдошев ўзини хиёл четга олди. Масрур хонада у ёқдан-бу ёққа юра бошлади. Ана у жилмайди, у шод кўринарди. Ким билсин, у ҳозир висол учрашувидан қайтдимиди? У тоқчага тахланган китобларини титкилай бошлади. Битта китобни олиб, пириллатиб варақлади. Ичидан кичкинагина қоғоз учиб тушди. Сурат шекилли. Ҳа, сурат! Масрур тик турганича суратга термилиб қолди.

Носир Йўлдошевнинг юраги қисила бошлади. Демак, у уйда ҳам дарс тайёрлаш ўрнига суратга тикилади. Нима қилсин? Қандай айтсин сурат ҳақида? Ҳозир юриб бориб ҳаммасини айтса, суратни йиртиб ташласа, ўғлининг мурғак қалбини жароҳатлаб қўймасмикан? Бусиз ҳам ота-бола ўртасида қандайдир бир гина борлиги маълумку! Ҳа, Масрур ўз билганидан қоладиган бола эмас. У ўжар, тутган ерини кесади.

— Чироқни ўчир!— дераза ортидан буюрди Носир Йўлдошев. У ичкарига кириб боришдан ўзини тийиб қолди.

Масрур эса, ярим тунда отасининг бунчалар дағдаға қилганидан ажабланиб, деразага тикилганича, қилт этмай турарди.

— Учир деяпман, безраймай,— яна қичқирди отаси.

— Нима ишингиз бор?— отасининг баланд овозига яраша Масрур ҳам дағал сўради.

Носир Йўлдошев чидолмади. Жаҳл билан юриб, ичкари кирди-да, оппоқ девордаги тугмачани «шаққ» эттириб чиқиб кетди. Уйга қоронғилик чўкди. Бу билан Носир Йўлдошев ўғлига «суратга қарашга сенга ҳали эрта!» демоқчи бўлди...

У уйга кириб, ўрнига ётди. Лекин ухлолмади. Орадан ярим соатча ўтгач, Масрурнинг хонасида яна чироқ шувъласи порлади.

Эрталаб Масрур чой ҳам ичмай, мактабга жўнаб қолди. Носир Йўлдошевнинг худди ўғри одамга ўхшаб, Масрурнинг хонасига кирди. Тез ҳаракат қилиб, китобларни пириллатиб варақлади. Костюмларининг чўнтагини титкилади. Кейин ёзув столидаги китоб-дафтарларни кўтариб қаради. Ниҳоят оппоқ катта қоғоз остидан орқа томони сарғайган суратни топди. Носир Йўлдошев суратни қўлига олди-ю, титраб кетди, ўзигина эмас, юраги ҳам титраб кетди.

— Малоҳат! Малоҳатим! Жоним!— у суратни кафти орасига олиб кўкрагига босди. Кўзларини юмди. Қайноқ томчилар юзига оқди.— Малоҳатим, азизим! Яшаб юра қолсанг бўлмасмиди?— Носир Йўлдошев стулга ўтириб қолди. Малоҳатнинг сурати сира қолмаган, борини ҳам кейинги хотини йўқ қилиб ташлаган, деб юрарди.

Носир Йўлдошев Малоҳатни биринчи марта мана шу суратда кўрган эди. Онаси раҳматлик мана шу суратни кўрсатиб, «майли дей қолгин, болам, қара, суқсурдай қиз!» деганида юраги шўғиллаб, оёқ-қўли бўшашган, «ойижон, майли, совчиликка бора қолинг», деган эди. Лекин ўзи ойисидан олдинроқ бориб, Малоҳатнинг дарвоза-

си олдида унинг чиқишини бетоқат бўлиб кутган эди. Ушанда Малоҳат ўн саккизда эди. Ҳа, ўн саккизда! Орадан ой ҳам ўтмай, тўй қилишди. Тўрт йил бирга яшадилар, худди тўрт соат каби. Мана шу Масрур уч ёшга тўлганида Малоҳат оғир касалликдан вафот этди. Оҳ, чидолмайди, Носир Йўлдошев ўша кунларни эсласи чидолмайди. «Малоҳат! Малоҳат!» деб бўзлаганини эсласи чидолмайди. Одамлар: «Буларга нуз теғди, булар мисоли Тоҳиру-Зухра эди», деб ёқа ушлашган эди ўшанда.

Носир Йўлдошев кўз ёшини артди. Ажабо, Малоҳатнинг биронта суратини келти қилдириб, уй тўрига илиб қўймапти-я! Олдиниға ғам-ташвиш билан оворла бўлди. Кейин эса ана шу хотинидан ҳайикди.

Носир Йўлдошев суратни костюми чўнтағига солиб, оғир қадамлар билан ҳовлиға чақди.

— Қаёқда юрибсиз, чой совуб қолди-ку!— хотинининг овози ғоят совуқ эшитилди. Унинг томоғидан шу топда ҳеч нима ўтмас эди. У отланиб чиқиб кетди. Мақлабга йўл олди.

9 «А» синф деб ёзилган эшикни аста чертди. Роза Одиловна эшикни очиб, Носир Йўлдошевни кўрди-ю, ўзини ташқарига олди. Хавотирланиб унга қаради. Носир Йўлдошевнинг ранги ўчган, ҳаяжондан тили гапга келмасди.

— Нима гап, тинчликми?— саросима билан сўради ўқитувчи.

— Тинчлик, тинчлик... Масрур... дарс вақтида мана шу суратга тикилиб ўтириш миди?

Роза Одиловна шошиб суратни қўлиға олди.

— Ҳа, ҳа, шу сурат!— овози титраб, қизариб кетди Роза Одиловна.

УЗОҚДАГИ ЮЛДУЗЛАР

Ҳозиргина Зебонидан уйимга қайтиб келдим. Зебонинг оиласи даврасида юрагимга най садосидек ўрнашиб қолган шодлик туйғулари ҳамон дилимда манж уради. Кўнглимдаги ғашликни нари суреди.

Кремплин костюмимни юмшоқ халатга алмаштириб, юз-кўзимни муздек сувга ювиб олғач, яна ҳам енгил тортдим. Телевизорни бураб, юмшоқ креслога чўқдим. Кўзим телевизор экранида-ю, хаёлим Зебода.

Қизиқ, Зебо билан қайта учрашганимдан бери руҳим шундай ўзгариб кетдики, ўзимга-ўзим «мен олдинги ўз қобилиға ўралган Санобар Қўлдошевна эмасман, ўша ёшлиқдаги қувноқ, беғубор Санобарман», дегим келади. Лекин афсус ёшлиқ қайтиб келмас экан... Пешонамни уқалайман. Икки қўлимни тиззамга ураман.

— Эҳ, нима учун шунча йилдан бери дўстим Зебони излаб топмадим-а? Зебо эса мени топди. Ҳа, менинг қадрдон синфдошим Зебо, ўша, мен... ундан қўл силтаб кетганимдан сўнг, орадан йигирма тўрт йил ўтган бўлса-да, мени излаб ишхонамга — институтга кириб келди.

— Санобар Қўлдошевна керак эдилар,— таниш, аини пайтда: майин, сипо бу овоз қулоғимга шундай ёқимли эшитилдики, ўгирилиб қараганимча юрагим шошиб кетди. Кўзларимга ишонмайман, ким бу? Бир неча дақиқа унинг исми ёдимга келмай, туш кўраётгандай доврираб қолдим. Унинг ёшлиғидагидай кўзлари ёниб, жилмайиб туриши... Зебо!

— Зебо, Зебо, кел... келинг!— дедиму қушдек учиб ўрнимдан турдим. Негадир Зебонинг иссиқ, кенг бағрида ўзимни ўша ўн етти ёшимдай ҳис этиб, кўнглим бўшашиб, кўзларимга ёш қалқди.— Вой, қандай топдингиз бу ерни, Зебо!— Ёнимга стул қўйиб, уни ўтқазиб, сумкадан рўмолчамни изладим.

— Топдим-да, топдим келди-да!— Зебо таъкидлаб, шўх кулиб қўйди. Унинг ўша менга ёқадиган кулгичлари чуқурлашди. Кўзлари чақнади. Шошиб, тиззасидаги сумкасидан газета олди.— Мана, Санобархон, сиз ҳақингизда ёзишган-ку, ўқиб, сизни топганимдан севиниб кетдим. Сизни жуда-жуда кўргим келди. Докторлик муборак бўлсин! Табриклайман! Яшанг!— у жилмайиб, меҳр-муҳаббат билан тикилди. Қўлимни қаттиқ қисиб қўйди.

— Раҳмат! Раҳмат! Келиб яхши қипсиз-да. Жудаям хурсанд бўлдим,— дийман кўзимни қайта-қайта артиб. Зебо эса бош чайқаб, гапида давом этади.

— Мени айтинг, газетани ўқиганимдан буён ўзимни қўярга жой тополмайман. Худди ўзим фан доктори бўлгандай... ҳеч ёққа сиғмай кетдим.

Зебо ҳали ҳам қувноқ, дилкаш, самимий. Хиёл қисиқ, қоп-қора кўзларида чексиз меҳр, чуқур маъно, беғуборлик жилва қилади. Чакка сочларига битта-иккита оқ ора-лапти. Упа-элик кўрмаган буғдой ранг чеҳраси эса тиниқ, икки бети қип-қизил. Қадди-қомати жойида. Дид билан кийинган. Зебога тикилиб тўймайману хаёлан ўзимни кўз-гуда кўраман.

Ҳорғин, рангпар, афт-ангорим, қатор-қатор ажинлар... Хўш, тенгдош бўла туриб, нега мен унга нисбатан шунча тез қариб кетдим?

Зебо хаёлларимдан беҳабар, кўзларимдан кўзини узмай ҳаяжон билан сўзлайди. Газетада ўқиганларини таҳлил қилиб, илмий ишимга қойил қолади. Қайта-қайта кўл-ларимни қисади.

— Пулат хола... бормилар?— деб юбордим, негадир ўтмишни эслаб, Зебо бош чайқади.

— Ён йил бўлди оймиланинг вафотларига. Ушанда... Икки-уч йилдан сўнг оймилар тузалиб, бир неча йил соғлом яшадилар, набираларни катта қилдилар...— Зебо қайнанаси ҳақида, чуқур ҳурмат, эҳтиром билан гапириб берди. Ёшлигимни, бошқа синфдошларни эслашиб, хўп кулишдик.

Шу куни Зебо билан қанча вақт гаплашиб ўтирганимиз ёдимда йўқ, фақат унинг адрес қолдириб, уйига боришимга розилик олиб кетгани ёдимда.

Эҳ, ёшлиқ, ёшлик... Зебо билан мен мактабда ён йил бирга ўқиб, бир партада ўтирганмиз. Дарсни ҳамма вақт уларникида тайёрлар, Зебо деярли ҳар куни келиб, онамдан рухсат олиб, мени уйига бошлаб кетарди. Уларнинг уйи тинч, онаси жимгина бир четда дўппи, жияк тикиб ўтирар, чой дамлаб ё бир қошиқ егулик пишириб, «кела қолинглар, қизларим», деб секингина чақириб кўярди.

— Университетнинг математика факультетига юборамиз сизларни,— дейишарди ўқитувчиларимиз мактабда. Ушанда 1949 йил, институтларга жойлашиш ҳозиргидек мураккаб эмасди. Икковимизнинг ўнинчи синфни олтин медаль билан тугатганимиз эса нур устига нур эди. Чунки олтин медаллилар институтга имтиҳонсиз қабул қилинарди.

Аттестат олган кунимизнинг эртаси саҳарлаб Зеболарникига келдим. Кафтдек ҳовли чиннидек тоза. Айвонда Баҳри хола тез-тез қатим тортиб, дўппи тикаяпти. Зебо буғи чиқиб турган самовардан чой дамляяпти. Зебонинг негадир руҳи паст қовоқлари шишган.

— Юр, кетдик, Зебо, дўхтирдан ўтамыз,— дедим.

У индамай онасига қаради. Баҳри хола мени ёнига имлади.

— Ким, қизим, Санобар, эсон-омонмисан, ўтир ёнига,— деди. Кейин оғир хўрсиниб қўйди.— Энди бу гапни сенга айтмасам, кимга айтаман.

Юрагим шув-в этиб кетди. Ишқилиб яхши гап бўлсин-да.

Баҳри хола иш печини ёнига қўйиб, Зебо узатган чойни қўлига олди.

— Энди, қизим, ўзинг биласан... қўлимиз калта. У яна оғир хўрсинди.— Бунинг ҳам дадаси урушдан омон қайтганида бунчалик бўлмасди. Ўқиш учун яхши кийим-бош керак, дегандай. Бу ҳам майли-ю, қиз болани ҳар куни шаҳарга жўнатиб йўлини пойлаб ўтиришга менда юрак борми? Вақтида эгасига топширишга не етсин?

— Қанақа эгаси?— деб юбордим шошилиб. Баҳри хола маъюс жилмайди.

— Эгасидақа, эгаси-да. Ҳалиги текстилда слесар бўлиб ишлайдиган Юсуф бор-ку. Узи яхши бола. «Қизим ўқисин, кейин бир гап бўлар», деб шу пайтгача кўнмай юрардим. Лекин мана бир ойдан бери Юсуфнинг онаси бир қўл, бир оёғи ишламай ётиб қолди. Шу... Зебо ўша оилани тебратса, Пулат холанинг жонига ора кирса дей-ман. Ўқиш бўлса қочмас...

Бу гапларни эшитиб ҳанг-манг бўлиб қолдим. Икковлари ҳам жим.

— Ўзинг нима дейсан, а?— ишонч билан Зебони туртдим. У албатта онасининг бу фикрини рад қилади, деб ўйладим.

У индамай ўйга толди. Кўзлари ерга қадалди. Лаблари титраб, кўзимга қарамай жавоб берди.

— Мен, мен... нима ҳам дердим. Оймилани хафа қилгим келмайди. Кейин... Пулат холага ачинаман, жудаям ачинаман. Қизи бўлмаса, катта ўғли фронтдан қайтмади. Ким, ким қарайди унга, дедим.— Зебо бирдан жиддий тортиб, ёшга тўлган кўзлари чақнаб кети.— Ўғли ишда бўлса... Йигит киши онасининг ётиши-туришига қарай оладими?!

Вой тавба, бу ўзимизнинг Зебони? Ҳой, бу нуқул аъло олиб, чираниб ўқиганларни нима учун эди? Қани у ширин орзуларимиз? Шу шол кампирни деб... Кийимлари жикқа мой Юсуфни деб...

Жаҳлим чиқиб кетди. Ортиқ чидаб туролмадим. Қўлимдаги чойни хонтахилга кўйдим.

— Ростдан турмушга чиқмоқчимисан? Ҳазил қилмаяпсанми?— дедим. Зебо кўзимга тик қаради.

— Санобар, ахир Пўлат холага ёрдам бериш керак? У...

Мен ёниб кетдим.

— Бас... ўзинг ҳам эрсираб турган экансан,— шартта ўрнимдан турдим,— эсиз сенга олтин медаль, эсиз ўқиганларинг. Сен икки дунёда одам бўлмайсан! Хайр! Шундай дедиму юзига қўриб чиқиб кетдим... Гапларим Зебога қанчалик таъсир қилишини ўйлаб ҳам ўтирмадим.

— Санобар! Уртоқжон, тўхта, ахир мени тушунсан-чи... орқадан эшик ёнигача келган Зебонинг овози акс-садо берганича қолди.

Эссиз, ўшанда мен энг яқин дўстимни ёлғиз ташлаб кетдим. Дилгинасини доғлаб ташлаб кетдим. Балки, ўшанда унга менинг ёрдашим керакмиди? Дадам ишлайдиган касалхонага Пўлат холани ётқизишга кўмаклашим керакмиди? Зебони ўқишга юборинг, деб қандай қилиб бўлса ҳам Баҳри холани кўндирсам бўлмасмиди?!

Яна бошим оғрий бошлади. Ўрнимдан туриб, сервантдан дори топдим. Эрталаб термосга дамлаб кетган чойимдан қуйиб дорини ичдим. Яна креслога чўкдим. Чойимдан қуйиб ачиққ дорини ичдим. Яна креслога чўкдим.

Ахборот тугаб, телевизорда концерт бошланиб кетибди. Дилафрўз ўйнаяпти. Омон бўлгур Дилафрўз-эй, сени қандай она туққан экан-а?!

...Университетда ўқиётганимда менга яқин бўлсин деб, ота-онам шаҳар четига ҳовлимизни сотиб, марказга кўчиб келишди. Икки-уч йил ўтгач, Зеболарнинг ҳам аллақадардан ер олиб, уй қуришаётганини, Зебонинг икки ўғилчаси борлигини ойим қайсидир кўшимиздан эшитибдилар.

— Энди у уйда қолиб кетди-а?— деб сўрадим ойимдан.

— Ҳа, бекорга олтин медални хайф қилди...

— Ҳим, Пўлат хола тузалиб кетиптими?

— Йў-ўқ, қаёқда дейсан, ҳали ҳам ўзи юролмасмиш... Зебо уни опичиб юрармиш.

— А, вои!

Бешинчи курсда ўқиётганимда — қишда тўйим бўлди. Тўй бўлгани яхши экан-у, лекин келинлик вазифасини адо этиш қийин экан. Гапнинг очиги мен учун — ҳаётнинг фақат бир томонини ўйлаган кимса учун қийин бўлди. Эримнинг битта кўйлагини ювсам ҳам, қайната, қайнанамга бир чойнак чой дамлаб берсам ҳам малол келди. Икки ой яшадим, ўзимни ҳам, уларни ҳам қийнадим. Институтда мени Москвага аспирантурага тавсия этишганини билиб, қувончим ичимга сиғмай кетдим. Урра, ҳаммасидан қутуладиган бўлдим, деб ўйладим. Уйга келиб, эрим Анварга Москвага кетишимни айтдим. У менга аспирантурага сиртки киришни, ҳеч бўлмаса бир йилга орқага суршни илтимос қилди. «Укам армиядан келса, балки бирга борармиз. Ҳозирча ота-онамизга қараб турайлик», деди.

— Мен ўқишим керак. Мен ўзимни фанга бағишлайман. Билдингизми? Сиз... Сизлар менга ҳалақит қиялпсизлар. Сиз эса фақат уй ишига ярайдиган саводси хотинга уйланиб олинг. Мени кутманг,— дедим сабрим чидамай.

Афсус... минг афсус шундай бўлади, деб сира ҳам ўйламагандим. Ўқишга котганим ҳам майли-я, Анварга айтиб кетган сўзим учун бир умр пушаймондаман. Мен диссертация ёқлаб Тошкентга қайтганимда Анварнинг бир ўғил, бир қизга ота бўлганини эшитдим.

— Яхши бўпти, яна ўқийман. Илмий ишимни давом эттираман,— дедим қўл силтаб.— Эрсиз яшасам ўлиб қоламанми?

Йиллар! Йиллар эса ўтаверди. Мен Анварга ўхшагини қайтиб тополмаслигини яхши билар эдим. Энди ёшим улғайиб, менга ҳеч ким маъқул бўлмас эди. Турмушга чиқмасликка аҳд қилдим.

Уй исиб кетди. Ҳаво етишмай, юрагим қаттиқ санчиб қўйди. Телевизорни ўчириб, балконга чиқдим. Кенг серкатнов кўчада саноксиз чироқлар порлайди. Жуфт-жуфт бораётган йигит-қизлар, эр-хотинлар, Ановиларнинг қизчалари қикир-қикир кулиб бораёпти. Анув чолу кампирлар шу маҳалда гарунглашиб қаердан келишяптикин! Ҳай, Дуся хола билан Яша амаки-ку. Неварамизнинг туғилган кунига борамиз дегин шувди кеча.

Яқинда Зебо ҳам неvara кўради. Буви бўлади. Қирқ икки яшар буви. Тауба,

келини худди Зебога ўхшаган чаққон, дилбар-а! Буюртма қилганми, дейсан. Аспирантурада ўқиркан. Бугун ҳам у ширингина жилмайиб, Зебога қарашиб юрди. Юсуф ака бўлса, оғир оёқ келинини аяб, Зебога шивирлаб, «келингга кўп иш қилдирма, айт, ўтирсин, дам олсин!» дейди. Келин эса резинка шлянга билан ҳовлига, гулларга сув сепди. Зебо ош дамласа, у салат тайёрлади.

Дарвоқе, биринчи марта борганимда мени Зебонинг болалари, келини кутиб олишди. Данғиллама участка-ю, гулларга тўлган саришга ҳовлини кўриб, кўнглим яйраб кетди. Зебонинг тўрт ўғил, бир қизи — бири-биридан ақлли, одобли эканки. Уларга қараб тўймайсан. Қизи билан келини мени оппоқ ғилофли, юмшоқ диванга ўтқизиб, столга қордек тоза дастурхон ёзишди. Бир зумда турли-туман ноз-неъматлар келтиришди. Келин тавозе билан чай узатди.

— Ойимлани ҳозир чақириб чиқаман,— деди қизи ҳовли томон юриб.— Сиз бемалол, опаюн...

— Зебохон ишлайдиларми?— саволимдан ўзим хижолат чекиб, қўшиб қўйдим,— бугун дам олиш кунини-ку!

— Ҳа, почтада ишлайдилар ойимла. Кун ора-де, ишлари. Кеча уйдайдилар,— деди келин табассум билан.

— Анчадан бери ишлайдиларми?— деб сўрадим шошиб.

— Ун йилдан ошибди. Орденлари ҳам бор. Жуда илғор бўлиб кетганлар.

Бу оддий гап менга шунчалар қаттиқ таъсир қилдики, бошим айланиб, кўзим тиниб кетди. «Икки дунёда ҳам одам бўлмайсан!» деганим қулоғим остида жаранглаб кетди.

Почта уйларига яқин экан. Гул-гул очилган Зебохон чеҳраси қувончдан порлаб, «Э-э, Санобархон, хуш келиптилар!» дея кучоқ очиб кириб келди. У билан кўришарканман, мен кўксига «Алоқа аълочиси» значоғига қараб қўйдим. У ҳамон аълочи. Унинг ҳаёти аъло, яшashi аъло!

Зебо бир зумда қўшниларини чақириб чиқди. Баҳри холага одам юборди. Зебо мени ғурур билан қўшниларига таништирди, хандон кулиб, ёшлигида қилган шўхликларидан гапириб, ҳаммани кулдорди. Қўшнилар ҳам дилбар, лобаргина эканлар бир гапириб ўн кулишади. Баҳри хола ҳам худди орада ҳеч гап бўлмагандай самимий қувониб, мени узоқ бағрига босиб кўришди. Ҳол-аҳвол сўради. Баҳри холанинг худди ўша ёшлик пайтидагидай чуқур меҳр ва самимиятини кўриб энгил тортидим. Юрагимда неча йиллардан бери ётган доғ ювилиб кетгандай бўлди. Ҳадемай Юсуф ака ҳам келди. Тўлишиб, барваста, чиройли киши бўлиб кетибди. Тикув фабрикасида директор ўринбосари экан. У ҳам самимий, дилкаш...

Ушандан бери Зебоникига неча марта бориб келдим. Ҳар гал алланечук энгил тортиб, ғашликлардан узоқлашиб, дунёқарашим ўзгариб, ҳаёт кўзимга гаштли кўриниб қайтаман.

Шунча йилдан бери икки хоналик секциямда фақат китоблар устида мук тушиб, ўзим топиб, ўзим еб яшадим. Ишларим кўплигидан, вақтим озлигидан нолимаган кунларим йўқ эди, деярли. Биров меникига келмаса, биров менинг вақтимни ўғирлаб, тўй-ҳашам ёки зиёфатга чақирмас... деб биқиниб яшадим.

Чақирганда бормасанг, чақирувга зор бўласан, деган экан, бир доно. Борманимдан кейин таниш-билиш, қариндошлар кейинги пайтда мени тўй ёки зиёфатларга айтмай қўйишди. Ана шу биқиниб яшаш мени эрта қаритиб қўйди. Бас, ҳаётда ҳар бир нарсанинг меъёри бўлиши кераклигини мана энди англадим. Тўғри, мен фанга озми-кўпми наф келтирдим. Қатор-қатор илмий асарлар яратдим. Лекин одамлардан, ҳатто ўз дўстларимдан йироқлашганимни сезмай қолдим. Инсонлик бурчимнинг ҳар икки томонини баб-баравар адо этолмадим. Атрофимда ҳам ўқиб, ҳам ишлаб, ўз ишида мўъжизалар яратиб, яна оилани эплаб, болаларни тарбиялаб юрган аёллар озми?!

Зебогинам, дўстим! Яшашда мендан ортда қолмабсан, аксинча илгарилаб кетибсан. Агар излаб келмаганимда, давранга олмаганимда, балки ўз дардим билан ўзим эзилиб, ҳадемай ётиб қолармидим. Эҳ, ёшлик, ёшлик... Ана кўкда юлдузлар. Кенг кўчада шўх кулган ёшларга, болаларга ҳавасланиб термилади, имо қилишади, ўша ёрқин, узоқдаги юлдузлар...

Қутби НОСИРОВА

ТошДунинг филология факультетини тамомлаб, шундан бери «Муштум» журнали реданциясида ишлаб келмоқда.

ЯҒОНАХОН

Хона жимжитлигидан пашша учса сезилгудек. Уқитувчи аёл китобга мук тушиб ўқигани-ўқиган, Жаннат холани уйку элитди. Аммо, коридордан келган «шап-шап» овозига у дик этиб ўрнидан туриб кетди. Палатага кепчикдек, гажакдор жувон кириб келди. Жаннат хола аввал уни дўхтир бўлса керак, деб ўйлади. Эгни-бошини кўриб фикридан қайтди. Жувон каравотга келиб «пол» этиб ўтирди-да, худди одам йўқдек бепарво, атрофни кўздан кечириб чиқди.

— Болам, нима касал билан келдингиз?

— Серцам ёмон, тез-тез бўшашиб, алламбало бўлиб кетаман,— деди жувон қошлари чимирилиб.

Уқитувчи аёл китобни ёлди. «Ёшим тенги жувон келди, энди зерикмайман», деб ўйлади шекилли, унга кулиб қаради.

— Исмингиз нима?

— Яғонахон.

— Меники Маҳбуба.

Яғонахон назари илмагандек, унга эътибор бермай турмагини буза бошлади. Сўнг уйда юргандек шапиллаб ташқарига чиқиб кетди.

Яғонахон бир-икки кун ичида касалхонадагиларга отнинг қашқасидек танилди кўйди. Бу ердагиларнинг кўпи оддий, камтар, содда, биров билан иши йўқлигини сезиб, уларни оёқ учида кўриб, ўзини алоҳида бир дунё қилиб кўрсатишга ҳаракат қила бошлади.

— Касалхонанинг овқатини егим келмайди, умуман кўчанинг овқати жинимга тўғри келмайди. Домла ҳам (эрини шундай деб атарди) ўзлари ошхона директори бўлганлари билан уйга келиб овқатланиб кетадилар.

Яғонахон кечгача палатама-палата санқир, у ердан ажойиб гаплар эшитиб чиқар эди.

— Вой, товба, Бухородек жойдан шу ерга келиб ётибди-ю, шу пайтгача эри келиб кўрмаганмиш, қаранг. Бундай беоқибат эр зотини отиб улоқтирмайсанми. Яна шундан етти бола орттирибди.

— Балки эри ўша болалар билан куймаланиб ўтиргандир. Узоқ жой, етти бола нинг ичидан ситилиб чиқиш осонми. Ҳар кимни ўз тарозунгиз билан ўлчаманг-да, деди Жаннат хола унинг катта оғизлигига ғаш келиб.

— Бо, худо, менинг эрим шундай қилсин, ўша куни шармандасини чиқарамми.

— Вой болам, эр овраси — оилангиз овраси эмасми?

— Бо, худо, овра қилганингизни эр зоти биларканми? Индамасанг бошингга

чиқади булар. Қани, мени олдимга бир кунда уч марта келмай кўрсин-чи? Қадримга етмай кўрсин-чи? Астар-пахтасини ағдариб, ишхонасига бориб, бир обрўсини тўкиб келайки...— У хиринглаб кулди.— Ҳа, ўзини сутдек соғиб ичаман-у, ҳар бир гапимда унинг юлғич эканини юзига солиб, тилини ҳам қисиб қўяман. Шундай қилмасанг, мен сени тиллаларга белаб қўйибман, рўзғоринг ҳамманикидан яхши, деб мендан баланд келишини яхши биламан-да.

Ягонахоннинг чиройли юзи, чарос кўзлари Жаннат холага шундай даҳшатли кўриниб кетдики, у «худое ўзинг асра», деб пичирлаб қўйди.

— Ўзингиз ишлайсизми?

— Бо-о, жонимдан айлансин, ишлаганларни кўриб турибмиз, ойлиги ойлигига етмайди. Улардан ортиқ кийиниб, ортиқ есам ейманки, кам эмас.

— Вой, сиз ҳаётни ейиш, ичишдан иборат, деб ўйлайсизми? Ахир, давлатга...— деди муаллима аёл. Унинг оғзидаги гапи бўғзида қолди.

— Ҳа-а, бари бир ўшалар у барини бу барига етказмаётгани учун ишлайди.

Муаллима бу хотинга гап тушунтириш бефойда эканлигини сезиб китоб ўқишга тушди.

Кечқурун Ягонахоннинг эри келди. Савлатидан от хуркади. Лекин хотини билан эҳтиёт бўлиб гаплашаётганидан унинг ўлардек кўрқиши сезилиб турарди. Ягонахон эса овозини тобора баландлатарди. Гўё шу билан ўткирлигини бошқа хотинлар олдига намойиш қиларди.

— Эртага норин бууртириб келинг. Бу ернинг овқатини емаялман. Эрталаб свежий узум егим келди.

— Ҳаммаси тайёр бўлади. Яна нима?— кўзига қўрққан мушукдек жовдираб боқарди эри.

— Ҳа, айтганча, бу ерда зерикиб кетялман, чойнакдаги тилла асбобларимни ичида ўн қават дур марваридим сочилиб ётувди. Ушани олиб келиб берсангиз, ипга чизиб ўтираман.

— Яна юрагингиз сиқилиб қолмасин,— деди эр кўрқа-писа.

Ягонахон бир силтанди-ю, сўнг:

— Ҳа, ёстигим тагида қора пайпоққа ўралган соч бор эди. Ушани ҳам ола келинг. Бу ердагиларга қари, простой кўринялман, деди.

— Менга ёш кўринсангиз бўлди-да,— деди эр.

— Бўпти, кўп алжираманг. Тез-тез келиб туринг. Бўлмаса...

Эр тилла тишини ярқиратиб зўрма-зўраки кулди.

Ҳар куни Ягонахоннинг олдига одамлар келиб кетар, уларга ўзи айтгандек «подход» билан муомала қиларди.

— Вой, ўзим ўргилай, жонгинам,— деб ўн бор ўпиб кўришди у тиллаларга беланган ўзига ўхшаш семиз буларнинг келганда. «Қалай, соғлиқлар, болалар, Хонхўжакам яхшимилар?» Унинг олдига худди уйда меҳмон кутаётгандек барча ноз-неъматларни тузаб қўйди.

— Сал мен ҳам силқовланиб юрибман,— деди кўргани келган жувон ҳам.

— Вой, Хонхўжакамни ишга солинг, мана мен ҳам «сердцам касал» деб келволдим. Бирор домотдихми, стационаргами боринг.— У хиринглаб кулди:— Озода, иш йўқ, ҳамма кетингда овора, шундан мазаси борми?

Бу гап икковига ҳуш ёқиб кулишди. Жувон кетгандан кейин:

— Бу катта охиона директорининг хотини,— деди уни таништириб.— Анавиниси қўлларига ишлайдиган шефнинг хотини, манавиниси жиянлари, ҳаммасининг иши тушади-да, шунинг учун келади.

Баъзан Ягонахон муаллима аёлга қитмирлик қилиб қўяди:

— Эрингиздан бошқа ҳеч ким келмайди-я.

— Бошқаларни овора қилмайлик, деб ҳеч кимга билдирмаганмиз.

— Бо-о, қариндош-уруғнинг оқибатли-оқибатсизлиги мана шунанга мусофир бўлиб ётганинда билинади-да. Юрган экансиз-да, ўқитувчиман, деб.

Бир куни муаллимани кўргани 40 га яқин болалар келишди. Пастдан туриб:

— Маҳбуба опа, салом,— деб бараварига хор бўлиб айтишди. Кетишаётганида,— тузук бўлиб кетинг,— деб яна гуриллаб тилак тилашди. Маҳбубахон шундай бахтиёр эдики...

Ягонахон чимирилиб палатадан чиқиб кетди. Қайтиб келиб;

— Бу чурвақалар қулоқ миянгизни еб юбормаганига ҳайронман,— деди яна менсимагандай.

Бир куни Ягонахоннинг келини уни кўргани келди. У билан тумтайиб, менсимайгина муомала қилди. Кетгандан сўнг шундай қарғадики...

— Жувонмарг бўлгур, шум қадам. Шу келибдики укамнинг иши юришмайди. Манави олиб келган узумини қаранг, молга берса, емас.

Эртаси ҳамшира қиз кириб Ягонахонга:

— Сизнинг ҳеч қандай касалингиз йўқ экан, бугун кетишингиз мумкин,— деб қолди.

— Вой, ўртоқ Азларов билан домла гаплашганлар, бир курс лечение оладиган вақтгача ётишим керак, бу Азларов ўзи қандай субутсиз экан, дарров ўзгариб қолибди,— деди Ягонахон.

— Сиз айтган Азларов ишдан олиндилар. Касаллик варақангизда бир ой уйда бўларкансиз, бир ой бу ерда. Умрингиз касалхонада ўтибди-я,— деди ҳамшира.

Ягонахон кетгач, палата ҳавоси енгиллашгандек бўлди.

Холисхон ОЛИМЖОНОВА

Уш сбластининг Аравон районида туғилган. Касби — ўқитувчи.

ИЛТИЖО

Тошкентдаги номаълум жангчи
қабри ёнидаги ўйлар...

Азиз тупроқ, сенга тиз чўқдим,
Тингла, қалбим кўтарар исён.
Қучоғингда бу дам ётар жим
Менинг учуй энг азиз инсон!

Сўроқладик, изладик минг бор,
Мурилардан чақирдик уни.
Йўлларига боқдик умидвор
Келиб қолар, дея ҳар куни.

Уруш битди, келмади бироқ,
На қора ҳат, на бошқа бир хат.
Охир бўлиб тоқатимиз тоқ,
Йўлга чиқдик, келди деб фурсат.

Ният қилса мабодо одам —
Кезиб чиқар бутун жаҳонни.
Излаб топдик ниҳоят биз ҳам
Отам турган сўнгги маконни.

Бироқ... айтай, оғир бўлса ҳам,
Гар ээса-да, фарзанд қалбини. —
Минг бор фарёд қилсак-да, бу дам,
Топа олдик фақат қабрини!

Чунки... ёвга соларкан қирон,
Бир ўқ жонин олиб кетибди.
Жисми эса, сенинг меҳрибон —
Оғушингда қолиб кетибди.

Ёрил, қабр! Ёрилгил, тупроқ —
Кўринсинда отамнинг юзи.
Ахир зормиз, зордирмиз бу чоғ,
Чиқа қолсин биз томон ўзи!

Боласиман — энг аввал кўрган,
Кўришмасак — доғи қолади!...
Илк мартаба етаклаб юрган
Қизинг келди дегил, билади!

Оҳиста айт, сўрама нега,
Иккимизни биласанку сен:
У қонмаган бола меҳрига,
Ота меҳрин қўмсаб юргум мен.

Ёрил, қабр! Ёрилгил, тупроқ,
Отажоним кўрсатсин ўзин.
Бир кўрайин, эшитай бу чоғ
Фақатгина бир оғиз сўзин.

Ёрилмасанг, алам, қайғуни,
Оғир дардни дотмасанг бирга, —
Нега олдинг қўйинингга уни,
Нега солдинг совуқ қабрга?

Ҳар кун сахар зиёрат қилиб,
Шу отам дей бундан ким ўтса.
Балки менинг сасимни тинглаб,
Не ажабки тирилиб кетса!

Тирилмаса — мендан отамни,
Отамдан-чи, мени айирган —
Уруш очган баттол одамни
Қарғаб ўтай бир умрга ман!

Ёрил, қабр! Ёрилгил, тупроқ,
Яна сенга қилай илтижо.
Ким бўлганим билдирай бу чоғ,
Ўз бурчимни қилайин бажо.

Ахир менга ҳозир баридан,
Билиш муҳим отам ўйини.
Шарт ўрнидан турганларида
Ўтказарди қизи тўйини!...

Ўзига хос бир тилак тилаб
Оқ фотиҳа берарди бу он.
Кейин дўсту жўраси билан
Чиқиб кетса, майли, боғ томон.

Бир чоғ кезган гулбоғларига
Ҳавас билан олар экан йўл,
Одатича қулоқларига
Тақиб олар эди райҳон гул.

Балки.. миниб одатича от
Ййловларга солар эди йўл.

Деҳқон эди.. Юртда ноз-неъмат
Бўлар эди ҳозиргидан мўл!

Ишларни, эҳ, нолимайман зор,
Ўз ўрнига қўяр юзлаб эр.
Фақат дилда бир армоним бор.
Сардор эди юртга у ахир!

Ҳали-ку мен ёлғиз отамни
Дейман қодир ишнинг барига.
Лекин уруш миллионлаб жонни
Ташлаган-ку ернинг қаърига.

Улар бўлса тезлашиб қадам
Ўзгаришлар бўларди ҳадсиз.
Балки олис юлдузларга ҳам
Етар эдик аллақачон биз.

Тирик бўлса ўшалар агар
Кўз-кўз қилиб қолиб тузумни, —
Юртимизда ҳозирга қадар
Қурармидик коммунизмни.

Азиз тупроқ, тиззам букилиб
Қалбим яна кўтарар тугён.
Она тупроқ бағринга келиб
Етар отам —энг азиз инсон.

Ойниса ОРТИҚБОЕВА

Гулистон шаҳрида туғилган. Касби — ўқитувчи.

ҚОР ЁҒЯПТИ

Қор ёғяпти...

Ахён-ахён деразамни чертиб менга сўйлар сир,
Унсизгина шивирига жимжит тутаман қулоқ,
Ёзда олтин бошоқлар тўлқинланган анов қир,
Ва қирга ёнбошлаган чексиз пахтазор оппоқ.

Қор ёғяпти...

Лекин қалбда гувранар ажиб беором туйғу,
«Кўклам яқин» шивирлар ички ширин бир овоз.
Тинчимас юрагига ҳадемай тушиб гулу,
Деҳқон ҳам даласига бера бошлайди пардоз.

Қор ёғяпти...

Мен ҳув кимсасиз олчазорни кезгим бор,
Новдалар қорин қоқиб, уйғотиб қуртакларни.
Ялпизларнинг ифорига кўпдан бу кўнгил хумор.
Туйғуларим ариқларнинг лабига етаклайди,
Қор остида уйқуда буғдойзорга ўрлаган,
Остонамдан бошланган менга қадрдон сўқмоқ,
Ҳадемай баҳор чоғи гул сайлига чорлаган,
Бу сўқмоқнинг четида «лов» ёнади қизғалдоқ.
Юксак хирмон ишқида қутлуғ ниятни дилга —
Тугиб, баҳорга муштоқ деҳқон — «олтин ошиғи».
Ҳадемай замин бағри тўлиб кетади гулга.
Баҳорий кўкни қучар завқли меҳнат қўшиғи.
Ҳозир эса қор ёғар, секин-секин шивирлаб,
Қишнинг маънос қўшиғин яқунлаётгандек у.
Ҳис этаман нафасин жўшқин қўшиғин куйлаб,
Қайдадир шошиб келар Баҳор исмли сулува.

* * *

Уша ўт нигоҳинг ҳамроҳим менинг,
Гарчи сен қўл етмас юлдузсан олис.
Ута мафрурлигим — гуноҳим менинг,
Кечир, гуноҳимни кечроқ этдим ҳис.

Л. Шарифжонова. «Ватан жамоли».

Лаҳзалик висолга ташналигингни,
Сезардим-у, аммо бўлмасдим иқрор.
Тунлар хаёлингга ошнолигимни,
Тан олмоқни ҳатто билар эдим ор.

Илиқ сўз қаёқда, илиқ бир нигоҳ,
Мен сенга шуни ҳам кўрмабман раво.
Кетдинг умид узиб, дилгинамга доғ —
Солиб кетганингни англадим ногоҳ.

Гар сен-ла суҳбатда бўлмасмиз сир,
Ул ўтли нигоҳинг менга насибмас.
Мен сенинг қалбингда ёрқин хотира,
Ширин хаёл бўлиб яшайман, шу бас.

ГҲДАК КУЛЯПТИ

Гўдак куляпти, наздимда дунё,
Шу маъсум кулгудан мунаввар гўё.
Гўдак куляпти, бутун бир олам,
Қувончи, шодлиги унда мужжассам.

Нурдек шу вужудни бағримга босиб,
Жаҳоннинг бор ғами менга унутдир.
Бағримда қийқирса қанотин ёзиб,
Бахтим тугал менинг, толеим бутдир.

Гўдак куляпти, бутун бир олам,
Гўёки, ҳеч қачон кўрмагандай ғам.

БАҲОР

Баҳор. Шафтолилар гуллади қийғос,
Серфайз далаларнинг жамоли яшнар.
Эрта тонгда келиб бир жуфт қалдирғоч,
Офтобрў айвонга ин қура бошлар.

Оқ ҳарир либосли ҳар туп навнихол,
Кўнгилда уйғотар пинҳона туғён.
Келинлик чоғларин эслабми хушҳол,
Онам сепиб кўяр ўсма-ю, райҳон.

Шўхликлари бирдан топгандек барҳам,
Шаддот сингилчамнинг нигоҳи сирли.
Унга ишқми туҳфа қилибди кўклам,
Наҳот кўзларида муҳаббат сеҳри?

Дон ҳиди анқиган бўлиқ адирга,
Ўзгача завқ билан йўл олар деҳқон.
Эзгу ният билан бўрсилдоқ ерга,
Қувониб-қувониб соча бошлар дон.

Баҳор... Шафтолилар гуллади қийғос...

Фарғона областининг Олтиариқ районида туғилган.
Оддий колхозчи.

БИЛМАЙИН БОСДИМ ТИҚОННИ

ҚИССА

Рўпарадаги икки табақали эшик зарб билан очилди. Ҳқтин-Ҳқтин патиллаётган кажавали «ИЖ» мотоцикли қисқа гулдираб яна Ҳчди.

Акмал лабига қистириб олган сигаретини сўнги бор тортиб, четга улоқтирди-да, ирғиб ерга тушди. Энгшиб мотоциклнинг у ер-бу ерини кўздан кечирди. Бу орада Раъно шундоққина муюлишдан бурилди.

Акмал уни кўрди. Мотоцикл тепкилар зарбига дош беролмай кучли гулдиради. Йўл четида яланаётган тарғил мушук лип этиб девор устига сакради.

Қаддини тик тутганча елдек учиб келган Акмал қизнинг йўлида кўндаланг тўхтади.

— Қаёққа? Шерикларингиз қани?

— Шева йиққани,— деди Раъно ўзини четга олиб,— улар ҳозир чиқишади.— Бироқ унинг қўлидаги дафтар негадир енгил титрарди. У қизариб кетди. Қаршисидаги хушбичим, зуваласи пишиқ, келишган, чеҳрасида ним табассум, ўтли кўзлари қаттиқ термилиб турган бу йигитга тортинибгина нигоҳ ташлади.

— Ҳозир қаерга борасизлар, обориб кўяйми?— деди Акмал қошларини чимириб.

— Йўқ, раҳмат. Узимиз...

— Кўрқяпсизми?— йигит айёрлик билан кулди. Қўлидаги қора кўзойнагини кўзига яқинлаштираркан кўшиб қўйди.— Ёмон бола эмасман, билиб қўйинг шуни. Бекорга чўчияпсиз, Раънохон.— У сирли жилмайди.— Мактабга кетяпман. Кечкурун учрашамиз.— Акмал қизнинг жавобини кутиб ҳам ўтирмади. Албатта, сўзи икки қилинмаслигига ишонгандай ортига кескин бурилди.

Раъно анча вақтгача ухломмади. Акмал кўз олдидан кетмасди. Уша дастлабки кунги учрашув хаёлида тинмай айланар, Акмалнинг қадди бастаи, ғалати қарашлари бирдам бўлсин уни тарк этмасди.

Ёмғирли кун эди ўшанда. Тунда ёққан ёмғир ерларни хамирдек кўпчитган эди. Эндигина ранг олган гилослар ёмғир сувидан юзини ювиб, йилтираб қолибди. Зумрад япроқларда эса тўкилиб улгирмаган ёмғир инжулари ҳозиргина тоғлар ортидан кўтарилган куёш нурида жилваланади... Атроф бениҳоя гўзал, файзли.

Раъно Чимён қишлоғини эшитган. Бироқ бирор марта ҳам бу ерларда бўлмаган. Адирнинг баланд-паст ўнгирларию, дилрабо кўшиқ куйлаб оқувчи эиллол сувларини кўрмаган, ям-яшил боғларида кезиб, салқин ҳавосидан тўйиб-тўйиб нафас олмаган эди. Мана бугун у практикада. Майин эсан шабада қаердандир хушбўй гуллар атрини олиб келиб димоққа тутди... У енгил тортиб атрофга ошкор завқ би-

ман қилди. Шу пайт бирдан Раъно, сени биров сўраяпти, деб қолди қизлардан бири. Кутилмаганда бу хабардан ҳайрон бўлган Раъно кўчага ошиқди.

— Мана, қариндошингизни топиб келдим,— Акмал ёнида турган ўттиз беш-қирқ ёшлардаги миқти гавдали, қорачадан келган кишига ишора қилди.

— Ие, қариндош,— дея сўз бошлади нотаниш киши.— Мани танидингизми?

— Иўқ,— Раънонинг юзига қизиллик югурди — таниёлмадим...

— Опангиз бизнинг жиянга тушган-ку. Исмиб Қодиржон. Балки эшитгандирсиз?..

— Ҳа, ҳа. Тушундим, кечирасиз мени,— деди Раъно дадилланиб,— эсим курсин, ўша тўй кечаси бирров кўргандайман. Уйингиз шу ерда экан-да?

— Ҳа, ҳу ана уйимиз, бу ерга яқин. Дугоналарингиз билан кириб туринг. Аянгиз ҳам хурсанд бўлади. Акмалжон жуда хушёр йигит-да, қаранг келганингизни дарров билиб олибди. Бизнинг кўшнимиз бўлади,— у Акмални елкасига уриб қўйди.— Яхши бола. Ҳечам тортинманг. Бегона жой эмас бу ер сизга. Мана ман бор, Акмал акангиз бор...

— Хўп, раҳмат!..

Кутилмаганда бу танишувдан Раъно хурсанд бўлди.

* * *

Кечкурун Раъно Қодир аканикидан чиқиб келаётганида кўчада уни Зулола гап-га тутди.

Эгнида атлас кўйлак. Баланд қилиб турмакланган сочи устидан қирмизи зарли рўмол ўраб олган оқ чувак юзли, катта-катта кўкиш кўзлари зийрак боқувчи бу қиз Раъно билан очилиб кўришди. Шу пайт эшик ортида суҳбатга қулоқ солиб турган, жиккаккина аёл Раънога томон юриб келди. Қўл учини бериб кўришаркан, қизнинг бошдан оёғига разм солди.

Зулола энди кетмоқчи бўлиб турган Раънонинг қўлидан ушлаб ичкарига тортқилади.

— Вой сизни қарангу, кирарсиз ўша ётоқхонангизга, юринг, юрақолинг, энди. Бувим ҳам анча-мунча эскичалардан хабарлари бор, айтиб бераверади-а, буви!

— Ҳа, бўлмасамчи,— дея кулди Шоҳида опа.

— Раҳмат Зулолаҳон, бошқа вақтда. Ҳозир кеч бўлиб қолди.

— Қизикмисиз,— қистовга олди Зулола,— бугун бўлмаса эртага кираркансиз, барибир эмасми?— У онасига юзланиб шарақлаб кулди.— Кирсалар яхши бўларди-а, буви!

Раъно рад этолмади. Рўпарадаги токзор тагида бир тахта ойнага қуритиш учун суратлар ёпиштириб қўйилган эди. Зулола буларни Раънога кўрсатар экан:

— Танийсизми, сизларнинг факультетларингизда ўқишаркан. Утган йили практиккага келишганда акамга суратга тушишган,— деди бепарвогина.

— Акангиз сураткашми?

— Иўқ, ўқитувчи. Бўш вақтларида шундай ишлар билан ҳам шуғулланадилар.

Зулола чой дамлаб келтирди. Бир икки пиёлага қуйиб узатган бўлди-да, лип этиб уйга кириб кетди. Зум ўтмай қўлида қоп-қора ялтироқ, бетига ҳар-хил тошлардан толланиб турган безак қадалган янги бир туфлини олиб чиқди.

Раъно бу қизнинг кийимга ўчилигини, худди келинчақлардек яسانيб юришидан билиб олганди.

Эшикдан Акмал кириб келди. У бундай учрашувни кутмаганида шекилли, кўзлари чаққиб кетди.

— Ие, Раъноҳон-ку! Бизникигаям кирибсиз-да. Келинг, келинг,— деди у Раънонинг майин, қайноқ қўлини олиб кўришар экан.

Раъно бу ерда ўтиришни ортиқ ўзига эп кўрмай кетишга ҳозирланди.

— Акмал ака,— деди Зулола овозини кўтариб,— Сиз келмай турганингизда бўларкан. Моҳмонимизни чўчитиб юбордингиз.

— Нега, биз ҳали шунақа...— Акмал ҳазиломуз юзларини силади.

Даврада енгил кулги кўтарилди.

— Қани, хонимлар, бошқа гапларга ўрин йўқ. Ҳамма жой жойига.

Шоҳида опа ўғлининг сўзамоллигидан ёйилиб кулди.

— Утиринг Раъноҳон жа бўлмаса мана Зулолами, Акмал акангизми кузатиб қўйишар. Мактаб, ана, қочиб кетармиди. Шундоқ ҳовлимизда-я.

— Раъноҳон!.— Акмал қизга қатъий илтимос билан термилди.

Раъно итоаткорона жойига ўтирди. У айна вақтда уялар, оппоқ, тўлишган юзларига қизиллик югурганди.

Акмал сўри четида қизга рўбарў ўтирар, саволлар бериб уни суҳбатга тортишга уринарди.

Суҳбат тез орада жонланиб кетди. Акмалнинг гапи билан Зулола альбом ҳам олиб чиқди. Биргалашиб суратларни тамоша қилишди.

— Мана бу ҳарбий хизматдаги расмим. Мана бу... Бизда антиқа болалар бор эди. Бу Латифжон, бу Сергей, бу...

Ҳовли томондан оёқ шарпаси эшитилди.

— Дадам,— деди Акмал қаддини ростлаб.

Раъно безовта атрофга қаради. Тешавой ака туфлиси пошналарини ерга тўқ-тўқ урганча айвонга томон кела бошлади. У ўтирганларга бепарво кўз солди-да, меҳмон борлигини ҳам сезмагандай қовоқларини уйганча уйга кириб кетди.

Раъно хижолат торди. Уридан турди.

— Мен борай энди. Қизлар ҳавотир олишмасин.

— Ман кузатиб қўяман.— Акмал ҳам баравар қўзғалди.

* * *

Улар муюлишда тўхташди. Раъно узоқ ўтириб қолганини, атрофга ғира-шира қоронғилик тушиб, кўчада одамлар бирмунча камайганини сезиб, негадир ваҳима босди. Ойналаридан нур ёғилиб турган ётоқхонага шошилиб қаради.

— Сизни овора қилдим. Кузатиб қўйганингиз учун раҳмат.

Бу бахмалдек юмшоқ, ёқимли овоздан лол бўлиб, юраги орзиққан Акмал қизнинг йўлига ўтиб олди.

— Юринг, айланиб келамиз,— у эҳтиросли шивирлади.— Боққа, Чимёнсой тарафларга борамиз. У ерда ҳеч ким бизга ҳалақит бермайди.

Раъно кўрқиб кетди. Узини орқага ташлади.

— Қочинг,— деди Раъно саросимада,— сиздан буни кутмагандим.

— Мен бўлсам кутгандим. Мана ўзингиз келиб қолдингиз.

— Ҳазилни қўйинг Акмал ака, қизлар ҳавотир олишади. Боришим керак.

— Уларга мен ўзим айтаман.

Бирдан ётоқхона эшиги очилиб, факультет декани Ориф Зуннунов чиқиб қолди. У сезибми, сезмайми улар турган қатта дарахт тагига кела бошлади. Раъно бояги ноҳус кайфиятни ҳам унутиб дарҳол ўзини Акмалнинг орқасига олди.

Акмал ўзини хотиржам тутарди. У чўнтагидан сигарет олди. Қошларини керганча «жаз» этиб ёнган гугурт чўпига энгашди. Ориф Зуннунов яқин келаркан, Акмални кўриб тўхтади.

— Акмал?

— Ҳа, домла, менман.

— Сенмидинг. Даданг уйдами?

Ориф Зуннунов Тешабой ака билан институтда бирга ўқиган тенгдош эди.

— Ҳа, уйда, айтиб чиқайми?

— Йўқ, қўявер. Ўзим, шундай сўрадим-да.

Қимирламанг дегандек, Раъно жон-ҳолатда Акмалнинг белидан чимдиб олди.

Ориф Зуннунов қайтиб кетди.

Акмал энди қалайсиз дегандек Раънога ўгирилди.

Раънонинг кулгиси кистадию бирдан қошларини чимириб олди.

— Бундайлигини билганимда...

— Уйингизга кирмас эдим, шундайми?— Акмал ғалати кулди.— Биз барибир бирга бўламиз Раъно!

* * *

Эрталаб Раъно қизларга орқа ўгириб, кафтдек ойнага қараб сочини тарақларди. Қизларга тараф йўқ. Ҳаммасидан хабардор экан улар. Ҳатто Акмал ўзбек адабиёти кафедраси ўқитувчиси филология фанлари кандидати Шухрат Шароповнинг жияни эканлигигача билишибди.

— Ўзимам ўйловдима ўша келган кунимизоқ қибладан қуёш чиққандек бўлувди, қизларжон!

— Вой, нимасини айтасан Шарифа, бирам уddaбууро, эпчил эканки, ҳали у ерда, ҳали бу ерда шундоқ ҳозир у нозир бўлиб турадиларки...

Қақажонлар важир-вужир қилишиб, Раънога қочириқ қилишар, жаҳлини чиқармоқчи бўлишарди.

— Уни қўй Маҳфуз, кечагини кўр. Наврўз байрамимизга ям етиб борибдилар? «Сурага тушмайсизларми?», дейди. «Нега энди тушмас эканмиз», дедик. Тушдик.

— Шолининг баҳонасида курмак сув ичибди деганларидай...

Бу гаплар Раънони хижолат қилса-да, индамади. Гўё уларни эшитмаётгандек, сочини турмаклашда давом этди.

* * *

Қизиқ, баъзан одам ўзи нима қилаётганини, нима бўлаётганини ҳам сезмай қоларкан. Раъно бу ерга келмасдан аввал ҳозиргидек ўйчан, кўнгли нозик, паришонхотир эмасди. У негадир арзимаган нарсадан ҳам жаҳли чиқадиган, гоҳ арзимаган сўзларга ҳам йиглаб оладиган бўлиб қолди. Шу кунларда унинг хаёли чалкаш. Негадир сиқилади. Акмални ўйлайди. Унга кундан-кун боғланиб қолаётганини сезар, сезган сари кўнглида аллақандай ҳаяжон билан бирга нохушлик сезарди. Шуни айтсалар керакда илчиқ билан ширин эгиз келади деб. Бу тақдир, бу — севгимикан? Агар шундай бўлса у ҳаётдан норози эмас. Акмал кўнглидаги йигит. Бундан ташқари зиёли оилада тарбия кўрган. Ундан ёмонлик чиқмайди. Нима, бир гапли, дадиллиги уятми? Йўқ, шундай бўлгани яхши. Рост, ўшандаги қалтис тўқнашувдан кўрқди, чўчиди. Ҳатто нафратланди ҳам. Севган киши биринчи кўришдаёқ шунақанги кўполлик қилармишими. Балки севмас, шунчаки мени... Раъно оёғи остидаги майда тошчаларни тўғлиси учи билан ўйнаб бораркан, ўз фикрига яна қарши чиқди. Нималар деяпман? Бу гапларим билан балки ноҳақдирман. У севишини қизлардан ҳам яширмади-ку. Унга уйланман, деб айтибдиям?.. Ётоқда дув-дув гап. Ўз ҳолимга қўйишмайди. Менги, унга ҳаваслари келади. Бахтли экансан Раъно, шундай йигит сени севади дейишарди. Болаларимиз ҳам билибди... Унинг лабларида кулгу ўйнарди. Акмал акам ишдан қолсалар дарров уларнинг хонасига чиқади. Анча маҳалгача чақ-чақлашиб ўтирадилар. Кейин... Кейин бўлса иккимиз айлангани чиқамиз. Худди ҳозиргидек.. У секингина ўнига — қадам-бақадам бораётган Акмалга кулиб қаради. Акмал ҳам унинг кўнглидагини билгандек мамнун жилмайди.

Улар шарқираб оқаётган Чимёнсой қирғоғида, бахмал майсалар ёнида тўхташди. Ойинда ярақлаб, биллур томчилар сачратиб оқаётган сой силри кўшиқ куйларди... Олтин баркашдек тўлган ой секин-аста сузиб келдида, наридаги миззатераклар учида тўхтади.

Акмал Раънонинг белидан енгил қучиб бахтиёр жилмайди. Ой нурида қизнинг чехраси яна ҳам сўлим, яна ҳам жозибали кўринарди.

Студентлар бугун шаҳарга жўнайдилар. Ҳаммининг юзида шодлик. Уларни яна билим даргоҳи, кенг, ёруғ аудиториялар кутяпти.

Раъно нарсаларини йиғиштириб чамадонга жойларкан, юраги ширин бир дард билан эзилди. Нимасидир шу ерда қолаётгандек атрофга аланглади. Паришон бир ҳолатда ўтириб қолди.

У баъзан иккиланарди ҳам. Алдамасмикан? Чинданам севармикан? Муҳаббатни қадрлай олармикан?..

— Ҳа, Раъно,— деди эшикка суяниб турган Маҳфуза.— Нега мунча ўйланиб қолдинг. Ё...

— Йўқ, шунчаки ўзим...

Маҳфуза Раънонинг тепасига келиб, бироз жим қолди. Сўнгра босиқ, қатъий оҳангда сўз қотди.

— Эшитгандирсан?

— Нимани?

— Акмал аканг айтмадимми?— Маҳфуза қошларини чимирди.— Шундай бўлишини сезгандим. Айтай деб шунча чоғландим, тилим бормади. Ўзи ақлли қиз, дарров ҳар қандай нарсани пайқаб олади, деб ишонгандим сенга. Қизлар ҳам шундай ўйлашганди. Йўқ, сендан бирор маслаҳат чиқмади. Хафа бўлма, дугоналаринг номидан айтишга келишганман. Алданиб қолма деймиз. Акмал уйланган йигит.

— Нима?! Уйланган?!— Раънонинг ранги ўчди. Чамадон устига ўтириб қолди.

Маҳфузанинг кўзига узоқ термилиб турди-да, юзини қўллари билан яширганча йиғлаб-юборди.

Маҳфуза хўрсинди. Дугонасининг қаршисига чўккалаб, овута бошлади.

— Ана кўрдингми, севган кишингни ҳали яхши билмайсан. Билмай туриб унга ишонасан...

— Маҳфуз?...— Раъно жавдираб қаради.

— Сенга ишонардик,— деди Маҳфуза қатъият билан.— Шахсан мен, ҳамма қизлар ҳам сендақа ифбатли, ақлли бўлсайкан, деб ҳавас билан қарадик.— У Раънонинг кўзларига қаттиқ термилди,— Акмал яхши бола эмас. Сен ўзингни хор қилиб қўйсан бу аҳволда. Шухрат Шаропов унинг қариндоши эканини биламан. Ҳа, эсладим. Мен уни кўп марта институтда кўрган эканман. Йўқ, у қариндошини баҳона қилиб, хотини Муҳаррамнинг олдига бориб юраркан.

— Маҳфуза?..

— Ҳа, Раъно, ишонавер. Мен кеча ҳу кўчадаги борку, кексагина аёл, ана ўшаникига кирганимда секин сўрадим. Билсам унинг хотини худди мана шу ерга практикага келган экан.

— Қаерлик экан?

— Кўқондан. Ярим йил бирга яшашибди. Кейин негадир кетиб қолган эмиш. Сўнгра институтга ўқишга кирибди. Шу факультетнинг сиртқи бўлимига. Энди тушингандирсан.

— Раънонинг боши қуйи солинди.

* * *

Раънонинг кетишидан хабар топган Акмал ҳовлиқиб ётоққа кириб келди.

— Раъно кетяпсизларми? Нега кеча индамадингиз.

— Ҳа, кетяпмиз.— Раъно унга томон юрди.

Акмал унинг авзойи бузуқлигини кўриб хавотирланди.

— Нима бўлди? Тобингиз йўқми?— У овозини пасайтириб, Раънога энгашди.—

Мендан хавотир олманг етиб бораман.

— Қаерга? Унинг олдигами?!— Раънонинг лаблари титради. Юзи оппоқ оқариб, Акмалнинг кўзига тикилди.

— Ие, нима бу?... Менга қаранг Раъно, нима гап ўзи?

— Сиз?...— қиз гапиролмади. Акмал нима демоқчи эканини дарров англади.

— Ҳа, мен уйланганман,— деди у кескин ва қатъий оҳангда,— буни мендан эшитишингиз керак эди. Лекин олдинроқ кимдир етказибди...— У зарда билан четга қаради.— Мен сизни излаб бир неча бор институтга ҳам боргандим.— Акмалнинг юзида табассуми ёки қайсар ғуруримиди кўзга ташланиб турарди. У тўсатдан бир нарса эсига тушгандек чўнтагини пайпаслади. Сигарет тутатди. Бурқсиб чиқаётган кукиш аччиқ тутунданми ёки аламданми кўзларини хиёл қисганча ён қараш қилди.— Кўрдингиз, билдингиз, ҳатто яшаш шароитимгача хабардор бўлдингиз. Мақтаниш эмас, атрофга қарангки, шу қишлоқда кимнинг уйи, оилавий шароити бизникига тенг келаркан. Дадамни қишлоқ эмас, район эмас, бутун область танийди. Институтингизда суратини ҳам илиб қўйишибди. Ахир шундай хурматга сазовор оиладан бирор ёмонлик кўраманми, деб ўйлаётган бўлсангиз, билмадим...

Раъно ҳамон совуқ, ҳиссиз уни тинглар, нимадан гап бошлашини билмасди. Ниҳоят бошини кўтарди.

— Нега ажрашгансизлар?

Бу сўз Акмалга қаттиқ ботди. Лаби қимтиниб, пешонаси тиришди. Афтидан у энг муҳим гапни айтишдан қийналарди.

— Ақлли қизсиз Раъно, мени тўғри тушининг,— деди у ерга боқиб. Сўнг бир қарорга келгандек ярқ этиб Раънога қаради.— Рости, кўрққандим ўшанда. Мен алданганман. Мени алдашди. Унга ишонмасдим. Гўё ўртамизда кимдир бордек. Қайсидир бир йигит мени мазах қилиб кулаётгандек туюларди, менга. Чидолмадим. Ҳайдаб юбордим уни. Майли, қандай ўйласангиз ўйлайверинг. Бироқ мен ўзимни оқламайман. Агар шу айбим бўлса иқрорман.— Бу билан Акмал бор гап шу, хоҳласангиз сенга уйланаман, йўқса ялинмайман дегандек гап қилди.

— Акмал ака,— деди Раъно анча паст тушиб,— Сиз бекорга хафа бўляпсиз.

— Ахир...— у тўлиқди.— Мен борини, ростини билмоқчи бўлдим холос. Моши кечирилинг...

— Раъно?..

Чаросга ранг кирди. Хаш-паш дегунча келинлик онларини биринчи ойи ҳам ўтди. У энди оила бекаси. Унинг ҳам бошида оила ташвиши бор. У энди ҳар куни тонг билан бирга уйғонади. Ҳовли супуради. Нонуштага чой ҳозирлайди, мол-қўйларга ҳашак солади. Далага чиқиб, томорқасидаги маккани қайиради, боғдаги мевачевани териб томга ёяди, қуриган туршакларни йиғиб олади.

Бугун кун қиздирарди. Раъно катта ариқ қирғоғида гуркираб ўсган ўтларни ўрди. Гоҳо калишини ечиб кўйиб, ариқ ичига тушиб олди. Муздек сув очиқ оёқларига урилиб шарқирайди.. У астойдил ишлар, пешона, юзидан қуйилаётган қайноқ тер қўйлаги ёқасида сингиб кетар, кафтлари қавариб, оқ пуфакчалар ҳосил бўлиб қолар, баъзан тешилиб кетган пуфакчалар ўрни жазиллаб ачишарди.

Кечга яқин Раънонинг қайнотаси — Тешабой ака қўшниси Валижоннинг машинасини юборди. Уриб ғамланган ўт машина кузови билан тенг бўлди. Раъно ҳароратдан буғриққан юзини шабадага тутиб машина устида ўтириб келар, ваъзойи бадани зиқрираб оғирди.

Кўчага тўкиб қўйилган ўтқиқ кучоқлаб кучоқлаб оғилга ташишди. Фақат қайнотасининг Зуллолагина камзули чўнтагига қўлини тикқанича бўзрайиб қараб турди. Эшик бетида тўкилганларини супуриб тўплаб олиш учун киришган Раънога бир оз қараб турган Зуллоланинг афти буришди.

— Ҳой келин ая, токни тагида қолди, олмайсизми!

Иш тугади. Айвон олдидаги кранда ювинаётган Раънонинг тўсатдан боши қаттиқ оғриди. Кўзини қоронғулик босиб, бир лаҳза туриб қолди. Қўлларини сув теккан жойлари ачишар, кўнгли эса беҳузур бўларди. Ҳа, Раъно бўйида бўлгандан буён ўзини бошқача ҳис эта бошлади.. Мана, ҳозир ҳам у ҳорғинлик билан бир-бир босиб уйга кирди. Артиниб-артинмай каравотга ташлади ўзини.

Сал ўтмай эшикдан бошини суққан Зуллола:

— Ҳой келин ая, ётаверасизми энди? Чикинг овқатга!— деди.

— Ҳўп ҳозир чиқаман,— деди Раъно кўнглига ҳеч нарса сиғмай.

— Ётибди уйда. Гапимга жавоб қилгиси ҳам келмайди. Нега у мани бунча ёмон кўради, билмайман.— Зуллоланинг шанғиллаб айтган бу сўзлари Раънонинг кўнглига ханжар бўлиб ботди.

Оқшом бошланган ёмғир ҳамон дарахтлар япроғини савалайди. Бўғотлардан шариллаб қуйилади. Деразадан тун қўйнига боқиб ётган Раънога бу манзара аллақандай зерикарли бўлиб туюлади. Хаёли олис-олисларга учади. Акмалакасини ўйлайди. Бечора озиб кетибди. Нега мен уни бунчалик яхши кўраман. У бунни сезармикан? Тўйимизга эндигина уч ой бўлди. Бу орада у кўп ташлаб кетди. Ишим кўп дейди. Пул топиш керакмиш. У каникулни Шоҳимардонда ўтказяпти, сурат олиб, пул топаяпти.

Раъно кўзларини юмиб яна хаёлга чўмди.. Кун бўйи уйдаман. Ҳозир студентлар пахта теримида. Ҳадёмай институтга, яна ўша қайноқ хаёт кучоғига қайтишади. Аудиоторияларни уларнинг қувноқ овозлари тутиб кетади. Менчи, эҳ, кўзим етмайди. Сиртдан ўқийманмиш. Майли, барибир ташламайман-ку.. Яна унинг хаёли Акмалакасига кўчди. Йўқ, мен бахтлиман. Ахир Акмалжон акам бор-ку. Уни севаман. Яқинда фарзандли бўламиз... Уғил бўлармикин? Уғил бўлгани яхши. Чунки у шуни истайди. Ҳатто, унга исм ҳам топиб қўйган — Сайёд.. У отасига ўхшаб келишган, чиройли йигит бўлади..

Кўчада машина тўхтагандай бўлди. Дам ўтмай йўлакдан кимдир айвон томонга чопиб ўтди. Раъно чўчиб бошини кўтарди. Ташқисидаги эшик қаттиқ тортилди:

— Раъно!..

— Акмалакам,— Раъно ирғиб турди. Халатини эгнига ила солиб чироқни ёқди. Электр нуридан кўзлари қамашган Раъно бир зумда ўзини эшик ёнида кўрди.

— Раъно!..

— Келдингизми?— Улар останада кўришди. Раъно меҳр тўла кўзлари билан Акмалга термилди.— Бутунлай келдингизми?

Акмал боши билан «йўқ» ишорасини қилди.

— Бўл тезроқ.

Раъно Акмал нима демоқчи эканини англади. Демак ҳозир у билан бирга Шоҳимардонга кетади. Апил-тапил кийиниб, қайнонасига айтиб қўйгани қўшни уйга чопди.

Уларни кўчада такси кутиб турарди.

* * *

Тонг отди. Тоғлардан чарақлаб қуёш кўринди. Гўзал Шоҳимардон қўйнида гавжум ҳаёт қайнади. Карнай-сурнай садолари, болаларнинг қий-чуви, қизларнинг жарангдор кулгиси, эркакларнинг дағал баланд овозлари борлиқни тутиб кетган бир вақтда Раъно сой бўйига чиқди.

Ажойиб манзара.

Рўпарада катта бозор. Оёқлари остида эса харсангларга урилиб оқаётган шошқин оқ сув ҳайқиради. Ясанган одамлар саф-саф ўтиб боришарди. Ҳозиргина тандирдан узилган ширмой нонлар бўйи димоқни қитиқлайди.

— Рану!

Раъно таниш овоздан сергак тортди:

— Вой, Акмал ака!..

— Қалай, ёқдимми?— деди Акмал Раънога томон юриб келаркан.

— Жудаям.

— Ҳали биз кўп жойларни айланамиз. Бу ерларни сен яхши билмайсан. Менинг болалигим ўтган бу жойларда. Қани, кетдик. Ёрдонга чиқамиз.

Улар яёв юриб, энг кўзга кўринган жойларни кўришди. Ҳамза мақбараси ёнида бирга туриб суратга тушишди. Қўлқуббон, Жаннатариқда узоқ вақт сайр этишди.

Баланд тоғларнинг қорли чўққиларига ҳайрат ва завқ билан боққан Раъно ёлғиз оёқ йўллардан, улкан харсанглар оралаб, паст-баланд ўнгирлардан олис-олисларга Акмалнинг ортидан чикиб борди.

Қайтишда яна кўлда бўлди. Моторли қайиққа тушди. Шабада тўзитаётган майин соч тоаларини қўллари билан яноқларига босганича ортига қаради. Бахтиёрликдан чеҳраси гул-гул яшнаган. Кўзи билан Акмални қидиради.

Ҳу, ана Акмал, олисда қоялар тагида юриб сурат оляпти. Атрофида бир талай ёшлар. Аксарияти қизлар. Анову атлас кўйлакли қиз унга намунча термилади. Сочлари ҳам узун экан.

Қайиқ қирғоққа яқинлашганда Акмал:

— Раъно-о-о...— деб чақирди.

Улар ёнма-ён борор экан, Акмалнинг хаёли бояги қизда эди. Атлас кўйлаги этаги билан ўйнашаётган узун сочи, соғинч билан боққан кўзларини эслаб юраги алланечук бўлди. Хаёлан унга Раъносини ёнма-ён кўйди.

* * *

Раъно Акмал бошлаб келган мана шу оромбахш ҳаволи, гўзал қишлоқда бир неча кун қолиб кетди. Негадир сўнгги кунларда Акмалнинг муомаласи ўзгариб бораётгандек туйиларди унга. Кун бўйи кўринмайди. Аппаратини бўйнига осиб олганча, гоҳо тунлари кириб келади эшикдан. Бугун ҳам шундай бўлди. Уй эгалари аллақачон айвондаги сўрида ухлаб ётишарди. Эндигина чироқни ўчириб ётган Раъно ўрнидан туриб, девордаги включателни босди. Акмал остонада қалқиб турарди. У аввал хотинининг юзига бироз бақрайиб қаради-да, кинояли кулди.

— Кутяптиларми, хоним!..

— Акмалака сизга нима бўлди, яна ичибсиз-да.

— Ҳа, ичдим. Уғил боламан, улфатларим бор. Бу беш кунлик дунёда ўйнаб олганинг қолади. Пул... пул кўп.— У чўнтагидан қисим-қисим пулларни олиб намат устига сочди.— Мен сени эркалатиб қўйдим. Талтайиб кетдинг. Мени ҳурмат қилмайсан. Йўқса, ҳозирдан чироқни ўчириб ётиб олармидинг. Эрни қачон уйга қайтиб келишидан қатъий назар, кутиб ўтирмайдиган хотин хотин эмас! Эшитдингми, сенга айтяпман!..

— Вой, секин, эшитишади.— Раъно югуриб бориб Акмални қўлтиғига кирди.— Юринг чарчагансиз. Ётиб ухланг.

— Қоч!— деди Акмал елкаси билан силтаб.

— Мухар!.. Э-э йўқ бу сенсан-а.— У қўлини бигиз қилиб Раънога энгашди.—

Мен энди уни кўришни истамайман. У ҳаром! Ҳаром!!.. Сен.. сен ўзинг яхшисан. Рану. К... кетамиз, кетамиз!..

Раънонинг эси оғди. Шў дам секин эсаётган шабада бирдан шамолга айланди. Кучли момақалдироқ тоғлар кўйнида ҳар ён урилиб даҳшатли гумбирлади. Чақмоқ чақди. Сал ўтмай томни ёмғир қамчиси шиддат билан савалай кетди.

* * *

Раъно секин-аста бу хонадонга, одамлари характерига тушуна бошлади. Бир сўз билан айтганда тақдирга тан берган ювош, итоаткор қобил аёллар тоифасига кириб қолгандек ҳис қиларди ўзини. Фақат у бир нарсадан чўчирди. Бу ҳам бўлса Акмал, унинг совуқ муносабатлари эди.

Раъно ҳовлини супуриб бўлай деди. Зулота ичкаридан ясаниб чиқди. Синглиси-ни кўриб жаҳли чиққан Акмал босиқ овозда сўз қотди.

— Қаёққа жўнадинг саҳари мардонлаб?

— Фарғонага.

— Нимага?

— Ишим бор эди-да.

— Кеча қаерга бординг?

— ...

— Ёнингдаги ким эди?!

— Ҳеч ким.

— Қайт орқанга!

— Ҳай, нега ўндай дейсан. Ишидан кеч қолади ахир,— деди Шоҳида опа нөро-зи оҳангда.

— Сиз аралашманг.

Сўрида дастурхон ёнида ўтирган Тешавой ака Акмалга ўқрайиб қаради.

— Нега аралашмас экан.

— Вой, нима манга бунча...— ота-онанинг гапидан қувватланган Зулоланинг гапи бўғзида қолди.

— Кўзингни олайтирма дейман санга!— Акмал ачкиқ устида тарсаки тортиб юборди.

— Войдод, боламни единг-ку,— дея дод солди Шоҳида опа.— Нега урасан! Нима жони бор ўзи буни. Ман келин олганим йўқ, бир балони олганман. Хотинингни гапига кириб нега болаларимни урасан, жувонмар!

— Ёлгон гапирманг. Қачон, қайси болангизга беҳуда қўл кўтардим. Ахир... ахир кўчада юрайми ё йўқми.— Акмалнинг юзи қизарди, жаҳлини қайтаролмади.— Айтиб кўяй, бу зумрашани яна бир марта беҳуда кўча-кўйда кўрадиган бўлсам, уйдан ҳайдаб чиқараман.

— Нима? Ҳайдаб чиқараман?!— Тешавой ака ўрнидан даст туриб кетди.— Сан буни эмас, анавини, ануви тентакни ҳайда,— деди у Раънога қўлини бигиз қилиб.— Ҳе, ўша севганингни қара сани. Йўқот дейман, ҳозироқ йўқот!

Раънонинг қўлидан супурги тушиб кетди. Атрофдагиларга бир-бир жовдиради-да, бир нима ёдига тушгандек уйи томон чопди. Унинг қулоқлари остида ана шу биргина сўз такрор-такрор жарангларди: Йўқот, ҳозироқ йўқот!!!

* * *

Тушга яқин Акмал мактабдан қайтди. Уйда ҳеч ким йўқ. Бу ерда қандайдир хунук бир ҳодиса юз берадигандек, ҳамма нарса совуқ кўринади. Нариги уйга чиқай деса, ота-онанингни юзига қарашдан тортинди. Эрталабки можародан кейин-а... Улар яна Раъно ҳақида бир нима деб қолишдан безиллади. Ахир нега бундай қилишади? Нега Муҳаррамни ҳеч ёдидан чиқаришмайди. Унинг бойлигидан нима фойда уларга. Тўғри, Раъно оддий, камтар қиз. Фақат айби баъзилардек сўзамол эмас. Топиб тутиб гапиролмайди. Катталар олдида ҳадеб қақажонлик қилаверишдан ор қилади. Яқиндагина онасининг Раънога қаттиқ-қаттиқ гапираётганини ўз қулоғи билан эшитди.

— Ҳой келин, намунча индамассиз? Ҳадеб боламга ноз-фироқ қилиб, сиқаверманг. Эркак киши бир марта кўтаради, икки марта кўтаради. Кейин ...ҳа, аттанг ойи кири-иб қолмасин тагин. Муҳаррамой бечора келинимсан келин эди. Нима қилайки, болам нодон шундай хотинни қўлдан чиқарди қўйди. Айтганман унга, эсингни йиғ ҳай бола, ҳамма хотин ҳам бир гўр, иккинчи юзини курсатмасин, деб. Мана оқибат.

Югурди, югурди, охири нима бўлди. Хотин олиб ёлчимади. Боламни усти-бошигача мана ўзим қилдим. Уйламанг, пулни бировлардек ердан супуриб олганим йўқ. Кипригим билан териб олганман. Агар кетишни ўйлаб юрган бўлсангиз, ипидан игнаси-гача тўлаб қўйиб, кейин кетасиз. Ҳа, қулоғингизда бўлсин.

Акмал шуларни ўйлаб сиқилди. Хона ичида бироз айланди. Раънодан дарак йўқ. Кетиб қолган бўлса-я!

Акмал шошиб уйларни бирма-бир очди.

— Раъно, Раъно!— энди унинг юраги безовта ура бошлади. Қаёққа кетди-кин-а?

Бирдан кўзи бурчакдаги бахмал ёпқич ёпилган стол устида турган бир варақ қозога тушди. Хат? Шошиб олди.

«Кечиринг мени Акмал ака, уйдагиларни ортиқ қийналишини истамайман. Майли, уларнинг қалбига қулоқ солинг. Бировнинг бахтига биров эга бўлолмас экан. Муҳаррамой билан бахтли бўлинг.

РАЪНО».

Акмал хатни ўқиган заҳоти мотоциклига минди, шиддат билан етиб келиб, Раънонинг ёнгинасида тўхтади. Бирдан унинг юраги ўйнаб кетди. Вужудига титроқ кирди. Бироқ ўзини дадил тутишга уринган Раъно юзини четга бурди.

— Раъно!— Акмал мотоциклдан тушмай гапирди.— Нима қилганинг бу. Отана жаҳли чиққандан кейин гапиради-да, шуни ҳам кўнглингга олибсан-да.

— Бир унга эмас...

— Нимага бўлмаса.

— Ҳадеб ўшани!— У юзини қўллари билан тўсиб йўғлаб юборди.

Акмал ғиз-ғиз ўтиб турган транспортларга қараб ўнғайсизланди.

— Шунга дегин. Ҳай, майли, юр, қолганини уйда гаплашамиз.— У Раънонинг тирсагидан ушлаб мотоциклга қистади.

— Чиқ дейман!

Раъно чўчиб тушди. Тўсатдан қатъий айтилган буйруқ, ҳайқириқдан эсини йўғди. Итоаткорлик билан эрининг ёнига чиқди.

* * *

Сентябрнинг охирлари. Кечки пайт даладаги томорқасидан қайтаётган Акмал гузарга келганда магазин олдидан ўтиб кетолмади. Бир-иккита улфатларини кўриб кирди. Тик туриб, қиттак-қиттак отишди.

Акмал бир неча кун бўладики ошқозон оғриғидан шикоят қилиб, амбулаторияга кириб юрарди. Врач унга ошқозонда яра бошланганини, зудлик билан унинг олдини олишликни айтиб огоҳлантирганди. Лекин негадир у кейинги вақтларда тез-тез ичадиган бўлиб қолди. Уни бўлар-бўлмасга жаҳли чиқаверар, асаблари таранг тортилиб, юрагига қил сигмас, уйда арзимаган нарсадан ҳам жанжал чиқараверарди.

Раъно уни бирор марта ҳам дарсга тайёрланиб, кўнгилдагидек қилиб конспект ёзганини билмасди.

У қош қорайганда кайф билан уйга қайтди. Ўз кўчасига бурилган ҳамона олдинда кетаётган икки аёлга кўзи тушди.

Бири ўрта бўй, ушоқ гавдали, қишлоқча кийинган. Қўлида оппоқ йўрғакда чақалоқ. Ҳамроҳи дуркунгина, елкадор, калта қора юбка кийган. Семиз оппоқ оёқлари пайпоқсиз. Калта, бироқ қуюқ кўнғир сочи кўғирчоқники сингари қулоқлари ёнига маҳкам қилиб ўрилган. Яланг бош. Ўн тўққиз-йигирма ёшлардаги бир қиз эди.

Акмал сичқон кўрган мушукдек сергак торти. Кўзлари чарақлаб, фикри тиниқлаша бошлади.

— Бу меҳмон,— деди дарҳол ўз-ўзига.— Ёнидагиси Саминнинг хотини. Ҳа, бу уникига келяпти. Албатта бўламан.— У атай қадамни тезлатди. Шу пайт рўпарадаги эшикдан чиқиб келган йигит меҳмон билан қуюқ сўрашди. Сўнгра меҳмондан куз узмай келаётган Акмалга шодиёна боқди.

— Ие, Акмалвой, қани бугун бизникига. Уғилчага кичикнагина ўтириш қиял-миз,— деди, сўнгра қўшиб қўйди.— Бешик тўйи!.. Қани, юравер бўлмаса.

Акмал ҳозироқ қирарди-ю, бироқ усти-бошидан хижолат тортди.

— Кўрмайсанми эрталабдан буён далада поя ўраман. Сал мундоқ...

— Э, қизиқмисан,— деди Самин.— Сен билан мени бўларимиз бўлиб, қоларимиз қолган. Ким ҳам куёв қилай, деб кўзи учиб турибди. Ахир сен бир марта эмас, икки бор уйлангансан-ку.— Самин қошларини учириб кулди.

— Оббо шайтоне,— Акмал ичида гижиниб қўйди.— Меҳмон қизнинг олдида тоза қовун туширди-ку галварс.— Ҳа, майли,— деди у ҳам сир бой бермай.

— Учинчиси ҳам чўтда йўқ эмас Саминвой.

Паст-баланд кулгу кўтарилди.

— Ҳазил,— деди Самин меҳмонга кулиб қараркан.— Болалиқдан дўстмиз.

— Ҳўп, гап шу. Акмалжон тезроқ чиқавер. Мана, меҳмонларни олди ҳам етиб келди. Тошкентдан, Назирахоннинг қариндоши бўлади.

Қиз «ҳа» дегандек кулимсираб қош қоқди. Бизага киринг,— деди сўнг илтифотли жилмайиб.

Бунча ширин гапирмаса,— Акмалнинг эти жимирлаб кетди.

* * *

Мастликданми ё бояги қиз хаёлидами қизишиб илдам юриб келаётган Акмал йўлақда Раънога дуч келди.

— Қани хоним, гўшт қаерда,— деди Раънони енгил қучиб.— Дарров битта пакетда майда-чуйда қилинг!

— Ҳа, нега?— Раъно ҳайрон бўлиб эрига қаради.

— Саминникида ўтириш қиялпмиз. Меҳмонлар бор.— Унинг оғзидан ароқ ҳиди келарди.— Ман ҳозир пастга тушиб келаман.

— Яна ароқ.— Ҳўрсинди Раъно бўшашиб.— Қуриб кетсин ўша ароқ ўлгур.

Акмал ўрик дарахти ёнида турган мотоциклга ёпишди.

— Ҳой, шу аҳволдая!— Раъно ташвишланиб рул аралаш Акмалнинг қўлидан ушлади.— Акмал ака, ахир!..

— Мастсан, минма демоқчисан-да. Шундайми?— У овози борича ўшқирди.— Қоч йўлдан. Ман келгунча айтганларим тайёр бўлсин!

Мотоцикл қаттиқ гуриллаб, чироғи сарғиш нур таратганча кескин бурилиб, кўча дарвоза томон елдек учди.

Акмалнинг ҳанузгача даладан қайтмагани учун хижолат бўлиб ўтирган Шоҳида опа шовқинни эшитиб уйдан чопиб чиқди:

— Акмал келдими?

— Ҳа,— Раъно қайнонаси томон юрди.

— Қаёққа кетди яна?

— Пастга тушиб кетдилар.— Келгунларича майда-чуйда тайёрлаб қўярмишмиз.

— Бекор айтибди лаънати,— деди Тешавой ака оғил томондан чиқиб келаркан Раънога ўсиқ қошлари остидан хўмрайиб.— Борманг, қайтинг, дейиш керак эди. Ҳойнаҳой кайфи ҳам бордир?

Раъно боши билан «ҳа» ишорасини қилди.

— Баракалла келин, баракалла. Маст ҳолича қўйиб юборибсиз-да. Одам деган мундоқ бўлмайди.

— Вой қўйинг, куйинманг, дадаси, ҳанузгача болларни хишавасини тортаверамизми,— деди Шоҳида опа чийиллаб.— Манатимга келди, манатимга!— У қўлини томоғига пичоқ қилди.

Раъно индамай ерга боқди.

Салдан кейин изига қайтган Акмал мотоцикл устида ўтирганча дарвозани оёғи билан тепиб очди-да, тўғри бояги жойга келиб тўхтади.

Тешавой ака Акмалнинг ҳаракатларини кузатиб турарди. Шоҳида опа зарда билан айвонга бурилди. Раъно бажарилмаган иш учун жазо кутгандек мўлтираб Акмалга қаради.

— Қани, тайёрма?— Акмал коляскадан тўртта шишани олиб хотини томонга юрди.

— Нима тайёр бўлсин?— Тешавой ака қаттиқ тикилди.— Сенга ҳеч мундоқ ақл кирадимиз ўзи. Қаерда эдинг? Аҳволингни қара. Яна касалмишлар. Уят! Уялиш керак!..

— Нима, манга нима қипти, ўртоқлардан қочиб юрайми энди. Ичдим, бил-

дингизми. Ойимгиз эмасман, тушиндингизми?— Акмал шахд билан ошхонага юрди. У ичкаридан газетага ўроқлаб гўшт олиб чиқди.

— Тўхта бемаъни!— Тешавой ака йўлини тўсди.— Жойига қўй дейман гўштни.— Биламан сани улфатларинг кимлар.

— Қўймайман!

— Отага гап қайтарма лаънати.— Ғазабидан Тешавой аканинг кўзлари олайди.— Биласанми отага гап қайтарган нима бўлади?

— Улади! Улади!— Акмал бир қўли билан ўз ёқасини ғижимлади.

— Ҳаҳ сен болая, одам бўлишинг қийин экан-да, қийин экан!

— Ҳа, сиз одамсиз. Бошқалар ердан чиққан!— Акмал бўғилиб гапирар, овози ҳовлини кўтаргудек эди.

Тешавой ака бу ҳайқириқдан, одамлар эшитиб қолишдан чўчиб, ичкари олди ўзини. Акмал эшикни қарс этиб ёпган отанинг ортидан гўштни улоқтирди.

* * *

У ярим кечада уйга қайтди.

Раъно туни билан тўлғаниб чиқди. Нима қилсин? Кимга айтсин бу сирларни. Ўз қишлоғига бориб онасига арз қилсинми? Отасининг жаҳли ёмон. Бундан ҳам баттарроқ кун тушиб қолмайдими бошига? Наҳотки у алданган бўлса. Наҳотки у севган, хурмат қилган кишиси оёқ қўйса унинг юзига. Наҳотки, кўрмай тиканни босиб олган бўлса.

Хона ичи совиб кетган. Жим-жит сукунат қўйини бузиб чиқиллаётган соатгина унга ҳамдарддек, эрта индин яқинлашиб келаётган аччиқ қисматидан хабардордек бош тебратади. У очиқ қолган елкаларини рўмоли билан ўраб, бошини тиззасига қўйди. Узоқ вақт Акмалнинг уйқудаги чехрасига термилиб ўтирди. Эшли, қора қошлар ғашликданми, ажиб бир ҳолатда қаттиқ чимирилган. Мағрурлик, қайсарлик акс этиб турарди юзида. Бир-бирига киришиб кетган қуюқ киприклар гоҳ-гоҳ пирпираб қўяди. Балки туш кўраётгандир,— ўйлайди Раъно, балки ўша билан суҳбат қураётгандир? Унинг мадорсиз қўллари Акмалнинг сочларига тегди. Нима бўлганда ҳам биринчи турмуши... Уни эсламасдан иложи йўқ. Кўз ёшлари шашқатор оқаётган Раъно беҳад эзилди. Алам ўтида ёнди.

* * *

Шундай азоб-изтиробларда эзилган Раънонинг боласини докторлар сақлаб қолмади. Шоҳида опа хафа ҳам эмасди, хурсанд ҳам эмасди. У келини билан кўришаркан юпатган бўлди.

— Майли, хафа бўлманг, ҳали ёшсизлар. Бола боқиш бўлса қочмайди. Тешавой ака бўлса совуққина сўрашди.

Энди Акмал акаси қандай кутиб оларкин.

Раъно уйга кирди. Ҳамма ёқ бетартиб, бесаранжом. У уй ичини супуриб-сидириб тартибга солаётганда Акмалнинг овози эшитилди.

— Буви, Раъно келдими?

— Ҳа, келди. Уйда.

Акмал шошилиб уйга кирди:

— Қачон келдинг. Борсам йўқсан. Ҳозир кетди дейишди.— Унинг товушида қандайдир совуққонлик бор эди.

Раъно у билан кўришишни ўйлаб турганди. Бироқ ундай бўлмади. Ўксик кўнгли баттар чўкди.

— Нега дамнинг ичингга тушиб кетди?

Раъно ўкинч билан қаради:

— Бирданига жавоб бўп қолди. Сизни боришингизни эса, аниқ билолмасдим.

Ахир икки-уч кундан буён қорангизни кўрганам йўқ.

— Ажаб бўпти,— деди Акмал Раънога қараб эмас, гардироб ойнасидаги ўз аксига қараб галстугини тўғриларкан.— Нима қилган бўлсанг ҳам ўзинг қилдинг. Билиб турибман, кўнглингда бошқа гап бор.

Раъно ҳолсизланиб бурчакдаги стол четини ушлади.

Асфальтга энгилгина кўниб, эриб кетаётган капалак қор энди кучади. Сал ўтмай ҳамма ёқ оппоқ қор кўрпасига бурканиб олди. Филдираклар остида босилиб, ялтироқ, сирғанниқ бўлиб қолган қалин қор ойнасидан автобус эҳтиёткорлик билан кетиб борапти.

Раъно Акмалнинг олдига — касалхонага кетаяпти. Мана икки ҳафтадирки Акмал касалхонанинг хирургия бўлимида. Врач унинг касалини «язва» деб топибди. Қайнатасининг айтишича ҳафтанинг охирларида операция қилишармиш. «Ишқилиб саломат чиқсин-да» — ўйларди Раъно.

Улар касалхона залида кўришдилар. Акмал озғин гавдасига узун халат кийиб олган, жуссаси Раънонинг кўзига ихчам бўлиб кўринди.

— Келиб бекорга овора бўлибсан,— деди Акмал Раънога бошдан оёқ қараб.

Раъно унинг оқариб кетган озғин юзига боқаркан, меҳрибонлик билан сўради.

— Оғриятими?..

— Йўқ...

Орага жимлик чўкди.

Раъно суҳбат қовушмаётганини кўриб, яна руҳи тушди. Худди бегоналардек тортинибми ёки истар истамасми бўлаётган савол-жавоблардан кўнгли тўлмади. Кўз ёшини сездирмаслик учун ён томонга қаради.

— Нима, зерикдингми?— сўради Акмал.

— Йўқ, сизни ўйлаяпман. Операция қилмасликни иложи йўқмикин?

— Қайдам. Балки қилишмас.

— Ростданми!— у титраётган лабини қўли билан тўсди.— Ростдан айтяпсизми,

Акмалжон ака. Мен кўрқяпман...

— Кўрқма, ўлиб қолмайман,— деди Акмал совуққина.— Январнинг охирларида курортга жўнатишмоқчи.

— Вой қаерга? Қайси курортга?..

— Кавказга бўлса керак. Ҳа, ёдимдан кўтарилай дебди,— деди у яна.— Кечаги кун сенинг ўқишинг ҳақида институтга кирдим. Декан билан гаплашдим. Тобинг қочиб, ёзги сессияга қатнашолмай қолганинг ҳақида айтдим. Яқинда қишки сессия бошланаркан. Қарзларни вақтида топшириш керак. Мана энди, хоним, сиртқи бўлимдасиз. Уз устингизда қаттиқ туриб ишлашингиз керак.

Қизик, шу кунгача унинг ўқиши ҳақида биров марта ҳам ўйламаган Акмал қандай қилиб институтга бора қолди? Яна касалхонадан чиқиб-а! У ҳайронлик билан Акмалга қараб қолди. Кўз олдига Муҳаррам пайдо бўлди. Бўшашиб кетди.

— Нима, ёқмайдимми? Унда ихтиёринг.— Акмал энгини сириб соатига қаради.— Гап шу. Энди бошқа овора бўлиб келма. Яқинда ўзим бутунлай тузалиб чиқаман.

Раъно лол бўлиб чиқди касалхонадан.

— Агар хотинингда заррача ақл бўлганда эди, эрим-ку больницада, у келгунча уйда ўтирай демасмиди.— Шоҳида опа Акмал касалхонадан чиққан кунини, обидийда қилди.— Эртадан қора кечгача нима қилганини биров билмайди. Зулпола билан айтишгани айтишган. Сенинг онгинг йўқ, даданга айтиб бир адабингни бергизаман, деб урмабдию ундан берисини қилибди. Орият деб ўшандай келинимни қўлдан чиқардинг!.. Муҳаррамойга ачинаман. Кўз очиб кўрган келиним эди... Ке, қўй болам ўзингни сиқиб юрасанми. Аҳволингни қара, рангингда ранг қолмабди, бўлмайдиган бўлса сенга нима. Мана, айтганингни қилиб қизни ҳам олиб бердим. Армонинг ҳам сингандир энди. Билиб қўй, хотининг бошқа туғмайди. У биринчисини олдирди. У ҳам бир кунини кўриб кетар. Ким битта билан ўтибди!

Акмал жаҳл билан ўрнидан туриб кетди.

Раъно яна касалхонада ётиб, даволаниб чиқди. Совуқ теккан жойни кесиб оладигандек авжда. У айвон олдидаги крандан сув олаётган қайнотасига дуч келди.

— Салом дада!

Тешавой ака сув тўла пақирни ердан узиб оларкан, елкаси оша қаради.

— Яхши бўлиб кетдингизми?

— Раҳмат, бувимлар қаерда?

— Ҳа, онангизми, касалхонада.— Тешавой аканинг ранги совуқданми ё бошқа бирор гапданми оқариб жунжиккандек эди.— Назокат сариқ бўлибди.

Раъно бир нимани кўнгли сезгандек хомуш бўлиб уйга кирди. Гиламлар устида туфли излари, ечиб улоқтирилган кир усти-бошлар, чой ичилибди шекилли стол устида чойнак, пиёла ҳам бор. Пиёлада ичмай қолдирилган чой қорайиб, қаймоқ боғлаб кетибди. Куддонда бир нечта чекиб ташланган сигареталар... Раъно гардеробни очди. Акмалнинг кийимларидан биронтаси ҳам йўқ. Ювиниб артинган бўлса керак, биргина тивитли сочқик ҳамон намлигича гижимланиб ётибди.

— Кетибди.— Раъно секин келиб диванга ўтирди. Хона ичи совуқлигиданми ё ҳозирги зарбаданми вужудига титроқ кирди. Қўлини чаккасига тираганча бир нуқтага тикилди. Наҳотки менга учрамай...

— Келин ая!— ташқаридан туриб Нодир овоз қилди.— Дадам чақиряпти.

Раъно шошиб ўрнидан турди. У ичкари кирганда Тешавой ака кўзойнагини бурнининг устига қўндириб, сандалда газета ўқиб ўтирарди. Хона ичи иссиқ. Мўрига яқин қурилган чўян печкадаги кўмира «чирс», «чирс» ёнар, тоқчаларга териб қўйилган чинни идиш-товоқлар электр нурида ярқираб кўринарди. Тешавой ака Раънони сезса ҳам бош кўтармади. Газетадан кўз узмаган ҳолда буюрди:

— Утиринг.

Раъно бу ҳолатдан ҳайрон бўлиб, шундоққина оёқ остига — пойгакка ўтира қолди. Тешавой ака энди қадини кўтарди. Кўзидан ойнагини олиб, рўмолчаси билан арта-арта, қаршисида савол назари билан боқиб турган келинига кўз ташлади.

— Билгандирсиз, Акмал кетди.

— Қаерга?

— Бугун беш кун бўлади.— Тешавой ака зимдан Раънога тикилди.— Энди айтмасликнинг иложи йўқ. Хунук иш бўлди, келин. У озғига ёмон сўз олиб қўйди.

— Қандай? Тушунмаяпман. Нима деганингиз бу, дада?— Раъно ҳаяжон ичида шошиб сўради.

— У сизга учрамадимми?

— Йўқ.

— Ҳим... Энди гап бундоқ. Эсингиз бор, ўйлаб кўринг. Унинг характерини яхши биласиз. Мен бу ниятда бола ўстирмагандим. Унинг бемаъни қипиқларини, бебошиқларини, ҳатто, ота-она ҳурмати нима эканлигини билмаслиги, укаларини беҳуда калтаклашларини кўрдингиз. Бизни ерга қаратди...— Тешавой ака бошини ҳам қилди...— Сиз... энди бу ерда туришингиз маъқулмикан ё?..

— Нима?!— Раъно чўчиб тушди.— Нега ундай деяпсиз, дада?

— Акмал санаторияга кетишдан аввал, билмайман, негадир кўнгли ғаш бўлиб юрди. Арзимаган нарсадан ҳам хато топиб, уйдагилар билан жанжаллашди. Зулолани урди. Менга гап қайтарди.— Тешавой уф тортиб кўлидаги газетани сандалнинг устига «тап» этиб ташлади.— Зерикдик унинг ҳар куни кўрсатадиган қароматидан. Сиқилиб қолибсан, бор майли, айланиб, тоза даволаниб кел, деб зўрға алдадим. Тошкентга кетди. Ун беш кунда қайтади.— У бир тебраниб олгач Раънога ёрқин бир қараш билан бош чайқади.— Боласи қурмагур ёшлик қилди. Кетар чоғида ишни чатоқ қилиб қўйди. У энди бу ерга келмасмиш. Агар келса сизга талоқ тушади.

— Шундай денг...— Раъно ўзида қандайдир бир куч сезди. Ғазабдан юзи қизарди. Лабларини қаттиқ қимтиб, ерга боқди.

— Кўпол бўлса ҳам сўрашга тўғри келади. Қорнингизда йўқмиди?

— А-а-а?!..— Раънонинг мияси зирқираб кетди.— Нималар бўляпти ўзи! Бу қандай гап. Уят!

У қулоқларини маҳкам беркитганча ўрнидан даст турди. Аччиқ изғиринга юз тутганча уйи томон қочди.

* * *

Раъно шундан кейин ҳам бир ҳафта ўтирди уйда. Бироқ ҳеч ким эйтибор ҳам қилмади. Елғизсан, бу ёққа кир ёки қорнинг очгандир, совқатгандирсан, деб ҳол сўрагудек бирор зот йўқ. Неча кунлардан бери музлаб ётган печкага бир қалам бўлсан ўт ёқишга ҳадди сиғмайди бечорани. Бостирма тагидаги уйилган кўмирнинг устига хашак ташлаб қўйилган. Зулола шарақлатиб кўмирни пақирга солди-да, туя юриш қилиб Раънонинг уйи ёнидан ўтиб кетади. Бугунги иш уни ўртаб юборди. Эрталаб айвон олдини супуриб тозалаб бўлгач уйга эндигина кирган Раъно ташқари-

да — шундоқ остонаси тагида оғир пақирни тарақлаб думалаганини эшитиб чўчиб тушди.— Эшикни очиб ҳанг-манг бўлиб қолди. Пёчкадан чиққан бир челак кул ара-лаш ахлат айвон сатҳида сочилиб ётарди. Раънонинг юраги ёниб кетди. Хўрлиги келди. Томоғини бир нарса ғиппа бўғди-да, аччиқ билан пастга тушди.

— Зулота!!!— У нариги айвонда уйига кириб улгурмаган қайнсинглисини кўрди. Раъно яна супургини олди. Йиғлаб эшикни тозалади. «Энди кетмасам бўлмас экан»,— У иссиқ кийиниб кўчага чиқди, ҳаммаёқ оппоқ қор. Совуқдан қотиб қолган дарахтлар шоҳи карахт. Мўрилардан буралиб-буралиб чиқаётган тутунлар кўкка ўрлайди. Ҳамма ўз уйида. Ҳамма ўз юмуши, ўз ғами билан банд. Кимнинг этагига ўт тушса ўзи ёниб, ўзи ўчади. Раъно ҳам шундай сизди ўзини. Ким ҳам уни жонига оро кира олади, шу дамда.

У кўча эшиги олдида бир дам туриб қолди. У энди уйдан, севгисидан, ўзига жон қадар яқин олган кишисидан бегона. Ёлғиз унинг кўзларида ғам. Бу хонадан ёлғиз угина қувилган. Кучанинг нариги юзидаги ариқни муз қоплабди. Муз остидаги тиниқ, зилол сув жимирлаб оқиб турибди. Раъно унга узоқ қараб қолди. Ёзнинг иссиқ кунларида ана шу ариққа неча бор челак ботирган. Муздек сув олиб, ҳамма ёқни сўлим, салқин қилмаганмиди. Энди у ҳеч қачон бу жойларни босмайди. Сув ҳам олмайди. Ана шу юрагига яқин бўлиб қолган қадрдон ҳовлида унинг излари бошқа кўринмайди. Энди мана шу остонани ҳатлаб ичкари қиролмайди ҳам. Ҳамма нарса унга совуқ, бегона.

Раъно ёшли кўзлари билан сўнги бор ортига қаради. Чуқур хўрсинди. Пальтоси ёқасини кўтариб олди-да, не-не одамларни шодлиги, бахти, ташвишига гувоҳ бўлган, қанчадан-қанча ғам-аламларни, кўнгилсиз ҳодисаларни бағрига сиғдира олган ана шу катта серкатнов кўча бўйлаб беихтиёр юриб кетди, қаёққа кетяпти, кимникига боради, билмайди...

Гулчеҳра РАҲИМОВА

Қорақалпоғистон АССР, Тўрткўл районида туғилган. ТошДУнинг журналистика факультетини тамомлаган. «Кино» журналича ишлайди.

НАЗАРИМДА

Хушнуд кўзингдаги меҳр-муҳаббат,
Уйлардим: у фақат менга аталган.
Эшитдим, кимдандир олармишсан хат,
Бир қиз бор, сен унинг бахти эмишсан.

...Қалбим, ҳаяжонда ёнма, бунча сен,
Умид кўзларимга қалаган учқун.
Умрим баҳорининг мурғак ғунчаси,
Мудроқ кўзларини очмоқда бугун.

Нигоҳим — дил оҳим, сенинг фироғинг,
Қалбим қувонади сенга талпиниб,
Соғинч илинжида юраман гоҳи,
Гоҳи бахт ҳиссидан кўзларим тиниб.

Хаёллар эрк бермас, бузади тинчим,
Қошимда ўша қиз қилгандай нидо.
..Қўрқаман, баъзида менинг қувончим,
Кимнидир бахтидан қилар, деб жудо!

* * *

Хусн деб, бахтини айлади қурбон,
Хуснидек умрга бўлмади эга.
Гўзаллик ёшидан ўтган у қачон,
Унинг тенгдошлари бир уйга бека,
Орзулари тубсиз. Денгиздай чексиз,
Бу маънос нигоҳлар кўпни қилган рад.
Ун саккиз баҳорнинг ҳислари тенгсиз,
Юрак қатларида ширин бир ҳаёт...
Сархуш хаёллардан айланиб боши,
«Бахтлиман», деб овутиб юрди ўзини.

Умридек оқади пушаймон ёши,
Ирмоқдай юваркан сўлғин юзини.
Ялинганлар унга ёлгон туюлиб,
Не-не йигитларни олмас эди тан.
Бугун-чи, беқўним фикри қуюлиб,
Излар ўзга ҳамдард, сирдош бир одам.
Излайди сочларин силашга бир қўл,
Кутганин учратмай ўтади йиллар.
Гўё қишдан нажот кутган каби гул,
Ҳамон у ўзига порлоқ бахт тилар.
Бахтим деб, атади кимлардир уни,
Қора кўзларининг бўлиб мафтунни.
Бир қиё боқишни дунё деб билиб,
Йилларки, кўрмайин ўтди кулгуни.
Боши тошга тегиб, йиғилгач ҳуши,
Йигитлар дил рози тинди изма-из.
Шўх-шан хаёллари бугун фаромуш,
Кўзгудан термулар ўша ўйчан қиз.
Ҳусини қарғаш бор бу ўқ нигоҳда.

* * *

Менга ой керакмас, кўнгли яримта,
Менга меҳр керак ердек бус-бутун.
Юлдузлар сўзласин менинг боримда,
Кун бўлиб туғилган менинг қалб ўтим.
Тун бўлиб йўғрилган бёўй қадамим,
Майсалар — баҳорга ошиқ ҳисларим.
Амудек шиддаткор мендан паст ғамим.
Ғунчалар — орзуга тўлган кўзларим.
Қуёшдек юксакда орзу-ўйларим,
Ўткинчи хисларга қилманг мени жалб.
Меҳнат билан мени топди дўстларим,
Чунки, мен инсонман — яратгучи қалб.
Кимнидир айблаш бор, бесўз-беасос.
«Ёр-ёр» навосини эшитган чоғда,
Бағрига ўт солар сўлғин бир ҳавас.
Уни толиқтирди алданиб яшаш,
Ёлғизлик одамнинг умрини ейди.
Қалбини измига солган бир оташ,
Кимнингдир меҳридан маст бўлсам дейди...
Ўзи ёққанлардан топди кўп хато,
Кўнгли қўйганлари очмас кўнглини,
У билан тенгдошлар фарзандга ота,
Ҳавас ўғирлади унинг умрини.
Сен бунча бешафқат бўлмасанг, тақдир,
Рад қилган севгисин ёниб тингларди.
Ўзига ёққанлар узоқда ҳозир,
Энди ёқмагандан бирин танларди.

Тошкентда туғилган. Тошкент Политехника институтида таҳсил олган. Ҳозир «Ленин учқуни» газетасида бўлим мудир.

ИККИНЧИ ХОНАДОН

Диловар ишдан келганда қайнанаси Наргизанинг икки қўлтиғидан узун сочиқни ўтказиб олган, қизчаси қийқириб, тап-тап қадам ташларди. Диловар қувониб келиб, уни кўтарди-да, икки юздан ўпиб, яна қайнанасига берди. Тезда хонасига кириб, кийимларини алмаштириб чиқди. Қайнанаси қозонда мош қайнатиб қўйган экан, у гуручини солди.

Кечқурун овқатланиб ўтиришганда, қайнанаси қариндошлариникида бўлаётган тўйдан оғиз очди.

— Эртага чарлари экан, айтиб кетишди,— деди Хуриниса хола гапининг охирида.

Диловар тўйнинг иш кунларига тўғри келиб қолганидан, қайнанасининг Наргизани боқиб, тўйга боролмаганидан жуда-жуда хижолатда эди. «Мана, энди эртага чарларига ҳам боролмасалар, қариндошлар нима дейишадиз?»— деб ўйлаб ўтирарди.

— Диловархон, болам, эртага ишхонангиздан бир кунга жавоб сўрасангиз, кўнишармикин? Наргизани ҳам олиб бир чарларида ёзилиб келардингиз,— деди маслаҳат сўрагандай қилиб Хуриниса хола.

Қайнанасининг бу тариқа, кўп нарсаларда маслаҳат сўраши унга жуда ноқулай туюларди. Ахир қайнанаси бор кучини, қўлидан келган яхшиликларини аямайди, Диловар унинг гапини иккита қила олармиди? У буйруқ қилганида ҳам сўзсиз бажаришга тайёр. Лекин Хуриниса хола бунга одатланмаган, келини у ёқда турсин, ҳатто ўғлига ҳам бирор марта қаттиқ гапирганини Диловар келин бўлиб тушганидан бери эшитмаганди.

Уни ҳозир бир савол қийнарди. Агар ишхонасидан бир оғиз жавоб сўраса кўнишадими-я, лекин шу кунларда ҳисобот ёзаётгани учун тўйга бориш кўнглига сиғмасди. Қайнанаси чарларга бориши керак.

Диловар қизини ўзининг онасига олиб чиқмоқчи бўлди. «Ахир ўзимнинг оймлар борлар-ку, уйдаги аҳволни айтсам, бир кунга қараб турарлар»,— деб ўйлади. Лекин шу заҳотик, айрим ишлари учун қудасини кўп ҳам ёқтирмайдиган, кўёвдан, қизининг турмушидан норози онаси кўз олдига келиб иккиланди.

Бир куни, тўйларидан кейин Диловарнинг олдига қайнанаси ийманибгина кириб келди. У елкаларини қисиб, мулойим кўзларини қаерга яширишни билмас, билинар-билимас титраб турарди. Диловар қайнанасининг нимадандир хижолат чекаётганини сезиб, негадир ўзи ҳам хижолатланди.

Хуриниса хола эшикка осилган бахмал дарпарда ёнидаги креслога омонатгина чўкиб, дардини очди. Тўйдан олдин чол-кампир бор топган-тутганларини тўплаб, шу ховлини сотиб олишганини, кейин орқа-олдиларини ҳам олишга улгурмай, тўйга уннаб

кетишганини, шу туфайли қўллари бир оз қисқалик қилиб келиннинг сарпосига тивит рўмол олишолмаганини айтди. Диловар ҳайрон бўлиб қайнанасига тикилди... «Ахир сарпода каттагина тивит рўмол ҳам бор-ку».

— Ҳа,— деди қайнараси унинг фикрини англаб. Кейин эл-юртнинг кўзига ўзининг рўмолини қўйиб юборганини айтди. Қишгача унга ҳам олиб беришни ваъда қилиб, келинидан тивит рўмолини қайтариб беришини илтимос қилди.

Диловар Хушнуд акасидан, илгари кичкина ҳовлида амакилари билан ниҳоятда сиқилиб яшашганлигини, у армияга кетгач, отаси билан онаси мана шу ҳовлини сотиб олишганини эшитган эди. Қайнарасининг илтижоли боқишидан уялиб, Диловар унинг рўмолини шу заҳотиёқ қайтариб берди.

Онаси Муножаат хола бу хабарни эшитиб, бир зум қизишиб олди. «Ҳеч замонда сарпога қўйган нарсени ҳам қайтариб оладими киши? Нега энди индамасдан, икки қўллаб тутқаздинг? Эртага қолганларини ҳам бир-бир чиқариб берарсан-а?— деди қизини койиб.

Бир кўнгли қудаси билан гаплашмоқчи ҳам бўлди. Лекин Диловар: «Сира хафа бўлманг, ойижон, қишгача олиб беришармиш», деб уни тинчлатирди. Бари бир орага совуқчилик тушди.

Унинг устига-устак яна бир воқеа бўлди: кейинги йили кузга бориб, Диловарнинг қайнэгачиси ўғлини суннат тўйи қиладиган бўлди. Наим ота билан Ҳуриниса холанинг ҳам асли ниятлари шу — невара тўйи кўриш эди. Лекин тўйнинг ўзи бўлмайти. Қизига, куёвига, невараларига, қудаларига, хуллас ҳамма-ҳаммаларига бош-оёқ сарпо-суруқ қилиш керак. Бу ёқда бўлса ўғли Хушнуд ҳам, келини Диловар ҳам институтни тугатиб янги ишга тушишган. Улардан ҳали «фойда» йўқ.

Чол-кампир бирини қилишса, иккинчисига бош қашлашарди.

Диловар бу аҳволни кўриб, индамай туролмади, қайнарасини уйига бошлаб кириб, келинлигида деворга қоқилган молларидан — хилма-хил духобалардан олиб, олдига қўйди.

— Керагингизга ишлатинг, ойижон,— деди.

Келиннинг бу ишидан қувониб кетган Ҳуриниса хола уни бағрига босиб, йиғлаб юборди.

Кейин қайнана-келин ўтириб, ўша духобалардан «тўй бола»га кўрпа-ёстиқ тикишиди. Қайнэгачисига бош-оёқ сарпони ҳам Диловарнинг сандиғидаги келинлигида кийилмай қолган янги энгил-бошидан, оёқ кийимларидан чиқаришди.

Эл-юрт олдидаги гап-сўзлардан қутулган Наим ота билан Ҳуриниса хола Диловарни қаерга ўтқазиларини билишмасди. Аммо тўйдан кейин қизининг уйи ҳувиллаб қолганини кўрган Муножаат холанинг тутуни осмонга чиқди. Ахир бу молларни у қизига осонлик билан қилганмиди? Ёшлигида отадан етим қолган қизини ўқситмаслик учун, отаси борларниқидан ортиқроқ бўлса-бўлсин, кам бўлмасин, деб емай-ичмай, топганини сарпо-суруққа сарф қилганди. У қизининг бунчалик бўш-баёвлигини, қайнарасига «шилқ» этиб тушишини қаёқдан билсин.

— Келин бўлиб тушганингдан буён эринг сенга битта рўмол олиб бердимми? Айт, олиб бердимми?— деди озови титраб у қизига. Шу пайт Муножаат холанинг юзи ғазабдан эмас, алам ва ўкинчдан ловиллаб ёнарди.

— Йўқ,— жавоб қилди Диловар секин.

— Нега бўлмаса, ҳамма нарсаларингни уларга улашяпсан? Ё тил қисик жойинг борми?— Муножаат хола қизининг нодонлигидан, қанча қийналиб йиғган нарсаларини қадрламаслигидан қуйиб гапирар, азбаройи сиқилиб кетганидан ўзини босолмасди.— Узининг аҳволингни қарагин, бир бурда бўлиб қолибсан. Эртага яна «шилқ» этиб ёмғир ёгса, ўша юпқа рўмол билан қиш чиқарасан. Улар сенинг совуқда киши билан қийналиб чиққанлигини хаёлларига ҳам келтиришмаяпти-ку...

Диловар юраги эзилиб тинглар экан, онасининг қисман ҳақлигини тушуниб турар, энди қандай қилиб унинг кўнглини олишни, юрагидаги бу ғашлиқни қандай кўтаришни ўйларди.

Ушандан кейин Хушнуд акаси ҳам қайсарлик қилди. Катта ҳайит эди, ишхонада бошлиғи касаллигини, ўрнига ўзи ишлаётганлигини айтиб, «койимларни ўзингиз чиқиб, кўриб келаверинг, мен ишга бормасам бўлмайди», деди.

Ҳайитдан кейин Хушнуд Диловарларникига кўп марта чиқди. Муножаат холанинг баъзи юмушларини ҳам қилиб берди. Аммо Муножаат холанинг кўнгли ўрнига тушмади...

Мана, Диловар институтни битириб, ишга тушганига ҳам бир йил бўлай деб

қолди. Ҳуриниса хола ишдан чиқиб, набирасини боқиб ўтирибди. Бир йилдан бери эртаю кеч уйда. Набираси билан ҳеч ёққа боролмайди. Эртага эса қариндошлариникида чарлар, борса яхши бўларди. «Наргизани олиб чиқсам, оймлар кўнармикинлар-а?»— деб ўйлади.

Шу хаёл билан барвақт турди-да, самоварга олов ташлади, кейин келиб ўйларига чиқиб кетди. Эшикдан сарпойчан кириб келаркан, уйларининг яқин бўлганидан ичида севиниб ҳам қўйди. Ойиси энди уйғонган экан шекилли, водопровод олдида ювинаётганиди. Тўғри, ариқ ёқалаб унинг ёнига келди. Муножаат хола қизининг бевақт чиққанига ҳайрон эди. У қизининг нима ниятда чиққанини билгач, тутақиб кетди:

— Нега энди мен боқар эканман, боқмайман, ўзим ҳам билиб юрардим, қайнанангни, боқмайман деб қолишини. Чиқиб айт: «Боласини боқаман, ўқитаман, ишла-таман», деб олгандан кейин боқсин.

Диловар онасига бутунлай эмас, фақат бир кунга олиб чиқишини тушунтирмоқчи эди, лекин онаси мутлақо эшитишни ҳам истамасди.

— Унинг чарлари бўлса, мениям борадиган жойларим бор. Уйнаб ўтирганим йўқ.— Диловарга қараб бидирлади онаси.— Боқсин, деса индамай чиқиб келавердингми? Гапингни топиб гапиролмадингми?

— Ойижон, гапимга қулоқ солинг...

— Юз марта сенга айтаман, билиб-билиб гапиргин деб. Сен бўлсанг шалпайиб, бошингга миндириб олдинг. Мана, энди чарларга бораман деса, ишга боролмай ўтирибсан. Эрта-индин бутунлай уйда ўтирасан, деса ҳам кўнасан, сан.

Диловар уйдан боши қотиб чиқди. Ҳовли юзида ҳеч ким кўринмади. Хонасига қулоқ солди. Наргиза ҳамон уйғонмаган шекилли, овози эшитилмасди. Эри ҳам ухлаб ётарди. Эндигина ошхонадаги қозиққа осилган фартуғини олдига тутиб, сув сепишга чоғланаётган эди, кўча эшиги бирдан очилиб, онаси кириб келди.

Нариги хонада эри ухлаб ётгани учун Диловар онасини залга бошлаб кирди. Муножаат холанинг ранги ўчган.

— Ойинглар қани?— сўради кўрпачага ўтираётиб.

— Ўзларининг уйларидалар.

— Туришмадимми, ҳалигача?

— Боя турганлар, намоз ўқияптилар, шекилли.

— Чақириб чиқ!

— Ойижон, озгина дамингизни олиб туринг, ўзлари ҳам чиқиб қоладилар ҳозир.

Муножаат хола ҳамон безовталанарди.

Шу пайт ҳовлидан оёқ товуши эшитилди. Кавушнинг ғирчиллашидан Диловар қайнаси келаётганини билди. Ичкарига Ҳуриниса хола кирди.

— Вой, айланай қудамдан. Ҳа, нечук, нечук!— деди-ю, Ҳуриниса холанинг қувончи оғзида қолди.

— Ҳа, айланай, дарров болага тўйиб қолдингизми?— деди Муножаат хола астойдил ранжиб.

Ҳуриниса хола қудасининг нега бундай деяётганига тушунолмай, ҳайрон бўлиб турарди. Унинг киноя тўла гапларидан Диловар Наргизани ўз уйига олиб чиқиб қўймоқчи бўлганини тушунди: «Болам тушмагур-ей, нега бундай қилди-я, бемаслаҳат. Зўр келса Наргизани ҳам олиб бораверардим-ку, чарларга!»

Диловар даҳлизга чиқиб, эри ётган хонага ҳадиксираб қаради. У қудаларнинг овозидан уйғонган шекилли, каравотда хўмрайиб папирос чекиб ўтирарди. Хушнуд кўп чекмасди. Чекканда ҳам Наргизани ўйлаб, ҳовлида чекарди. Ҳатто кишнинг қаттиқ совуқ кунларида ҳам, ўртоқлари келиб ўтиришса, улар кетиши билан деразаларни очиб, хонани узоқ шамоллатарди.

Диловар хонага қайтиб кириши билан Ҳуриниса хола бўшашиб чиқиб кетди.

— Бўл, отлан!

— Нимага?— қотиб қолди Диловар.

— Уйга чиқасан. Бутунлай олиб чиқиб кетаман.

Диловар қайнаси билан онасининг ўртасида бирор гап ўтганига тўла ишонди. Юраги орқасига тортиб кетди.

— Уйда нима қиламан?

— Нима қилардинг? Сени шундоқ оёқ ости қилиб ташлаб қўйсалар ҳам ўтираверасанми?

— Нима қилиб оёқ ости қилишади?

— Мана, болангни боқмайман деяпти-ку!
— Йўқ, чиқмайман!
— Бўл, деяпман!— Муножаат холанинг атрофини ажин босган кўзлари нафрат билан ёнди.

Буни кўрган Диловар кўрқиб кетди. Ойиси ҳадеб «бўл-бўл» деб қистайвергач, юилож шафадан ўзининг, Наргизанинг кийимларидан олиб, рўмолга тугди. Нариги йининг эшиги очилди. Хушнуд елкасига сочиқ ташлаб, даҳлизга чиқди. Диловарга бир қараб қўйди-да, индамай ҳовлига ўтди.

— Бўла қол, тезроқ!

Диловар ойисининг нега бунчалик шошилаётганини тушунмасди.

— Айланай кўда, бу нима қилганингиз?— остонада Ҳуриниса хола пайдо бўлди.— Кўйинг, болаларимни бағримдан ситиб олиб кетманг.

— Мана, мен боқадиган бўлсам, биратўла олиб чиқиб боқаман.

— Диловархон, жон болам,— оқ ятагининг тугмасини солиб, каловлаганича қайнатаси — Наим ота кўринди.— Сизни шу ниятда олиб чиққанмикиди?

Хушнуд бўлса водопроводнинг ёнида қотиб турарди. Диловар ерга энгашганича йиғлаб юборди. Ҳуриниса хола келиб унинг қўлидан боласини олмоқчи эди. Муножаат хола ундан олдинроқ бориб, Наргизани олди-да, Диловарни олдига солиб чиқиб кетди.

— Мен сени олиб чиқиб нима қиламан,— деди йўлда Муножаат хола қизига.— Шундай қилсанг эринг қадринга етади дейман-да!

Диловар худди онаси бўйнидан занжир солиб келаётгандай, зўрға қадам босарди. Ўз ҳовлиларига кириб келишаркан, унга мана шу сўлим боғ, ўзи туғилиб ўсган мана шу ҳовли ҳам бутунлай ёт туолди. У баъзида бирор иш билан ёт хонадонга сириб қолса, то иши битгунча юраги сиқилиб, тезроқ кўчага чиқиб кетгиси келарди. Ҳозир ҳам худди шундай бўлаётганди. Бир вақтлар ўзи бекиниб олиб, ҳар хил кўшиқлар куйлайдиган, кечаси билан бошини кўтармай китоб ўқийдиган, деворларини, ичинни юз оҳангга солиб безайдиган бурчақдаги кичкина хонаси ҳам уйлари каби уни сизиктирмасди. Биргина кўрпача устида думалаб ётган қизи Наргизагина унинг бўм-ўш қалбига илиқлик бериб турарди.

Онаси томга нарвон қўйиб, чанг босиб ётган бешикни олиб тушди. Чангини упуриб, ювди. Болохонага осиб қўйилган тугундаги бешикнинг асбоб-анжомларини ҳам олиб тушиб симга ёйди. Диловар нима қиларини билмай, ниҳоятда сиқилар, тгар ҳозир ҳовлида ойиси бўлмаганда, қизини бағрига босиб юм-юм йиғлаган бўларди.

Унинг юмушга қўли бормади, ҳозир ҳеч бир ишдан маъно топмас, ўзи ҳам қандайдир кераксиз одамга айланиб қолгандек туюларди. Куни кеча қувончларидан ҳам кўра кўпроқ ташвишлари билан маъноли яшашга ундаётган сержилва ҳаёт мана шу ҳовлиларига етганда остонадан ўтмай, тўхтаб қолгандек эди.

Бу ерда у ўзини дунёдаги энг азиз нарсасидан ажраб қолаётгандек, яшашидан маъно йўқдек ҳис қиларди. У гоҳида рўзғор ишларининг кўплигидан бир нафас ҳам дам олишга улгурмайдиган, ўзининг икир-чикир ташвишлари билан ҳам руҳига аллақандай енгиллик, завқ-шавқ бағишлайдиган бошқа хонадонни кўмсарди. Диловар йрнидан турди. Бу можаролардан беҳабар қийқириб ётган қизини қўлига олиб, ошхонага кирди. Онаси ўчоқ олдидаги паст тўнкада ўтириб, олов ёқаётган экан.

— Ойижон! Биз кетяпмиз!— деди ҳаяжонли овозда.

— Қаёққа?— онаси талмовсираб қизига ўгирилди.

— Уйга.

— Жинни бўлдингми? Нима қиласан?

— Ойижон, Наргизани мазаси бўлмапти. Уйга олиб бориб, у ёқ-бу ёғини ёғтамасам...

— Ҳой, менга қара, ростдан айтяпсанми шу гапларни. Нима бор у ерда сенга?

— Ойижон, мени кечиринг. Хайр, биз кетдик.

Диловар шундай деб эшикни очиб чиқиб кетди.

— Менга қара,— орқасидан кўчага чиққан онаси шошиб деди:— Агар кетар экансан, иккинчи болам деб орқандан бормаيمان, Билиб қўй...

Диловар онасининг гапларига қулоқ солмай тез-тез юриб, узоқлашди. Муножаат қола шошилиб кетаётган қизининг орқасидан хомуш қараб қоларкан, ўйларди: «Диловар у хонадондан мен ҳади қилган нарсалардан ҳам ортиқроқ нарса толибди-да».

Диловар онасининг феълини яхши билади. Ҳозир жаҳл устида шундай қилгани билан кўп ўтмай унутади. Бирор ҳафта ўтсин. Жуда бўлмаганда Наргизани соғиндим

деган баҳона билан катта тугунга майда-чуйдаларини тугиб, яна эшикдан кириб боради. Диловар онасининг худди шундай қилишига қаттиқ ишонарди. У, албатта боради. Ахир она-ку! Боласини ҳар қандай гуноҳ қилганида ҳам албатта кечиради, кечири олади!

ҚЎШИҚ

Саодат қўшиқ айтишни севади. У дилида қўшиқ айтиш истаги туғилган онни сира унутмайди...

Ушанда Саодат ўн етти ёшда эди. Баҳор шабадаси эсиб турган илик кунлар эди. Офтоб чарақлаб, ҳамма ёқ яшнаб турганди. Саодат дераза тоқчасида ўтириб олиб, ойна артарди. Шу пайт радиодан унга нотаниш бўлган янги қўшиқ майин таралди.

«Инонгил сўзимга, эй соҳибжамол,
Сенга чин юракдан шайдо бўлибман.
Аслини олганда бу оламга мен
Сени севмоқ учун пайдо бўлибман».

Саодатнинг беғубор юраги бир орзиқиб кетди. Кимдир кўз олдига келди. Майин жилмайди. «Бунча ҳам чиройли қўшиқ экан-а? Мен сира бунақа қўшиқ эшитма-гандим. Жуда ҳам ёқди».

Шу-шу Саодат куйлайдиган одат чиқарди. Лекин унинг қўшиқларини ўзидан бошқа ҳеч ким эшитмасди. Юрса ҳам, турса ҳам у ана шу қўшиқни хиргойи қиларди.

«Сени севмоқ учун пайдо бўлибман...»

Орадан кунлар ўтди. Бир куни Саодат уй супураётган эди. Оҳиста бориб, радионинг қулогини буради. Эфирдан яна ўша хонанданинг ширали свози таралди. Аммо у бошқа, янги қўшиқ куйлаётганди:

«Ишқинг ила тирикман,
Сенсан ҳаёт-мамотим.
Токим қўлинг қўлимда,
Синмас менинг қанотим.
Бир бола ташриф этдинг
Кулбамга, эй гуландом,
Шундан буён муаттар,
Гул баргидек бисотим...»

Саодатнинг юраги тўлқинланиб, энтиқиб кетди.

«Нақададەر ёқимли қўшиқ-а? Мен умримда бунақа қўшиқ тингламаганман. Менга роса ҳам ёқди». Шу-шу бу қўшиқ Саодатнинг хаёлидан кетмай қолди. У энди тонг саҳарда кўча супураётганида ҳам, кечкурун ошхонада овқат пишираётганида ҳам шу қўшиқни куйларди...

«Шундан буён муаттар
Гул баргидек бисотим...»

Саодат янги чиққан «Семур» кинофильмининг кўриб ўтирарди. Қўшиқ куйлаётган, сочлари жамалак қизча унинг бутун вужудини сеҳрлаб қўйди.

«Баҳор келса, гул бўлади, бу боғлар,
Булбуллардан эгилади бутуқлар.
Баҳор бўйи адирларни кезганда,
Жаннатда ҳам топилмайди

бу чоғлар...»

«Мана буни қўшиқ деса бўлади!»

Саодат шошилиб ён дафтарини чиқарди-да, қўшиқ сўзларини қисқа-қисқа қилиб ёзиб олди. Қўшиқ ёд бўлиб кетгач, ҳар эсига тушганида азиз бир нарсаси бордек севиниб юрди.

Йиллар ўтди.

Саодат турмушга чиқди. Фарзанд кўрди. Лекин у ҳамон қўшиқ айтишни севарди. Энди унинг қўшиқларини ёлғиз ўзи эмас, ёнидаги, беланчақда ётган болалари ҳам эшитишарди. Бу орада у жуда кўп қўшиқларни ён дафтарига ёзиб, ёд олди. Бироқ...

Оқшом пайт эди. Саодат ҳовлидаги дорга осилган болаларининг қуриган кирларини йиғиштириб, хонасига кирди. Бирдан энтикиб қувониб кетди. Наманганлик хушовоз қиз Марғуба Собирова куйлаётган эди:

«Орзуларим бошлади йўлга,
Ҳали етар манзилим йироқ.
Манзилга то етиб бэргунча..
Қўшиқ, менга абадий ҳамроҳ...»

«Мунча ҳам яхши, мунча ҳам ширин экан-а, бу қўшиқ!» Бундай ажойиб қўшиқни умримда биринчи марта эшитишим! Шу пайт боғчадан болалари келиб қолишди.

— Опа-жон, опа-жон!
Мен сизга ёрдам-чи!
Опа-жон, опажон,
Биз сизга ёрдам-чи!

Қизи Юлдуз билан ўғли Нодирбек эшиқдан қўшиқ айтиб кириб келишди.

— Опажон, мен сизга боғчадан янги қўшиқ ўрганиб келдим,— деди Юлдуз.

— Мен ҳам,— қўшилди Нодирбек.

— Опа-жон, айтиб берай, эшитинг...

— Йўқ, мен олдин айтаман,— деди Юлдузнинг гапини бўлиб Нодирбек.

— Йўқ, мен...

— Сен эмас, мен...

Саодат бир-бирига қўл силтаётган болаларини тинчлантирди.

— Тўхтанглар, талашманглар. Икковинглар ёнма-ён туриб, баравар айтинглар.

Мен мазза қилиб эшитаман.

— Ур-ре!!!

Болалар қўлларини тушириб, ёнма-ён туришди. Қувнаб, бошларини қимирлатиб, қўшиқ айта бошлашди:

«Қизиқ-қизиқ эртак айтиб,
сўзлар мулойим,
Катта қилди оқ сут бериб,
эркалаб доим.
Тотли овқат тайёрлайди қорним
очикса,
Мунчалар ҳам менга ғамхўр,
муҳаббати зўр,
О-на-жон, меҳри-бонгинам...»

Саодатнинг қалби яйраб кетди. Ростдан ҳам у қўшиқни маза қилиб эшитди.

Шундагина у авваллари тинглаган қўшиқларининг бари шу қўшиққа мужассамлашганини, болалари куйлаган қўшиқ ҳаммасидан ҳам ширин, ҳаммасидан ҳам лаззатли эканини англади.

Л. Богатова. «Дам олиш пайтида».

Замира РЎЗИЕВА

Андижонда туғилган. ТошДУ талабаси.

ЎН ЁТТИ ЁШ, ҚЎМСАДИМ СЕНИ...

Ўн етти ёш, қўмсадим сени,
Қарши олгил, бир лаҳза қайтай.
Сен ҳақдаги қўшиқни айтай,
Эслаб ўша баҳор пайтини.
Боғларингда сайр этар қизлар,
Қўшилаётин уларга бир дам.
Сўзлай сирли туйғулардан ҳам.
Ёдга тушсин ҳу-в, ўша кезлар.
Айтай, кимдир этганини банд,
Илк бор сенда содда ўйларим,
Қалб қатида нозик куйларим,
Қай қўшиққа бўлганин пайванд
Англаб олсин сўзимдан қизлар,
Сездирмайин пинҳон ёнганим.
Ишқ аталган ҳисга қонганим,
Англаб олсин сўзимдан қизлар.
Айтай майли адашганим ҳам,
Ишқли диллар олсин-чун сабоқ.
Оғир экан ахир қоқилмоқ,
Айтай майли адашганим ҳам.
Сўнгра билай улар ҳам мендек,
Учратдим эъозли меҳр.
Сақлоларми уни бир умр,
Зор куймасми улар ҳам мендек.
Ўн етти ёш,
қўмсадим сени,
Боғларинга бир лаҳза қайтай.
Сен ҳақдаги қўшиқни айтай,
Эслаб ўша баҳор пайтини.
Ўн етти ёш, қўмсадим сени.

МЕН ҰШАМАН

Мен ұшаман,
Юрагингни ёндирган олов,
Мен ұшаман,
Висол дея терганинг лола.
Мен ұшаман,
Хижрон азоб бериб беаёв,
Қийнаганда сен чеккан ох, сен чеккан нола.
Мен ұшаман,
Ёлворишинг хуш кўрган қайсар,
Гурурига сажда қилган сен севган юлдуз.
Мен ұшаман,
Ўзга билан кўргунга қадар,
Муҳаббатин тан олмаган ўта мағрур қиз.
Мен ұшаман...

БИР НИГОҲ

Осмондаги лахча чўғни жойлаб кўзларингизга,
Ташладингиз, сездирмайин кутганим ўтли нигоҳ.
Ўша нигоҳ ошно қилди юракни сирли ҳисга,
Боқишларим ўзи учун тополмай қолди паноҳ.
Ўша унсиз бир нигоҳда бургут шиддаткорлиги,
Сарҳад билмас уфқлардан кўра кенгроқ бир маъно,
Акс этгандай унда икки қалбнинг ишққа зорлиги,
Шу нигоҳда гўё ёзик, дил мактуби бу асно.
Қуёш тафтин жойлаб кўзга ташладингиз бир нигоҳ...

* * *

Хаёт фалсафасин солади шеърга,
Ўткир кучин исбот қилади қалам.
Сўзларни ажратиб инжуга, дурга,
Битган ашъорига тан берар олам.

Шоир томирида гупурган қоннинг
Туғёнин мисрага жойлайди эркин.
Аммо, Она деган буюк инсоннинг,
Мингдан бир мадҳини беролармикин.

* * *

Ишқдан озор есам нолимасман мен,
Кўзим ёшламасман, фарёд солмасман.
Кимнидир норизо эсга олмасман,
Бироқ, пинҳон дарддан холимасман мен.

* * *

Тотли ҳисга тўлиқ дамлар бугун фақат хотирот,
Бир-бирини қўмсамайди бугун тинчсиз юраклар.
Айри бўлди хаёллар ҳам, айри бўлди эътиқод,
Хотиротдир энди висол, унсиз савол-сўроқлар.

Севги бўлиб кўз бойлади ўша ўткинчи ҳавас,
О, эъзозли аҳд-паймонлар тутқазмади барини.
Аммо аччиқ бу айрилиқ дилларга ўкинч солмас,
Хаёт нима, ҳавас нима — англаб олдик барини.

Дилбар САИДОВА

Ленинобод шаҳрида туғилган. Самарқанд область партия комитетида ишлайди.

ҚЎНҒИРОҚ ЖИРИНГЛАЯПТИ

Ниҳоят болаларни кийинтириб бўламан. Улар энди кап-катта бўлиб қолишган. Ҳар дам олиш кунни қўл ушлашиб киногами ё театргами бориб келишади. Мен эса бир ҳафта давомида йиғилиб қолган ишларимни бемалол саранжомлаб оламан. Мана энди бутун бошли катта бир уйда ёлғиз ўзим. Шу дамда даҳлиздаги эшик фижирлаб очилгандай бўлади ва йиғламсираган овоз эшитилади:

— Ая, анови Қодирингизга айтинг, менгаям морожний олиб берсин.

— Ким сенга оббермайман, деди. Ҳу, эркатой!..

Шундан сўнг овозлар ўз-ўзидан тинади. Ишни нимадан бошласам экан,— хаёлга толаман ва бир қарорга келаман-да, ҳўл латтани олиб шкаф устларини артишга киришаман. Ногоҳ қўлим китобга ўхшаш бир нарсага теккандай бўлади. Уни олиб қарайман. Эски, унутилган альбом. Энтикиб кетаман. Бу альбомдаги суратларда болалик йилларим акси туширилган. Худди йўқотган нарсасини узоқ ахтариб, ниҳоят топиб олган кишидек уни тез-тез варақлашга тушаман. Ўзига сепкил тошган, калта сочли «гўзал» қизалоқ... Яна бир тўда қизалоқлар ва ўғил болалар сурати,— синфдошларим... Мактаб формасида, бўйнидаги галстуги бир томонга қийшайиб, ўзи эса тасодифан пайдо бўлган кулгисини тўхтатолмай тиржайиб турган ўн уч-ўн тўрт ёшлардаги қизалоқ... Ниҳоят охириги варақни очаман. Бу суратга биз синфдошларимиз билан ўнинчи синфни битириш арафасида охириги бор тушганмиз. Мен — ўртада. Атрофимдагиларга разм соламан: Содик, Тоҳир, Назира, Нигора, Рашид... О, менинг собиқ синфдошларим, ўша пайтларда йўлларимиз шунчалик тарқалиб кетади, деб ўйлаганмидик... Улар билан орамиздаги масофани аниқловчи бўламан. Ўн йил ва яна 8 соатлик йўл мени улардан ажратиб турибди. Лекин истасам, бугунги ўй ва ташвишларимни бутунлай унутиб, бу узоқ давр ва масофани бирор лаҳзаларнинг ичида босиб ўтишим, ўзимни эса яна ўша қувноқ, қадрдон синфдошларим ўртасида учра-тишим мумкин. Лекин бўйнинг учун аввало ўша расмдагидек ўзини негадир тенги йўқ «гўзал» деб ҳисобловчи, атлас қўйлакли қизга айланишим керак. Бу ҳам айтарли унчалик қийин иш эмас. Мана — ҳозир...

Бизнинг кўчамиз — кичкина, тупроқли йўлқадан иборат. Йўлка маълум бир жойга келгач, иккига бўлинади. Чапга кетгани бизнинг уйимизга, ўннга бурилгани эса Нигоралар томонга элтади. Биз Нигора билан ҳар кунни эрталаб ана шу муюлишда учрашиб, кечкурун яна шу ерда хайрлашамиз.

Лекин анча вақтдан буён мактабга келишда ва қайтишда бизга яна бир киши — Маҳмуд ҳам йўлдош. Шуниси ҳам борки, буни фақатгина мен биламан.

Ҳа, айтгандай бугун мактабга келаётиб Нигора худди сирли бир гап айтаётгандай:

— Биласанми, кеча бир қизиқ гап эшитдим. Миш-мишларга қараганда Маҳмуд синфимиздаги қизлардан бирини яхши кўриб қолганмиш...— деб қолди.

«Бечора Нигора,— кўнглимдан ўтказаман мен.— У Маҳмуднинг менга хат ёзганини ҳам, ҳар куни изма-из таъқиб этиб юришини ҳам, уйга келиб эшикни занжирлагунимча йўлка бошидаги анҳор бўйида ўсган терак панасида туришини ҳам билмайдим...» Уз ҳаёлимдан ўзим завқланаман ва шўхлигим тутиб кетади. Нигорага юзланаман-да, айёрона кўз қисиб:

— Эҳтиёт бўл, яна ўзинга кўнгили кўйган бўлмасин,— дейман. Нигора негадир қип-қизариб кетади. Лекин дарров гапни ҳазилга бурмоқчи бўлади:

— Нима қипти, Маҳмуд ёмон бола эмас-ку...

«Наҳотки, гапимни чинга йўйган бўлса...» Шундан сўнг кўнглимда қандайдир ғашлик пайдо бўлади.

...Мана бу — бизнинг синфимиз. У учинчи қаватда жойлашган. Танафус пайти бўлганлиги учун мен ва Нигора ҳеч ким билан ишимиз йўқ, дераза ёнига келиб, сира ниҳоясига етмайдиған суҳбатимизни яна давом эттирамиз. Нигора кеча ўқиб тугатган «Ўтган кунлар» китобини берилиб ҳикоя қилади. Мен эса деразадан узоқ-узоқларга кўз тикарканман, Отабекнинг келишган қоматини, Қумушнинг гўзал чеҳрасини аниқ кўргандай бўламан. Қулоқларим остида назокатли ва ғоятда мохрўй Қумушнинг Отабекка киё ўгирилиб:

— Сиз — ўшамми?— деган сўзлари жаранглагандай бўлади. Ногоҳ нигоҳим пастда, тол остидаги скамейкада ўтириб нима ҳақдадир баҳслашаётган болаларга тушди. Улар орасида Маҳмудни кўриб, юрагимнинг бирданига тез-тез гупиллаб ураётганини ва беҳоллашаётганимни ҳис этаман. «У ҳозир ўгирилиб қарайди, ҳозир... Агар шундай қилса...» Ажабо, кўнглимдан ўтказганимдек, у бошини кўтариб, биз томонга қарайди. Мен эса юзимни ўгираман ва ҳозиргина ҳаёлимдан кечган гапга тамоман тескари яқун ясайман: «Ҳеч қачон, ҳеч қачон... Ахир, мен уни жинимдан ҳам баттар кўраман-ку». Асабийлашиб, одатимча қўлимни чўнтакка тикаман ва шу он оловга теккандек уни дарров тортиб оламан. Бу — тунов куни китобим орасидан чиққан хат... Қўнғироқ жоринглайди Нигоҳим ўз-ўзидан яна пастга қадалади. Маҳмуд ҳамон ўша ҳолича турибди. Синфга адабиёт ўқитувчимиз Мақсуда Шариповна кириб келади. Биз бу ёшгина, билимдон ўқитувчимизни ниҳоятда ҳурмат қилганимиздан у билан худди тенгдошлардек муомала қиламиз

— Иншоларингизнинг бир қисмини текшириб чиқдим,— дейди у.— Яхши. Анча қувондим.

— Кимларникини?

— Айта қолинг,— ҳар томондан гап отишади болалар.

Мақсуда Шариповна бизга бирма-бир қараб чиқади-да:

— Бу ҳали сир,— дейди айёрона жилмайиб,— қолганларини ҳам текшириб чиқсам, навбатдаги дарсда билиб оласиз. Энди эса янги дарсни бошлаймиз.

— Менда бир савол бор эди,— Маҳмуднинг партадоши паҳмоқ сочли Собир ўрнидан туради. Унинг бўлар-бўлмас саволларига ўқувчилар ҳам, ўқитувчилар ҳам ўрганиб қолишган. Деярли ҳар бир дарсда унинг олдиндан тайёрлаб қўйган уч-тўртта саволи бўлади. Ўқитувчи уйга берилган вазифани сўрамоқчи бўлиб тараддудландими, Собир одатича уни саволга тутати. Баъзан бу ҳаммамизга ёқиб тушади. Айниқса оғир топшириқ берилиб, уни бажаролмай келган кунларимиз. Лекин ҳозир, сеvimли ўқитувчимизнинг дарсида.. Нигора мен томонга эгилиб, норози оҳангда пичирлайди:

— Ўлиб бўлдим шу саволчининг дастидан.

Собир одатича бошини бир силаб қўяди-да, синфдаги шивир-шивирларга эътибор ҳам бермай гап бошлайди:

— Кечирасиз, ҳалиги, сиздан бир нарсани сўрамоқчийдим. Йўқ, сўрамоқчимиз,— у Маҳмудга қараб қўяди.— Бир масалада сира келишолмаяпмиз, умуман, дунёда севги деган нарса борми?

Шу пайт Нигора «ана айтмадимми» дегандек менга қараб кўз қисади. Кейин эса Собир томонга ўгирилиб олади. Унинг эрталабидек бирданига қизариб кетган чеҳрасини кўз олдимга келтирарканман, охириг пайтларда Нигоранинг бунчалик сўзамол бўлиб қолганлиги ҳамда портфелида синиқ ойна парчаси олиб юрадиган одат чиқарганлигининг маънисига етгандай бўламан... «Йўқ, йўқ, мен энг яқин дугонамнинг йўлига тўғаноқ бўлмаслигим керак...»

— Чинакам севги шундай бир олий туйғуки, у инсонни софликка, покизаликка,

олижаноб ишларни қилишга ундайди,— Мақсуда Шариповна бир оз тин олиб сўнг яна сўзини давом эттиради...

Мен чўнтагимдан мактубни олиб, майда-майда қилиб йиртаман-да, ҳеч кимга билингирмай парта остига ташлайман. Юрагим енгиллашгандай бўлади. Нигорага кўз ташлайман. Нигора бу вақтда китоби устида ётган синиқ ойна парчасига ўғринча кўз ташлаётган бўлади. «Унинг бунчалик ҳунук қиз эканлигини илгари пайқамаган эканман», деган гап ўтади шу топда кўнглимдан.

— Назаримда, мен саволингга бари бир тўлиқ жавоб беролмадим. Ҳозир вақтимиз зикроқ. Уни кейин бирор кун дарсдан ташқари пайтда биргаликда муҳокама қиламиз. Энди эса янги темани ёзиб олинглар «Сайдинг қўя бер, сайёд» шеърининг ғоявий-бадий хусусиятлари».

Мен сумкамдан ручкани олмоқчи бўлиб буриламан. Лекин нигоҳим ўз-ўзидан Маҳмудлар томонга қадалади. У ҳам шу ёққа қараб турганини, бир жуфт кўз менинг хатти-ҳаракатларимни тинмай таъқиб этаётганлигини ҳис этаман. Уғирлиб қарайман. У эса ҳеч нарсани сезмагандек бошини эгади.

— Ана шу шеърни Гулшода бизга тўлиғича ўқиб беради. Марҳамат, доскага чиқ, Гулшода!

...Сайёд қўлда камон билан сайд ахтариб тоғу тошларни кезади. Ана, тоғ бағрида оху эркин-эркин ўйноқлаб юрибди. Уни кўрган сайёднинг қалби қувончга тўлади ва камонни таранг тартади.

Сайдинг қўя бер, сайёд, сайёра экан

мандек,

Ол домингни бўйнидин, бечора экан,

мандек.

Синф сув қуйгандек жимжит, хонада фақат менинг овозим янграйди. Уқитувчи дераза ёнига бориб, ташқарига назар ташлайди. Нигора ҳамон китобдан бош кўтармайди. Узини ойнага солиб кўряпти, шекилли... Маҳмуд-чи? У ҳозир нима қияпти? Мен ўқишдан тўхтаб, бошимни кўтараман ва нигоҳим тўппа-тўғри унга тушади. Ё худо, унинг ҳам нигоҳи менга қадалган. Биз бир-биримизга тикилиб қоламиз. «Йўқ, йўқ, мен уни жинимдан ҳам баттар кўраман. Шундай бўлгани маъқул». Уқитишни яна давом эттираман...

Кўнғироқ жиринглайди. Мен бу пайтда шеърни ўқиб тугатган ва ўрнимга келиб ўтирган бўламан. Кўрқа-писа Маҳмудлар томонига қараб қўяман. У — йўқ. Томоғимга бир нарса тикилиб келгандай бўлади. Кўзларимда ёш гилтиллайди. Негадир ўкириб-ўкириб йиғлагим келади. Лекин кўзимдаги намни сезиб қолишмасин деб юзимни артиб қўяман.

Бундай ҳолат менда шундан сўнг яна уч марта такрорланган: йўлларимиз бошқа-бошқа томонларга бўлиниб кетган битирувчилар кечасида, кимларгадир ачиқ қилиб бормаганлигим учун қалбимда бир умрлик армон бўлиб қолган Маҳмуд билан Нигоранинг тўйи кунда, ЗАГС мудираси қўлимга тақиш учун никоҳ узугини тутқазганида...

Тағин кўнғироқ жиринглаяпти. Мен сергакланаман. Йўқ, бу бизларни дарсга чорловчи мактаб кўнғироғи эмас. Болакайлар кинодан қайтишганга ўхшайди. Мен сезиб қолишмасин деб бу гал ҳам кўзимдаги намни артаман-да, уларга пешвоз чиқаман...

ФАСЛИ БАҲОР ЭДИ

Туни билан шамол гувиллаб, эшик ва дераза ойналарини зириллатди. Ҳовлидаги яккаю ягона қари қайрағоч ҳам нимадандир нолиб, аламли фирчиллаб чиқди.

Узлуксиз намгарчиликданми Эргаш ота неча кундан бери кўрпа-тўшак қилиб ётибди. Бир вақтлар тиним нима билмаган оёқлари қарахтлашган. Улар чолнинг темир иродасига энди бўйсунмайдиганга ўхшайди. Бунинг устига бутун танаси зирқираб оғриётир. Ора-чора ҳўсизланар, ўзига келганида эса нималар бўлганини билмоқ учун бор кучини жамлаб ташқарига қулоқ соларди. Умри бино бўлиб бунақа ваҳимали тунни кўрмагани у.

Худди шу лаҳзада у ён томондан кимдир ўзига тикилиб турганини сезгандай бўлди. Угирилиб қаради. Нигоҳи жингалак соч, қирра бурун, барваста қоматли йигитга тушиши билан юрагининг бир чеккаси тиф санчилгандай «жаз» этди. Йигитнинг ҳам нигоҳида чақмоқ чақнагандек бўлди, унинг эса кўзлари қамашиб кетди. Бу ҳолат бир лаҳзадагина кечди. Йигит бошини эгди. У эса ўзига нималардир деб сўзлаётган дугонасига маъносиз тикилиб қолганди. Аммо хаёлида бошқа нарса чарх ураб, вужудини номаялум, айни пайтда, ширин ҳис-туйғулар эгаллаб олганди.

Уч-тўрт кундан сўнг Манзура унга янги гап топиб келди:

— Дугонажон, ўзинг ҳақдаги узунқулоқ гаплардан хабаринг борми сира?

— Қанақа гап экан?

— Айтсамми ё айтмасамми? Ҳа, ке айта қолай. Сени бир йигит ёқтириб қолибди.

— Қўйсанг-чи ҳазилингни, мен бадбашара кимга ҳам ёқардим.

— Лекин у сени «гўзал қиз экан», дебди.

Бундан бу ёнга унинг сабри чидамади. У — «гўзал»...

— Ким экан ўзи?

— Назиранинг эрига жўра экан. Исми — Рашид. Шу йил армиядан қайтиб заводда ишлаётган экан...

— Ундан кейин-чи? Хўш, нима бўпти?—«калтароқ қил», дегандек дугонасининг гапини кесди у.

— Сени Назиранинг тўйида учратган экан. Ушандаёқ ким эканлигинг, қаерда ўқишингни билиб олибди. Уйларингга совчи юбориш тараддудида эмиш.

Уша куни у тошойна ёнида одатдагидан анча узокроқ туриб қолди. Ушандаги қўйлагини кийиб, «Тановар»га ўйнади ва, ниҳоят: «Нақадар гўзалман ва бунинг устига бахтиёрман-а», дея шу яқин орада ғивирлаб юрган сингилчасини ўпиб-ўпиб олди.

Ҳақиқатан ҳам кўп ўтмай уйларига совчилар келишди. Эшик тикиллаши ва бегона аёлларнинг товушини эшитиши билан у дарча орқали қўшниникига қочиб чиқди. Кечқурун бу ҳақда ойиси гап очганида нима деярини билмай қолди. Дугоналарига маслаҳат солди. Улар: «Аввал йигитнинг ўзини кўр, гаплаш, характерини обдон ўрганиб, сўнгра масалани ҳал қил», дейишди. «Танишиш, характерини ўрганиш, масалани ҳал этиш». Ахир, шундоғам ҳаммаси маълум-ку! Уни танлаган йигит армиядан чиқишга қайтган, заводда ишлаяпти. Қандайдир безори ва қўлини совуқ сувга урмайдиган такасалтанг эмас чоғи. Унинг орқасидан шилқимлик қилиб юргани ҳам йўқ. Жуда сипо ва мағрур кўринади. У эса ана шунчаларни ҳурмат қилади. Бундан ташқари, «гўзал қиз экан», дебди. Шу пайтгача ҳали ҳеч ким уни шундай деб атамаган. Йўқ, дугоналарининг маслаҳатига кўнмади. Узоқ ўйлаб ўтирмади ҳам. Совчилар учинчи бор келишганида, уйдагиларга «ихтиёр ўзларингда» деди. Шундан сўнг амаки-тоғалар тўп бўлишиб, йигитнинг маҳалладошлари билан суҳбатда бўлишди. Йигитнинг одамшаванда ва уддабуро эканлигига қаноат ҳосил қилгач, фотиҳага қўл кўтариб, нон синдиришди.

Шуларни ўйларкан, бекатга етиб келганини ҳам билмай қолди. Троллейбусдан тушаётиб ўша «кимдир» уни яна таъқиб этаётганини сездди. Одамлар тўпидан ажралиб, ўз кўчалари томон бурилди. Аммо орқадан тағин ўша «кимдир» қадам босиб келаётганини, орадаги масофа эса тобора қисқараётганини билиб, юришини тезлатди. Лекин ҳарчанд уринмасин, муюлишга етганда орқадаги киши у билан тенглашди.

— Меҳри...

У ўгирилиб қаради. Худди ўшандагидай юрагини ўткир тиф санчиб ўтгандай бўлди. Йигитнинг қўлидаги бир дона қизил атиргулга кўзи тушгач, бир зум бутун вужуди беҳоллашди.

— Сиз...— деди-ю, томоғи ғиппа бўғилди.

— Ҳа, мен, кечирасиз. Ҳалиги, мен... Сиз...

Шу пайт уларнинг ёнгинасидан беш-олти йигит-қиз нима ҳақдадир баҳслашганча ўтиб кетишди. Улар калта сочларини ўрмай, силлиқ тараб орқага шундай ташлаб қўйган қизнинг: «Йўқ, мен фикрларингга қўшилолмайман. Бир кўришдаёқ севиб қолиш сираам мумкин эмас», деган сўзларинигина эшитиб қолишди. Нигоҳлар қайтадан бир-бирини излаб топишди. Улар бояги қизнинг фикрига жон-жон деб қўшилишни исташарди. Аммо ички бир туйғу бу истакни тамоман рад этарди.

У йигитнинг ҳам ўзи каби ҳаяжонланаётганини, гап тополмай қийналаётганини сездди. Бу ҳолга хотима бериш ёлғиз ўзига боғлиқ эканлигини англаб:

— Хайр, яхши қолинг,— деди ва уйлари томонга чопқиллаб кетди. Қалбида аллақандай жўшқин ва тошқин туйғулар мавж ураб, қулоқлари остида «Тановар»

янграр, у эса ҳеч қаёққа қарамай фақат олдинга қараб югурарди. Нега, нима учун бундай қилаётганига ўзи ҳам ҳайрон ва лол, аммо дарвозалари ёнига етгунича орқана яна бир бор қараб олишини яхши биларди.

КЎНГИЛ

Моҳира ишдан чиқди-ю, диққинафас троллейбусга ўтиришни истамай уйга пиёда йўл олди. Кўнгли алланечук ғаш. Бунинг сабаби қўлидаги Тоҳирнинг ёқимланган хати эди. Тоҳир унда фарзандлари Носиржон ҳурмати Моҳирага ярашишни таклиф қилибди. Бошқа ҳеч гап йўқ. Наҳотки бир ярим ойдан бери айтадиган сўзи шундан нарига ўтмаса. Моҳира ана шу вақт давомида оромини бутунлай йўқотди. Ўзи истамаган ҳолда Тоҳирни ўйлади.

Аслида турмуш қуришларидан олдин ҳам у бирон марта Моҳирага «сени севман», деган эмас. Моҳира-чи? Ҳа, у ҳар бир учрашувни орзиқиб кутар, Тоҳирнинг оғзидан қалбни ҳаяжонлантириб юбуровчи илиқ сўзлар эшитишни жуда-жуда истарди.

— Каллаварам эканман,— пичирлади Моҳира тирқираб оқаётган кўз ёшларини дастрўмолчаси билан асабий артаркан.— Айб ўзимда. Қадримни билмадим. Бор меҳрмуҳаббатимни унинг оёғи остига тўкиб солдим. У эса...

Моҳира жуда мағрур қиз эди. Унинг бир нигоҳига, бир табассумига зор йигитлар каммиди? Тунов куни қўлида оғир сумка билан бозордан қайтаётиб, йўлда Комилни учратиб қолди. Комил ҳам Моҳиранинг кетидан соя бўлиб эргшиб юрган йигитлардан бири эди. Яқинда армиядан қайтибди. Ўзгармабди. Моҳира билан илгаригидек ердан бош кўтармай саломлашди. Аввал Тоҳирни, кейин эса ўғилчаларини сўради. Моҳиранинг ярасига туз сепилгандай бўлди. Собиқ синфдошининг овозида озми-кўпми пичинг аломати борлигини сезганди у. Демак, уларнинг жанжалини Комил ҳам эшитибди. Хўрлиги келиб йиғлаб юборай-юборай деди. Тагин орият кучли чиқди. Тишини-тишига қўйди.

Йўқ, Моҳира ҳеч қачон Тоҳирини бошқа бировга алишмайди. Тоҳир унинг учун сирли бир дунё. Балки шунинг учун ҳам Моҳира унга кўнгили боғлагандир. Касби қурувчилик бўлса ҳамки, адабиётни севади. Кўпинча у: «Адабиёт гўзаллиқдир», деган сўзни такрорлашни ёқтиради. Соғлаб поэзия ҳақида баҳс юрита олади, ўзи ҳам шеърлар ёзади. Ёзганларини фақатгина Моҳирага кўрсатади. Лекин у доимо аллақандай машаққатли ва нузли йўллар ҳақида гапиргани-гапирган. Бирор ҳаётийроқ, соддароқ сўзлар қуриб кетганмиди. Моҳира бир ўчиб-бир ёнаётган неон чироқларига лоқайд тикиларкан, ҳар галгидек ҳозир ҳам Тоҳирни койиб борарди.

Тўйдан кейинги кунлар... Турмушлари ҳам бинойидек ўтаётганди. Моҳира ҳалигача бу жанжалнинг нимадан келиб чиққани фаҳмлай олмайди. Уша куни ишдан сўнг кинога боришмоқчи эди. Моҳира Носиржонни яслидан олиб, югура-югура уйга келди. У ёқ-бу ёқни апил-тапил йиғиштириб чиқди, газга овқат қўйишга ҳам улгурди. Аммо ҳар куни ўз вақтида келадиган Тоҳирдан дарак бўлавермади. Моҳира кўчалик кийимларини кийганича тиқ этса эшикка қарайвериб кўзлари толиб кетди. Ниҳоят, остонада Тоҳир кўринди. Унинг бир оз кайфи ҳам бор эди. Моҳиранинг авзойини кўриб ўзини оқлашга тутинди. Болалик йилларидаги дўстини учратиб қолганлигини айтиб, кечирим сўради. Эртага албатта кинога борамиз, деб уни юпатган бўлди. Қаёқда, Моҳиранинг қўлоғига гап кирармиди шу топда. Йиғламсираганича уни жеркиб ташлади. Тоҳир индамай ичкари хонага кириб кетди. Шу пайт Носиржон чинқириб йиғлай бошлади. Димоққа куйётган овқатнинг хиди келиб урилди. Тоҳир бу вақтда креслога ёнбошлаганича китоб ўқирди. Моҳиранинг ўлкаси тўлиб кетди. Носиржонни кўтарди-ю, хайр-маъзурни ҳам насия қилиб онасиникига жўнади. Робия хола ҳайрон эди. Айтарли ҳеч гап юз бермаганини эшитиб, ўжар қизига насихат қилиб кўрди. Моҳира ичида онасининг фикрига қўшилса-да, айтганидан қайтадиганлардан эмасди.

— Йўқ,— деди у алам билан муштини тугиб,— унинг олдига сираям бош эгиб бормайман, сираям...

У аввал Тоҳирнинг ўзи уни сўроқлаб келишини, кечирим сўрашини кутди. Мана, ниҳоят, қуруққина мактуб олди. Энди аниқ тушунди. Тоҳир уни ҳеч қачон севма-

ган экан. Шу хатни ҳам кўнгли бўшлигидан, Носиржонни ўйлаб ёзишга мажбур бўлган. Ҳақиқатни олганда Носиржоннинг келажаги нима бўлади? Моҳиранинг пешонасини муздай тер қоплади. Минг орзу-умид билан тикланган оила-чи?

— Шунчалик худбин бўлиб кетдимми?— Моҳира бу ҳақда илгарироқ ўйлаб кўрмаганини эндигина англаётганди.

У анчагина қоронғилашган, одамлар қатнови ҳам сийраклашган кўча бўйлаб қадам ташларкан, ўзини-ўзи биринчи марта суд қилаётгандек эди. Бу суднинг адолатли ва ҳаққоний эканлигини тан олмасдан иложи ҳам йўқ эканлигини биларди.

Аёвсиз йиллар ва ёмғир-дўллар қаддини эгиб қўйган йўл чеккасидаги ҳув анави қари тол дарахтининг ости уларнинг учрашув жойлари эди бир вақтлар. Моҳира беихтиёр ўша ёққа қараб юрди. Унга яқинлашаркан, вужудини аллақандай майин ва шу билан бирга, жўшқин титроқ эгаллади. Бир лаҳзагина, фақат бир лаҳзагина ўша туйғуларни туйгиси, ўша дамларга қайтгиси келди. Шу пайт қулоғига қандайдир овоз чалингандай бўлди. Ҳақиқатан ҳам узун бир шарпа тўғри унга қараб келарди. Кўзлари тинди. Бу шарпами ё унга шундай туюлаяптими? Нима қилиш кераклигини ўйлаб кўришга ҳам улгурмай, таниш товуш эшитилди.

— Моҳира! Моҳирамисан?

Бу Тоҳир эди. Моҳира эса орқага қайтишни ҳам ё жойида туриб уни кутишни ҳам билмайди. Тоҳирнинг овози шунчалик майин эшитилдики, унда соғинч, ўкинч ва яна дилни энтиктирувчи аллақандай ҳаяжонлар жамлангандай эди...

Шарифа САЛИМОВА

Тошкент область, Паркент қишлоғида туғилган.
ТошДунинг журналистика факультетини битиргандан
буён Ўзбекистон радиосида ишламоқда.

* * *

Онажоним, тезроқ беринг,
Қайда шоҳи рўмолим.
Уни силкиб хайрлашай,
Йўлга чиқмоқда ёрим.
Кўзларида иссиқ меҳр,
Ажралгиси келмайди.
Қалбим титраб кетишин зир,
Оҳ, у сира билмайди.
Сўз айтолмай долман бу дам,
Қўлдағижим рўмолим.
Кипригимга ўрмалар нам,
Ёрга кетиб хаёлим.
Силкитаман қўлларимни,
Йироқлашиб борар у.
Бора-бора олислашиб,
Нуқта бўлиб қолар у.
Рўмолимни силкиб-силкиб,
Мен ҳам ортга қайтаман.
Юрагимни силқиб-силқиб,
Оҳ, бир қўшиқ айтаман.
Қўшиғимга тўлиб кетар,
Тўрт томоним, ўрмонлар.
Атрофимни ўраб нетар,
Сулув қизлар, ўғлонлар.
Ўз ҳолимга қўймай мени,
Айтинг, — дерлар, ашула.
Куйла, — дерлар, ашула.
Кўкдан сепар ой шуъла.
Шуълаларда шуълаланиб,
Куйлайман серзавқу мўл.
Ҳаволанган оҳангларим
Ёрга тилар оппоқ йўл.

АЁЛ МОНОЛОГИ

Бу—мен!

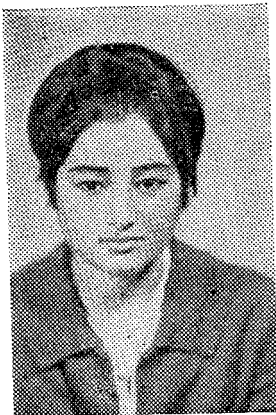
Асрлар чархида чийралган аёл,
Ҳадсиз зулмлардан қора ер—толе.
Бу—мен!

Шамшод қоматлари тутқунликда дол,
Кўз ёши ғарқ этган телба дунёни...
Суронли замонлар қаҳқаҳасида,
Қўлдан-қўлга ўтган бебаҳо тошман.
Кўкка нидо бўлиб учган аслида,
Сўнгсиз азобларга тенгсиз бардошман.
Қора зулмат кўксин яшиндек ёрган,
Нодира қисматин ёзган қаламман.
Эркисизликка қарши исён кўтарган,
Зебунисо оли мунис санамман.
Кўзлар гавҳарига жо бўлган дунё,
Тақдир тиғи билан қалбимни тилди.
Шунда... Зарбимга дош беролмай ажабо,
Эски девор мисол тутдек тўкилди.
Ва шунда толеим алвон ҳарф билан
Алвон қон тўкилган жойда битилди...
Бугун — булар худди эртакка ўхшар,
Ғам деган ҳис менга мутлақ бегона.
Бугун — қўлларимда жилоланар зар,
Бугун — мен бахт эъзоз айлаган она!
Бугун — мен табиий назокат ила
Оташли қалбларга кириб бораман.
Дилбарлигим, нафис тароват ила
Кун сайин ой мисол тўлиб бораман.
Тақдирим-толеим бекаси ўзим,
Севги чечагини тақиб бораман,
Юртим — Ватанимнинг эркаси ўзим,
Лоқайд юракларни ёқиб бораман.
Ғайратим — кўксимда гурлаган тугён,
«Оппоқ олтин» бўлиб дунёни безар.
Бу — мен!
Пўлат отда кезган хиромон,
Дала соҳибаси — сулув Шамсиқамар...
Мунгли нигоҳимга таралиб ёғду,
Толеимнинг тонги отганда кулиб.
Нодирабегимнинг бахтли издоши
Дунёга танилди Зулфия бўлиб...
Кўзим гавҳарига жо бўлмиш дунё.

Бугун — минг хил рангда кулар жилвакор.
Бугун — тушдек унут у чиркин рўё,
Йўлларим, қалбимда қулф урар баҳор.
Бугун бахт кўкида балққан ул ҳилол,
Мен — ўша аёл!

ТИЛЛА РАНГ ЯПРОҚЛАР

Тилларанг япроқлар,
олтин япроқлар
Бағрида сукут,
Гўдак нафасича сал
шамолга ҳам
узилар чирт-чирт.
Мисоли поёндоз
узун йўлгага
тўшалар бу дам,
Турналар йўл олар.
олис йўлгага,
кузатар онам.
Узатар нигоҳин
самога тикиб,
пойида хазон,
Қимтилган лабидан
учар шу сўзлар:
«Тез қайт, турнахон».
Билмадим, кекса дил
ушбу дақиқа
неларни ўйлар.
Атрофда эса энг сўнгги
қўшиғин
япроқлар куйлар.

Мавлуда СУЛАЙМОНОВА

Тошкент шаҳрида хизматчи оиласида туғилган.
Ҳозир «Еш ленинчи» газетаси редакциясида ишлайди.

ТАҚДИР ТАБАССУМИ

Баъзан тасодиф бутун бир тақдирга доя бўлади...
Тун. Осмон тўла юлдузлар. Кўчалар сокин. Бутун борлиқ ширин уйқуда. Олам-да фақат сену хаёлларинг...

Кимсасиз кўчада у ёлғиз, дугонасининг тўйидан қайтаётган эди. Қиз тез-тез одим отиб келар, гоҳ-гоҳ беҳосдан уйғонган боладай сесканиб кетарди. «Нимага рози бўлмадим-а?»— деб ўйларди у, кузатиб қўймоқчи бўлган ширакайф йигитни қайтарганини эслаб. Лекин бир томондан яхши иш қилганини биларди. Чунки Ҳафиза маст одамдан жуда қўрқарди. «Ароқ ўлсин, кишини бирпасда тентак қилади-қўяди». Мана ҳозир бир ўзи кетаяпти, шуниси яхши. Ахир, мастни паст дейдилар-ку!

Кутилмаганда ён кўчада уч йигит кўринди. Бақириб-чақиришларидан анча ичиб олганликлари кўриниб турарди. Улар билан ўзи ўртасидаги масофа жуда қисқа. Нима қилсин? Тўхтасинми? Орқага қайтсинми? Йўқ! Яхшиси қўрққанлигини сездирмаслиги керак. Ҳафиза чўчиб ён-верига қаради. Ҳеч ким йўқ. Фақат анча нарида кимнингдир шарпаси кўринаяпти. Афтидан у кўчадаги водопровод колонкасини тузатаётганга ўхшайди. Қиз бироз таскин топгандай бўлди. Лекин шу пайт йигитлардан бири шилқимлик қилишга ўтди. У беандиша кўзларини қиз қоматига ўқдай қадаб:

— Ух-хў, Зухро юлдузи кўқдан пастга тушибдилар-да? Отингиз нима, жонидан,— деди.

Қўрққанидан қизнинг овози чиқмай қолди. Буёғини яхши эслай олмайди. Фақат қора қошу кўнғир сочларгина эсида. У Ҳафиза бақиргандан кейин етиб келдими ёки йигит келганидан кейин у чинқирдимми, ҳозир хотирлай олмайди. Йигитни барзангидек уч безори билан олишаётганини қиз кўрмади ҳам. Азбаройи қўрққанидан ҳатто сумкасини ҳам ташлаб қочган эди.

Ҳафиза уйга кириб келганида онаси уни танимай қолди. Қизининг рангида ранг қолмабди. Ойисининг сўроғини жавобсиз қолдириб, хонасига кириб кетди. Ечинишга ҳам улгурмай беҳуш диванга йиқилди.

Қиз ярим кечада ўзига келди. «Менга нима бўлди?!»— деб ўйларди у. Бирдан кечаги воқеалар унинг эсига тушди. Бир йигит унга ёрдамга шошилганини эслаб, ўрнидан туриб кетди. «Йигит бечорага нима бўлди экан? Ҳар қалай уч кишига қарши бир ўзи... Яна бирон жойига шикаст етган бўлса-я?» деб ўйларди Ҳафиза. У виждон азобида тўлғаниб тунни зўрға ўтказди.

Эрталаб Ҳафиза бир ҳолатда ишга етиб келди. Бодом қовоқлар уйқусизликдан

қизарган, лўппи юзлари оппоқ оқарган, кўзларида ташвиш белгилари шундай кўриниш турарди. Қиз ишда ўтирганида ҳам ярим хаёли кечаги воқеаларда бўлди. Беихтиёр сумкасини, унинг ичидаги шахсий ҳужжатларини эслади. Шу пайт кимдир эшикни тақиллатди, хаёли бўлинди:

— Марҳамат, киринг!

Ўрта ёшлардаги бир аёл останада кўринди. Уни бу ерга аллақандай бир ташвиш бошлаб келганлиги важоҳатидан сезилиб турарди. Одатдаги салом-алиқдан кейин кўнгилга ғулғула соладиган жимлик чўкди. Бир оздан сўнг аёл Ҳафизанинг сумкасини олдига қўйди. Қизнинг юраги шувиллаб кетди. Ҳафиза анчадан кейин йигитнинг ҳолини сўради.

— Аҳволи оғир, қизим. Болагинам касалхонада ётибди,— деди аёл кўзига ёш олиб. Қизнинг боши қўйи эгилди. Қандайдир ички овоз: «Сўра, аҳволдан хабар ол. Ахир, у сени деб шу аҳволга тушди-ку!»— дерди.

Сўради. Оти Собиржон экан, 15-палатада. Кечгача «Собиржон» сўзи унинг тилидан ҳам, дилидан ҳам тушмади. Ишнинг қандай тамом бўлганлигини, кимлар билан суҳбатлашганлигини эслолмади.

... Оппоқ халат кийиб олган ҳамшира Ҳафизани бош ва қўллари бинт билан ўралган бемор олдига олиб борди. У секин инграб ётарди. Беморнинг фақат қора қошлари, узун киприқларигина кўриниб турарди. Ҳа, ана шу қуюқ қошу тундай қора кўзлар Ҳафизанинг эсида қолган. Унинг аҳволини кўриб, қизнинг юраги орқасига тортиб кетди. Титроқ товуш билан йигитни чақирди:

— Собиржон ака!

Бемор секин кўзини очди. Аввал келган кишини танимади шекилли, анчагача тикилиб ётди-да, сўнгра бирдан бошини кўтариб:

— Э, сизмисиз, нега келдингиз?— деди ҳолсиз овоз билан.

— Ахир сиз...

Собиржон қизнинг майин, ҳаяжондан титраб турган товушини эшитар экан, секин хўрсиниб қўйди.

... Ҳафиза ҳар сафар йигит олдидан қайтар экан, иложи борича ўша мудҳиш тунни эсламасликка тиришарди. Лекин йигитнинг тим қора қошлари, жоду кўзлари худди электр чироғидай унинг нигоҳидан нари кетмас, ҳатто баъзан танишлариги «Собиржон» деб мурожаат қилганини ўзи ҳам билмай қоларди. Бундай пайтларда вужуди негадир олов бўлиб ёниб кетарди.

«Нима бу? Севгими?— деб ўйларди у.— Йўқ, бундай бўлиши мумкин эмас. Ахир уни яхши билмайман-ку? Ҳа, бу раҳмдиллик ҳисси бўлса керак». Лекин баъзан Собиржоннинг ёнида хаёлан бошқа бир қизни кўрса, юраги тез-тез ура бошларди. «Демак, севиб қолибман,— деган хулосага келди қиз,— лекин у севармикан?...»

Йигит аллақачон оёққа турган, аммо юзи ҳамон бинт билан чандиб ташланган ҳолда юрарди. Ҳафиза кириб келганда у сершоҳ мажнунтол тагида ҳамшира билан алланима ҳақида тортишаётган экан. Қиз яқинроқ бориб қулоқ осди. Аслида бундай одати йўқ эди. Лекин Собиржон билан бу ёш ҳамшира ўртасидаги суҳбатни жуда-жуда билгиси келганлиги учун шундай қилди. «Балки икковининг ўртасида...» Ҳафиза юрагининг аллақаери «жиз» этиб кетди.

— Илтимос, яна бир кун тўхтанг. Кейин бинтни ўзим ечиб ташлайман,— ёлворарди Собиржон. Ҳамшира рози бўлди.

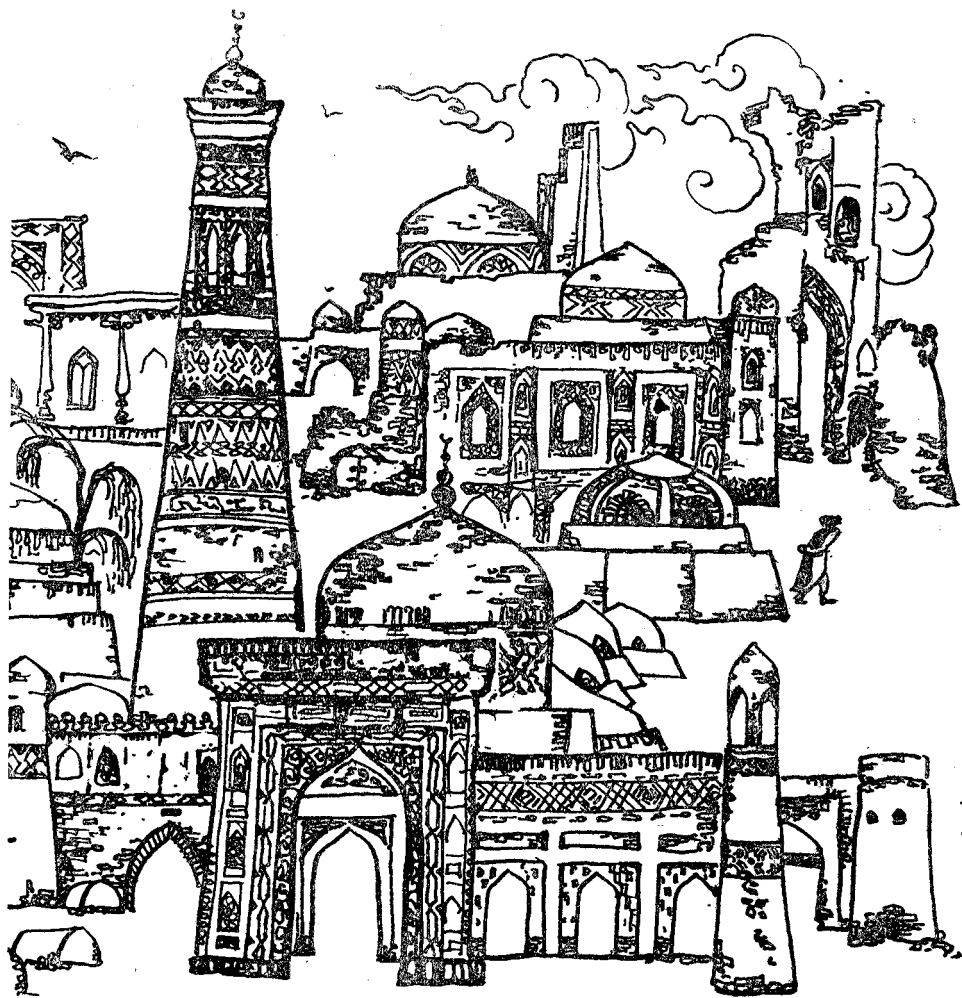
Мана, Собиржон ёлғиз қолди. Негадир ғамгин. Қизнинг серқатнов бўлиб қолганлигини сезар, лекин ўзининг афт-ангорини кўриб, иложи борича унга кўринмасликка ҳаракат қиларди. Ҳафизанинг ғалати боқишлари кўз олдига келганда оғир хўрсиниб қўярди. Ниҳоят йигит қиз билан очикчасига гаплашиб олишга аҳд қилди.

Эртасига Ҳафиза ўзи билан бирга баҳор нафасини олиб келди — унинг қўлида бир даста бинафшани кўриб, Собиржоннинг кўзлари чақнаб кетди. Қиз одатдагича эшикдан кулиб кирди. Ишдаги янгиликларни гапирар экан, йигитнинг аллақандай бўлиб қолганлигини сездди. Палатадагилар алланималарни баҳона қилиб чиқиб кетишди.

— Ҳафизахон, мен тузалиб кетдим-ку, нима учун ҳадеб келяпсиз?

Қиз бошини эгиб олди. Унинг шу аллозда гоҳ қизариб, гоҳ оқариб ўтириши изоҳга ўрин қолдирмаган эди. Йигит ҳаяжон билан қизга тикилди. Кўзлар тўқнашди. Йигит қизнинг илтижоли нигоҳини пайқаб:

— Йўқ, йўқ... Мен сизга муносиб эмасман. Ахир...— деди-да, «Мана кўринг» дегандай юзидаги бинтни ечиб ташлади. Йигитнинг башарасидаги чандиқ излари

3. Трасинова. «Хива».

кашта қатимларидек бир-бирига туташиб кетган эди. Қиз йигит андишасини энди тушунди. Демак, мендай бадбашара сенга лойиқ эмас, демоқчи. «Эх, менинг нажоткорим, наҳотки севги ҳусн танламаслигини билмасанг!» У ҳаяжонини ичига сиғдира олмай деди:

— Нима бўлди? Нега бундай деяпсиз, Собиржон ака! Ахир мен..— Қиз юзлари ловуллаб, йигит томон ўгирилди, ўт бўлиб ёнаётган қўлларини секингина Собиржон қўлига қўйди. Улар оламдаги ҳамма нарсани унуттишганди. Нафис, лекин дарё тўлқинларидек жўшқин туйғулар уларнинг назарида бутун дунёни гўзал рангга бўяб чиққандай эди. Қиз ҳаяжонини яшириш мақсадида аранг:

— Бугун анови уч безорини суд қилишармиш,— дея олди, холос.

... Ҳа, баъзан тасодиф бир тақдирга доя бўлади.

Омина ТОЖИБОЕВА

Анджонлик, Пахтабод районидаги мактабда тил-адабиётдан дарс беради.

УНИ СЕВАРДИМ

(ҚИССА)

Дадам ўзимники-ку, деб мени марҳума аммамининг ўғлига турмушга берган. Лекин турмушимиз яхши бўлмади. Яқинда ажралиш учун судлашдик. Болаларимни эслига топшириб, ўзим район туғруқхонасига фаррош бўлиб ишга кирдим.

Кунлардан бир кун туғруқхонага келган ёшгина жувон эътиборимни тортиб қолди. Унинг қошлари тим қора, юзлари тиниқ, кўзлари қуралайдан келган, аммо ғамгин боқарди. Ёши йигирма бешларда бор. Туғруқхонага келганига бир ҳафта бўлибдики, на бирорта синглиси, на эри ундан хабар оларди. Бу ҳолат мени ҳам тааж-жубга солар, ҳам раҳмимни келтирар эди. «Наҳотки ҳеч кими бўлмаса? Ё эри менинг эрим сингари бемехр, тошбағирмикин? Ё бир ҳодиса бўлиб... Йўғ-э, ё... командиров-кадамикин?» Ўзи бировни кутмайди ҳам. Фақат оғир-оғир хўрсинганини, ёнида ҳеч нарсадан хабари йўқ ётган ўғилчасига узоқ-узоқ термилиб қолганини, ҳампалаталарининг эрими ё онаси келса, кўзлари ёшга тўлганини пайқаб қоламан. Рост-да, худди ўлим билан олишиб янги бир инсонни дунёга ҳада этсанг-у, бирон кимса ҳолингдан хабар олмаса! Эртага бу жувонга жавоб берилиши керак, ким олиб кетади? Шундай гўзал аёлнинг наҳотки куни шу? Бу атрофда деярли бундай аёллар кам. «Тўхта, сал бошқачароқ сўзлайдими? Ўзи қаерлик? Сўрасаммикин...» Баҳона ҳам топила қолди.

— Синглим, эртага кетарсизлар?

— Ҳа,— деди оғир жилмайиб.— Жавоб берармикин?

— Нега жавоб бермас экан.

— ЗАГС Анджонда қолган эди... Бу ерга меҳмон бўлиб келиб...

— Вой, анавини қаранг, меҳмонмиз денг. Нега жавоб бермас экан. Справка ёзиб бераверади. Қаерга келган эдинглар?

— Меҳмонхонада эдим.

— Буни қаранг, мусофир экансиз, билмабман-да, бўлмаса иссиқ овқатларингдан хабар олиб турарканман.

— Раҳмат, мана бу аямлар билан,— у кулиб ёнидаги шерикларини кўрсатди,— бирга баҳам кўрдик. Бу яхшиликларини сираям унутмайман.

— Бўлмаса, энди мен олиб кета қолай, сал қувватга киргач кетарсиз. Меҳмонхонада қийналасиз.

— Раҳмат.

— Уйдагиларга телефон ҳам қилолмагандирсиз?

— Шундай.

Мен жувонни қўярда-қўймай уйга олиб кетдим.

— Сира тортинманг,— дедим дарвозадан кириб борар эканмиз, унинг иймана-ётганини кўриб,— эрим йўқ, болаларим билан тураман. Эҳ-а, ҳозир айрим эркакларга

ишониб ҳам бўлмай кетди. Биз сира келиша олмадик, ажралишдик охир... Эсим курсин нималарни валдираяпман мен. Келинг, сиз бемалол ечиниб ўтиринг, бу дўмбоқни диванга ётқизамиз. Мен ҳозир чой дамлайман.

Кечгача у ёқ-бу ёқдан гаплашиб ўтирдик. Кечки пайт болаларни яслидан олиб келдим. Ширингина маставани ичиб бўлиб, болалар ухлаб қолишди. Биз анчагача суҳбатлашиб ўтирдик.

Унинг исми Моҳина эди. Икки кун ўтгандан кейин у кетишга рухсат сўради. Мен яна кўнамдим. Учинчи куни Моҳина тўсатдан:

— Шу ерда ишласам дегандим,— деди ўйланиб ўтириб.— Бирорта квартира топсам...

— Нега, сиз... Ахир...— бошқа гапиролмадим.

— Бир умрга кетмайман, кетолмайман, борадиган жойим йўқ...

Мен ҳайрон бўлиб унга тикилдим. Унинг кўзлари ёшга тўлган, лаблари қимтилган, елкалари титрарди.

— Синглим, ўзингизни уринтирманг. Йўғламанг, сира-сира йўғламанг, ҳаммаси ўтиб кетади. Ўзим ҳам сал сезгандай бўлувдим, сўрашга тилим бормаётган эди. Ҳаёт шу-да, биров шод, биров хафа. Эрингиз билан ажралишдингизми?

— Йўқ...

Моҳина йўғлаётган гўдакка кўкрак тутди. Мен ундан бўлган воқеани гапириб беришни сўрадим. У кўнди. Гўдакни ётқизиб қўйиб, диванга суяниб ўтирди.

Буларнинг ҳаммаси сира кутилмаганда юз берди. Бу бахтсизликка қандай йўлиқиб қолганимни билмайман. Ўзим болалар уйида тарбияланганман. Институтни битиргач, маориф мудири мени кўнглимдаги жойга, Андижоннинг энг чекка районларидаги қишлоқлардан биридаги мактабга ишга юборди. Маълумотим олий, аммо педагог фақни битирганим учун бошланғич синфларга дарс беришим керак эди. Мактаб коллективи мени яхши кутиб олди. Жами ўттиз кишидан иборат бу коллективга қирқ саккиз-эллик ёшлардаги аёл директорлик қиларди.

Мени мактаб ётоқхонасига жойлаштиришди. Ётоғим қоровул ҳужраси ёнида; кичкинагина, замонавий қурилган хона эди. Менга учинчи синфни беришди. Синфимни жуда севардим. Болалар билан самимий муомалада бўлишга, ҳар бир дарсимни кўргазма касида ўтказишга ҳаракат қилардим.

Мактабимиз шундайгина йўл ёқасига жойлашган бўлиб, Атоий номи билан юритиларди. Кун ботиш томонга қараб юрилганда кенг адирликлар, ундан кейин тоғликларга, кун чиқиш томонига юрилас район марказига бориларди. Районимиз Олтинобод. Мен иш бошлаган жой эса «Гулистон» колхози деб аталарди, бу жойнинг табиати ҳам, одамлари ҳам менга жуда ёқарди. Директоримиз Сайёра Ҳолиқова ишбилармон ва шу билан бирга ўта қаттиққўл аёл эди. Кекса педагог Солиев Абдумаликнинг айтишича, у «янги келган кадрларни ишлатишга уста». Менга мактаб директоридан кўра илмий мудар Кўчканбой Абдурасуловнинг феъл-атвори, раҳбарлик фаолияти кўпроқ ёқди. Самимий, доимо кулиб муомала қилар, қип-қизил юзларидан нур ёғилиб турар, мулоим гапирарди. Директорнинг эса, бир хусусияти — ясан-тусанга берилиши, тила тақинчоқларга ўчлиги менга ёқмади: кўринишидан кўғирчоққа ўхшайди, кунда артистга ўхшаб ҳар хил кийинади. Бунча уст-бошга пулни қаердан топади, ҳайронман.

Тарбия ишининг қанчалик зарур ва муҳимлигини яхши тушунардим, директор, илмий мудар буйруқларидан бош тортмас, иложи борича яхши бажарардим. Педсоветда номим яхшилар қатори чиқса, кўкрагимни тўлдириб нафас олардим. Бунга айрим ўқитувчилар: «Сиз ҳали янгисиз, яна бирор йил ўтганда пихингиз қайрилиб, бизнинг сафимизга қўшилиб қоласиз», деса, айримлари: «Ишлаганга яраша шундй ишлаш керак: ё ном чиқариш, ё чанг чиқариш керак», дейшарди. Яна битта учинчи синфни ўқитадиган Солиев Абдумалик эса доимо кесатиб гапирарди, яна бир кекса педагог Қосимов Тожибой эса, ўз иши тажрибасидан ўргатар, икки кунда бир иш юзасидан савол-жавоб қилиб турарди.

Кунларнинг бирида директор ўз қабулхонасига чақирди.

— Синглим,— деди қизил барқут ёпилган креслога ўзини ташлаб ўтираркан,— сизга яна битта қўшимча иш бор.

— Шунақами?— дедим кулиб.— Қўлимдан келса...

— Қўлидан келади, деб айтяпмиз-да. Илмий мудар билан маслаҳат қилсам, у

ҳам сизнинг номингизни кўрсатди. Гап бундай: шу қишлоқ мактабига қарашли бир инвалид чўпон бола бор. Бу йил шуни ўқитиб берасиз. Уйи бу жойдан уч километрча нарида, ҳов кўринган адирлик орқасида.

— Қиш кунларида...

— Унда майли, икки кунда бир марта борарсиз.

— Балки мендан бошқа...

— Бор,— гапни оғзимдан олди,— ўтган йили Солиевга топширган эдик. Уддасидан чиқолмади. Кексалигини пеш қилиб, ўқитмади. Кейин бошқа ўқитувчи тайинлайман деб, ана-мана билан йил якунланди. Шуни деб районо советида бир соат тикка турдим.

— Ундай бўлса, майли.

— Иш планлар Солиевда бор, ола қоларсиз...

Кундузи синф билан овора бўлар, кечки пайт эса инвалид болани ўқитиб ётоққа қайтардим. Боланинг номи Тўқли бўлиб, икки оёғи шол, ўзи чиройли, оплоққина, ёши ўн уч-ўн тўртларга борган. Отаси колхоз подасини боқар, онаси, опаси сигир соғишарди. Ота-онасининг мен билан деярли иши бўлмасди. Бу қилиқлари менга обдан таъсир қилар, фақат Тўқли учун овулга қатнардим. Мен борганда у севиниб чапак чалар, жундан тўқийдиган чилвирини йиғиштириб қўйиб, тайёрлаган дарсини менга сузлаб беришга ошиқарди. Опаси Тамила эса чой-нон, қаймоқ, пишлоқ келтирар, ўрта мактабда яхши ўқимаганидан нолиб гапирар эди.

— Бу касб ёмонми?— дедим бир кунни,— элга сут, қаймоқ ҳада этасиз.

— Шунда-ю, ўқишни, сиздек юришни ҳавас қиламан-да.

Менга ҳаваси келибми ё тақлид қилибми, анчагина яхши, озода кийинадиган бўлиб қолди. Бир кун дарсни бериб кетишга ҳозирланаётгандим:

— Ўтирғила,— деди онаси қирғиз тилида,— жўва ош қип берем.

— Раҳмат, бошқа вақтда, кетишим керак.

— Э, ўтирғила,— деди кейин қатъий,— ҳозир сут қўйдим, тайёр бўлат.

Қарасам хафа бўладиган. Қайта ўтирдим.

— Сени мен уч-тўрт кун келип, сўнг жўқ бўп кетми, деп ишим бўлбўй жур эди,— деди бир косада сутли овқат олиб келиб олдимга қўяркан,— ҳақти, қанчадан ўқитяпсан. Бир куну ўшу дамласи: «Айлиги жўқ, энди кемеям», деди. Уч-тўрт кун келип, қўйну олип кетти. Шу кетқанча жўқ. Мана, бир жил бўлду...

Мен Солиевнинг «уддасидан чиқолмаганини» энди тушуниб етдим. Бирдан Тўқлига раҳмим келиб кетди. «Солиевнинг нега раҳми келмади? Йўқ, қандай бўлмасин Тўқли ўқиши, даволаниши керак?»

Иш планини бераётиб, Солиевнинг: «Чўлоқ ўқиб нима бўларди, соппа-соғлари эплаёлмаяпти-ю», дегани ёдимга келди.

«Эҳтимол сиз менсимаётган одамдан келажақда буюк бир инсон етишиб чиқар,— дегандим ўшанда кулиб.— Островскийнинг ҳаётини биларсиз?»

— Қўрқманг,— дедим онага,— мен Тўқлини ўқитаман,— дедим. Кетишга қўзғаларканман, уни ташқарига бошладим.

— Докторга кўрсатдингларми?

— Ҳа, бу жил Ленинградка алип барат,— деди,— қағази бар.

Шу пайт ичкаридан кўмиснинг мунгли овози янгради. Уни эшитиб тўхтаб қолдим.

— Тўқли чалдими?— сўрадим куй тингач.

— Ҳа, Тўқли... Артист бўлам дейт...

— Қандай яхши!

Қайтаётганимда ёмғир ёғиб юборди. Йўл четига чиқиб, бир оз тинишини кутдим. Ҳадеганда тинавермагач, яна йўлга тушдим. Орқамдан юк машинаси келиб тўхтади.

— Ҳой биродар!— шофёр кабинадан бошини чиқариб қичқирди,— кел, чиқиб ол, роса ивигандирсан!

Ғашим келиб, қадамимни тезлаштирдим. Машина мендан сал нари ўтиб тўхтади.

— Мунча қиз болага ўхшаб ноз қиласан?!— ўдағайлади шофёр,— сенга раҳмим келиб чиқ деяману...

У сал яқин келиб бирдан шошиб қолди.

— Э, ҳалиги, кечиринг. Мен сизни йигит дебман. Қаранг, худди йигитларга ўхшаб юраркансиз.

Хўмрайиб қараб қўйдим-да, яна кетишга тараддудландим.
— Ҳой синглим!— орқамдан чақирди,— хафа бўлдингиз шекилли!
— Йўқ, нега хафа бўларканман.
— Мен анови медик йигитми, деб ўйлабман, унияш шунақа келш шими бун.
Кечиринг, юринг кабинага ўтиринг!
— Раҳмат, бундан кейин кўзойнак тақиб юринг...
Шофёр орқамдан бўш келмай қичқирди.
— Кўзойнаги борлар ҳам ҳозирги модада айрим ёшларни ажратолмайинги!
Жаҳлим чиқиб, бир уришиб берай деган эдим, кимсасиз қоронғи кочада тинч
ўзим бўлганим учун сал ҳайиқдим.
— Ҳамма гапга саловат-у, келинг энди, машинага чиқинг,— деди яна орқамдан
етиб келиб сурлик билан,— ўзиям мендан баттар ўжар экансиз.
— Раҳмат, уйимга оз қолди.
— «Уйимга», дейсизми?— ҳайратланиб сўради яқинроқ келиб.
— Ҳа, менимча кулгили гапирмадим шекилли.
— Йў-э, ўзим шундай. Майли, оз қолсаям чиқаверинг. Онангиз хавотирланми?
ўтиргандир.

Ноилож кабинага чиқиб ўтирдим.
— Энди, ҳар куни бу йўлларда ем-хашак ташийвериб, зерикамиз ҳам,— деди
машинани секин-аста юргизиб бораркан.— Ёгингарчиликда адир йўли машинани
душмани, тойғончиқ. Колхоз қишда молхонасини сал ичкарироққа кўчирмайдим.
Чоғимда, синглим, меҳмондорчиликдан келяпсиз шекилли?

— Йўқ, Тўқлини ўқитиб келяпман.
— Ҳа, анови Самсоқ аканинг ўғлиними? Уқитувчиман денг, янги муаллима копти,
деб эшитгандим, ўша сиз экансиз-да.
— Ҳа.
— Исмингиз Моҳина бўлса керак?
— Қаёқдан биласиз?
— Кеча Солиевни кўрган эдим, юринг, Тўқлини олдига десам, сизни айтган
эди. Ҳм, ундай бўлса, бу ерлик эмасман, денг?
— Ҳа.

Шофёр бошқа гапирмади. Қарашлари жиддий бўлса ҳам, умумий қиёфасидан
меҳрибонлиги, самимийлиги сезилиб турарди. Ранги тиниқ, қайрилма қош, қирра
бурун, киприклари узун... Ёши йигирма етти-йигирма саккизларда кўринарди. Шофёр
менга эҳтиёткорлик билан қарар, кўзларимиз учрашганда жилмаяр эди.

— Яна исмингизни билганимга таажжубланманг,— деди мулоимгина,— шофёр-
лар танимаган қиз йўқ, деб ҳам ўйламанг. Мен ундайлардан эмасман. Бугундан
бошлаб ҳеч тортинмай мени Самад деб чақираверинг. Негаки, сиз овул боласини
ўқитгани қатнарсиз, мен эса молларга ем-хашак таширканман, учрашмай қолмас-
миз.

— Қайдам...

* * *

Бепарво юравердим. Ҳар куни Тўқлилар оиласига қатнар, қайтишда
ноилож Самаднинг машинасида қайтардим. Мени таажжубга солган нарса шу эдики,
ҳар куни ҳар хил вақтда овулдан чиқсам ҳам, бари бир юз метрча юрганимдан сўш
у орқамдан етиб келарди. Ё пойлаб турармикин?

Қиш кунларининг бирида яна иккимиз адирликлар оралаб қишлоқ томон кота
ётгандик. Уч кундан бери тинмай ёғаётган қор йўллар, адирликларни бурқаб олган
эди. Худди ўша мен дастлаб машинага чиққан жойдан чиройли тулки лип этиб йўл-
ни кесиб ўтди.

— Оббо лаънати-ей,— деди Самад,— қурол йўқ вақтида учрайди.

— Отоласизми?

— Ҳар қалай.

Машина бирдан сирғалиб, йўлдан чиқди-да, ёнбошлаб қолди. Қутилмаганда со-
дир бўлган бу воқеадан анчадан кейин ўзимизга келдик. Чунки машина ўнг томонга,
Самад эса менга ёнбошлаб қолган эди. Қайноқ нафаси юзимга урилиб, қип-қилариб
кетган эдим.

— Қўрқманг,— деди рулга тирмашиб, кабина эшигини очишга уринаркан,
шофёр ҳаётида бу бир оддий ҳодиса.

Бир амаллаб ташқарига чиқиб олдик.

— Биронта машина келиб қолармикан?— деди интиқлик билан йўлга қараркан.— Ҳа айтганча, орқамиздан Рафиқ келиб қолади, Солиевнинг укаси. Бирга ишлаймиз.

— Кетаверсам бўларкан, қоронғида иккимизни кўрса, яна...

— Йўғ-э, ахир... шундай қоронғида сизни ёлғиз жўнатиб... Келиб қолади ҳаммамай.

Биз анчагача жим қолдик.

— Ана келяпти,— деди ёш боладай қувониб,— қаранг, бир зумда елкаларингиз тўрт энлик қор бўпти.

— Тузуқла ёғяпти,— дедим узоқдан биз томонга қараб келаётган машина чироқларидан кўзимни узмай.— Оёғим сал совқатганга ўхшаяпти.

— Қани энди иложи бўлса,— деди мулойим боқиб,— иситиб қўярдим... Сиз-ку, бориб иссиққина печкали уйга кириб кетасиз, мен эса ўзим ёқаман. Сиздан бир нарсани сўрасам майлими?

Бош ирғадим.

— Қаерликсиз?

— Қайси жойдан, ота-онам ким, афт-ангори қанақа билмайман, Самад ака,— дедим гўлдираб. Бошқа гапиролмадим.

— Хафа бўлманг, тақдиримизнинг бу томони ўхшаш экан...

Шу пайт мен ўзимга эмас, унга ачиниб кетдим.

Машина бизни кўриб тўхтади. Самад, паканагина, жиккак шофёр билан алланарсани гаплашди-да, мени чақириб қолди.

— Машина қолади. Бунда ҳам трос йўқ экан. Эртага олиб кетамиз,— деди яқин келиб.

— Музлаб қолмайдими?— дедим. Улар кулишди. Биз кабинага тиқилишиб ўтирдик.

— Тўхтатинг,— дедим шофёрга,— мен тушиб қоламан, раҳмат.

— Сен ҳам тушасанми?— деди шофёр Самадга қараб.— Мен акамникига қираман.

— Майли, эрталаб борсанг, чиқариб берарсан.

— Хўп, анов кизгаям айтиб қўй. Музлаб қолса, бирор тоғорада чўғ олиб бориб эритиб берсин. Сени эритиб қўйганга ўхшайди,— ҳиринглади шофёр.

— Рафиқ!

Мен бошқа гап эшитмадим. Тез-тез юриб кетиб қолган эдим. Қоровулнинг ҳужраси ёруғ, ўзи ухлаб қолган. Ётоқ совуқ, шу билан бирга дилни хуфтон қиладиган даражада эди. Печкага ўт ҳам ёқмадим. Овқат ҳам қилмадим. Тамила берган бўғирсоқни апил-тапил едим-да, жойимга ётиб олдим. Бугунги воқеа таъсиридан ҳали ҳам айрила олмаган эдим, нега у йигитни ўйлайман? Ҳайронман. Шу ёшга келиб биронта йигитни бунчалик ёқтирмагандим. «Мен қанақа аҳмоқ қизман ўзи?» Бирикки марта машинасига тушиб, ўзимни бунча қийнамасам? Балки, мен ҳақимда ўйлашни истамас. Ким билади тагин? Оилали, бола-чақалидир? Тўхта, тақдиримиз бир хил деди-ю... Ҳозир нима қиляптикин?»

Шундан кейин кўнглим ёлғиз юришни, у йигит ҳақида ўйлашни ёқтирадиган бўлиб қолди.

Мактабда иш кўпайиб кетди. Биринчи ярим йилликнинг якуини кўриш учун райондан методистлар келиб, мактаб аҳволини, синфларни, ўқитувчиларнинг ишларини текшира бошлади. Мен ишларим юзасидан анча хотиржам бўлсам-да, бир оз ташвишландим. Дарсимни, синфдан ташқари ишларимни кўришиб, педсоветда яхши деб баҳо беришди. Ўқитувчиларнинг август кенгашига ўз иш тажрибам юзасидан доклад тайёрлашимни, кўргазма қуролларимни, ҳар бир шеър учун тайёрлаган альбомларимни яқинда районда бўладиган семинарга, кўриқка олиб боришимни айтишди. Қувончим ҳеч қаерга сиғмасди. Ахир инсон иши юзасидан шундай хурматга сазовор бўлганда қувонмай бўладими ахир...

Эртасига танаффус пайтида, ўқитувчилар хонасида, барчамиз ўтириб, навбатдаги ота-оналар йиғилишини ўтказишни маслаҳатлашардик.

— Ҳар бир синф алоҳида чақирилса кўнгилдагидай чиқмайди,— деди директор.— Яхшиси ҳар йилгидақа клубда ўтказамиз.

— Йиғилиш чақирамиз-у,— деди суҳбат орасида Солиев,— коллективимиздаги айрим одамлар ҳақида сал-пал миш-миш бор экан, яна...

— Кўйсангиз-чи, Абдумалик ака,— деди илмий мудир алланарсани чуна танилар экан.— Доим шунақа миш-миш деб дилни хуфтон қиласиз. Коллективда ҳамми яхши, ўқув-тарбия иши жойида, шунчалик бўлади-да...

— Бир нарсани кўрмасак гапирмаймиз. Иш эмас, айрим илгорларимизнинг ялоқи тўғрисида...— деди Солиев пинагини бузмай ва менга кўз қирини ташлади.

Дарров Самад билан қолган кеча ва укаси Рафиқ кўз олдимга қолди. «Доман, бу миш-мишни Рафиқ тарқатган».

— Нимани қовлаясиз яна?!— илмий мудир унга ўқрайиб қаради.

— Тўхтанглар,— деди илмий мудирнинг гапини бўлиб директор.— Қизиқмишлар! Нима гап ўзи?

Солиев у ёқ-бу ёққа филт-филт қаради-ю, қўнғироқни баҳона қилиб, ташқинга чиқиб кетди.

— Тавба,— деди илмий мудир чўт қоқишда давом этаркан,— яна нима деб иғво қилиб юрибди, ҳайронсан?!

Кўнғироқ чалиниб, ҳамма дарсга кириб кетди. Мен ўқувчиларнинг она тили дафтарларини текшириш учун ўтирдим.

— Қизим, сизни огоҳлантириб қўйя,— деди директор, хонада ҳеч ким қолмагач,— ўз ишингизга пухта қаранг. Баракалла, бошидан яхши бошладингиз, охиригачи шундай давом эттиринг. Солиев сал фитнароқ; айрим гапларига аҳамият берманг.

— Кўриб турибман.

— Куни кеча сиз тўғрингизда укаси гап топиб келибди, акасидан укаси, уксидан акаси ўтади.

— Ҳалиги...

— Мен уни тушундим, Тўқлининг олдидан келаётиб кеч қолгандир, дедим. Улар машинанинг йўлдан чиқиб кетганидан гумон қилишипти.

— Ахир...

— Мен тушунаман,— деди елкамга қоқиб.— Иложи борица эртароқ қайтишга ҳаракат қилинг. Сизни қўлимдан келганча ҳимоя қиламан. Айтинг-чи, Тўқлининг ўқиши қалай?

— Яхши.

— Қачон даволатгани олиб бораркан?

— Анигини билмайман.

— Музика мактабига беришмоқчи эди, беришса шундан ҳам қутула қолардик. Умуман, шу тўғрида бир нарсани сиз билан маслаҳатлашиб олсам.

— Майли.

— Унинг кичкинагина маоши ҳам бор, ўла қолсин, бир марта ошхонага киришга ҳам етмайди. Шунинг учун сизни овора қилмай деб, ўзим ведомостга қўл қўйиб қўйяпман. Бирортаси келиб сўрагундай бўлса, яна...

— Қўлдан танийдию?

— Сизникига ўхшатиб-да... Энди ўзингиздан қолар гап йўқ. Жўжабирдай жонман, бунинг устига янги участка қўряпмиз... Сиз ҳали бир калласиз, биздай бўлганди биласиз...

Азбаройи ғашим келганидан ўзимни босиб, дафтарларни йиғиштирдим-да, ташқарига чиқиб кетдим. Солиев нима учун Тўқлини ўқитмаганининг яна бир сабаби аниқланди. Қизиқ, Солиев ўчма-ўчга Самсоқ акадан қўй олдимикин? Директор билармикин бу гапни? Эшитса ҳам нима қила оларди. Ахир ўзининг тили қисик, виждонсизликка йўл очиб берган. Уқитувчи деган шарафли номга доғ туширган. Буни ўйлашдимикин? Солиев нега менга қасдлашяпти? Мен нима гуноҳ қилдим? Ё ҳақиқатан ҳам ивгогарми? Нима қилиш керак? Индамай юраверайми? Ё районо вакилига айтмайми? Ё индамасдан Солиев сингари ўқитмай қўяверайми?.. Унда Тўқлининг ўқиши нима бўлади? Ахир у умид билан кутади. Қани, оқибати нимага олиб бораркин?

Мана шундай ўй-хаёллар мияда чувалашиб кетган кунларимнинг қандай ўтганини билмас эдим. Аксига олиб, Самаддан ҳам бир неча кундан бери дарак йўқ. «Ҳалиги куни хайрлашмаганимга хафа бўлдимикин? Ундай десам, йўлда ҳам учрамапти-ку? Қизиқ, унинг нимаси мени ром этади? Қандай топсам бўларкин? Нега бирон марта йўқламайди? Ё оилалимикин? Касал-пасал бўлиб қолмасин тагин?»

Янги йилнинг биринчи ойида ота-оналар йиғилишини ўтказдик. Йиғилиш коллеж клубида бўлди. Ота-оналар хурсанд, ҳеч қандай арз, шикоят йўқ эди. Йиғилиш охирида Самсоқ ака гапирди. Мен тўғримда анчайин илиқ гаплар айтди. Булар кўзимга кўринмас, Солиев олган қўй ҳақида гапириб қоладими, деган ҳаёлда юрагим билан...

пука, кўзларим олазарақ бўлиб, зални кузатарканман, дераза ёнида менга тикилиб ўтирган Самадни кўриб қолдим. «Наҳотки, у оилали?..»

Залда кўтарилган кучли қарсақлар таъсирида ўзимга келдим. Ётоққа бориб ҳам шу ҳақда ўйлар, ўйлаганим сайин ўйимнинг кети кўринмас, айқаш-уйқаш фикрлар гирдобига кириб борардим. Эшик тиқиллади.

— Кириг.

— Салом, опа,— деди қоровул ҳазиллашиб,— меҳмон келди.

— Ким экан?

— Билмадим, акангиз шекилли, ташқарида кутиб турибди.

— Утириг, тоға, меҳмонимниям етаклаб кираман.

— Раҳмат, болам, печкага ўтин ёраман. Ҳа, айтганча, ўтиндан қийналсангиз анов ёриб кўйганларидан олиб ёқаверинг.

— Раҳмат.

Бир маҳал қарасам, ўша. Кўзларимга ишонгим келмайди.

— Салом, Моҳина!

— Салом, келинг.

Бир зум индамай қолдик.

— Моҳина, малол келмаса, марказга янги кино келибди...

— Боролмайман,— дедим кўполгина қилиб.

— Шундай денг?

— Шундай,— дедим тағин қатъий.

— Бўлмаса, эртага овулдан чиқаверишингизда кутиб тураман, майлими?

Бунга ҳам йўқ десам, гўё бир умр ажраб қоладигандай кўрқдим.

— Майли...

Бугун дарсдан кеч қолдим. Математикадан ўқувчиларга навбатдаги масалани ечишни топширдим—да, буфетга чой ичгани кирдим.

— Исроилова,— деди илмий мудир Солиев билан чой ичиб ўтираркан,— дарс— дамисиз?

— Ҳа, кечирасиз, чой ичиб олай дегандим.

— Иккинчи унақа дарсни ташлаб юрманг.

— Хўп, ҳеч бунақа одатим йўқ эди, эрталаб чой ичолмовдим.

Солиев заҳарли кулди—да, гапиришга оғиз жуфтлади, аммо гапиролмади...

Мана, яна кабинада ёнма-ён кетяпмиз. Аҳён-аҳёнда кўзлар учрашиб қолади.

Мен нима ҳақда гапиришни билмас эдим, афтидан у ҳам шундай бўлса керак. Машина қишлоққа яқин қолганда Самад машинани тўхтатиб, печкасини ёқиб қўйди.

— Мен сизни қидириб келмас, деб ўйлагандим,— дедим мамнуният билан, дилидагини билиш мақсадида.

— Йўқ, мен қидираман, доимо излайман. Шу кунгача изламаслик, ўйламасликнинг чорасини қидирдим, аммо, иродам бунга ожизлик қилди. Энди сиз истасангиз—истамасангиз мен излайман, излайвераман!

Биз яна жим қолдик. Негадир иккимизнинг ўртамизда девор бордай миқ этмас эдик.

— Моҳина,— деди тўсатдан ёлворувчи оҳангда,— мендан кўрқманг, сизга ҳалал бермайман. Ҳиёнат ҳам қилмайман. Узоқдан кўриб юрсам бас, майлими?

«Нега? Нега узоқдан кўриб юради? Ё ўзига тенг кўрмаяптими?»

У нимадандир афсусланарди. Нимадан афсусланаётганини билгим келар, аммо сўрашга тилим бормас, юрагим дов бермас эди. «Ниманиям сўрайман? Хўш, ўзим кимман? Таг-зотининг тайини йўқ етимман—да. Нега у кўнглимини сўрамай, узоқдан кўриб юришни сўраяпти? Нега?..»

— Хаёл суриб қолдингиз?..

— Шунчаки ўзим.

— Моҳина, мана, яқинда баҳор ҳам келади. Маршрутимиз ўзгариб, далага қатнаймиз. Бу ёққа кузда қатнасақ керак. Шу орада мен билан учрашиб туришга, озгина вақтингизни аямасликка ваъда беролмайсизми?

— ...

— ... Айтдим—ку, кўриб турсам бас деб.

У шундай раҳмингни келтирадиган даражада қараб турардики:

— Хўп, Самад ака!— деб юборганимни билмай қолдим.

— Моҳина.

Кўлимни кафтлари орасига олиб силади ва лабига олиб бориб суртди. У йиғларди. Қийин аҳволда қолдим? Нега йиғлапти? Шу пайт узоқдан машинанинг гувиллагани эшитилди ва лаҳзада ўткир нурлари кўринди. У шошиб машинага газ берди.

Август кенгашида бошланғич синфларни ўқитишнинг илғор методлари бўйича тайёрланган докладим барчага маъқул тушди ва область кенгашига қатнашадиган бўлдим. «Мақтов ёрлиғи» билан тақдирландим. Янги ўқув йилидан биринчи синфни қабул қилдим. Уларнинг ҳужжатини тайёрлаш, ҳар бири билан индивидуал танишиш, рентгенга олиб бориш ва тил топишишдек масъулиятли иш мени кутмоқда эди. Болаларнинг жами йигирма бешта бўлиб, тездагина тил топиша қолдик. Улар айтганимни бажарар, баъзан дарсдан кейин уйларига кетмай атрофимда парвона бўлишиб юришарди. Авваллари баъзиларининг тўсатдан йиғлайдиган, сақич чайнайдиган, ухлаб қоладиган одатлари ҳам йўқолди.

Кеч куз. Одатдагидек дарсни тугатдим-да, Тўқлиларникага қараб йўл олдим. Бу оила билан апоқ-чапоқ бўлиб кетган эдим. Бир неча бор Тамила меҳмон бўлди.

Кун қиём вақти. Қуёш адирикларга сўнги нуруни аямай сочаётгандай. Жуда-жуда баландда, ҳавода, кенг ёйилган қанотларини аҳён-аҳёнда силкиб нимадир учлати, аммо нималигини, қандай эканлигини фарқлаб бўлмасди. Табиатда қуқур сукунат ҳукм сураётгандай, ҳеч қандай шарпа сезилмайди. Назаримда, аллақандай жимлик чўкқандай, мен турган жой дунёдан ажраб қолгандай туюларди. Ҳамма далада, фақат қари-қартанглар, ҳурматли мўсафидларгина қолган. Булар ҳам кеч-гача ўзига муносиб иш билан банд.

Борганимда Самсоқ ака Тўқлининг ёнида гаплашиб ўтирарди.

— Кегила,— деди Самсоқ ака мени кўриб кўзгаларкан,— жаҳси журипсинми?

— Раҳмат?

— Мен кеча районга боргандим. Жана икки жилдан кейин Ленинградка алип барам.

— Жуда яхши-да, мен ҳам шу ҳақда бир гаплашмоқчи эдим, бу йил-чи?

— Бу жил алип барам десем, жашлик қилат, деди.

— Сизни биров чақират,— деди эшикдан кириб келган Тамила.— Ата, сизди,— деди бепарво ўтирган Самсоқ акага. Самсоқ ака чиқиб кетди. Тамила билан сўрашаётганимда ташқаридан таниш овоз қулогимга чалинди.

— Анов, Самад ака,— деди Тамила,— қўйга келиптур.

Тўқли билан ўтилган дарс ва янги темани суҳбатлашдим-да, хайрлашдим.

— Тамила,— дедим овулдан ташқарига чиққандан кейин,— Самад ака кетди-микин?

— Ҳа, ҳов боя кеткен.

— Чарчаб турибман, машинасида кета қолардим.

— Ундай экан, атда абариб қўяй йўқса?

— Раҳмат, отда юришга ўрганмаганман.— «Самад ҳақида бирор нарса билармикин? Қандай сўрасам экан?»

— Ҳа, майли, кетиб қолганим яхши бўпти. Яна хотини келиб жанжал қилмасин, а? Бирортаси айтса...

— Узи ҳарбий хизматин келип, шу ерда ишлейт. Узоқ бир аймағиникида турат. Жаҳси курем. Бироқ... Узбек-да,— у маънос кулди,— жаҳси йигит. Эшитишимга қараганда, ата-анаси жўқ, дейт, хатини, балалари бар, деб эшитдим. Рафиқ аканинг айтишича, хотинига кўнгли жўқ дейт. Ким биледи, тагин...

Унинг охириги гаплари юрагимни ғаш қилди. Наҳотки, севги деган нарса қалб-бингдан сўрамай-нетмай ҳоким бўлиб олса? Унинг кимлигини суриштирмай кўнгли қўйган бўлсам?

Синфда ўқувчиларга ҳарфлар кассасини ўргатаётган эдим, ижозат сўраб эшикка чиқиб кетган ўқувчим:

— Сизни бир киши чақийяпти,— деди.

Ташқарида иш кийимида Самад кутиб турарди. Кўринишидан машина билан келганга ўшарди. Шу пайт кабинетидан чиқиб келган директор бизга совуқ қараб қўйди-да, Самаднинг саломига ҳам алик олмай, ўтиб кетди.

— Биласизми,— дедим мен Самадга,— иккинчи мени излаб келманг.

— Нега?— у бақрайиб қолди. Қўлидаги яшил муқовали китоб сал бўлмаса тушиб кетай дер, ранги ҳам ўзгариб кетган эди.

— Неғалигини ўзингиз биласиз?— дедим қатъий.— Мен энди сиз билан учрашолмайман.

— Моҳина!— синфга бурилган еримда тўхтатди.— Мана бу китобни ўқиб чиқинг. Иккимизнинг ҳаётимиз ҳал бўлади.

— Нималар деяпсиз?— қайрилиб қарадим.

— Китоб бизнинг ҳаётимиз ҳақида экан,— деди узатганича қимир этмай,— илтимос, олинг.

Ноилож олдим.

— Моҳина, илтимос. Бугун охирги илтимосимни қайтарманг, учрашишга ваъда беринг...

Китоб «Навойи ғазаллари» тўплами бўлиб, орасида паспорт бор эди. Таажжуб. Уни олиб, тезда варақладим. Паспорт тоза эди. Мен нима қилишимни билмай, ҳайкал бўлиб қолдим. «Муддаомни сезиб қолдимми? Китоб баҳонаси билан паспорт бергани келдимми? Демак уйланмаган?..»

Шу пайт қалбимда порлоқ бир орзу туғилди, туғилди-ю, дарҳол қатъий қарорга айланди. Бу қарор кўнглимни жойига тушириб, унга бўлган аввалги ишончимни яна тиклади. Одамлар гапираверади.

Қишлоқ чеккасида катта қайрағоч тагидан бошланадиган сўқмоқдан икки адир оралиғи томон аста-аста пиёдалаб борардик. Эгнимда жигар ранг плаш, оёғимда қора туфли, бош яланг эдим. У ҳам қора туфлида, бош яланг эди. Қанчадан бери шу жойда яшаб туриб, бу томонга юрмагандим. Шундай кўриниб турган катта, баланд адирлик орқасида ажойиб манзара. Унг томондаги адирликда катта шаршара. Сув тоғлар орасидан чиқиб, харсанг тошларга урилиб, тинмай шовилларди. Биз шу ерга етиб келганда қоронғилик қуюқлашиб бормоқда эди. Шу вақтгача бир-биримизга ҳавасимиз келиб қарар, гапларимизни эшитар, яқин юришдан завқ олар эдиг-у, ўзимиз ҳақимизда, ҳис ва туйғулар, тилак ва орзулар ҳақида бир оғиз сўз ҳам айтмасдик.

— Китоб ичида паспортингиз бор экан,— дедим чўнтагимдан олиб узатарканман,— олиб кўйинг, яна йўқолиб қолмасин.

— Эгасининг кўлида йўқолса, майли.

— Анавини қаранг,— дедим нафасим бўғзимга тикилиб,— йўлбарс!

Самад чўчиб, рўпарага тикилиб қаради.

— Йўғ-э, харсангтош-ку,— деди паспортини чўнтагига соларкан,— келинг, ўшанинг ёнида ўтира қоламиз.

— Шунчалик ҳам баҳайбат бўладими? Ваҳиманинг ўзи-я.

Тош худди каттакон йўлбарснинг ҳужумга шай ҳолатини эслатарди. Тош ёнига, қурий деб қолган майсалар устига ёнма-ён ўтирдик.

— Моҳина,— деди у ниҳоятда юмшоқ, чўчиган овоз билан.

— Нима?..

Самад яна индамай қолди. Унинг юрак бетлаб бир фикрни баён этолмаётгани шундоққина билиниб турар эди.

— Агар рухсат этсангиз, бир умр содиқ қулингиз бўлсам...— У олдимда ёш теракдай мағрур қаддини ростлади, кейин ҳурмат билан, лекин қатъий қилиб гапирди:— Йўқ, мен сизни жонимдан ҳам ортиқ севиб қолдим! Севаман!

Самаднинг мана шу ҳароратли, шу билан бирга оддий сўзлари мени батамом ўзига асир қилиб кўйган эди. У аста ёнимга ўтириб, қўлимни иссиқ лабларига босди. Сўнг силадимми ё бирор нарса қилдимми, ўрта бармоғимга бир нима тақиб, билагимга лента боғлагандай бўлди. Мен у нарсаларга эътибор бермас, ҳалига довури ўзимга келмаган эдим.

— Эй, шаршара! Менинг онтимга гувоҳ бўл! Бугундан бошлаб мен фақат Моҳина учун яшайман. Эшитяпсанми? Бугун мен сенинг сеҳрли оқшомингда ўз бахтим билан шодман!

— Самад ака!

— Моҳинам, менинг бахтим!

Юзларимга қайноқ нафаси урилар, кўз олдимда ҳеч нарса кўринмас, қулоқларим остида фақат шаршаранинг шовиллаши эшитилар эди. Анча вақтдан кейин кўриб, ўзимга келдим.

— Нима қиялпсиз, нима қилиб кўйдингиз? Ахир, мен!..

Бошқа гапиролмадим. Унинг пинжигга кириб телбалардек дам кулар, дам йиғлардим.

— Моҳинам! Энди бизни ҳеч ким ажратолмайди! Ҳеч ким бизга тўғаноқ бўлолмайди! Сен меникисан, эшитяпсанми, меникисан!!!

У шундай ҳайқириб қичқирардики, атрофдаги тоғлар акс-садо бериб тундурди.
— Моҳина, дунёда ҳеч ким сени менчалик севолмайди. Йиғлама, ҳаммаси унги кетади, азизим. Бу,— деди бармоғимни кўрсатиб,— биринчи кечамизнинг тунди, далили бўлиб қолсин, бу эса,— деди билагимни кўрсатиб,— иккимиздан бошқа инсонга вақт белгиламасин.

Кўлимга тилла узук ва билагимга соат тақилган эди.

—Самад ака!

— Моҳинам!

— Ишончимни оқлашингизга ишонаман...

Негадир шу пайт ўзимни бирам ёлғиз, бирам етим ҳис эта бошладимки. Самаднинг ҳозиргина мени бахтли қилиш учун берган ваъдаларига қарамай, ўзимни бирам бебахт ҳис эта бошладимки! У бир лаҳзада ажойиб қиёфага кириб қолган эди. Унинг ҳам вақти чоғ эмас эди. Афтидан, қалбини аллақандай оғир ҳисларғижимлиётганга ўхшар, бир нарсани ўйлар, нимани ўйлаётгани номаълум, кўзлари ой нурида ялтирётган сув тўлқинига тикилиб қолган, мижжа қоқмас эди. Бу муродиға өтган кишининг хотиржам ўйланишига сира ўхшамай, бўлғуси ишлар олдидаги хавотирли ҳислар гирдобиде ўтирганини билдирарди. Белларимни қиздираётган ор-номус ҳисси мени қанчалик эзмасин, ўзимни тетик тутишга уринардим. Унинг ҳадеганда индамой ўтириши пешанамдан совуқ тер чиқариб юборди. Яна иккилана бошладим.

Ҳар хил фикрлар қалбимни илондай чақар, юрагим қонга тўлган эди.

— Самад ака, нега индамайси?— юракни эзувчи фарёдими яширолмадим.

У мени шарт қучди-да:

— Моҳинам, нега тақдир бизни илгарироқ учраштиради экан-а?— деди алам-ли.— Сира хавотирланма, жоним. Мен сен учун яшашга онт ичдимми — бас, жоним, кўрқма. Сен мениксан, азизим...

Энди у ҳам, мен ҳам бутунлай бошқа олам одамлари эдик. Барча ташвишлар унутилиб, ғам-ғуссадан асар қолмагандай бахтиёр эдик. Қишлоққа кириб келгунимизга қадар ҳам, кўзимизга бегона кўзлар чалинмас, ҳеч бир зот шарпаси сезилмас эди. Осмон тип-тиник. Юлдузлар маржонини оралаб, ой қаёққадир ошиқарди. Шу кундан бошлаб, менинг дунёим, ҳаётимнинг мақсад ва маъноси у бўлиб қолганини англадим.

Кутилмаганда бахтсизлик рўй берди. Синфда она тили дарси олиб бораётгандим. Синф эшиги тақиллади. Самад. У хафароқ кўринарди.

— Тинчликми?— юрак ютиб сўрадим.

— Ҳа, битта арзимаган янгилик бор,— деди хотиржам,— мени бир ойлик ко-мандировкага жўнатишяпти.

Назаримда юрагим узилиб, осилиб қолгандай бўлди.

— Қаерга экан?

— Ҳозирча ноаниқ, Моҳина, иложи борича қолишга ҳаракат қиламан...

Синфда бир ўқувчининг чирқираб йиғлаган товуши эшитилди. Ичкарига қараб отилдим. Не кўз билан кўрайки, энг аълочи ўқувчим, Рафиқнинг ўғли Самининг чап кўзидан тирқираб қон оқар, унинг фарёдига ҳеч бир зот чидаб туролмас эди. Қапа-лагим учиб кетди. Девор бўлиб қолдим. Кўшни синф хонасидан Қосимов чиқиб, воқеани кўрди-да:

— Моҳина, ўзингни тут, қизим,— деди ва ташқарига югурди.

— Опа, анови Мавлуда ручкасини тиқиб олди,— деди ўқувчилардан бири.—

Сами уни «жинни» деган эди...

Бошқа гаплар қулоғимга кирмади.

Зумда «тез ёрдам» келиб, Самини касалхонага олиб кетди.

Эрталаб директор йўқлади. Қалбимда худди муз парчаси эриб кетаётгандай суст эдим. Ҳорғин ва руҳан эзилганимни кўрган директор мулойимлик билан гап бошлади.

— Кеча яхши иш бўлмапти,— деди мендан кўзини узмай,— бу билан мактаб номига катта доғ туширганингизни биласизми?

— Мактаб номидан ҳам ҳозир инсон ҳаётини ўйлаш зарурмикин?— дедим пи-нагимни бузмай, гарчанд айбдор бўлсам ҳам.

Директорнинг жаҳли чиқиб, иргиб ўрнидан туриб кетди. Хонанинг у бошидан бу бошига бориб келаркан, ўқрайиб қараб кўярди.

— Шундай экан, нега дарс вақтида ташқарида юрасиз? Ким мажбур этди?

— Зарурат юзасидан...

— Анови йигит келгандир яна, Солиев гапирса ишонмабман.

Мен индамадим. Директор лаҳзада ўзгарди. Мени аввал ўзига илитиб олишга, менга раҳми келгандан эмас, шу йўл билан ҳам бирор нарсага эга бўлишга интилаётгани аққол сезилиб турар эди. «Кўза кунда эмас, кунда синади», деган доно мақолни ёдидан чиқариб қўйдими бу аёл!» У менга шундай маслаҳатларни бердики, мен уларни қабул қила олмас, бундан кейин келажаким варағига нимаки ёзилган бўлса, кўришга рози эдим. Директорнинг маслаҳатича заруратдан эшикка чиққандим, деб тушунтириш хати ёзиб беришим, Самининг ота-онасига ҳам, милиция органидан келганларга ҳам шундай дейишим керак эди. Аксига олиб тўғрисини ёзиб бердим.

— Синглим,— деди баттар тутақиб,— ёш туриб қамалгингиз борми? Нега тушунмаяпсиз?

Баданим жимирлаб кетди. «Наҳотки мени қамашади? Самад иккимизнинг ўрта-миздаги муҳаббатга путур етса-я! Кундан-кунга танимда улғаяётган гўдакнинг ҳоли нима кечади? Берган маслаҳатларига кўнаймаи? Унда виждон азоби-чи?...»

— Майли,— дедим узоқ ўйланиб ўтиргандан сўнг.

Директор ханг-манг бўлиб қолди. Шарт ўрнимдан туриб, ташқарига чиқдим, чиқдим-у, тўғри касалхонага қараб кетдим. Самининг кўзини бинт билан боғлаб қўйишибди. Айтишларича, бир кўзининг қорачиги оқиб кетибди. Оғир ва хунук ўйларга ботиб, касалхона йўлагидан чиқиб келаётган эдим...

— Келгинди!— Бу газабли ҳайқириқдан чўчиб тушдим. Рўпарамда Рафиқ ва унинг акаси Солиев турарди.— Нима қилдинг ўғлимни? Таг-зотининг тайини йўқ келгинди! Кўр қилдинг, кўр!

Рафиқ мени ургани интилди, лекин Солиев тўсиб қолди.

— Бунақаларга қўл тегизиб бўладими, ука!

Тилим калимага келмас эди.

— Самадниям йўлдан урди, икки боласини ора йўлда қўйди, виждонсиз!!!

— Тухмат бу!— қичқириб юбордим.

Рафиқ сўкина-сўкина нари кетди. Ортиқ чидолмадим. Юзимни кафтим билан тўсганча, югуриб кетдим... Бугун ё эртага қамоққа олинишимни, сўнг гўдак туғилишини, Самад билан орамиздаги сир очилишини ва одамларнинг бир умр таънали қарашларини ўйлар, ўйлаганим сайин кимсасиз, етимлигимдан ўксир эдим. Аммо, иш мен кутгандай бўлиб чиқмади. Эпифлқ қозон эпифлгича қолаверди. Мен бу нарса-нинг тагига етолмас, сув қуйгандай жимиб кетганига сира ақлим бовар қилмас, битта «ҳайфсан» билан чегараланиб қолишганининг маъносига етолмас эдим. Ҳамма иш тинчиб кетганини бир ойдан кейин, маош учун қўл қўйганда билдим.

— Чоғимда, пулни бердим деб ўйладингиз шекилли!— дедим у-бу нарсаларни йиғиштираётган директорга.

— Э, синглим, бу яхшиликларимни унутмасиз,— деди илжайиб.— Бу ғавғоларни тинчитиш учун озмуна югурдимми? Бунини мен узмасам керак.

— Нега? Қанақасига?

— Қанақасига бўларди,— елкамга қоқиб деди,— гап шу ерда қолсин, бошқа томонларни қалбаки тушунтириш хати билан, милиция органидан анов йигит — Ашуров Собиржоннинг эса ҳалқумига пул деган нарсага тикиб тинчитдим. Ўйлаб қарасам, сизнинг тушунтириш хатингиз ўзингизга қазилган чоҳ бўлиб кўринди. Ҳам ёшлигингизга, ҳам кимсасизлигингизга раҳмим келди.

— Раҳмингиз келмай кўя қолсин.

Тўсатдан бу гапни эшитган директор довдираб қолди.

— Дунёнинг иши шунақа,— деди мулойимлик билан.— Энди иш бошладингиз, чуқурроқ ўйланг! — Ўйлаганман!

— Ҳозир ҳақиқат излаб нимани рўёбга чиқара олардингиз, ёшлик қилманг!

— Хўп, хайр!

Директор оғзидаги-оғзида, бўғзидаги-бўғзида қолди. «Нима қилиш керак? Нега бунчалик қабиҳ бу аёл?»

Ётоғимга кириб ўтирдим ҳам, қўлимга дафтар-китоб олдим ҳам, ишим юришмади. Ўйлай-ўйлай охири шу қарорга келдим. Районо мудирига, район милиция бошлиғига ва прокурорга бўлган воқеани батафсил ёзиб, конвертга солдим. Шундагина бир оз ўзимни енгил ҳис этга бошладим.

Бир ярим ой деганда, кечкурун ётоғимга Самад кириб келди.

Унинг икки қўлида чамадон, кўзлари ҳаяжонли. На у менга, на мен унга яқинлашишга журъат этардик.

— Моҳинам,— деди у ниҳоят тилга келиб, чамадонларини бир четга қўяркан,— мана мен келдим, сира-сира кетмас бўлиб келдим.

— Наҳотки ишончларим барбод бўлса?

У ерга қаради. Чунки, ҳамма нарсадан хабардор эканлигимни сезган эди.

— Эҳ!!!

Кўкрагимдан отилиб чиққан бу аламли нидо хонани ларзага келтиргандай бўлди, назаримда.

— Паспортда ёзилишича, шу ерликсиз-у? Нега кетмас бўлиб келасиз? Қаерга бориб келдингиз? Қаерга кетишингиз керак эди?!

— Моҳина, мен сенинг олдинда гуноҳқорман. Мени нима деб айбласанг айбла, ҳаммасини гапириб бераман.

— Наҳотки,— кўз олдим қоронғилашди,— наҳотки рост бўлса, нималар деяпсиз?

— Нима десаикин, мен... мен... уйланганман, Моҳина!

Турган еримда оёқларим чалишиб кетди. Юрак уришим худди тўхтаб қолаётгандай, ўзимни шу қадар оғир сездимки, ҳатто ўлимимга ҳам минг марта рози бўлиб кетдим. Шаршара ўнидаги биринчи кечамиздаги қиёфаси ёдимга келди. У яқин келиб қўлларимдан ўшлади.

— Мени холи қўйинг,— қўлимни тортиб олдим,— бир нафас гапирмай туринг. Жоним чиқиб кетади бўлмаса.

Бир оздан сўнг ғазабдан тутилиб-тутилиб шу сўзларни айтдим, холос:

— Мен сизга нима гуноҳ қилган эдим. Гуноҳим нима эди?! Нега мени бунчалик хўрладингиз!

— Моҳина, Моҳинам! Сендан шуни илтмос қиламан! Йиғлама! Сен онгли одамсан, тушунишни истайман, жоним! Майли, мени бу ишим учун судга бер. Хоҳласанг оттириб юбор, тонмайман! Оттирсанг ҳам сенинг номингни атаб, оёқларинг остига йиқиламан, эшитяпсанми? Мен сени севаман! Сенсиз энди ҳеч қандай ҳаётнинг кераги йўқ!!!

— Йўқолинг,— кўкрагидан итариб юбордим,— чиқиб кетинг, илтмос, чиқиб кетинг!

У каловланиб қолди.

— Чиқиб кетинг деяпма-ан!!

У чиқиб кетди. Менинг юрагимни ўртаб, тирнаётган нарсалар фақат ишдаги кўнгилсизликларгина эмас, балки мана бу иш ҳам оғир юк эканлигини англадим. Мен унга доимо ачиниб келдим. Андиша қилиб юрак сирларини, ҳаётини тўла биллишни истамадим. Ҳатто жавоб ҳам талаб қилмадим. Одамларнинг гапига бепарво қарадим. Натижада муҳаббатим олдида виждон деган нарсини унутиб қўйишга, ўзимни бир умр бахтли қиламан, деб азобланиб ўтишимга оз қолди. Бундан кейин у билан учрашмасликка, бу тахлитда ҳаёт кечириш мумкин эмаслигига ишончим комил бўлгач, ўз-ўзимга сўз бердим. Мактабдаги барча ишларни ҳал қилгач, бу ердан узоқ-узоқларга бош олиб кетаман. Шундай қилсам, виждонан, ҳаққоний ва тўғри иш тутган бўламан. Умримда ҳеч қачон шу кечагидек йиғламаган, ўкинмаган бўлсам керак.

Ўн-ўн беш кундан кейин мактабда катта текширишлар асосида йиғилиш бўлди. Мен хат йўллаган жойлардан вакиллар, Самининг ва Мавлуданинг ота-оналари ҳам қатнашди. Самсоқбой аканинг қўйи Солиевдан ундириладиган бўлди, директорнинг милиция ходими Ашуров Собиржон билан тил бириктириб, жанжални ўз фойдаларига ҳал қилганликлари учун ҳар иккиси ишдан олинди, жавобгарликка тортилди. Менга эса иккинчи маротаба «ҳайфсан» эълон қилишди.

Уша кун тунда қишлоқ йўлида узоқ дайдиб юрдим. Хаёл гирдобида ўша баҳайбат харсангтош олдида бориб қолганимни билмайман. Кўзимдан оққан ёш томчилари гўё жилға сувиға қўшилиб, катта дарё ҳосил қилгандай туюларди. Аллаким қолиб елкамга оҳиста қўлини қўйди. Бу — Самад эди.

— Моҳина,— деди дардчил оҳангда,— нега мени тушунишни истамайсан! Неч қийнайсан мени! Ахир мен ҳам инсонман-ку! Мен тоғанинг қизига уйланиб, ишқиб бўлган эдим. Уша кезларда шароит шуни тақозо қилган эди. Биз бир-биримизни ҳурмат қилардик, аммо ҳурмат бошқа-ю, муҳаббат бошқа экан. Мен аввалдан сени...

дим, бари бир ажралиб кетишимизга ақлим етарди. Агар бири севиб, иккинчиси севмаса, унда кўнгилдагидай турмуш бўлмас экан. Мен сени учратгандан кейин севги нима эканлигини тушундим. Унутишга ҳаракат қилдим. Лекин сени бир лаҳза бўл-син ёдимдан чиқара олмас, ўйлаган сайин юрак-бағрим эзилиб кетарди. Тунлари ухлаёлмай чиқардим. Хотинимни яхши кўрмаганим учун улардан узоқда, олисда иш-лашни орзу қилардим. Мана ниҳоят, кўп уринишлардан кейин, паспортни янгиладим. Чунки сени ишонтириш керак эди. Мана охири командировка баҳонаси билан аж-ралишиб келдим. Сенинг табиатингни ва гўдакларга хос майин ҳидингни бир умрга қалбимга сингдириб олганман, Моҳинам! Шу вақтгача оилам ҳақида гапирмай келга-ним учун кечир. Агар шундай қилмасам сендан ажрардим, ажрашдан кўрқардим. Мени кечир, Моҳинам! Энди у билан сираям бирга яшаёлмайман, эшитдингни, сен билан яшашим керак!

Мен унинг гапларига, куйиб-ёниб айтган сўзларига эътибор бермасдим. Юрагим-нинг аллақаери жазиллар, қалбим у томон интилар, аммо аллақандай куч мени тўх-татиб турарди. «Ўзимнинг ота-она меҳридан маҳрум яшаганим етмасиди?»

— Сиздан бир нарсани сўрайман,— дедим кўзимни тоғ чўққисидан узмай,— киз ёки ўғил бўлса нима деб ном кўйишни истардингиз?!

У аввал ҳайрон бўлиб турди, кейин бирдан юз-кўзимдан ўпиб кетди:

— Моҳинам, менинг бахтим, ўзинг нима деб ном кўйишни истардинг? Мен,— у тўқиниланиб деди,— киз бўлса Умида, ўғил бўлса Умид бўлишни истардим. Чунки, сендай доно, онгли кизни учратишни умид қилиб юрардим...

Ҳамма орзу-истакларим барбод, ҳаммасидан маҳрум бўлган эдим. Энди мен учун яшаш ва ишлашдан бошқа чора, ҳаётнинг мен учун қизиғи қолмаган эди. Мен Самад билан ўтказган ҳаётимнинг сўнгги кунларига қадар, сўнгги нафасимгача уни унутолмайман. Орамизда ўтган дамларни сақлаб ўтаман. Мен уни севардим, севган-даям шунчаки эмас, чин қалбдан, чин юрагимдан севардим. Агар мен ўшанда, севган-қий, чинакам виждон нима эканлигини, виждонли ва виждонсизнинг маъносини тўла англаб етмаганимда, эҳтимол у билан турмуш қуриб кетган бўлар эдимми?..

Қизнинг ҳикоясини эшитганимдан кейин қотиб қолдим. Гарчанд Моҳина шу ту-ришида менга ракиб ҳисобланса ҳам, унинг иродасига, виждонига қойил қолиб ўти-рардим. «Ахир Самад менинг эрим-ку... Нима дей? Ҳозир айтайми?.. Бунда нима айб?! Айби севганими?.. Аммо севгани билан виждон деган олий бурчни унутмаган-ку?!»

— Демак, бу ўғилчанинг исми Умид денг?

— Ҳа, Умид, бу ундан ёдгорлик...

— Синглим, айтганча, ҳалиги...

— Нима эди, опа?

— Кўнглингизга олманг-у, Умидга метиркани қандай қилиб тўғрилайсиз? Ясли, мактаб...

— Дарҳақиқат, буниси ҳам бор,— у ўйланиб қолди.

— Агар истасангиз,— дедим ўзимни дадилликка олиб, сабрим чидамаса ҳам,— метирка тўғрилашга ёрдам бераман.

— Қандай қилиб?— кўзларидан умид учқунлари чақнаб сўради.

Индамай бориб, Самад билан ҳали биратўла ажрим бўлмаган ЗАГСни қўлига олиб келиб бердим. Унинг орасида Самаднинг кичкинагина фотосурати ҳам бор эди. Моҳина даҳшатдан қотиб қолди, гўё қўли куйгандай уни ташлаб юборди. Икки қў-лини мен томонга чўзганича энтикиб нафас олар, кўзлари жиққа ёшга тўлган эди.

— Наҳотки, сиз... сиз... унинг... йўқ!!!

Бошини чангаллаганича ўкраб йиғлаб юборди. У тўйиб-тўйиб йиғлади.

— Йиғламанг, синглим,— бошини кўксимга қўйиб пиқиллаб йиғларди,— йиғла-манг,— дедим алам билан,— аслида сиз эмас, мен йиғлашим керак. Сиз эркак ки-шининг меҳру муҳаббатига сазовор бўлибсиз, бахтлисиз. Бунга сазовор бўлолмаган-лар, мен кабилар бахтсизман деса ярашади. Ахир дунёда севиб турмуш қуришдан ҳам ортиқ бахт борми? Мен ҳаммасига тушундим. Ҳали ҳам кеч эмас, сиз Самад билан турмуш қуришингиз, у билан бахтиёр бўлишингиз керак. Самад яхши йигит. Мен унинг севгисига сазовор бўлолмадим. Кўнгил экан. Сиз унинг икки боласини ўй-лайсиз, Умид-чи! У кимнинг ўғли?.. Унинг сизга бўлган муҳаббати-чи?— Кўзларимга келган ёшни зўрга тутиб.— Бахтли бўлинг,— дедим.

Овозим қалтираб чиқдимми ё ўзимга шундай туюлдим билмадим. Сўнгги бор деразага боқганимда тонг ёришай деб қолган эди.

Дилором ТОҶИЕВА

Тошкентда туғилган. Касби — инженер.

ЧАРХПАЛАҚ

Айланасан тинмайин,
Бир зум ором билмайин.
Танангда қўш челақлар,
Гўё қардош элатлар.

Айланавер тинмайин,
Мен йўлимдан қолмайин.
Сен ҳаётга ўхшайсан
Ёки ҳаёт худди сен.

ЭЗГУЛИҚ

Ҳамон кўзим ўнгида
Кўзларинг,
Ёнар нурли боқишдан
Юзларинг,
Ҳамон кўзим ўнгида
Бўйларинг.
Чинордек баландмиди
Уйларинг.

Эзгуликка бошлаган
Илк севгим,
Шу эзгулик ҳурмати,
Бош эггум.
Ҳар баҳорни тонгида
Сен ўзинг.
Бўлсам дейман ёнингда
Юлдузинг.

СЕНГА СИҒИНДИМ

Неча замонлардан буён одамлар,
Сиғиниб келдилар сувга, оловга.
Мушқулга бир чора топмаган дамлар
Илтижо этдилар осмон-самога.

Мен қанча ғовларга учраган чоғим,
Дунё тор, шубҳали кўринса менга,
Барча шодликларим, ишончим, оҳим
Сенга айтдим, Инсон, ёлвордим сенга.

* * *

Кўриб қолдим сени узоқдан,
Ажиб туйғу ўради мени.
Қадамларим балки чопмоқда,
Ёки тўхтаб кутарми сени.
Ловиллайди юзларим чўғдай,
Жуда яқин қолди орамиз.
Биздан бошқа ҳеч кимса йўқдай,
Айт-чи, қандай ўтиб борамиз.

Саломлашиб ўтармиз балки,
Балки сукут сақлармиз яна.
Учрашолмай нигоҳлар ёки
Ўтиб кетамизми жимгина.
Ажиб ҳислар ичра йўқолиб,
Келиб қолдик, қолди бир қадам.
Не ажабки, худди сен бўлиб
Кўринганди бегона одам.

* * *

Гулга мунча тикилиб қолдинг,
Кўзлари шўх, жажжи қизалоқ.
Чопқир эдинг, тинмасдинг бир зум,
Учқун эдинг, эдинг шошқалоқ.
Сенга савол бердим-у, кечир,
Ботиб кетдим хаёлга ўзим,
Энг бахтиёр эдик ўша дам,
Дер эдилар, айланай кўзим.
Хола-хола ўйнардик бизлар,
Ҳар ким бўлиб кўрардик қизлар,
Соф, беғубор эди кенг олам,
Саналардик энг бахтли одам.
Билмам нени кўмсади қалбим,
Хаёл ичра кездим бир нафас.
Ё мен болаликни кўмсаганимдек,
Сен мендек бўлишни этдингми ҳавас?

САДОҚАТ

Қуёш бўлиб кирдим қалбингга,
Бир умрга ваъда этдим нур.
Оташ бўлиб ёнғум мангуга,
Эй, садоқат, сенга ташаккур.

ОДИЛ ЖАВОБ

— Нега шунча ҳисларимни кўзгадинг,
Юксақда чайқалиб турган, оқ қайин?
— Дединг, асли мен юксақда туғилдим,
Пастда бўлсам ўтар эдинг боқмайин.

* * *

Қуёш чиқиб келар жилмайиб,
Ажаб, нечун қип-қизил юзи?
— Одамлардан эрта турай деб,
Кеч қолармиш ҳар куни ўзи.

Марям ТУРДИЕВА

Бухоро шаҳрида туғилган. Бухоро Давлат педагогика институтини тамомлагандан буён область газетаси редакциясида ишлайди.

КАБУТАР

Болакай учирган қоғоз самолёт
Сингари чайқалиб учар кабутар,
Ҳу, булоқ бошида ўтирган сулув
Хаёлга толганча кимнидир кутар...
Самода чайқалиб учар кабутар.

Самога сингади мовий кабутар,
Энтикади, қиз ҳам учсайди кошки,
Майин шабадага юзини тутар,
Учса учратарми ул бағри тошни,
Кошки бўлса эди мовий кабутар.

Тургин, дугонажон, кутганинг етар,
Синамай висолга шошма беором.
Сени онагинанг бетоқат кутар,
Ёзиқ дастурхонда совуган таом...
Балки боласини излар кабутар...

БАҲОР БИЗНИ ЧОРЛАМОҚДА

Баҳор келди, алвон рангда лолазорлар,
Онажоним, юринг сиз ҳам яйрамоққа.
Шўх қизларнинг базми авжда бизни чорлар,
Давраларда соз овози янграмоқда,
Баҳор келди, алвон рангда лолазорлар.

Айни ёшлик баҳорингиз эсланг яна,
Оловланган ёноқларда ранги лола.

Майдаланган тундек қора сочларингиз,
Юракларни тўлқинлатган шўх шалола—
Айни ёшлик баҳорингиз эсланг яна.

Зангор кўкда турналарнинг қарвонлари,
Қир-адирда эшитилар найнинг саси.
Интиқ кутар бизни баҳор лолалари,
Булоқларда само акси, қуёш акси,
Зангор кукда турналарнинг қарвонлари.

Сизнинг узун сочларингиз менда бугун,
Туташ қора қошларим ҳам сизникидир,
Кўзларингиз чақноқлиги менда бугун,
Кулгичларим, шўхликларим сизникидир,
Сизнинг узун сочларингиз менда бугун,

Сизга монанд демак сизнинг ўзингизман,
Шаддот қизлар эслатишар дугонангиз.
Давраларда сўзларим ҳам сўзингиздан,
Келиб кўринг, мен ўзингиз — ёшлигингиз,
Тенгқурларим ичра сиздек бахтли қизман.

Баҳор бизни давраларга чорламоқда,
Онажоним, юринг сиз ҳам яйрамоққа...

* * *

Гоҳида мен хаёлларга толсам жимгина,
«Нечук сен ҳам тинибсанми?» — дўстлар қулишар,
Билмасларки денгиз сирти оқса тинчгина,
Уммон ости тўлқинлари бетинч суришар.

Табассумим бир лаҳзага кўрмассиз балки,
Аммо менинг юрагимда жилмаяр қуёш.
Сиз қуёшнинг сўнганини кўрганми, дўстлар,
Кўрганмисиз қуёш нури бўлганин одош.

Ҳайрон бўлманг, баъзан сиздан аясам сўзим,
Кейин бирдан булоқмисол тошади улар.
Юраккинам қувноқ, бийрон булбулдир асли,
Гоҳ жим қолиб, гоҳо тошиб куйлар булбуллар.

Инкор этманг у заминга ўхшайди десам,
Тинч турмаклик заминга ҳам, қалбимга ҳам ёт.
Бетинч олам руҳи билан оламан нафас,
Ер юзиде сокинлик, бу — йўқ демак ҳаёт!..

Р. Мамът, Куприннинг «Ёқут кўзли билагузук» асарига ишланган расм.

СЕН ВА МЕН

Азалдан Ер — Осмон бир-бирин севар,
Асрлар боқишар бир-бирига лол,
Кундуз нур, тунлари сочишар зевар,
Ҳайратда қолдирар мени бу аҳвол.

Улар муҳаббати кундузи қуёш,
Тунлари ой бўлиб порлайди ҳамон.
Бир кун кўришмаса Осмон тўкар ёш,
Ер ҳам тўлқинларни сурар беомон.

Битта қарашимиз ифодаси бу,
Кучли севгимиздан фахрлан бебаҳс.
Ахир ўхшаш учун табиат бизга
Миллион йил севишиб термулган бесас.

Маъсуда УБАЙДУЛЛАЕВА

Наманган областининг Уйчи районида туғилган.
ТошДУнинг филология факультетини битиргач республика газета ва журналларида ишлади. Ҳозир ўқитувчи.

* * *

Кўкка бўй узатган дарахтга боқиб,
Боғбонлик ишига қўйганди ихлос.
Ёшлиги ҳам ўтгач дарёдек оқиб,
Қолдирмоқ истар у ўзидан мерос.

Эзгулик муҳрини босиб дилига,
Саф-саф қилиб дарахт ўтқазиб кетди.
У кетар чоғида дўстлар қўлига—
Ниҳоллардан даста гул бериб кетди.

ХАТ

Уйдан хат келади
Дадам номидан,
Имзо чекар укам конвертига зап.
«Қизим, шаҳардасан, катта хонадон,
Бизга ёзиб юбор, у ерда не гап»
Уйга хат ёзаман,

Азалий удум,
Сўнгги хабарларни бирма-бир эслаб.
«Дада, ахир булар ҳаммага маълум,
Лекин уйлар тинчми,
Қишлоқда не гап?»

* * *

Увоқдек дон эди,
Елда тўкилди.
Узоқ туриб қолди ерда паришон.
Тупроқнинг остида қадди букилди,
Бошини кўтарди баҳор келган он.

Аввал майса эди,
Юз тутди елга,
Дон туккан заҳоти аталди шоли.
Балки эзгуликни солмаса дилга,
Кўкка кўтармасди митти похоли...

БИЗ АЁЛЛАР

Навбаҳорни тутдим сўроққа,
У бетизгин туйғулардан маст.
Угитларим олмас кулоққа,
Менинг билан гўё қасдма-қасд —
Нақ балоғат ёшидаги қиз.

Эмизикли она мисоли,
Кўкси тўла ризқу рўзимиз.
Тамшантириб, меваси болли
Етиб келар олтин кузимиз —
О аёллар, у сизлар, у биз.

Лекин унга ҳусн туюлган,
Гуллар шошар мева тугмоққа.
Борлиқ аёл каби қўюлган,
Қанот қоқмас энди учмоққа —
Шохларида мевалар тиғиз.

Борлигин бахш этиб жонсарақ,
Аёл шундай дунёда яшар.
Арзир уни уфқ атасак,
Фарзандлари куёшга ўхшар —
Ҳаммамизнинг бор ўз уфқимиз.

СУРАТИНГ

Дўстларим бахт излаб учдилар йироқ,
Даврадош бўлмадик қайта ҳаётда.
Шўх дамлар қалблардан ўчмай деб мутлоқ,
Сақланиб қолибди битта суратда.

...Ҳар гал қўлга олсам дўстлар сўзлайди,
Ширин хаёлларга чўмиб кетаман.
Сенга келганда-чи, вужуд музлайди,
Шунинг-чун кўзларим юмиб ўтаман.

Ҳисларинг беқўним бўлгани учун
Исёнкор юрагим кўтарар туғён.
Ҳаётинг қўшилиб оқмагач нечун—
Суратда турибсан мен-ла ёнма-ён!?

ОНАЖОН

Онажон, мен ўзим онаман бугун,
Биламан вазифам недан иборат.
Лекин Сизга ҳамон фарзандлигим-чун
Мени оғушида ардоқласа бахт
Уйимдан олиссиз — ўйимдан олис.
Юпанчим, тенгини топса қизимиз,
Бизни эсламасдан ўтса ҳам майли,
Бахти, тотувлиги, тинчи туфайли.
Аммо бугун йиғлаб томчи-томчидан
Тўпланган соғинчим келмоқда устун.
Вақт топиб учмоғим мушкул бурчимдан—
Оналик, бекалик, ёрлигим учун.
Аммо Сиз, онажон, мушкул кез беун —
Юрагим дод солиб, чорлар Сиз ёққа.
Тинч оққан сув тошга урилгач,
Тўлқин,—
Бўлиб чопганидек она қирғоққа.

Сирдарё областининг Гулистон районида туғилган.
«Сирдарё ҳақиқати» газетаси редакциясида ишлайди.

ТУРНАЛАРИМ— ҚЎШИҚЧИЛАРИМ

Суюк қўшиқчиларим, байтбаракка шаймисиз,
Қўшиғингиз тингандир-у, менинг созим синган йўқ.
Гулга шабнам инган бўлса кўзларимга инган йўқ,
Арғимчоқни сал бўшроқ солганга ўхшаймисиз.
Ул баҳор кўл тутдим-у, мен муҳаббат болига,
Шу билан кўп шўҳу маст тингламабман сизни ҳам
Бол эмас, зардоб экан ул, солди юракка дард-алам,
Ғам ҳам синди беролмай дош қўшиғим иқболига.
Айтмайин дедиму лек айтишга чоғлаяпсиз.
Сал синиққан бўлса рангим — бу айрилик дардидан,
Энди айлансин ўша кипригимнинг гардидан,
Турналарим мени хаёл отига боғлаяпсиз.
Арғимчоқни таранг тортинг, боқманг сўлғин юзимга,
Кўрарсизки рангим менинг гул-гул яшнаб кетади
Не баҳорлар ҳали менга бол-у, шароб тутади,
Мен уларни эъзозларман ҳам сурарман кўзимга,
Юракларни ўртаб кетсин, шундай куйланг, турналар,
Ҳеч гап бўлмай қолсин бунда севгининг титроқлари.
Қўшиқларга қўшилмасин севгининг фироқлари
Унда кўнгил қийналар-у ҳам юраклар тирналар.
Маржон-маржон турналарим тўкиб ўтинг қўшиқдан,
Мен ҳам айтай шунда қўшиқ тенг келарли басма-бас,
Қўшиқларим уланар-у, аммо бўлмагай абас
Ва ғолибман сиздай баҳор кўйидаги ошиқдан.

ДАЛАЛАРДА— МЕН АЙТМОҚЧИ СЎЗ

Далаларда мавжланар илҳом,
Далаларда — мен айтмоқчи сўз.
Улар етилмаган, ҳали хом,
Улар кутаётир тўкин куз.
Эгат бўлиб уфққа кетар ўй,
Чигит бўлиб қадалар орзу.
Шодлик менда — у кўрсатса бўй,
Ташвиш менда — олиб кетса сув,
Ниҳолларим ўсар қад кериб,
Кимга нимжон туйиляпти у.
Завққа ўхшаш бир ҳисни бериб,
Қай бир дилга қуйиляпти у,
Умид — ҳаёт билан баробар,
Кузга тикдим умид билан кўз.
Кузак тўкин бўлмаса агар,
Бошланмас ҳеч умримда наврўз,
Далаларда — мен айтмоқчи сўз.

БУ МЕНИНГ БАХТИМ

Еллар қўймай тортар сочимдан,
Йўллар қўймай чорлар далага.
Қувончимнинг чеки йўқ чиндан,
Юзларимни босдим лолага.
Баҳор этди гулларни тақдим,
Бу — менинг бахтим.
Деҳқон отам дала кезади,
Кезмоқдаман мен ҳам изма-из.
Кезиб ўзин енгил сезади,
Ахир ортида борар деҳқон қиз,
Деҳқон қизи бўлолмас ҳар ким,
Бу — менинг бахтим.
Ўсма узар онам атайлаб,
Синглим қувнаб йиғади ялпиз.
Толбаргакни аста авайлаб,
Сочларига тақиб қўяр қиз.
Ҳамма шодон, кузатаман жим,
Бу — менинг бахтим.
Баҳор келди ўлкамга яна,
Бир баҳорки, кўркам, фусункор.
Таъзимдадир гул, Ватан — она,
Таъзимдадир фарзандинг такрор,
Сенга хизмат қилмоқдир аҳдим,
Шу — менинг бахтим.

ҚОР ГУПИЛЛАБ ЁҚҚАНДА

Эшитяпсизми, оҳанг билан тушиб келар оппоқ қор,
Бу қорнинг шу ёғишидан зерикиш йўқ, нолиш йўқ.
Чунки қорнинг ёғишида ўзгача бир шиддат бор,
Қорнинг шундай шиддатлиси кўнгилни қилади тўқ.
Эшитяпсизми, оҳанг билан тушиб келар оппоқ қор,
Балки бунга парвонгиз йўқ, тингламассиз ҳам балки,
Кимда бўлса деҳқонча ҳис, ҳам деҳқонча ифтихор,
Тинглагайдир бўлса агар унда деҳқоннинг қалби.
Оҳанг чиқар авж пардага қор гупиллаб ёққанда,
Хўп ажойиб бир қўшиққа дилларда иштиёқ бор.
Ҳайратланманг само узра қиш оқ қанот қоққанда,
У баҳорнинг қўшиғига куй басталар, бастакор.
Эшитяпсизми, оҳанг билан тушиб келар оппоқ қор.

Раҳима ШОМАНСУРОВА

Тошкент областининг Дўрмон қишлоғида туғилган. ТошДУнинг филология факультетини тамомлагач, «Саодат» журналида ишлаган. Ҳозир Тошкент Олий партия мактабининг тингловчиси.

ҚАТРАЛАР ЎН ЕТТИДА

— Вой, ана лола!

Унинг қўлида лола, кучоғида лола. Табиат уни бугун лолаларга кўмиб ташлашга қасд айлагандек, оёқлари остига ҳам сонсиз-саноқсиз лолаларни сочиб ташлаган эди. Бироқ унинг кўзлари баланд қоя устида тебраниб турган ягона лолада эди.

— Вой, ана лола!

Танҳолиги учунми у шундай гўзал, киши қалбини алланечук қилиб юборувчи шундай нафис эдики, қизнинг лаблари беихтиёр пичирлади:

— Жудаям чиройли-я!

— Олиб берайми?

— У ерга чиқиб бўлармиши?!

— Мен чиқаман!

— Жиннилик қилманг!

Аммо йигит узоқлашиб бўлган эди. Тармашлаб қоянинг ярим белига етганидаёқ қора терга тушиб кетди. Пастга қараса боши айлангудек. Ета олармикин? Жуда қалтис жойда экан, уза олармикин? Бирдам иккиланиб қолди. Зимдан қизга кўз ташлади. Минг-минг лолалар ўртасида у улкан лола бўлиб ёниб турарди. Ўзига таниш бўлиб қолган аллақандай илиқ ҳис бошидан оёғигача жимирлатиб ўтди. Юрагининг уриши тоғда акс-садо бераётгандек. Қўлларининг шилиниб кетганига ҳам қарамай яна шиддат билан юқорига кўтарилса бошлади.

Қанча муддат ўтди билмайди. Қизнинг кўзи ҳамон қоядаги ўша лолада. У жуда гўзал, ягона. Шу лола томон тирмашиб кетаётган, мўйлови эндигина сабза ура бошлаган йигит ҳам яккаю ягона кўриниб кетди қизнинг кўзига. Ташвишли ҳаяжондан юраги энтикиб кетди. «Негаям кўрсатдим-а, ўша лолани? Нега бу қўрқинчли қояга чиқишига йўл кўйдим? Тезроқ туша қолсайди!» Бироқ юрагининг таг-тағида бошқа орзу. Баланд қоядаги ўша гўзал лолани бугун унга бошқа биров эмас, фақат мана шу, синфда энг шўх бўлгани учун охирги партага «сурғун» қилинган — мана шу йигит олиб тушишини истади.

Йигит қўлларини дорбоз таёғидек кериб қоянинг лола унган чеккасига яқинлашаётганида қиз «вой» деб кўзларини кафти билан беркитиб олди.

Қанча муддат ўтди билмайди. Кўзини очганида қаршисида йигит тиз чўкиб ўша лолани узатиб турар эди.

Улар ўн етти ёшда эдилар.

ТИЛЛА УЗУК

Болаликдан одам қанча узоқлашиб борса, ажабо, унинг таассуротлари шу қадар ҳаяжонлироқ, шу қадар ёрқинроқ бўлиб боради. Инсон турмуш, тирикчилик, қисқаси, ҳаёт кемаси деб аталмиш кемада қанча чайқалиб, синов довулларида қанча пишиб бормасин, ўша болаликнинг беғуборлиги, самимияти, поклигига ошиқ бўлиб, умр бўйи ўша илк туйғуларга содиқ қолишга интилиши табиий бир заруратдек ҳисобланади. Яхшилик, эзгулик, покликнинг бошланиши болаликнинг ўша тиниқ булоғидан тўйиб-тўйиб симириш натижасимасмикин? Бугунги Нозиманинг турмушда оддийгина бўлиб кўринган бир иши ана шундай хулоса чиқаришга туртки бўлди.

Ўз ҳаётидаги биринчи машини Нозима бугун, йигирма икки ёшида олди. Инженерлик дипломи билан корхонада иш бошлаган ёш мутахассиснинг биринчи маоши ҳам анча салмоқли бўлиб кўринди унга. Ҳар қалай кўзлаган нарчасига етади. Ҳа, у бугун албатта тилла узук сотиб олади ойисига. Агар дадаси тирик бўлганида унга ҳам албатта нимадир қўшиб оларди. Лекин онасига албатта тилла узук сотиб олади. Бу унинг ўн беш йилдан бери сақлаб келган, ҳеч кимга билдирмаган юрак сири. Бунга унинг етти яшарлигида ногоҳдан эшитиб қолган суҳбати сабабчи эканлигини ҳам у ҳеч кимга айтган эмас.

Мақтабда эндигина таҳсил кура бошлаган Нозима супада диққатининг кучлигидан пишиллаб дафтарига «о» ҳарфини қатор-қатор ёзиб ўтирганида аммаси чиқиб қолди. Аммаси Нозимага:

— Ҳа, пучуқ, қачон отин бўласан?— деб ҳазиллашиб ойисининг ёнига ўтди.

Ойиси ҳам шу ерда, супада, Нозимага биринчи сатригина маълум бўлган ашулани ҳиргойи қилиб машина тикиб ўтирар эди. Нозима «Аё дўстлар, биродарлар...» деб бошланадиган бу ашулани ёмон кўради. Чунки ойиси уни айта бошласа, албатта йиғлайди. Нозима ойисига бу ашулани айтманг дея олмайди. Ким ойисига буйруқ бера оларди? Ойиси бўлса бу ашулани бошлаганида, ҳамма нарсани унутади-да, жуда кўп иш тикиб ташлайди. Аввалига кўзида ғилтиллаган ёш ҳам бир-икки сидириб ташлагач, қуриydi. Ойиси иш тикаверади-тикаверади. У қанча кўп иш тикса, шунча яхши. Нозима буни яхши билади. Ойиси ёш болали бўлгани учун ҳам фабрикада қиладиган ишини уйига олиб келиб бажаради. Қанча кўп иш тикса шунча кўп пул олади. Нозиманинг икки операци бор, икки укаси. Отаси фронтда. Шунинг учун йиғлармикин ойиси?

Аммаси ойиси билан кўришди-ю, ёндаги кўрпачага ўтириб, қўлига дўппи кизагини олиб, игнага ип ўтказди. У доим шунақа қилади. Ҳарна деб кизакка пилта уради ёки дўппи теласини тепчийди. Қўллари ишдаю роса ҳасратлашишади. Гапнинг бошини тутиб бўлмаганидек, охирини ҳам кутиб бўлмайди. Аммасининг эри ҳам фронтда.

Нозима кўпинча уларнинг гапига эътибор ҳам бермайди. Бугун ҳам аммаси қўлига кизак олгач, пишиллаб «о»сини ёзаверди. Шу пайт аммасининг олдига дўп этиб олма тушди.

— Ҳаҳ, чўчиб тушдим-ей,— деди аммаси ёқасига туфлаб. Кейин олмани олиб битта тишлади-да,— ма, пучуқ, нордон экан,— деб Нозимага узатди.

Нозима олмани оларкан ойисининг гапини эшитди:

— Нимасини айтасиз, кичик ойи, уруш ҳам ҳар кимга ҳар хил келди шекилли. Биров битта заборга зор, биров бўлса мол-дунё пайда. Кеча марваридимни олиб борсам, Саври сатанга қараб туриб оғзим очилибди. Қўлидаги билгазуғи, бармоғидаги қўша-қўша узуги майлику-я, кўзидаги кўз ойнагининг гардишигача тилла! Марваридимга берган пулига бўлса, укаларингизга уч кун нонга еткиза олмайман. Ҳалиги кўз ойнакни-чи, Масковдан келган кекса профессор хотиндан арзиманган пулга олганмиш. Бўлмаса кўзи бинойидек, олифтагарчиликка тақиб юрибди, кампир бечора иш қилолмай роса қийналаётгандир?

— Кўпи кетиб ози қолди, кеннойи, кўп хафа бўлманг, Саври сатанг кийимдаги гарддек гап. Унглиниб олсак, қоқиб ташласак юқи ҳам қолмайди. Бахтимизга манави пучуқларингиз омон бўлишин. Марварид ҳам, тилла асбоблар ҳам топилиб кетадиган нарса...

Нозима у ёғини эшитмади. «Ойим кеча марваридларини сотиб келибдилар-да?» деган хаёл борлигини эгаллади. Бир куни ойиси сандиқ очганда кўрган эди Нозима уларни. Бўйнига солиб сакраб ўйнаганида ойиси бу марваридни дадаси тўйда совға қилганини, энди бўлса бир шодасини Чарос опасига, бир шодасини Севар опасига,

бир шодасини бўлса унга — Нозимага асраб қўйганини, улар катта қиз бўлишганда беришини айтган эди. Энди ўша марваридлар йўқ. Ойисининг қўлидаги узукларигача йўқ бўлиб қолибди. Қачон сотдийкин уларни.

«Кўз ойнагининг гардишигача тилла!» Ойисининг гапи қулоғидан нари кетмасди. Ойижонисининг қўлига қандай ярашарди-я, ўша узуклар. Бу марваридлар сеники ва опаларингники деганида қандай севинган эди-я!

Уша кунни Нозиманинг кўнглида бир орзу, йўқ, қатъий аҳд пайдо бўлди. Катта бўлиб ишлай бошлагач, Саври сатангни топади-да, ўша узукларини, марваридини сотиб олиб беради. Кейин ойисига ҳеч иш тиктирмайди, ўша «аё, дўстлар...» деб бошланадиган ашулани ҳам айттирмайди, ҳеч қачон йиғлашига йўл қўймайди!

Мана катта бўлди. Ойиси ўқитди уларни, одам қилди. Нозима уруш йилларида ойиси дилига етган жароҳатга у олиб берган тилла узук ёки марваридлар малҳам бўлмаслигини яхши билади. Вояга етгач, у бошқа оддий бир ҳақиқатни: фарзандлар оналар олдида ҳамिशалик қарздор эканликларини тушунди. Баъзан ўйлаб туриб бу ҳақиқат унинг кўнглида ўша беғубор болалик даврида туғилиб, қалбига чуқур ўрнашиб олганини, Нозима уни бир умр дилидан чиқариб юбора олмаслигини ҳам англайди.

ҲАЁТ

Ногаҳон бугун қўлимга ҳаваскор суратчининг болалигимизда олиб қўйган сура-ти тушиб қолди. Сув тўлдирилган думалоқ тоғора атрофида уч-тўртта бола ўтириб-миз. Кўзимиз сув бетига қалқиб турган қоғоз кемаларда. Уларга гугурт чўпини тўғ-наб, лентага ўхшаш қоғоз қийтимларидан елкан ясаганмиз. Техник жиҳатдан билмай-ман-у, аммо юзимиздаги ҳаяжон, қувончни суратчи айни пайтида тушириб қолибди. Биз ўзимизни кичкина колумблар деб тасаввур қилган бўлсамиз ажаб эмас.

Ҳа, у вақтлар кичкина тоғора ҳам кўзимизга дунё бўлиб кўринган эди.

Кейин-чи?

Кейин... Уша тоғора атрофида ўтирганларнинг ҳаёти қандай ўтди билмайман-у, менга келсак шўх-шўх ариқларни ҳам кўрдим.

— Кейин-чи?

Кейин ёшлиқдаги кўп туйғуларимга шаҳар ўртасидан оқадиган Анҳор сирдош бўлди.

Кейин-чи?

Кейин Сирдарёни ҳам кўрдим. Студентлик йилларда унинг қирғоғидаги кенг пахтазорлардан пахта тердим. Биз боргунча пахтакорлар тайёрлаб қўйган теп-текис эгатлардан юриб пахта терардик. Ўз эгатимга эга бўлиш ҳақидаги орзум Сирдарё бўйида пайдо бўлган бўлса ажаб эмас.

Кейин-чи?

Кейин тақдир қўлимга муҳбирнинг дафтар-қаламини тутқазди. Сир билан Амунинг икки қирғоғига ўтиб юриш менга ҳеч гап бўлмай қолди. Кеч куздаги ло-жувардлик юрагимни тозаллади, баҳордаги жўшқинлигидан илҳомландим. Ҳа, мен тушган қайиқ ҳамиша тинч сузгани йўқ.

Кейин-чи?

Кейин ўша Аму қўйиладиган денгизни ҳам кўрдим. Неча чақирим наридаги балиқчи қайиқларини яққол кўрса бўладиган, уфқда сув кўтарилиб осмон эса пасай-ган-осмон билан денгизни бир-биридан ажратиб бўлмайдиган чоғлардаги чиройга шайдо бўлдим. Унда денгиз сокин бўлади. Жуда оз фурсатда юзим билан қўлларим офтоб ва шўр сув таъсиридан куйиб, пўст ташлагани ҳали-ҳали эсимда. Аммо у ер-нинг одамлари кўникиб кетишган экан, қойил қолдим. Кейин бирдан денгизда бўрон кўтарилди. Мен қаҳрамоним — балиқчи аёл уйдан тўлқинда гоҳ ўчиб, гоҳ ёниб тур-ган маёқни узоқ кузатдим. У узоқ яқиндаги балиқчаларни ўзига чорларди. Чироқ ҳамиша одамларни олдинга чорлайди.

Кейин-чи?

Кейин...

Океанни кўришни истайман...

25 СЌМЛИК ОБРЌ

Қадимгиларнинг «Ҳалимхона у ёқда-ю, зикрхона бу ёқда» деганларини эшитмаганмисиз, жўра? Шу дейман қадимгилар хўп топиб-топиб гапирган эканми-а?! Сиз билан менга ўхшаб бошига тушгани айтгандир-да! Ҳар қалай ўша зикрхона ҳозир сизнинг уйингизда. Шундан миянгиз ғовлаб, қоронғида қолган каптардай ҳар ёққа ўзингизни уриб патирлайсиз. Қўрқманг, жўражон, ҳаммаси ўтиб кетиб, яна настрөөнангиз жойида бўлиб қолади. Қандай дейсизми?! Менга ишонаверинг, ахир мен ҳам сизга ўхшаган тоғаман-а, тоға!

Худди сизнинг бошингизга тушган савдо бундан ўн беш кун аввал менинг ҳам бошимга тушди. Э, нимасини айтасиз, жўражон, бизнинг уйда зикрхона эмас ундан каттароғи ҳам бўлиб кетди. Шу денг опам болаларини тўй қиладиган бўлди. Бир эмас учта қора кўз. Жиянларимнинг ҳаммасига совға-салом олдим. Тумшўғига «Москвич» деб ёзилган болалар машинасидан ҳам ахтариб топиб қўйдим. Урнига ўтмади. Гижинглаб турган той керакмиш, жўра, той! Тўйга айтиб келишган куннинг эртасига эру хотин «муборак бўлсин!» деб кириб бордик. Кетар олдида «бизга ҳам хизмат бўлса, бажону дил», дедик. Опамни билмайсиз, унинг тили жуда бурро, шаддод хотин.

— Ҳой, менга қара Қудратжон, агар тўёнага қўйми, тойми қилмасаларинг, тўй куни ўзларинг эшиқдан маъраб, кишнаб келинглар,— деди.

Ҳазил деб ўйлаганим учун хаҳолаб кулиб юборибман. Ҳазилнинг тағи зил чиқди. Уйга қайтгач хотиним той қилиб бермасангиз опангизнинг тўйига бормайман, деб туриб олди.

— Ургилай хотин, тушунган одамсан, бу дахмазаларнинг ҳаммаси ортиқча,— десам хуноби чиқиб:

— Опангизни билмас экансиз, ҳамманинг олдида кишнатидан ҳам тоймайди,— дейди.

Хуллас, қозонни-қозонга, товоқни-товоққа ургудек бинойи жанжал бўлди. Хотин зотининг тили ҳам, сочи ҳам узун эмасми, у зўр чиқди. Бор пулни ҳам харжлаб қўйган эдик. Тойчоқнинг бундайроғи ҳам 400—500 сўм туради дейишади. Қарз-ҳавола қилиб мол бозорига бордим. Шаҳарда катта бўлганман, умримда от минмаганман, бу жониворларнинг насли билан ҳам ишим бўлган эмас. Бир чеккада кузатиб турдим. Кейин мошхўрдага қатиқ бўлгандек, ҳамманинг гапига аралашиб юрган шоп мўйлов даллолнинг олдига бориб:

— Амак, бизга... шу... сал ювошроқ тойчоқлардан бўлса,— дедим. Бундай афтимга қаради-ю:

— Тўёнагами? Тўй болаларнинг тоғасимисиз, дейман-а? Хўп, қани юринг,— деди. Катта-кичик, ола, қора, тарғил молларни оралаб бир чеккага олиб чиқди. Сув бўйидаги толда қоп-қора тойча боғлоғлиқ турарди.

— Тойча! Хў, Тойча!— деб чақирди даллол.

Тойча ўргатилган эканми, деб қараб турсам, беда ғарами орқасидан ўрта ёшлардаги, қизил этикли, белбоғига пичоқ боғлаган киши «лаббай, ака!» деб чиқди.

— Тойча, сенга харидор топиб келдим!— деди даллол мўйловини бураб.

— Қуллуқ, ака,— деди ҳалиги киши.

— Бу тойча ювош, наслдор, кўраяспизми, жуда чиройли, лекин сотилмайди.

— Ия, нега бўлмаса?..

— Сотилмайди, прокатга берилади,— хаҳолаб кулди қизил этик.

— Яъни?!

— Яъни сиз бир ҳафта муҳлат билан тойчани олиб кетаверасиз. Тўй ўтгач, ҳафтанинг келаси шу куни тойчани шу ерга келтириб берасиз. Фақат яхшилаб боқасиз. Борди-ю, беш сўм, ортиқча тўласангиз, мен ўзим бориб, олиб келаман. Артист бўламан-да, ака, артист,— кулди у яна хаҳолаб,— гўё харидор ролини уйнайман. Ҳеч зоғ унинг омонатлигини сезмайди.

Эшитган кулоқларимга ишонмай анқайиб қолибман шекилли, гапга яна шоп мўйлов даллол аралашди.

— Нимасини ўйлаяспиз, ука? Ҳозир ҳамма шунақа қилапти. Шундай қилиб обрў олмасангиз...

— Прокат... Прокатга қанча тўлайман?

— Атиги 25 сўм!

Мен пулни тўладим, адресни айтдим-да, тойчани етаклаб бозордан чиқдим.

Хотинимнинг севинганини кўрсангиз. Авайлаб тутмай юрган баҳмал дастурхони-ни тойчанинг устига ташлаб аллақандай ялтироқ матолардан камар қилиб боғлади. Оёқларига, бўйнига жинғироқлар осди. Дастурхоннинг саккиз ерига янги дастурмол-чалар чатди. Бунга ҳам кўнгли тўлмади шекилли, ялтироқ пакетчаларда беш олти ерига конфет боғлаб қўйди. Бир оз ўтгач ҳалигина сув бўйидаги толга боғлоғлик турган қора тойча, худди цирклардаги тойчаларга ўхшаб қолди. Жонивор ўз ролига яхши ўргатилган эканми, қай кўйга солишса ҳам, қимир этмай тура берди.

Эртага тўй деган куни карнай, сурнай, ноғора, чилдирмаларни чалдириб, катта ўғлимга тойчани етаклатиб, тўйхонага кириб бордик. Той етаклаб келган ўғлимга тўн кийгизишди. «Қудрат тоғаси той қилиб келибди... Қудрат тоғаси...» атрофдаги шивир-шивир қулоғимга чалиниб турибди денг. Танимаган қариндошларга имлаб мени кўр-сатишади.

Данғир-дунғур билан тўй ҳам ўтди. Муддат яқинлашган сари дилим ғаш тор-тиб, юрагим пўкиллайди. Хўш, Қудратжон, дейман ўзимга-ўзим, кўп олдида-ку, обрў олишингиз 25 сўм бўлди. Бу ёғи неча пулга тушар экан, акаси?!

Белгиланган куни тойчанинг эгаси келиб биргаликда опамникига бордик. Бах-тимга уйда поччам йўқ экан. Опамдан бир шингил «ширингина» гап эшитармикинман, деб кўрққандим, ҳартугур индамади:

— Кўп олдида келинингизни кишнатманг дедим-да,— дедим ўзим хижолатдан ерга киргудек бўлиб.

— Оҳ, укажоним-а, ёшсан-да, пишмагансан. Нима уяти бор экан бунинг? Бир сенми? Нима қилсанг ҳам кўп олдида обрў олиб бердинг-ку, шунисига шукур! Асли-да-ку шуларнинг ҳаммаси ортиқча даҳмазаку-я, лекин нима қилай, мен ўйлаб топиб-манми, ота-бобомиздан қолган одат. Хижолат бўлма, укам!

Опам роса кулди. Дилим ғубори ариди, унинг самимий кулгисини кўриб.

Мана шунақа гаплар, жўражон. Бошингизни қотириб юрманг-да, тўғри мол бо-зорга боринг. Сув бўйига ўтиб қаранг, қора тойча толда боғлоғлик турган бўлса, «Тойча ака!» деб чақиринг, эгаси чиқади. Келишинг, ҳаммаси жойида бўлади. 25 сўмга ер-кўкка сиғмайдиган обрў оласиз. Гапнинг рости, жўражон (опангиз эшитмасин) бу-ларнинг ҳаммаси ортиқчаку-я, лекин на илож, одат!

Мақсуда ЭГАМБЕРДИЕВА

Қўқон шаҳрида туғилган. ТошДУ филология факультети талабаси.

ҚИЗ ҚАЛБИ

Оппоқ қоғоз...

У истайди:

юзига ғазаллар битилса,

энг ўтли...

У истайди:

маржондай тизилса меҳр сўзлари.

У истайди:

самоси тиниқ бўлса

Қалдирғочдек қанот қоққан орзуларнинг.

У истайди:

ой каби кулса...

У истайди:

У....

....Кимдир уни ғижимлади

Ва....

Тутантириқ қилди оловга.

ТАЛАБАЛИК

Бизлар писанд қилмай домлалар қаҳрин,

Хатлар йўллашганда бир-биримизга.

Қоғоз капталларнинг қанотларида,

Шодлик уриларди мудраган кўзга.

Бизлар ташлаб чиқиб эсноқ, базмни,

Сирли қор юртига қўйганда қадам.

Томоша қилганда қорнинг рақсини,

Кетар эди чарчоқ. Боқардик бардам,

Бизлар пахтазорда дуч келган маҳал

Денгизда учрашган икки кемадек,

«Ҳорманг», «Оқ йўл» каби жаранглаб ҳар гал
Заҳматли йўллардан дадил кетардик.

Оқшомларда эса гулхан ёнида
Кўчмас, юлдузга термилган дамлар.
Хаёлан орзулар осмонида —
Юрардик, унутиб, ерда не ғамлар.

ТОНГ

Юлдузларни, кўк дарахтни силкиб келар-да,
Пишган ўриқлардек тонг қоқиб ейди.
Дарахтларни қоплаган зангор эллар-да
Нуқралардан «ял-ял» либослар кийди.

Қуёшнинг нурлари деразамга оқар.
Бирин-кетин очилар гуллари дарпардамнинг.
Суратдаги дарахт нурга қувнаб боқар,
Оромини олади жозибаси оламнинг.

Одми иш қўйлагин кийиб олар осмон.
Тунги либосини ечиб ташлайди.
Ва дастгоҳи ёнига ўтиргани замон
Атласдай, янги кунни тўқий бошлайди.

УНУТГАН ДЎСТГА

Самога тош каби отсин ўзини.
Сенга айтолмайин қолган гапларим.
Майли, очирмасин энди кўзимни.
Сен малҳам қўймаганинг азобларим.

Ва сени соғинган шодлиқларим ҳам
Ярим йўлда таслим қилсин жон.
Юрагимни эзсин сен бўлишмаган ғам,
Ёниб битай кимсасиз, пинҳон —

Шунда ҳам меҳринга энди зормасман,
Гарчи сенсиз дунё қолса-да қариб.
Қуёшсиз кунингда мен ҳеч бормасман
Қоғозга ўроғлик қуёш кутариб.

АЁЗНИНГ БАҒРИДА ЧАМАНЗОР

Аёзнинг бағрида чаманзор,
Кундан-кун сарғайиб боради.
У олис қуёшдан умидвор,
Кўнглини тупроққа ёради.

Аёзнинг бағрида чаманзор,
Таққани маржонлар — кўз ёши.
Унга на қувонч бор, на ғам бор,
Бахтсизлик кафтида бардоши.

Аёзнинг бағрида чаманзор,
Қалтирар, жунжикар бетиним.
Шафақлар ёнаркан сўнги бор,
Энтикар, хўрсинар боқиб жим.

Аёзнинг бағрида чаманзор,
Умидин ёқади бешафқат.
Булутга ўт кетар шиддаткор,
Баҳраманд булолмас у фақат.

Аёзнинг бағрида чаманзор,
Бир лаҳза исинмоқ истайди.
У ёққан оловдан интизор —
Дилларга учқунлар сачрайди
Чаманзор бўлиб...

* * *

Саволлар, савдолар қийнаган дунё
Кўзларингга ранг берад сөкин,
Савол бўлар, ё савдо кўзингда қалқон зиё
Ва учолмас руҳинг ҳеч қачон эркин.

Ўшанда соғиниб қоларсан балки,
Болалик — осуда, олис ўлкани.
Кўнглингга армонлар соларсан балки,
Шошилганинг учун тез улғайгани.

Аввал сен саволлар барин тутарсан,
Сўнг улар ёпишар сенинг барингга,
Сўнгра саволлардан қочиб кетарсан
Шамол ҳам ўтолмас тоғлар бағрига.

Улар сени тутиб олар барибир,
Жавобин сўрайди ҳаққи бор каби.
Сени саволлардан қутқармас тақдир,
Ёқангдан олади ошиб ғазаби...
Саволлар, савдолар қийнаган дунё.

Ўғилой ЮСУПЖОНОВА

Кўзон шаҳрида туғилган. Ҳозир Ўзбекистон телевидениесига муҳаррир.

ТАҚДИР

Тақдирин қўл билан яратур одам
Гойибдан келажак бахт бир афсона
Ғафур ҒУЛОМ.

Баҳор ҳавоси жуда аломат бўлади-да, бир қарасанг борлиқни нурга кўмиб офтоб чарақлаб кетади. Хиёл ўтмай-чи, у қош чимириб қовоқ уяди-да, кўз ёши ҳам тўка қолади. Ҳа, уни кулиши ҳам, йиғлаши ҳам осон. Яна ҳамма қилиғи ўзига ярашади.

Дилшод уйғонганида ҳаво мўтадил, ҳовли ўртасидаги азим тут дарахти ортида баркашдек қуёш чарақлаб кулиб турганди. У то нонушта қилиб бўлгунича осмонни туя булутлар эгаллаб олди. Мана, энди борлиқни савалаб ёмғир ёғяпти. Дилшод унинг тинишини гаражда, машинаси ёнида кутди. Тўғрироғи, бу ердан чиқиб, онасига рўпара келиб қолишга юраги дов бермасди. Борди-ю, онаси, кел болам келаси отдихга борамиз, деб қолса нима бўлади, йўқ аяжон бораверамиз дейдими? Ўғлим ўлиб турган экан-да, деб кекса кўнгил ранжимайдими? Бормасликнинг ҳам иложи йўқ, ваъда бериб қўйган. Нима қиларини билмай Дилшод машинасини паналаб, уй томон разм солди. Деразалар берк, пардалар туширилган. Нигоҳини у равонга олди. Чиройли кийиниб олган аяжони равон устунига суянганича, тарновдан тушаётган ёмғирни қимир этмай кузатиб турарди.

Демак аям бормоқчилар, севиниб кетган Дилшод чопганича равонга, онаси олдига келди.

— Ая, бу ёмғир нима деяпти?

Бехосдан берилган бу саволдан чўчиб кетган Фотима опа шошиб кўксига тутираркан:

— Кўрқитиб юбординг-ку, ўғлим, кетдикми?— деди. Дилшод шарақлаб кулди, кейин муғамбирлик билан қоп-қора қошларини хиёл чимириб:

— Шу ёмғирда-я, ая,— деди.

— Ҳеч нима қилмайди,— деди Фотима опа кетишга тараддулланиб,— баҳор ҳавоси, ҳали-замон ёришиб кетади.

Фотима опанинг айтгани бўлди. Улар то янги шаҳарга етиб келгунларича ҳаво очилиб, дов-дарахтларнинг мурғак, зилол баргларида қолган ёмғир томчиларида қуёш ялтиради.

— Етдик ая,— деди Дилшод машинасини кумушдек товланиб бораётган асфальт йўл ёқасида тўхтатиб,— хув ана у кўк эшик.

Фотима опа машина деразасидан ўғли кўрсатган томон жавдираркан, негадир ранги бирдан ўчиб кетди.

— Шошма-шошма, нима дединг, қайси эшик дединг?

Дилшод ҳайрон бўлиб:

— Ана у кўк...— Дилшод гапини тугата олмади.

— Уша, уша...— Фотима опа шошиб машинадан тушди,— худди ўша...

— Аяжон нима бўлди сизга?— машина эшигига беҳол суяниб қолган онасини Дилшод шошиб кўлтигидан олди.

— Ҳеч нарса, кўйвор,— Фотима опа зарда билан ўғлининг кўлини силтаб, итариб юборди-да, машинага ўтирди.— Қайтар машинангни.

Дилшод ҳайрон рулга ўтирди. Тавба, Фотима онага нима бўлди? Сенлаб гапиришга оғзи бормайдиган ўғлини нега силтаб ташлади? Гуноҳи нима унинг?

Ҳаво ранг «Волга» кенг асфальт йўл бўйлаб елдек учиб борарди. Дилшод машинанинг пешонасига ўрнатилган ойначадан онасига тез-тез қараб қўяркан, ўйларди: қизиқ, аям нега бундай қиялтилар? Бу эшикнинг нимаси ёқмадийкин? Нега ундан бунчалар... ие йиғлаятдиларми?— Дилшод ялт этиб орқасига бир қараб олди-да, рулни маҳкам ушлаганича, жон-жаҳди билан ҳайдашда давом этди. Уни аям танир эканлар-да. Хўп, танисалар нимаси ёқмади экан?

Эс-ҳуши жойида. Бўй-баста ҳам келишган. Ота-онаси бўлса, яхши одамлар. Мен бунга аямга айтганман. Йўқ, бу эшикни қоралаб бўлмайди. Тушунтириш керак, ҳаммасини ётиги билан тушунтириш керак. Дилшод ойначага яна кўз ташлади.

Ҳа, унинг онажони йиғларди, йиғлардию серажин юзларидан жигар ранг шерсть кўйлагига юмалаётган шащқатор кўз ёшларига парвосиз, рангсиз лабларини пирлиратиб жилмаярди. Ана унинг қиёфаси яна бирдан жиддийлашди, кўз қарашлари безовта, ўғлига кўл чўзаяпти, нимадир демоқчи унга. Йўқ айтолмади. Кўллари юзига босиб, ушқоқина гавдасини орқага, ўриндиқнинг суянчиғига ташлади.

— Аяжон, жон аяжон айтинг, нима гап ўзи?— ялинчоқлик билан сўради Дилшод.— Мен ҳеч нарсага тушунолмапман.

— Бораман, албатта бораман, қайтар машинангни.— Фотима опа титраб гапирди.— Гишт билан ишқаб кетқизолмас эмишман-а, гишт билан эмас, меҳнатим билан кеткизганими кўриб қўйишсин.

— Ая...

— Гап қайтарма, қайтар машинани деяпман сенга, қайтар.

Дилшод машинасини йўл ёқасига чиқариб, таққа тўхтади-да, онасига ўгирилиб:

— Нима гап, очик айтмасангиз, ҳеч қаёққа бормаймиз, вассалом,— деди қатъий. Фотима опа ўғлининг пешонасидан силади. Дилшод онасининг изтиробли юзларига маънос термиларкан, ўнг чаккасидаги чандиқ устида пайпасланаётган бармоқларнинг қалтираётганини сезмасди.

— Уртоқ гражданин бу ерда тўхташ мумкин эмас.

Дилшод биллагига қизил боғлаган дружиначи йигитдан узр сўраб, машинасини кўзгатди.

— Ҳайдайвер, болам, хотиржам ҳайдайвер,— энди Фотима онанинг кўзлари кўрашдан ғолиб қайтган паҳлавон кўзларидек мағрур чақнарди.

Дилшоднинг ўйлари чувалашиб, боши ари инидек ғувиллаб кетди. У онасининг феълини яхши билади. Кўрмаган, билмаган нарсалар ҳақида фикр билдирмайди. Миш-мишларга ишонмайди. Ҳар қандай тубан гаплардан ўзини, виждон амрини юқори қўядиган бир сўзли аёлларданда онажони. Хўш, энди у нима қилсин? Онасини айтганини қилиб қайтсинми, қайтмасин-чи, унда Гулнозга нима дейди? Табасумли юзларига, қуралай кўзларига қандай қарайди, нима баҳона кўрсатиб, алдайди уни. Йўқ, у ёлғон гапирмайди, онаси унга бунга ўргатмаган. Ҳатто, Гулноз бир куни унга: «Дилшод ака, шу сизни ҳақгўй, ростгўйлигингиз учун ҳам жуда-жуда ҳурмат қиламан», деганди. Бу сизни яхши кўраман, дегани-да. Иболо қиз. Эсиз, уни онасига илгарироқ кўрсатса бўларкан, қанақалигини ўзиям билиб оларди. Энди бўлса... Уз ўй-хаёллари билан банд Дилшод изтироб чекарди. Бунга Фотима опа сезиб турибди. Нима қилсайкин, нима деб ўғлининг кўнглини овласайкин. Борди-ю, ўғлининг раъйига қараб... Йўқ, йўқ, уни озмунча қийинчиликлар билан вояга етказдими? У ўғлига бутун умрини ҳаёда этди. Роҳатини ҳам, ёшлигини ҳам берган унга. Минг қатла шукур, меҳнатлари зое кетмади. Жаҳонга бергисиз, ақли доно бўлиб вояга етди. Дилшод. Энг муҳими, у онасига тушунади, унинг оқила, жафокаш аёл эканини билади. Ахир оналарнинг беқийс меҳр-муҳаббатларини, меҳнатларини қадрламайдиган фарзандлар ҳам йўқ эмас-ку...

Машина бояги, боши берк кўча олдига келиб тўхташи билан Фотима опа:

— Ичкарироққа киравермайсанми ўғлим, илгари машина ҳу ўша, кўк эшик ол-
дигача борарди,— деди.

— Илгари дедингизми? Сиз уларни...

— Ҳа, сен қачон келасан?

— Қачон десангиз.

— Учда шу ерда кутаман,— деди-ю, Фотима опа тез қайрилиб кетди.

Эшикни ўрта бўйли, тўладан келган кексароқ бир аёл очди. Фотима опа уни дарров таниди, Дилноз опа, Дилноз опа бўлса, мезбонни танимади. Қаёқдан ҳам танисин. Дилноз опа кўрганда Фотима опа оқи-оқ, қизили-қизил гулдек жувон эди. Орадан қанча йиллар ўтди. Тирикчилик тошдан қаттиқ бўлган машаққатли уруш йил-лари, жудолик ғам андуҳи, ёлғизқўллик... буларнинг ҳаммаси Фотима опанинг чеҳ-расида ўз изини қолдирди. Кўрганнинг ҳавасини келтирадиган, қоралиқда тун билан талашадиган сочлари эса, кумуш ранг олганди. Дилноз опа илтифот билан Фотима опани ичкарига таклиф қилди.

Уша ҳовли, ўша уй-жойлар. Илҳом ака қаёқдайкин, қариб қолгандир, ҳозир уйда бўлса-я? Фотима опа киши билмас атрофга разм солди. Шийпон қани, эсиз, ҳовузни ҳам кўмиб юборишбди. Илҳом ака ишдан кейин ҳовуз бўйидаги шийпонда ўтириб, ҳордиқ чиқаришни яхши кўрарди. Фотима опа унинг четидаги жимжимадор панжа-раларини кўп ювиб, артган.

Мезбонни кетидан бораётган Фотима опа ердан анча баланд кўтариб солинган уй зинасидан чиқиб, ичкарига кириши билан ўнг томондаги бўёғи хиралашиб қолган эшик тутқичига беихтиёр қўл чўзди. У очилиб кетди. Шу пайт Фотима опанинг дод деб юборишига эз қолди, аранг ўзини тутди. Бироқ, кўз ўнги қоронғилашиб, боши айланди. Кўзига ўша мўдҳиш воқеа — чаккасидан қони оқиб, ерда юмалаб ётган Дилшоди кўриниб кетди. Уни ана шу, олдида ипакдек ҳимарилиб кетаётган шафқат-сиз аёл шу кўйга солганди.

Воқеа бундай бўлган: Эри урушга кетгандан кейин артелга ишга кирган Фоти-махон бўш пайтлари келиб шу хонадоннинг хизматини қиларди. Ушанда Дилшод шу аёлнинг эркаси — Гулноз билан тенгдош бола эди. Бир куни улар бирга ўйнаб юриб, негадир уришиб қолишди. Гулноз чинқириб йиғлади. Бундан хабар топиб қолган Дилнозхон кела солиб, Дилшодни мана шу очиқ эшикдан ичкарига итариб юборди. Симонга тушган мурғак бош ёрилди. Фотимахон шошиб уни бағрига оларкан, «қаҳ-рингиз курсин-ей опа, бола-бола билан уришадид-да, деди. Дилнозхон кўлини пахса қилиб: «Қарғама мени, шўр пешона, шум боланг курсин. Тенг-тенги билан тезак қопи билан, Гулноз билан ўйнашни унга ким қўйибди», деб ҳақоратлади уларни. «Боламни камситманг опа,— жаҳл билан гапирди Фотимахон,— пешонасининг шўрини бўлса, ўзим артиб оламан. Ташвиши тушмай қўя қолсин сизга!»

«Вой боўй соддалигим ҳам курсин, тиллари шунча бийрон экан-у, билмабман-а. Хўш, қани айтинг-чи, донош донишманд синглим, болангизнинг пешонаси шўрини ни-ма билан артмоқчисиз, ғишт билан ишқабми? Ё...» Дилноз опа сурма тортилан кўз-ларини сузиб, бир қошини устма-уст қоқди. Кейин хандон ташлаб кулди. Ҳаётнинг аччиқ-чучугини тортавериб кўп нарсаларга кўникиб кетган Фотимахон.

— «Опа, ўлардек тантиқ, таннозлигингизни билардим-у,— деди босиқлик би-лан,— аммо ўйларингиз бу қадар тубан, ҳаёсиз деб ўйламагандим. Садқаи одам ке-тинг-е!» Фотимахон Дилшодни бағрига босганича чиқиб кетди...

Мана шундан буён орадан 20 йилдан зиёд вақт ўтди. Бугун Фотима опа шу эшикка...

— Кираверинг синглим, тортинмай кираверинг,— шошилишч меҳмонхонага ки-риб чиққан Дилноз хола Фотима опани ичкарига таклиф қилди. Кўнгли беҳузур тор-тиб, боши айланаётган Фотима опа ўзини бардам тутушга, таклиф қилинган жойга тезроқ бориб ўтириб олишга шовди.

Дастурхон устида ҳам уларнинг гапи-гапига қовушмади. Фотима опа нуқул ўғ-лининг тақдирини ҳақида ўйларди. Дилшод Гулнозни жуда яхши кўради. Бунга Фотима опа кўпдан сезиб юрибди. «Ақлли, одобли қиз, кўрсангиз сизга ҳам ёқади аяжон», деганди ўғли. Шундаймикин? Отаси яхши одам эди, қолаверса, Гулноз ўқиган қиз. Ё онасига ўхшаб... Шу пайтда қайнанасининг гапи эсига тушиб кетди. Раҳматли, «қир-ғоғини кўриб бўзини ол, онасини кўриб қизини ол», деган мақолни кўп ишлатарди. Йўқ бўлмайди. Бу танноз аёлнинг қизи уларга тўғри келмайди. Бориб ўғлига ҳамма-сини айтади.

Бир вақтлар кўнглини вайрон қилиб, кўзининг оқу-қораси Дилшодини камситган

бу аёлга нима десин? Уғлининг инженер бўлиб етишганини, унинг пешанасининг шўрини у айтгандек, гишт билан эмас, мана шу қўллари билан, меҳнати билан юзиб ташлаганини айтиб, ҳордиқдан чиқмайдими?

— Уғлингизни жуда ақлли бола бўлган дейишади,— ўртадаги жимликни бўлиб сўради Дилноз хола,— дадалари ўлганларида неча ёшда эдингиз?

— Йигирма учимда урушга кетдилар, қайтиб келмадилар.

— Кейин турмуш қурмадингизми?

— Йўқ.

— Ҳа, аёл зоти шунақа бўларкан. Узидан кўра бола-чақасини кўпроқ ўйларкан. Бизнинг ишхонамизда ҳам сизга ўхшаган аёллар бориди...

— Сиз ишлайсизми?

— Нега ҳайрон бўляпсиз? Ишлаганман. 20 йил ишлаганман. Ҳозир пенсиядаман. Стажим бундан ҳам кўп бўларди-ю, ёшлик-бебошлик деганларидек,— Дилноз хола кулиб туриб гапида давом этди,— уни бир оз қадрламаганман, ишни кечроқ бошлаганман. Шу пайт эшик кўнғироғи жиринглаб қолди.

Дилноз хола Фотима опани еб-ичиб ўтиришга таклиф қилиб ўрнидан турди. Фотима опанинг фикрлари чувалашиб кетди. Эл-юрт бошига ташвиш тушиб, кўп оилалар рўзғордан қисилган бир пайтда, кекса эри паноҳида егани олдида, емагани кетида, ипакларга бурканиб, керилиб юрган бу аёлни ишлашга нима мажбур қилдйкин? Узиям жуда ўзгариб кетибди. Гап сўзлари...

— Киравер болам, киравер.

Хаёли бўлинган Фотима опа Гулноз келяпти, деб ўйлаб, беихтиёр ўрнидан турди. Дилноз опа хонага кўзлари кўм-кўк, чўзиқроқ юзини сепкил босган, малла соч йигитни бошлаб кирди. Йигитча салом бериб Фотима опага елкасини тутди.

— Набирам Муроджон,— деди Дилноз опа уни меҳмонга таништириб,— ўтир ўғлим.

— Бувам қанилар, ойи?

— Тўйтепадаги ошналарини кўргани кетдилар, нимайди!

— Мен бугун кечроқ келаман, хавотир олманглар,— деди-ю, Муроджон чиқиб кетди. Дилноз опа меҳмонга:

— Туғруқхонадан келиним адаштириб келган,— деди кулиб. Фотима опа ҳеч нарсага тушуна олмай, Дилноз холага ҳайрон тикилди. Уша аёлми ё мен адашдимми, деган фикр хаёлидан ўтди унинг.

— Бу бош омон бўлса синглим ҳаммасини кўравераркансан, кўникавераркансан, киши. Ҳаёт катта бир мактабу сен унинг талабаси. Яхши нима, ёмон нима — ҳаммасини кўзингга кўрсатиб кўяркан.

— Уғлингиз...

— Асраб олганман, жавоб қилди Дилноз опа.— Уруш маҳали эди. Бир кун Гулнознинг дадаси шошиб ишдан келдилар-да, машинага чиқ, сени бир жойга олиб бораман, дедилар. Бироқ, қаергалигини айтмадилар. Бир маҳал қарасам вокзалга бориб қолибмиз. Одам бирам кўп денг. Нима гап дадаси десам, ҳозир биласан, дейдилару очик-ойдин бир гап айтмадилар. Қиш пайти, ҳаво совуқ. Анчагина кутдик, аллақаёқдан поезд келди. Вой синглижон-эй, ҳалиям кўз ўнгимдан кетмайди. Қизил вагонлар тўла бола. Эгни-бошлари бир аҳволда, юпун. Уларни уруш бўлаётган жойдан олиб келишяётган экан. Одам-одамга қанчалар меҳрибон, азиз — ўшанда ўт кўзим билан кўрдим. Стансадаги одамларнинг ҳаммасиям шу болаларни кутиб туришган экан. Вой товба, дунёда бола зоти йиғламасин экан, она қалбини тутдек тўкиб. Эсласам ҳали-ҳали этим жимирлашади. Гулнозингизнинг дадаси, нима қиласан Дил, санам бирортасини олиб кетасанми, деб қолдилар. Бегона болани-я, деб аввалига кўнглим чопмади. Кейин нима бўлди денг, ўзинг асрагин-эй,— Дилноз хола ёқасини ушлади,— у кунларни энди сираям кўрмайлик, бетини тескари қилсин. Ёнимизда кексагина бир аёл турганди. Бир пайт унинг попуқдеккина қизчанинг бошини силаб, гапга солаётганини кўриб қолдим. Кейин у қизчини бир-икки қадам етакладими-йўқми, ўзидан сал тикроқ бир бола ҳалиги қизчага дод, деб ёпишиб олди, алланималар деб чуғурлайди нуқул. Нима деяпти дадаси, деб сўраган эдим, кўзларини рўмончалари билан артиб, акаси экан, «синглимини бермайман», деяпти, Дил. «Ота-онани урушда йўқотдим. Энди синглимини ҳеч қаёққа юбормайман»,— деяпти,— дедилар. Кўзимга Гулнозингиз кўришиб кетди. Юрагим ҳаприқиб, томоғимга бир нарса тикилиб келди-ю, шошиб бориб болаларнинг иккаласиниям маҳкам ушладим. Уша пайт қизчаги болаларнинг ҳаммасининг бошини силагим, бағримга босиб, эркалагим қолди.

Гулнознинг дадаси, қийналиб қолмасмиканмиз, дегандилар, ишлаб ўзим ёрдам бераман сизга, деб туриб олдим. Улардай кўнгиллари бўш-да, болаларнинг комиссияси боракан ўшатга, ажабтовур бориб, уларнинг қоғоз-поғозларини тўғрилаб кела қолдилар. Шунақа қилиб, битта эмас, уч болага ота-она бўлиб қолдик. Уша пайтда ишга кира олмадим. Орадан икки-уч йил ўтиб кетди. Шундан кейин ишга кирдим. Энди кўрсангиз мана, пенсионер бўлиб ўтирибман.

Дилноз хола қўл чўзиб тепасидаги деразани очиб юборди. Хонага ёқимли баҳор ҳавоси ёпирилиб кирди. Дили яйраб кетган Фотима опа ундан тўйиб-тўйиб симираккан, кўнглидаги одавот тумандек тарқаб, қаршисида ўтирган аёлга нисбатан меҳри товланиб кетди. Қуданг борми деса, бор дегудек аёл, деган фикр хаёлидан ўтди, Фотима опанинг. Йўлакдан оёқ товуши эшитилди. Эшик очилиб хонага нозиккина, кўзлари сурма тортгандек қоп-қора, ўзиям қорачадан келган бир қиз кирди. Бу Гулноз эди. Фотима опанинг юраги ўйнаб кетди. Шошиб деворда осийлиқ турган соатига қаради. Унинг мили учга яқинлашиб қолибди. У бўлса ҳали Гулнознинг қўлини сўраб, очиқ-ойдин бир гап айтгани йўқ.

Гулноз ийманибгина келиб Фотима опа олдида бош эгди. Фотима опа уни бағрига босиб, меҳр билан юз-кўзларидан ўпаркан: келинимдан айланай, деб юборганини ўзи ҳам сезмай қолди.

ЖЎНАТИЛМАГАН ХАТ

Нотаниш бир қизнинг қайғули кечинмалари менга бунчалар таъсир қилади, деб ўйламаган эдим.

Шанба кuni эди. Ишхонамизда ёшлар коллектив бўлиб театрга боришга қарор қилдик. Шу ваздан иш тугаш биланок уйга шошилдик.

Футбол ўйинининг ҳам садағаси кетай, бирам ихлосмандлари кўпки... Кўчага чиқсам «Пахтакор» стадионига кетаётган одамлар оқимининг охири кўринмайди. Қани энди на трамвай, на троллейбусга йўлаб бўлса, зинасигача одам.

Одамлар орасида туртина-туртина пиёда йўлга тушдим. «Ҳамза» театрига яқинлашганимда қирра бурни тагида қиттак мўйлови бор йигитча: «Опа тушиб қолди, керак бўлади», деди-да, биллагимга осиб олган сумкамга пушти конверт ташлаб кетди. «Йўқ, бу меники эмас», деганимча бўлмай, одамлар орасига кириб, кўздан йўқолди. Шошилиб турганимдан буни тез эсдан чиқардим.

Эртаси кuni ниманиям ахтариб сумкамни титкилаётган эдим, кечаги конвертга кўзим тушиб қолди. Устига адреси ёзиб улгурилмаган конвертни қўлимга олдим: очсаммикан, очмасаммикан, дея йўлаб қолдим. Йигити тушмагур ҳазил қилган бўлса-чи.

Таваккал, дедим-да, конвертни очиб, ичидаги хатни у ер-бу еридан бир-икки сатрини ўқиб кўрдим. Ўқиб кўрдим-у, ҳанг-манг бўлиб қолдим. Кимдир кимгадир ёзган хатини тушириб қолдирган эди. Йигитча нега буни меники деб ўйлади экан? Унинг олдидан ўтишим, хатни олган пайтига тўғри келиб қолгандир, балким. Ҳа, худди шундай бўлган.

Эгасининг адреси ичидан чиқиб қолар, деган хаёл билан хатни ўқишга тутиндим: «Бемор Ҳасанов! Клиникамизга келганингизданок мен сизни шундай деб атадим. Ожиз кўзингизни очиб йўлларини кунт билан изладим. Китобларга қайта-қайта мурожаат қилдим. Устозлардан маслаҳатлар сўрадим. Чунки, йигирма йилдан буён ёруғ дунёни кўрмаётган кўзингизни мен операция қилишим керак эди. Буни менга топширишган эди. Хатимни ўқир экансиз бу гапларнинг нима кераги бор, деб ҳайрон бўласиз. Шошманг, ҳаммасини бир бошдан айтиб бераман.

Бу воқеа менга таъсир қилгани йўқ, деёлмайман. Бироқ, ҳаётнинг аччиқ-чучугини кўп тортганимданми, ишқилиб кўп нарсага кўникиб қолганман чоғи. Уйдами, иш устидами, бирор нарсадан қизишиб кетганимни эслолмайман. Лекин ҳозир қўлларим ўзимга бўйсунмаяпти, негадир титрапти. Майли, титраса ҳам юрагимдагиларнинг ҳаммасини ёзаман.

Ҳа, кўзингизни операция қилиш менга топширилган эди. Институтни тугаллаб, мустақил ишга ўтганимдан буён, бу менинг олтинчи операциям бўлса ҳам, клиникамиздаги профессорлар кўзингизнинг очилиши ҳақида ишонч билан гапирсалар ҳам қаттиқ ҳаяжонланар эдим. Кексайиб қолганингизда, кўзингиз қуввати камлигидан

чўчигандек эдим. Опоқ соқолингизни селкилатиб, ялиниб-ёлворишларингиз, «дунёни яна бир бор кўриб ўлсам армоним йўқ», дейишларингиз юрагимни эзарди.

Ушанда биров «ишон, операция муваффақиятли ўтади, бу одам сенинг меҳнатинг туфайли борлиқни яна кўради. Бир кўзингни ўйиб олиб, унга берсанг бўлгани», деса ҳам рози эдим.

Врачларнинг ўз қаровидаги беморларни оёққа турғазиб, ҳаётга қайтарганларидаги қувончларини, врач бўлмаган одам тасаввур қила олмаса керак. Йўқ, буни фақат врач қалби билангина ҳис этиш мумкин.

Инсон-инсонга дўст, ўртоқ — давримизнинг бу шиорини амалда ҳар қадамда сезиб, кўриб турибман. Қандай яхши одамлар бор-а, дунёда. Қўлимда тиғ, юрагимда умид — ҳаяжон. Сиз бўлсангиз, ихтиёрингизни жарроҳ кўлига топшириб, операция столида қимир этмай ётибсиз. Оқ халатли «фаришта»лар, умрини инсон саломатлиги йўлига тиккан отахон профессорларимиз атрофида парвона. Ушанда менга, уларнинг ҳар бир ҳаракатини кузатиб туришлари қанчалар далда берганлигини билсангиз эди. Ниҳоят, операция муваффақиятли ўтди.

Эсингиздами, кўзингиздан биринчи бор бинтни ечган куним, ҳаво жуда мўътадил эди. Дов-даракларнинг зилол япроқларига, хиёбонлардаги шамалоқдек, очилиб ётган ранг-баранг гулларга клиникамиз деразасидан суқланиб боқдингиз. Кўзингизни қайта боғлаётиб, табиат гўзал-а, отахон, деганимда, севинч ва ҳаяжон билан эътироф этдингиз. Титроқ кўлларингиз билан юз-кўзимни силадингиз, лабларингизни пирпиратиб менга битмас-туганмас бахт тиладингиз.

Эсингиздами, ўша кунни, йиллар оша ёруғ дунёга яна очиқ кўз билан боққан кунингиз: «Энди менинг қиёматли қизимсан, Садбар», дедингиз. Бошимни кўксингизга босиб бир умр ота қўли тегмаган пешонамдан силадингиз. Кексалик из ташлаган, томирлари бўртиб чиққан қўлингиз пешонамга тегishi билан юрагимнинг аллақериди нимадир узилгандек бўлди. Қуюқ ва оппоқ соқолингиз, қулча қизил юзингиз, нурсиз кўзингиз кўзларимга бирам илиқ кўриндики... Ушанда ўкинчми, қувончми билмайман, кўнглимда аллақандай тўғу пайдо бўлди. Баланд тоғ чўққисига чиқиб, бор овозим билан сизни: «Дадажон», деб қақиргим келди.

Эсимни танибманки, отам бўлишини истардим. Тенгқурларим дадалари тўғрисида гапиришса, юрагим эзиларди. Уларга ҳавасим келарди. Отасизликдан ўкинчи йиғлаган кунларим ҳам кўп бўлган.

Сира эсимдан чиқмайди. У пайтда олтинчи синфда ўқирдим. Бизга, мактабимизга янги келган ўқитувчи Закия Арслонова деган ёшгина аёлини синф раҳбари қилиб тайинлашди. Бир кунни Закия опа қақирган ота-оналар йиғилишига ойим ишларидан ортиб келолмадилар. Ушанда ўқитувчим: «Ойинг бўлмаса, даданг сенинг қандай ўқиётганинг билан қизиқмайдами?» деб қолди. Нима қилишимни билмай қизларга қарардим. Қизлар эса, ерга қарашиб. Жуда ҳўрлигим келди. Агар ўртоқларимнинг бирортаси ўшанда, «бунинг дадаси йўқ, етимча»,— дейишса, менга шунчалар оғир ботмас-миди»...

Хатнинг шу ерига келганимда, уйим деразаси бирдан зарб билан очилиб кетди. Уйга бостириб кирган шамол стол устидаги қоғозларни супуриб, полга урди. Шошиб деразани ёпдим. Ташқарида қаттиқ шамол турган эди. Осмонга қарасам, қора булутга бурканиб олибди. Хиёл ўтмай, йирик-йирик томчилар билан борлиқни савалаб, ёлғир қуйиб берди. Кўнглим ғаш тортди. Томоғимга бир нарса тикилгандек бўлди. Узимни тутолмай қолдим. Уша врач қизни кўргим, ҳамдард бўлиб суҳбатлашгим келди. Начора, хатни ўқишда давом этдим:

«Клиникамизда уч ой даволандингиз. Бу орада сизга анча ўрганиб қолдим. Қизим, деб гапиришларингиз ёқарди менга. Шундан кейин бир умр кўрмаган марҳум дадамни ҳаёлан кўз олдимга тез-тез келтирадиган бўлдим. Хаёлий дадам сизга ўхшарди, чиройли ва қувноқ эди.

Дадамнинг қанақа одам эканини ойимлардан кўп сўраганман. Ҳамма вақт ойим менинг саволимга: «Даданг раҳматлик яхши одам эди, яхши одамнинг боласи ҳам яхши бўлиши керак», деб ўқидирдилар. Биз опа-сингил ҳамма вақт оймизининг насиҳатларига қулоқ солдик. Айтганларини қилиб кам бўлмадик. Ҳозир опам институтда дарс беради. Ҳадемай диссертация ёқлайди. Ойимнинг тўрт набираси бор. Уларни пенсиядалар. Эзмалик қилиб юбордим. Одамлар мени темир иродали дейишармиш. Агар одамларнинг шу гапи рост бўлса, темир иродам ҳам ҳозир ўзимга бўйсунмаётганга ўхшайди. Юрагимдаги бор гапларимни ёзишимга у ҳам тарафдорлик дед.

Клиникамиздан кетаётиб: «Туғишгандан тутинган аъло бўлади, болам. Мени унутма. Хатларимга жавоб ёзиб тур», дедингиз. Мен эса, хатларингизни жавобсиз қолдирмасликка, таклифингизга биноан шу йил отпускамда албатта, уйингизга боришга ваъда бердим.

Ох, тутинган дадам, кошкийди, шундай бўлса. Оғзимни тўлдириб сизни «дада», деб атардим. Дадажонимга тегсин деб кунда хат ёзардим. Дарвоқе клиникамизда ётган пайтингизда ёлғиз ўғлингиз ҳақида кўп гапирардингиз. Унинг қилишларидан хафа бўлардингиз. «Онасини ҳам, мени ҳам менсимайди, баттол, қариган чоғимда бу менга нима кўргилик», деб ўқинардингиз. Сизга раҳмим келарди. Юзингизга айтмасам ҳам кўнглимда ўғлингизни қойирдим. Мен шу пайтгача, инсон боласи учун етимлик ўқинчидан оғири бўлмаса керак, деб ўйлардим-да. Йўқ. Инсон учун энг оғир нарса виждон азоби экан.

Кутилмаганда бугун клиникамизга, менинг номимга сиздан — Бухородан хат келди. Хатингизда «кўр кўзимни очган врачимга ихлосим бале. Улгунимча унутмайман», дебсиз. Суратингизни ҳам юборибсиз. Хурсанд бўлиб уни уйга олиб келдим, оймимга кўрсатдим. Мана, суратингиз кўлимда. Сизга бу хатни ёзишга ундаган ҳам шу сурат. Ойимнинг кўзларида эса, ҳалқа-ҳалқа ёш. Бу қувонч ёшими, ўқинч ёшими айтмайман. Фақат сизга бир саволим бор:

Сиз Шарофат исмли аёлни танийсизми? У сизнинг кимингиз эди. Нега индамайсиз?

Мен, сиз юрагини жароҳатлаган, иккинчи фарзанди — мен ҳам қиз бўлиб туғилганим учун эри ташлаб кетган ўша жафокаш аёлнинг қизиман. Демак, сиз... Йўқ, ундай дейишга тилим бормайди.

Бахтини эр эшигида эмас, фабрика кучоғида, меҳнатда топган онамнинг айтишлари, сиз ота-онангизнинг ёлғиз фарзанди бўлгансиз. Она меҳри кўр, дейдилар. Ана шу кўр меҳр сизни тўғри тарбиялай олмаган, ўтакетган тантиқ қилиб ўстирган. Йўргакда теккан бу тантиқлик уйланганингиздан кейин ҳам қолмаган. Оилангизда кетма-кет икки қизнинг туғилишини ҳам ана шу тантиқлик оқибатида, ор деб билгансиз. Узингизга ўхшаш бир-икки чалани ўртоқларингизнинг аскиясига чидай олмай, онамни икки гўдаги билан уйдан қувғин қилгансиз. Қанчалар тубанлик! Буларнинг ҳаммасини фақат бугун эшитдим. Шу пайтгача ойим бизни алдаб юрганлари учун узр сўрагилар. Нима мақсадда шундай қилганлар, ўзлари биладилар.

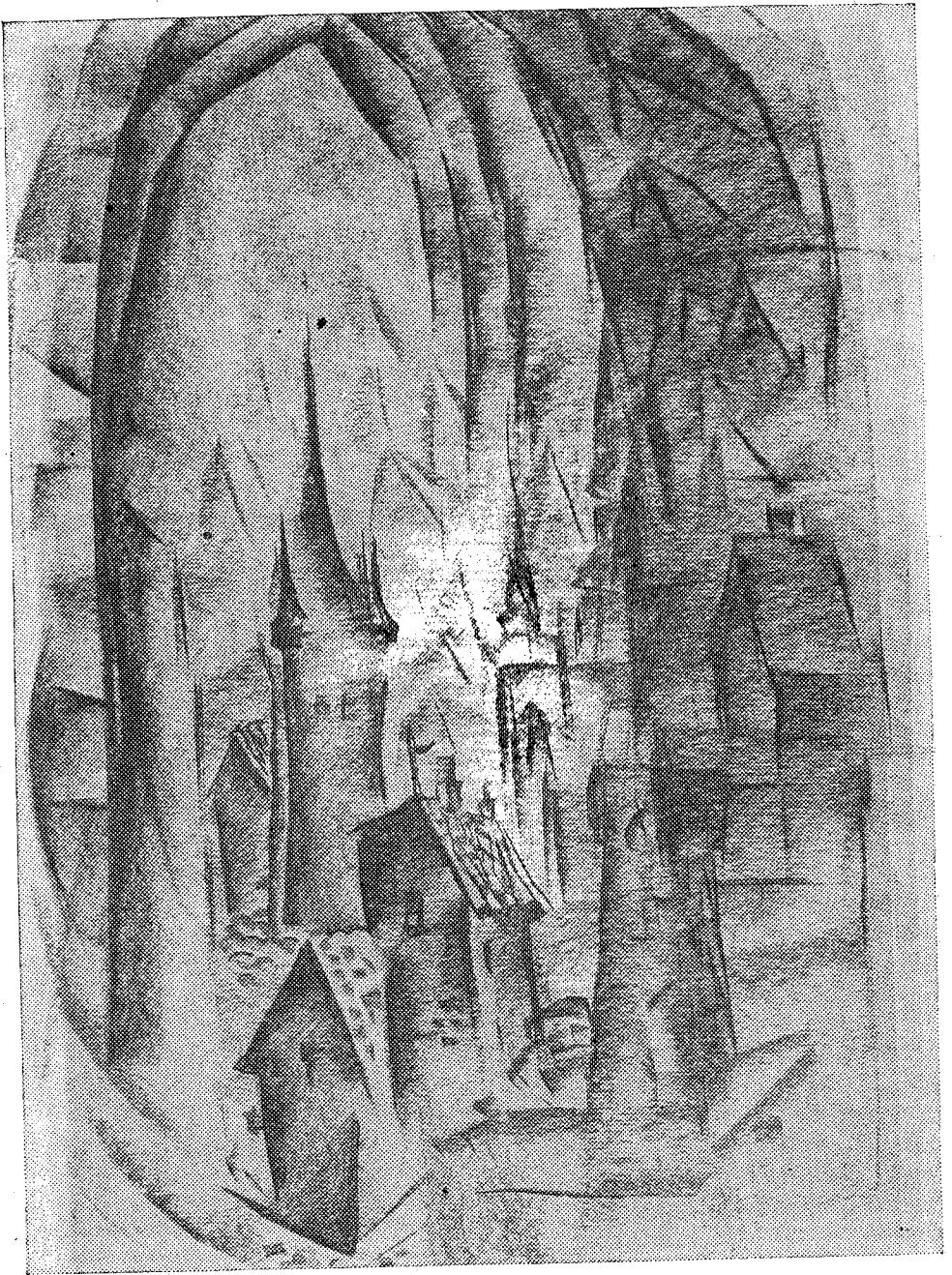
Мен сизга хат ёзаяман. Ойим бўлсалар бир нуқтага тикилганларича жим ўтирибдилар. Нималар ҳақида ўйлаётган эканлар, хаёлларида нималар кезаётганикин? Балки, мен туғилган кун ёдларига тушгандир. Чақалоқларини бағрларига босиб, тўшак устида хўрликдан зор-зор йиғлаб ўтирганлари ёки қизларининг «дадам», деб ёшавва қилишлари кўзларига кўринаётгандир. Сочларидаги оқ, пешоналаридаги ажинлар шу хўрлик изидир.

Ана, ойимнинг чеҳралари бирдан ёришиб кетди ва мендан: «Шу одам отанг эканини олдинроқ билганимда, кўзини даволармидинг?» деб сўрадилар. Бу саволни ойим менга хаёл билан бердилар, чоғи. Чунки, ўзлари тарбиялаган қалбнинг шундан кейин ҳам нима қилишини яхши биладилар. Шундай бўлса ҳам бу саволга жавоб бераман. Балки, бу саволнинг жавоби сизни қизиқтирар. Эшитинг, албатта даволардим. Бу менинг инсонлик бурчим эди.

«ВРАЧ САДБАР»

Хатни ўқиб бўлдим-у, бироқ, қани энди ўзимни ўнглаб ололсам. Стулга биров миҳлаб қўйганга ўхшайди. Қайси томонга қарамай, кўзимга оқ халатли врач — Садбар кўринади. Кошкийди уни танисам, ҳеч бўлмаса бирор марта учратган бўлсам.

«Хат эгасини албатта топиши керак» — миямга келган бу фикрдан ўзим ҳам севиниб кетдим. Мана, Садбар исмли қиз йўқотган хатни сиз ҳам ўқидингиз. Бошқалар ҳам ўқишади. Мен ишонаман, хат эгасини албатта топади. Мен бу ўринда виждоним буюрганини қилдим. Бунинг учун Садбархондан узр сўрайман.

И. Карт. «Эски Таллин».

Тамилла ҚОСИМОВА

Тошкентда туғилган. ТошДуниинг филология факультетини тамомлаган. Ўзбекистон телевидениесида мухәррир.

ДОВУЛ

Неъматни нимқоронғи хонага олиб киришди. Кўнгли бориб-келиб турарди.

— Тавба,— деди кимдир, таъна оҳангида,— тагин врач эмиш...

— Дард сўраб келмайди, ҳаммага бирдай,— деди яна биров.

Сўнг ҳамма ёқ сув куйгандек жимжит бўлиб қолди. Неъмат бошини кўтармоқчи бўлиб кўлларини ерга тиради. Қўли юмшоқ нарсага тегди, сесканиб тортиб олди. Аранг туриб ўтирди. Қулоқларида нимадир гувилларди. Наҳот ҳамон давом этаётган бўлса? Нега кўнгли беҳузур бўляпти? У кўзларини ишқалаб атрофга боқди. Утовга ўхшаш хона. «Қаердаман? Нима қилиб ётибман?..»

Эшик ғирчиллаб очилди, остонада ёшгина жувон кўринди. Қўлида фонус. Фонусни олдинроқда ушлаб тургани учун юзи яхши кўринмас эди. Неъмат унинг оёқларини, хушбичим оёқларинигина кўрди. «Ёш экан», деб ўйлади. Жувон фонусни шифтдаги илгакка осиб қўйди, хона бир меъёрда ёришди. Энди ҳамма нарса: тунука печка ҳам, бурчакдаги сандиқ ҳам яққол кўринди. Неъмат жувоннинг чеҳрасига зимдан назар солди. Қорачадан келган, кўзлари хумор, ёноқлари бир оз бўртиб чиққан. Гўзал деб бўлмайди, лекин ситораси иссиқ аёл экан.

Жувон печкадан чой идишни олиб, чой дамлади. Жимгина хонтахтага қўйди. У хиёл лапанглаб юрар экан, эгнидаги хол-хол чит кўйлаги ҳам ҳалпиллаб турибди.

Жувон пиёлаларни чайиб келди, йигитга чой қўйиб узатди:

— Олинг...

— Раҳмат...— Неъматни унинг салобати босдими, гангиб қолди.

Жувон эса, атайлаб қилгандек ўзини эркин тутар, тик боқар, унинг жингалак сочларини, синиқ рангию қуюқ қора қошларини бамайлихотир кузатарди. «Менга нима бўлди? Унча-мунча қизлар олдида ўзимни йўқотмайдиган...» деб ўйлади Неъмат.

— Ҳали ҳам тингани йўқми?— сўради у жувондан.

— Довулми? Ҳа.

— Қачон тинаркин?

— Қайдам?.. Мен овқат олиб келай.

Жувон чиқиб кетди.

Неъматнинг кўзи ёнгинасида турган чамадонга тушди. Ажабланди: «Ким қўйди бу ерга? Шу жувонми?..»

У чамадонни очди. Холасига олиб кетаётган анорларга кўзи тушиб яна кайфи бузилди. «Шу шартмиди,— хаёлидан кечирди,— Андижондай ердан анор орқалаб юрмасам, Хоразмда ҳам топиларди-ку?..» Яна жўнаш ҳақида ўйлай бошлади. Қачон довул тинади-ю, йўлга чиқади. Энди теплоходда кетолмаса ҳам керак. Неъмат анор-

дан, ўнчасини олиб хонтахтага қўйди. Овқат келтирган жувон анорларни кўриб, кўзлари ёниб кетди.

— Вой, анор-ку!— деди ёш боладай қувониб. Шўрвали косани дарров хонтахтага қўйди-да, анордан биттасини олиб, пичоқ билан кеса бошлади. Лекин анор сўйишга ўқуви йўқ экан, оппоқ бармоқларидан шира оқиб, дастурхонга томди. Неъмат жувоннинг қўлидан пичоқни олмоқчи бўлган эди, қўллари унинг тиқмачоқ, иссиқ бармоқларига тегиб кетди. Зумда вужудига иссиқ ҳис таралиб, юраги дуқиллаб урди. Йигит жувоннинг кўзларига қарамасликка тиришиб, анорни усталик билан сўйиб олти паллага бўлиб қўйди. Жувон қувониб ёқут доналарни ея бошлади.

— Бунча ширин! Лекин беш-олти ой илгари бўлмади-да...

Йигит унинг сўзларига тушунмаса ҳам жилмайиб қўйди. Неъмат балиқ шўрвани ёмон кўрарди. Лекин бола табиат аёлни ранжитмаслик учун истар-истамас ича бошлади. Жувон анор пўчоқларини йиғиштириб, ташқарига чиқиб кетди. Неъмат хонага разм солди. Уйдан эркак кишининг кийим-бош, анжомларини изларди. Бироқ эркак киши яшашидан далолат берадиган бирор белги топа олмади, фақат тўрда милтиқ билан қамчи осиглиқ. Чамадонни бурчакка олиб қўяр экан, кўзи девордаги суратга тушди. Суратдан сочлари қирқилган чиройли аёл, шу уй бекаси қараб турарди.

Оёқ товуши эшитилиб, кейин эшик очилди. Неъмат жойига келиб ўтирди.

— Толиққандирсиз? Жой солиб берай.

Йигит бош силкиди. Жувон сандиқ устидан кўрпа, кўрпача олиб, ўрин солди. Кейин йигитга зимдан қараб турди-ю, девордаги суратни чаққонгина олиб, сандиққа тикди.

— Хайр, яхши ётиб туринг,— деди-да, фонусни олиб чиқиб кетди.

Хона зимистон бўлиб қолди. Йигит ёнбошлади. «Эри бормикан сўрамадим ҳам...» Ташқарида ҳамон денгиз гувиллайди. Йигит денгизни ҳам, қуриган пичан ва балиқ ҳиди анқиб турган шу хонани ҳам, тиқмачоқ оёқли, зулукдек қора сочли жувонни ҳам ўйламасликка тиришарди. Аммо ҳавллари хира пашшадек ўралашаверар нарида бўлса ҳам, ваҳимаси ўтакани ёргудек. Изгири: аъзойи баданини жунжитириб қайтишини пойлаб, ухлай олмай аста ўрнидан турди. Ташқарига чиқди. Денгиз анча юборди. Йигит ўтовга айланиб ўтди, фанер тахта билан тўсилган жойда тўхтади. У ердан чироқ шуъласи тушиб турар, жувон ҳануз бир қўшиқни хиргойи қилар эди. Қўшиқни боя мулойим кулиб, анор чайнаган жувон эмас, бошқа бир кимса сирли тарзда айтаётгандек эди.

Сунбулау сунбула,
Ураб олай гул билан,
Менинг кўнглим сен билан,
Сен кетарсан ким билан?...

«Севгани ташлаб кетган! Йўқ, муносиби топилмаган...» Йигит тўсиқ орқасига ўтди. Жувон чўчиб ўрнидан турди. Тиззасидаги балиқчилар тўри сирғалиб хушбичим оёқларини яширди. Қўлидаги аллақандай темир ҳам тўқ этиб ерга тушди.

— Кечирасиз,— деди йигит аста бориб унинг ёнига ўтираркан.

Жувон тўр тўқийдиган темирни олиш учун энгашганда, йигитнинг кўзи унинг оппоқ сийнасига тушди. Димоғига одамни эсанкиратадиган бир хил ҳид урилди. «Жўрттага шундай қилди,— деб ўйлади йигит,— ёқасининг тугмасини қадаб юрса бўларди-ку?» Аёл энди Неъматга ғалати туюлди. Юраги ғаш тортиди. Шу топгача сувдек тиниқ кўринган бу аёлнинг алланамаси уни хавфга соларди. Нимагадир бу беғона аёл учун номуси келди.

— Эрингиз қаерда?— деди дағалроқ товушда.

— Эрим йўқ!— Жувон жилмайди.

— Нега йўқ?— деди йигит худди ўз яқин одамни тергаётгандек тўнғиллаб.

— Йўқ-да, бўлмайди ҳам!

— Бўлганми?

— Нима десам экан...

— Айтинг, айтинг!...

Жувон таажжубланганидан йигитга ёниб қаради. Қийиқ хумор кўзлари порлади.

Ол ёноқларда табассум ўйнади.

— Нима, эрим бўлмаса олмоқчи эдингизми?— Жувон шарақлаб бошини орқага

ташлаб кулар экан, рўмоли сирғалиб елкасига тушди... Қирқилган кундуз сочлари товлаиб кетди. Йигит жувоннинг рўмолига қўл узатди. Қаршилиқ бўлмагач, қўлини аста пастлатди. Жувон кулги билан бўлиб, сезмади шекилли, индамади. Йигит уни белидан қучаман деб, қўли қорнига тегди. Жон ҳолатда қўлини тортиб олганини аранг эслайди, қаншарига шундай зарбали мушт тушдики, кўзларидан ўт чиқиб кетди. У ўзини четга олиб, бошини қўллари билан чангаллади. Қоронғида қоқилиб-суқилиб хонага кирди-ю, ўрнига ағдарилди. Уятданми, аламданми кўзларидан ёш қалқиди. «Нима қилдим мен ахмоқ? Уйланмаган, олий маълумотли бир врач йигит хомиладор аёлга тегишдимми? Тентак, тентакман!»

Неъмат илондек тўлғона-тўлғона тонгга яқин ухлаб қолди.

Саҳар уйғонди. Дераза ўрнидаги туйнуқдан осмон кўриниб турарди. Бўз осмонга маъносиз тикилиб ётган йигит яна хаёл сурди: «Бир оз лапанглаб юришию кўйлагининг ҳилпиллаб туриши — ҳаммасига тушундим. Аввалроқ пайқашим керак эди. Анорни ҳам ютоқиб ейиши...» Йигит бўйнига тегирмон тоши осилгандек зўрға ўрнидан туриб, кийинди. Ташқарига чиқди. Довул тинибди. Денгиз ҳам уйқуга кетгандек сукутда. Денгизни кўриб кўнгли беҳузур бўлди. Жувоннинг юзига тик қарай олмаслигини билар, кетгиси келарди. Утовга кираётганида жувонга кўзи тушиб остонада таққа тўхтади. Кираверишда тунука печка ёнида жувон ғужанак бўлиб ухлаб ётарди. Сочи юзларини яширган. Устида оппоқ чойшаб, Оёқларининг учигина кўриниб турибди. Кетиши керак, ҳозироқ кетиши керак. Йигит шошиб чамадонни очди-да, ҳамма анорни олиб хонтахта устига терди. Шошилиб эшик томонга ўтди. Тамбага қоқилиб кетди. Тарқалган товушга жувон ҳатто қимир ҳам этмади. Беозор пиш-пиш ухламоқда. Йигит эшикни фирчиллатмасликка тиришиб секингина ёпди.

Ташқарида бир оз ўйлаиб турди-да, сўнг ўнг томонга юрди. У анча йўл босди. Лекин йўлнинг поёни йўқдек эди. Юраверди, юраверди... Бора-бора қумлик ўз ўрнини гиёҳларга, дарахт ва чакалакзорларга бўшатиб бера бошлади. Ниҳоят чакалакзор сийраклашгач, элас-элас бир ўтов кўзга ташланди. «Шукур-э!» деб юборди йигит. Жадал ўша томонга бурилди.

Утов атрофида бир сурув қўй-қўзи ўтлаб юрар, қоп-қора болакай ўйнаб ўтирар эди. Нарироқда, яқна дарахтнинг соясида бир кампир кув пишмоқда.

— Ассалом, эна.

— Ваалайкум. Кел, қароғим,— кампир йигитга ўгирилди.

Неъмат чарчаганиданми, таклиф ҳам кутмай шолчага ўтирди. Ҳалиги бола ҳам унинг олдига югуриб келди. Неъмат унинг пучуқ бурнига кнопкани босгандек босиб қўйди.

— Қалай, мол-жон омонми, эна?

— Шукур, чироғим, худога шукур,— деди кампир, сўнг ўтов томонга қичқирди:— Оқбодом-ув, ҳой Оқбодом!

Утовдан аёл чиқди. У Неъмат билан бош ирғаб сўрашди. Сўнг узун кўйлагини ҳилпиллатиб, тақинчоқларини жаранглатиб кетди-да, зумда катта косада қимиз олиб келиб, йигитга узатди. Неъмат косани бир кўтаришда бўшатди.

Қимиз салдаёқ қиздириб, бошини айлантирди. Кампир сизди шекилли:

— Оқбодом, этни келтир,— деди.

Оқбодом лаганда яхна гўшт ва иккита нон қўйиб кетди. Йигит гўштни ийманиб-гина ея бошлади. Кампир сўради.

— Йўл бўлсин, бўтам?

— Шаҳарга.

— Нукусгами?

— Ҳа.

— Қаршига юрибсан, бўтам. Орқага қайтишинг керак. Хув пастда ўтов бор. Маёқчи жувон Гулойимнинг ўтови, шунга бор, қароғим. У ердан параходга тушиб кетасан. Параход қачон келишини Гулойим биледи.

— Мен параходда юролмайман, эна бошим айланади.

Кампир ажабланибми ёки раҳми келибми, жим қолди.

— Бошқа йўл йўқ бўтам. Бу ер орол. Қўй-қўзиларни ҳам қишда параходда қишлоғимизга олиб кетамиз.

— У маёқчи жувон ҳам қишда кетадими?

— Гулойимми? Билмадим қароғим. Ой-куни яқин, кетса ҳам ажаб эмас. Илоҳим, эсон-омон қутулиб олсин-да.

Йигит қолиб параходни шу ерда кутса ҳам бўлар эди, аммо оёқлари ўз-ўзидан

орқага, денгиз соҳилига тортаверди. Яна ўша йўл. Чакалакзор, гиёҳлар, сўнг қумлик... Йигит ботинкасини ечиб, қумда узоқ юрди. Ниҳоят денгиз ҳиди димоғига урилди. У чуқур нафас олди. Юраги безовта... Секин бориб ўтов орқасидаги тахта тўсиққа қаради. Гулойим йўқ эди. Йигит атрофга аланглади. Шунда кеча у кўрмаган маёққа кўзи тушди. Гулойим уни тозалаб, керосин қуйиб келаётган бўлса керак. Неъмат кўринарлироқ жойга чиқиб турди. Гулойим аста тебраниб келар экан, йигитни кўриб жилмайди. Неъмат шу табассумни кутгандек, жувон етиб келмасдан ўтовга кириб кетди. Хонадаги ҳар бир нарса, тунука печка ҳам, сандиқ ҳам унга мунис-меҳрибондек эди. Гулойим кирди. Энди кечагидек кўкраги очиқ кўйлақда эмас, қалин қор кофта кийиб олган, оёқларида муъжазгина этик.

— Қайтиб келишингизни билардим,— деди у жилмайиб. Унинг хумор кўзларида тиниқ туйғулар аксини кўриб йигит енгил тортди. Дудуқланди:

— Ҳа, бир оз айланиб келдим...

— Қалай, Ойша эна, Оқбодомлар яхши эканми?

— Дуруст, салом айтишди.

«У ерга борганимни қаердан билди экан?»— деб ўйлади Неъмат.

Гулойим фонусни ёқиб чиқиб кетди. Хона сирли кўриниш қасб этди. Йигит кечаги жойга чўзилди: «Ким ўзи бу Гулойим? Нега аёл боши билан шундай оролда бир ўзи эркакнинг юмушини қилиб маёқчи бўлиб юрибди?..»

Гулойим косага овқат қуйиб келди.

— Ичинг, балиқ шўрва эмас, мастава.

— Раҳмат...— Йигит райҳон иси келиб турган қатиқли маставани иштаҳа билан ича бошлади. Гулойим унинг қаршисига ўтириб, чала тўқилган тўрни кўлига олди.

Ташқарида нимадир тарақлади, сўнг оёқ товуши келди. Гулойим елкасига рўмонлини ташлаб ўрнидан турди, йигитга бир қараб қуйиб, ташқарига чиқиб кетди. Сўнг ҳамма ёққа сукунат чўкди. Йигит бутун вужуди билан ташқарига қулоқ солди. Соқинлик. Сабри чидамади. Гулойимдан хавфсираб ташқарига чиқди. Оёқ учида юриб тўсиқ томон борди. Тўсиқ ортидан шуъла кўринди. Йигит нафасини ютди. Қандайдир бир киши Гулойимга илтижо қилиб гапирарди.

— Гулойим, жонгинам, юр олиб кетай, ой-кунинг яқин ахир!

— Кетолмайман.

— Бўлмаса мен қолай?

— Йўқ!

Эркак оғир уҳ тортди:

— Қандай қилиб ёлғиз қоласан ахир, олиб кетай?..

— Йўқ...

— Яхши кўрмас экансан-да?

— Афсуски яхши кўраман...— Гулойим хўрсинди.

Неъмат икки оташ қалбнинг энг нозик муқаддас туйғуларини ўғирлаб олаётганини билса-да, кетолмади. Юрагининг аллақарида рашқми, муҳаббатми, қандайдир ҳислар жам бўлди-ю, уни шу ерга михлаб қўйди.

— Мендан бўлак ҳеч киминг йўқ! Кетайлик!— илтижо қилди эркак.

— Ханифани ўйла. Бечорага қийин.

— Мевасиз дарахт, кераги йўқ менга!— Эркак титраб Гулойимнинг елкасидан қучди, аёлнинг юзини кўксига босди.

Шу пайт денгиз томондан аввал хуштак, сўнг бир кишининг «Юсуф, ҳой Юсуф!», деб чақиргани эшитилди. Эркак Гулойимнинг юз-кўзларидан ўпди. Кейин денгиз томон чопиб кетди. Неъмат қирғоқда турган моторли қайиқни энди кўрди. Қайиқ чирроқларини милтиллатиб кўздан ғойиб бўлгунча Гулойим тикилиб турди. Кейин аста ўтов томон қайтди. Неъмат пешвоз чиқди:

— Кечирасиз...

Гулойим ўгирилиб қалам қашларини чимирди.

— Ҳа, сизимсиз... Кечирим сўрашингизни ҳожати йўқ. Сизга ишонган эдим.

Ҳозир ҳам ишонаман.

Гулойим маънос бир қиёфада ўтовга кириб кетди. Йигит ҳам изма-из кирди.

— Кечирасиз,— деди Гулойимга яқинлашиб,— ҳамма гапларингизни эшитдим.

Нега бундай қилдингиз? Ахир у сизни севади-ку?

— Ҳа, севади, мен ҳам...— Гулойим хўрсинди — Ҳамма бало шунда-да... Менинг

бахтим бировнинг кўзини чиқармаса, деб кўрқаман...

— Ким у биров, Ханифами?

— Ханифа!— Гулойим индамай қолди.

Неъмат сездди. У ўзи ҳақида сўзлашни ёмон кўрар экан. Шу сабабдан ҳам кўзларини йигитдан олиб қочди. Бир оздан сўнг таажжубланиб Неъматга қаради. Олдин чимирилди. Лекин самимий бир меҳр ва ҳурмат балқиб турган кўзларига бардош беролмади. Йигитга бир нигоҳ ташлаб юмшади:

— Ханифа унинг хотини, олдинги хотини. У билан ажрашаман, деб юрибди.

— Ҳа...

— Хуш, агар қонуний ажралишар экан, нега уни қоралайсиз?

Гулойим йигитга таъна билан қаради, чуқур хўрсинди:

— Мен Юсуфни ҳам, Ханифани ҳам қораламоқчи эмасман. Фақат ўзимни қоралайман. Балки мен бўлмасам улар ажралишмасмиди...

Йигит сукутга чўмди. Шу топда у бутун бисотидаги энг илиқ, энг азиз сўзлари билан Гулойимни юпанчларга кўмиб ташлагиси келди. Лекин Гулойимнинг туриш-турмуши, «мен тасалли, юпанчларга муҳтож эмасман», дегандек мағрур эди.

— Бир куни Ханифа билан юзма-юз келдик. У мени ёзғирмади. «Майли бахтли бўлинг. Мен уни бутун меҳру муҳаббатим билан севдим, лекин қувонч бахш этолмадим. Сиз қувонч бахш этинг», деди. «Аммо бу сумбул сочларингизни авайланг. Ахир у сизни шунинг учун севади», деди. Уша куниеқ сочларимни шартта кесиб ташладим. Қишлоғимиздан бошимни олиб чиқиб кетдим. Ҳеч кимим йўқ. На отам, на онам бор. Ёлғиз яшаб ўрганганман. Шу ерни танладим. Лекин, тезда Юсуф мени топиб олди. Ахир у Ханифани ҳам севган-ку, бир неча йил бир ёстиққа бош қўйган-ку, энди.. Сочларимни севар экан, сочларимни йўқ қилдим. Болам учун севса... Йўқ, лекин уни йўқ қила олмадим. Қўлим бормади. Мен дунёда шундай севги бўлишини истайман. Бу севги сумбул сочлар учун ҳам, оху кўзлар учун ҳам, фарзанд учун ҳам бўлмаса,— Гулойим юзини чангаллаб жим қолди.— Бу севги то абад қолса, мен шуни истайман...

...Яна қундуз сочлар Гулойимнинг бутун малоҳатини кўз-кўз қилиб, елкаси оша товланди. Ирода балқиган гўзал чеҳрасида, барно қаддида ҳаёт тантанаси ҳукмрон эди. Йигит ўйлади: «Сен ҳаётнинг ўзисан! Муҳаббат ҳам ўзингсан! То абад севгисан, то абад ҳаётсан!..»

Зиёда ҒАЙБУЛЛАЕВА

Самарқанд областининг Нурота районида туғилган,
Касби — ўқитувчи.

* * *

Болаликдай шўх ва қувноқ лайлак қор ёғар,
Унга боқиб такрор-такрор бўламан шодон.
Қор ёғмоқда ҳарир туман ичра гўё пар.
Оппоқ, момиқ пахтамдайин ишвакор, хандон.
Ҳисларим у юлиб олиб юракдан бу кун,
Балиқчи қуш каби ўйнар фазода мамнун.
Ҳамон кўзим ўнгидадир оппоқ ковулнинг
Қояларда, ўнгирилларда порлоқ ва ёрқин,
Хушнуд ўтган умрим сўзлаб бутун кўнгилинг
Ғамдан йироқ ўлкасини этгани талқин.
Шундан бўён у оламнинг бўлдим шайдои,
Аммо ҳамон у истакнинг булутда жойи.
Зотан, энди тушундимки ғамсиз шодлик йўқ,
Ғамсиз шодлик бўлса ҳамки, кўнгил бўлмас тўқ.
Зеро, олтин машаққатсиз айрилмас тошдан,
Ҳеч заҳматсиз шодлик кўрмоқ у — шунчаки гап.
Одамийлик либосини кийсанг сен бошдан,
Надоматлар ўз-ўзидан бериб кетар чап.
Қандай яхши болаликнинг покизалигин,
Тиниқлигин ва биллурдай соф-тозалигин
Сақлай олсанг, ҳориб-чарчаб келса паймона,
Сени айблаш учун асло топмас баҳона.

ИЗҒИРИН ЭСМОҚДА

Изғирин эсмоқда
Орзудек тўполон, хаёл каби шан,
Сўлим тун қўйнида силкиниб,
Изғирин эсмоқда
ва эслатмоқда
Дунёнинг дунёча ташвишларин ҳам!
Изғирин эсмоқда.

Мукаррама ҒАФҒОРОВА

Бухоро область, Гиждувон районида туғилган. Сам-
ДУнинг филология факультетини тамомлаган. Ҳозир
«Ўзбекистон» нашриётида ишлайди.

МИНОРА УЧИДАГИ БАЙРОҚ

Она шаҳрим кўксидаги
Миноранинг учида
Ял-ял ёниб қизил байроқ
Ҳилпирар ел кучидан.
Тикиламан, ўйга толиб
Фикрлар қуршовида.
Салобатли кўринади
Бу муаззам обида.
Саодатга даста қуриб
Кетибдилар...
 ва лекин,
Саодатнинг байроғини
Қўндирди буюк Ленин!
Байроқ ранги дилкаш, гўзал
Таърифнинг йўқ сарҳади.
Энди гўё бўлмиш тугал
Миноранинг мақсади....
Иккиси ҳам боболардан
Мероски, улғ,
 қутлуг!
Бу минора улкан бахтга
Гўё ўрнатилган туғ...

ҒИЖДУВОН ҒАЗАЛИ

Орзуларим сен оша қанот ёйсин оламга
Улуғбек назар этган менинг жонона юртим.
Болалигим опичлаб ўхшатолдинг одамга
Эй, меҳрибон мураббий, менга жон —она юртим!
Жамалак сочларимни ёзганларим ёдимда
Бекинмачоқ ўйнардик тенгқурлар-ла қувлашиб.

Зарафшонда ҳайқириб сузганларим ёдимда
Дугоналар сафида чопкиллардим қувнашиб...
Мактабнинг партасига ўтқизди етти ёшим,
Мен ҳарфлардан танидим муҳаббатни, нафратни...
Муаллимим ўргатди, ҳар нарсага бардошим —
Фурсат ўзи йўқотмиш гўллик деган ғафлатни!

Дунёнинг лаззатига тўймоқни истар юрак,
Дўстларнинг иззатини қонмоқни ўйлайман.
Ватанга фидойилик кўнгилда эзгу тилак,
Орзулар оғушида орзулардан тўймайман.
Ватан деган азиз ном ўз юртингдан бошланмиш
Менинг-чун ватандошлар — бошланур Ғиждувондан!

Ғиждувондан интилиб жон элга жондошланмиш,
Бу сўзларим меҳримнинг буюргани — фармондан.
Болалигим, ишқим ҳам онамнинг зор кўзлари
Муҳаббатим — барчаси Ғиждувонда, дўстларим.
Шу эрур Муқаррамнинг муддаоли сўзлари
Юрагимнинг парчаси Ғиждувонда, дўстларим!

ОНАМГА ТҶЙМАС КЎЗИМ

Тонглар менга улашар илҳом,
Тонглар билан туташар қалбим.
Қалбим аро Ватан деган ном
Ватан ўзи қалбимдир балким.

Лолалар ҳам берар гувоҳлик
Маҳкам қучиб уфқнинг бўйнидан.
Шабнамга ҳам мусаффо, поклик
Сирқиб тушди қуёш қўйнидан.

Боғлар аро яшил хаёлот,
Ғунчага ҳам бол ёди тушди.
Гулга булбул истар камолот —
Мадҳиясин айтмоққа тушди.

Мен қўйнингда нозик ҳис билан
Лаззат топгум гўзаллигингдан.
Ва жаҳонга нодир сўз билан
Шеърлар ўқий, афзаллигингдан.

Борлигимни бахш этай бутун
Сенга она-тупроғим — ўзим.
Онам бағрида туриб, нечун,
Сира тўймас Онамга кўзим...

ТЎРТЛИКЛАР

* * *

Эл ишқи дарё бўлса
Ирмоқ бўлиб туташгум.
Ва ёки само бўлса
Юлдуз бўлиб ўрнашгум.

* * *

Яшиллик ҳамиша арчага хосдир,
Яшиллик ҳамиша арчага ҳамдам,
Садоқат бобида кошки бир умр,
Арчадай ўзгармас бўлсайди одам...

Фаросатга оналик қилур,
Мўъжизага оталик қилур.
Севганингда юрак олдида
Куч йўқотиб болалик қилур.

МОВИЙЛИК

Мовий осмон денгизда булутларнинг тошқини —
Булутларнинг тошқиники, олтинрангу оловранг,
Қуёшнинг ўт лаби қолган булутлар баданида.
Қалдирғочлар чарх уришар бир-бирларидан ўзиб —
Қанотларин беламоқчи булутларнинг рангига —
Чарх уришган қалдирғочлар — чарх урган умидларим.

Уфқ ёнар, уфқ ёнар... ёнапти юрагим.
Ёғдуларнинг қўшиғидан боши айланар сойнинг
Ху, йироқлар ҳарир кўкиш пардага ўралади —
Мовий сувда мовийлашиб боради оқшом ранги —
Мовийлашади сувда..

Теракларнинг баргларида нурларнинг шаршараси —
Япроқларми ё сочилган танга-танга зар кумуш.
Япроқларнинг кумушида кумушланар ўйларим —
Яна сени ўйладим...

АНГИШВОНА

У олтидан эмас, оддий темирдан —
Тилла узук эмас, сочмайди ёғду.
Баъзан менинг учун қимматли, азиз
Олтин у ёқутли безаклардан у.
Чунки ҳар гал қўллар тутганда игна
Чевар бармоқларга ҳамдард бўлар у.
Ўз кўксига қадаб игна ништарин
Нозик бармоқларни асраб қолар у.

* * *

Оловми у ва ёки қуёш,
Айт, кўзингда чақнаган нима?
Қуёш десам, ҳатто қуёшга
Эмасдим-ку бу қадар ташна.

Олов десам, олов тафтидан,
Ёнмасди-ку бағрим бу қадар.
Қуёш десам, қуёш тиллари
Урмасди-ку кўксимга ханжар.

Оловми у ва ёки қуёш,
Айт, кўзингда чақнаган нима?
Қийнасада шу кўзлар мени
Қўлларингга ташнаман, ташна.

* * *

Тун... Ёмғир қуяди-куяди.
Ялтирар толларнинг кокили.
Гўё мушк-анбарга ювади
Мажнунтол қирқ ўрим сочини.
Қиқирлаб қочади ариқча —

Майсани қитиқлаб чопқиллар.
Гўё шўх қизчалар тўй кеча —
Келиннинг рўмолин тортқилар.
Тун... Ёмғир қуяди-куяди.
Томчилар гулларга қўяр лаб.

Бу ҳолдан гоҳи-гоҳ қуяди
Самонинг вужуди ўт чақнаб.
Тун... Ёмғир. Шаббода елади —
Шириндир дунёга татирли.
Атирнинг бўйлари келади —
Оламнинг кўйлаги атирли.

Фарида Абдураҳмонова. Қувончим боиси, Севинчим	5
Фарзанд, Юлдуз	6
Муқаддас Абдусаматова, Она бўлганингда биласан	7
Дугонамнинг мактуби	8
Назираҳон Азимова, Варрак	11
Сурма ранг булутлар, Тонг ели, Ёмғир ёғар	12
Матлуба Аҳмедова, Келин	14
Маъсума Аҳмедова, Ҳақиқат	18
Маҳфуза Болтабоева, Майли эди	21
Лоланинг кўйлакчаси, Умр, Дарз, Деҳқон сўзи	22
Шаҳодат Исахонова, Нима кутасан ундан	24
Матлуба Исломова, Тумор	27
Анаркали	28
Назира Йўлдошева, Дарё, Анҳор ёқасида, Менинг юрагимда	33
Пикассо каптари, Олис йўлдан кетаётирман, Мен шундай бир шеър ёзсам	34
Сиз яхши одамсиз	35
Санъат Маҳмудова, Ўн саккизда эди у	36
Узоқдаги юлдузлар	39
Қутби Носирова, Ягонаҳон	43
Ҳолиҳон Олимжонова, Илтижо	46
Ойниса Ортиқбоева, Қор ёғаяпти, Ўша ўт нигоҳинг	48
Гўдак кулаяпти, Баҳор	50
Нурхон Райимова, Билмайин босдим тиканни	51
Гулчеҳра Раҳимова, Ҳусн деб	65
Назаримда, Менга ой керакмас	66
Ёқут Раҳимова, Иккинчи хонадон, Қўшиқ	71
Замира Рўзиева, Ўн етти ёш	74
Мен ўшаман, Бир нигоҳ, Ҳаёт фалсафасин, Ишқдан, Тотли ҳисга	75
Дилбар Саидова, Қўнғироқ жиринглаяпти	76
Фасли баҳор эди	78
Муюлишда	79
Кўнгиш	81
Шарифа Салимова, Онажоним	83
Аёл монологи	84
Тилла ранг япроқлар	85
Мавлуда Сўлаймонова, Тақдир табассуми	86
Омина Тожибоева, Уни севардим	90
Дилором Тожиева, Чархпалак, Кўриб қолдим, Гулга	103
Садоқат, Одил жавоб, Қуёш чиқиб	104
Марям Турдиева, Кабутар, Баҳор бизни чорламоқда	105
Ғоҳида мен	106
Сен ва мен	108
Маъсуда Убайдуллаева, Қўкка бўй узатган, Хат	109
Увоқдек, Биз аёллар, Суратинг, Онажон	110
Баҳор Холбекова, Турналарим — қўшиқчиларим	111
Далаларда, Бу менинг бахтим	112
Қор гупиллаб ёққанда	113
Раҳима Шомансурова, Ўн еттида	114
Тилла узук	115
Ҳаёт	116
25 сўмлик обрў	117
Маъсуда Эгамбердиева, Қиз қалби, Талабалик	119
Тонг, Унутган дўстга, Аёзнинг бағрида чаманзор	120

Саволлар	121
Уғилой Юсупжонова. Тақдир	122
Жўнатилмаган хат	126
Тамилла Қосимова. Довул	130
Зиёда Ғайбуллаева. Болаликдай шўх, Изғирин эсмоқда	135
Ўзим кашф этдим сени	136
Мукаррама Ғаффорова. Минора учудаги байроқ. Гиждувон ғазали	137
Онамга тўймас кўзим	138
Тўртликлар	139
Дилбар Ҳамзахўжаева. «Ойнинг ойдинлари...»	140
Мовийлик. Ангишвона. Оловми у ва ёки куёш	141
«Тун...»	142

На узбекском языке

МОЛОДОСТЬ

стихи, рассказы, повести.

Издательство «Ёш гвардия»,
Ташкент — 1977

Редактор Собир Юнусов.
Рассом Л. Шарифжонова.
Расмлар редактори Э. Валиев.
Техн. редактор Г. Аҳмаджонова.
Корректорлар: М. Назирова, М. Мирзаев.

ИБ 47

Босмахонага берилди 17/VI-1977 й. Босишга рухсат этилди 23/XII-1977 й. Қоғоз № 1. Формати 70×90^{1/16}. Босма листи 9,0. Шартли босма листи 10,53. Нашр листи 11,13. Тиражи 30000. P-26212.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент, «Правда Востока» кўчаси, 26.

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети «Ёш гвардия» нашриёти. Тошкент, 700129. Навоий кўчаси, 30. Шартнома № 32—77. Баҳоси 80 т.

К 70500—142
356 (06)—77 52—77